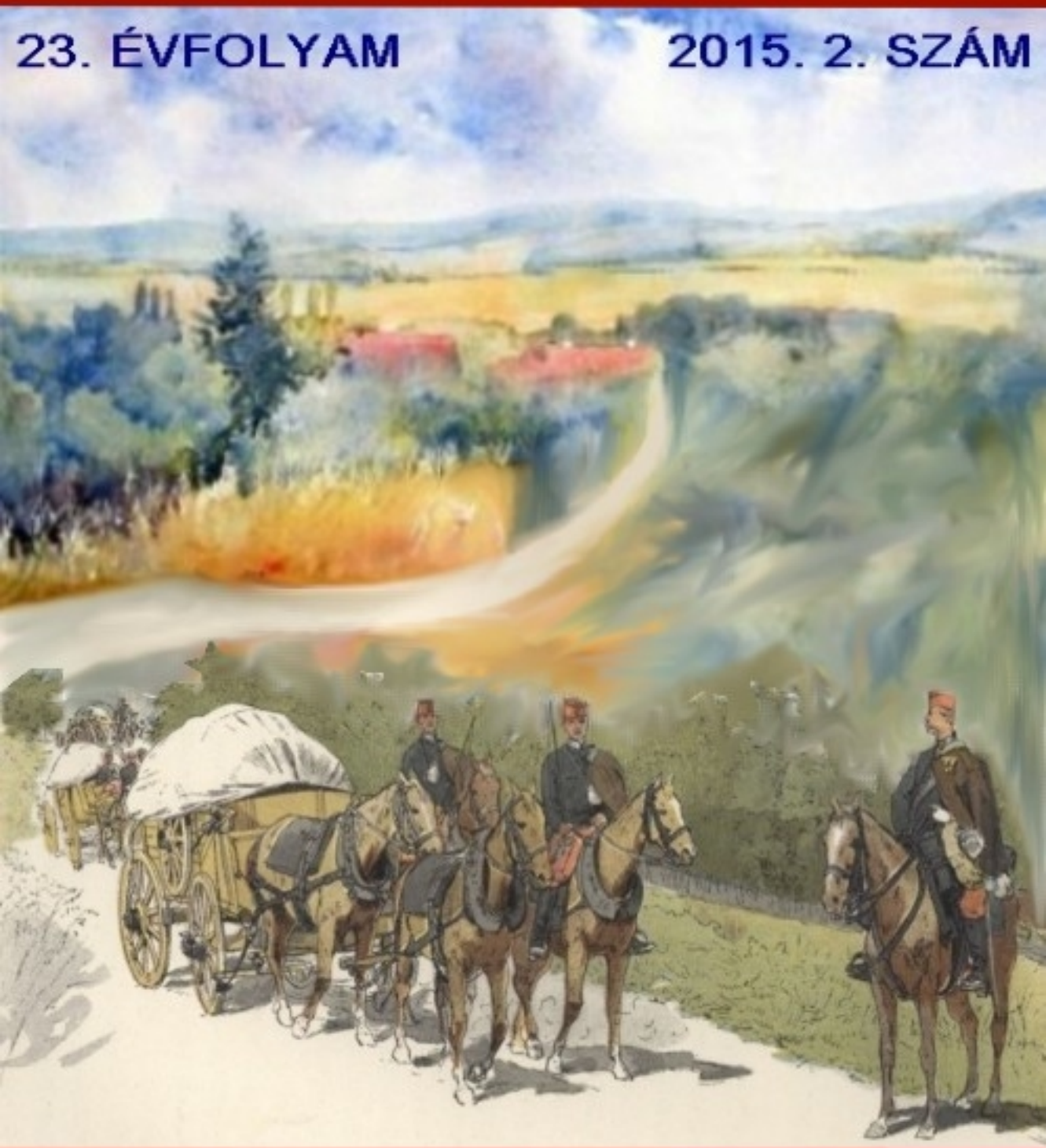

KATONAI LOGISZTIKA

MILITARY LOGISTICS

23. ÉVFOLYAM

2015. 2. SZÁM

MAGYAR KATONAI LOGISZTIKAI EGYESÜLET
FOLYÓIRATA

*The battle is won or lost before
it ever begins by the
logistician.*

*A csatát a logisztikus már
azelőtt megnyeri vagy
elveszíti, mielőtt az
elkezdődne.*

George S. Patton

KATONAI LOGISZTIKA

**A MAGYAR KATONAI LOGISZTIKAI EGYESÜLET
KATONAI LOGISZTIKAI FOLYÓIRATA**

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Elnök: Dr. Pogácsás Imre ddtbk.

Tagok: Bakó Antal ny. ezds. Baráth István ddtbk.
Dr. Báthy Sándor ezds. Dr. Bencsik István ny. altbgy.
Dobó Péter ny. vörgey. Dr. Doór Zoltán
Dr. Gáspár Tibor ny. vörgey. Dr. Gyulai Gábor ny. ezds.
Dr. Hegedűs Ernő alez. Dr. Jároscsák Miklós ny. ezds.
Dr. Keszthelyi Gyula ny. ddtbk. Kocsis Lajos ezds.
Dr. Németh András ny. ddtbk. Dr. Pohl Árpád ezds.
Schmidt Zoltán ezds. Dr. Szenes Zoltán ny. vezds.
Dr. Tóth Rudolf ny. ddtbk. Dr. Turcsányi Károly ny. ezds.
Veres István ny. ezds.

LEKTORI BIZOTTSÁG

Elnök: Dr. Tóth Rudolf ny. ddtbk.

Tagok: Dr. Báthy Sándor ezds., Dr. Jároscsák Miklós ny. ezds.
Dr. Gáspár Tibor ny. vörgey., Dr. Turcsányi Károly ny. ezds.

Titkár: Rai István ny. alez.

SZERKESZTŐSÉG

Cím: Magyar Katonai Logisztikai Egyesület

1087 Budapest
Kerepesi út 29/B.

Főszerkesztő: Dr. Keszthelyi Gyula ny. ddtbk.

Felelős szerkesztő: Veres István ny. ezds.

Olvasó szerkesztő: Tóth László ny. alez.

Címlapterv: Dr. Bencsik István ny. altbgy.

Web: Balogh János ny. ezds.

Felelős Kiadó: Magyar Katonai Logisztikai Egyesület

Megjelenik: Félévente

Postacím: Katonai Logisztika Szerkesztőség
1087 Budapest, Kerepesi út 29/B.

E-mail: mkle@mkle.net

ISSN 1789-6398

A közölt cikkek a szerzők véleményét és nem a Szerkesztőbizottság álláspontját tükrözik!

TARTALOMJEGYZÉK

A VÉDELMI LOGISZTIKA ELMÉLETE

Szenes Zoltán

A védelemgazdaság helyzete Magyarországon 5.

Harald Pöcher

Defence economic issues of the neutrality of Austria 53.

A VÉDELMI LOGISZTIKA VEZETÉSE ÉS SZERVEZÉSE

Szakácsi István alezredes

Minőségmenedzsment szempontok alkalmazásának egyes kérdései a Magyar Honvédség hadfelszerelésének korszerűsítésében 75.

Dudás Zoltán

A teljes körű minőségirányítás alkalmazása táborok létesítése során 93.

VÉDELMI SZAKLOGISZTIKA és felkészítés

Sipos Tamás

A magyar honvédség jövedéki adómentes felhasználási tevékenysége 115.

SZAKTÖRTÉNET

Gáspár Tibor

Adalékok a Magyar Honvédség Logisztikai Ellátó Központ történetéhez II. rész 139.

Ozsváth Sándor

A Focke-Wulf Fw-58 Weihe többfeladatú katonai repülőgép általános bemutatása, hazai gyártása, üzemeltetése és alkalmazása 183.

Zsigmond Gábor

Osztrák-magyar katonai tengeri utánpótlás-szállítások az első világháborúban 215.

Ifj. Hannel Sándor

A Ganzavia Gak-22 Dino könnyűrepülőgép, mint a polgári-katonai többfeladatuságra való törekvés egyik példája a 90-es években 229.

Bán Attila őrnagy

Változások a hadiellátásban a 14.-től a 19. századig 240.

Farkas Zoltán – Fröhlich Dávid

Az 1854m kincstári jármű és az 1882m országos jármű – fogatolt szállítóeszközök az osztrák-magyar és a magyar haderőben a XIX-XX. században 250.

Tájékoztató – Információ 276

Szenes Zoltán¹

A VÉDELEMGAZDASÁG HELYZETE MAGYARORSZÁGON

Resümé

A tanulmány a nehéz helyzetben lévő magyar védelemgazdaság problémáival foglalkozik. A diszciplína fejlődéstörténete, illetve a védelmi kereslet és kínálat legfontosabb kérdéseinek feldolgozása képezi az írás elméleti keretét. A cikk részletesen bemutatja a rendszerváltozás előtti és utáni védelemgazdaság helyzetét, az átalakítási törekvéseket, a NATO- és EU- tagság keresletre és kínálatra gyakorolt hatásait. Az írás következetesen tárgyalja a védelmi szükségletek számításának elméleti és módszertani kérdéseit, a védelemgazdasági irányítás átszervezésének „logikáját”, a biztosítás és támogatás súlypontjának elmozdulását a rendvédelmi szükségletek és válság alatti küszöbhelyzetek irányába. A cikk sorra veszi a magyar védelmi ipar, a haditechnikai kutatás és fejlesztés legfontosabb kérdéseit, az új szövetségi rendszerben való működés kihívásait. A dolgozat következtetésekkel zárul, amely a magyar védelemgazdaság átalakításának „félfordulatos” jellegére hívja fel a figyelmet, és a problémákkal való reális szembenézés követelménye mellett érvel.

Kulcsszavak

Védelemgazdaság, védelmi kereslet és kínálat, gazdaságmozgósítás, védelmi ipar, védelemgazdasági stratégia, védelemgazdaságtan

Abstract

The study explores the defence economic situation of the Hungary in a transition period. The evolution of the discipline and processing of supply and demand for security and defence is providing the theoretical research framework for the study. This paper presents the old and new – after the political regime change - defence economic situation, the restructuring efforts, the effects of the EU and NATO membership on demand and supply. The writing discusses consistently the theoretical and methodological issues of defence

¹ Dr. Szenes Zoltán nyá. vezérezredes, tanszékvezető egyetemi tanár (Nemzeti Közszolgálati Egyetem). E-mail: szenes.zoltan@uni-nke.hu

economic management, the logic of defence economic restructuring, and helps to understand center of gravity shifting towards the law enforcement needs during crisis situations. The article scrolls through the Hungarian defense industry, discusses the most important issues of military-technical research and development, and analyses the impact of NATO and EU on the defence economy. The paper ends with conclusions that "half-turn" transformation change in the Hungarian defence economy is not enough, and argues for a real confrontation with the current problems.

Key words

Defence economy, defence demand and supply, economic mobilization, defence industry, defence economic strategy, defence economics

A magyar védelemgazdaság jelentős változásokon ment át az elmúlt 25 évben. Bár a szovjet érában létrehozott védelemgazdaság átalakult, igazán új még nem jött létre, a régi és az új megoldások egyfajta szimbiózisa létezik. Magyarország nemzetközi összehasonlításban is keveset költ a védelemre, az akut biztonsági problémák kezelése általában spontán módon történik. Nincs határozott elképzelés arra vonatkozóan, hogy piacgazdasági körülmények között, a megváltozott biztonságpolitikai helyzetben milyen védelemgazdaság szolgáltató legjobban a nemzet érdekeit. Közben az ország biztonsági helyzete folyamatosan változik: az ukrán válság tapasztalatai a különleges jogrendi helyzetek tartalommal történő megtöltését sürgetik, az Iszlám Állam elleni harc a Magyar Honvédség, a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok megerősítését igényli, a 2015. évi migrációs hullám a menekültügyi rendszer hiányosságaira és a bevándorlási, határvédelmi és polgárvédelmi kapacitások elégtelenségére mutat rá. A védelemgazdaság feladatai között egyre inkább megjelennek a civil válsághelyzetek kezelésének ökonómiai kérdései. Jelen tanulmány² a magyar védelemgazdaság³ helyzetének rekonstruálá-

² A szerző a tanulmány véglegesítésében nyújtott segítségéért köszönetet mond Király Lászlónak, a Magyar Hadtudományi Társaság elnökhelyettesének, valamint Kocsis Lászlónak, a Magyar Védelmiipari Szövetség egykori főtítkárának.

³ A cikkben a védelemgazdaság / hadigazdaság, valamint a védelmi ipar / hadiipar szakkifejezéseket szinonim fogalmakként használok. Ennek oka az, hogy bár a nyugati szakirodalom már kizárólag védelemgazdaság definícióval operál, a magyar közgazdaságtan, illetve néhány feltörekvő hatalom (pl. Oroszország, Kína) továbbra is a régi fogalmakat használja. Vö. Simai Mihály: [A haderőfejlesztés nemzetközi tendenciái I-II](#). Hadtudomány, XXI. évf. 2011. 4. szám, XXII. évf. 2012.1-2. szám. A fogalmak „kettős” használatát az írás történeti részei is indokolják.

sára tesz kísérletet, elsősorban a kereslet és kínálat bonyolult összefüggéseinek vizsgálatán keresztül. Bemutatja a rendszer felemás helyzetét, a legfontosabb problémákat, sürgeti a teljes fordulat megtételéhez szükséges döntéseket és intézkedéseket. A védelemgazdaság fejlesztése ugyanis elválaszthatatlan része a biztonságnak, az ország védelmének és prosperitásának.

Védelemgazdaságtan mint diszciplína

A védelem gazdasági kérdéseivel foglalkozó tudományágzat külföldön fél évszázados múltra tekint vissza, de Magyarországon csak az 1980-as évek közepén alakult ki interdiszciplináris tudományterületként. A *védelemgazdaságtan* hivatalos elismerésének az önálló hadigazdasági/ védelemgazdasági tanszékek megalakulását tekinthetjük a katonai akadémián és a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen. A magyar szaktudomány szellemi előfutárai az orosz *A. N. Lagovszkij* és *A. I. Pozsarov*, a lengyel *M. Obiedzinski* és *W. Stankiewicz*, valamint az amerikai *Ch. J. Hitch*, *R. N. McKean* közgazdászok voltak,⁴ akik munkái nagy hatással voltak a magyar kutatókra és szakértőkre.⁵ Mivel abban az időben Magyarország tagja volt a Varsói Szerződésnek (VSZ) és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának (KGST), a védelem és gazdaság kérdéseivel foglalkozó szakembereknek mindkét „világ” szakirodalmát tanulmányozni kellett, amely azonban a diszciplína tartalmát, vizsgálandó témaköreit, megoldási javaslatait illetően számos hasonlóságot mutatott. A magyar védelemgazdaságtan megalapítóinak – bár a katonai gazdaság területén számos szerző publikált - *Thürmer Gyulát* és *Janza Károlyt* lehet tekinteni.⁶ *Turák János* nevéhez fűződik a védelemgazdaságtan

⁴ Charles J. Hitch, Roland N. McKean: *The Economics of Defence in the Nuclear Age*. Harvard University Press, 1960., Mieczyslaw Obiedzinski: *Háború és háor-szág*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1971., Wojciech Stankiewicz: *Hadigazdaságtan*. MNVK., Budapest, 1973. A. N. Lagovszkij: *Hadászat és gazdaság*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1981., A. I. Pozsarov: *A szocialista állam védelmének gazdasági alapjai*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1982.

⁵ Rataj Endre (szerk): *Hadigazdaságtan és katonai gazdaságtan*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980; Juhász István, Gazda Pál (szerk): *A katonai gazdálkodás alapjai*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.

⁶ Thürmer Gyula: *A fegyveres küzdelem és a gazdaság*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977. Janza Károly: *A védelemgazdaságtan főbb tudományelméleti problémái*. MTA doktori értekezés, 1988.

részének tekintett *katonai gazdaságtan* elméleti megalapozása.⁷A 90-es évektől kezdve a kutatások centrumává a két egyetem, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem *Közgazdaságtan és védelemgazdaságtan tanszéke*, illetve a Corvinus Egyetem *Védelemgazdasági tanszéke* váltak, melyek jegyzeteit⁸ nemcsak a civil és katonai közgazdász-képzésben használták, de széles körben ismert volt a hadsereg és rendvédelmi szervek gazdasági szakemberei között is. A tanszékek megszűnésével (ZMNE 2007, BCE 2010) azonban a kutatások már csak egy-egy megmaradt oktatóra hárulnak, illetve a súlypont áttevődött a honvédelmi szférában kutatást végző katona közgazdászokra. Bár számos kitűnő szakember gazdagítja a magyar védelemgazdaságtant (*Gazda Pál, Jászay Béla, Király László, Medveczky Mihály* stb.), sajnos az egyéni / munkahelyi kutatási kezdeményezések nem „állnak” össze egy olyan egységes diszciplínává, amit a szervezettszerű oktatási egységek tudtak biztosítani. Nyilvánvalóan ez a tény már középtávon hátrányosan érinti a védelemgazdaság összefüggéseinek és problémáinak kutatását.

Pedig a védelemgazdaságtan szerepe és jelentősége a világban nemhogy csökkent, hanem a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság óta még jobban felerősödött. Az erőforrások egyre korlátozottabban állnak a védelem rendelkezésére, a haderő fejlesztésére, a fegyveres erők katonai alkalmazására. Az „ágyú vagy vaj”, „fegyvergyár vagy kórház”, „védelem vagy szociálpolitika” szembeállításának kérdései még erőteljesebben „ágaskodnak” a nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek és szövetségek vezetőinek asztalán, mint korábban. A globalizáció, a multipolaritás, a regionális szerveződések, valamint a tudomány és technológia fejlődése megváltoztatták a hadviselés jellegét, a háttérbe szorult klasszikus háborút egyre inkább felváltotta 4. generációs aszimmetrikus hadviselés, a hibrid háború, amely közvetett és közvetlen költségei tovább emelkedtek. Bár a globális katonai kiadások növekedése megtorpant az elmúlt években (2014-ben az országok 1 776 milliárd USD-t költöttek védelmi célokra),⁹ a katonai

⁷ Turák János: *A katonai gazdaságtan főbb tudományelméleti kérdései*. Kandidátusi értekezés, Budapest: ZMKA, 1989.

⁸ Gazda Pál: *Katonai gazdaságtan*. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. Akadémiai jegyzet, Budapest, 1989., Gazda Pál: *Védelemgazdaságtan*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE). Egyetemi jegyzet, Budapest, 2002., Turák János (Szerk.): *A védelemgazdaságtan makrofolyamatai. Hadigazdaságtan*. Egyetemi tankönyv, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 1996. 2003 (2. kiadás); Mészáros Sándor, Kunos Bálint, Pálmáiné Takács Rita, Horváth Erika: *A védelemgazdaság mikrofolyamatai. Katonai gazdaságtan*. Egyetemi tankönyv, Budapesti Corvinus Egyetem (BCE), Budapest, 2010.

⁹ <http://www.sipri.org/yearbook/2015/09> (2015. augusztus 20.)

konfliktusokban részt vevő vagy veszélyeztetett országok védelmi költségvetése tovább növekedett. Emellett erősödött a világban a nemzetközi közösség válságkezelő tevékenysége: 2014. szeptemberben 192 548¹⁰ katona, rendőr és civil szolgált missziókban a világ konfliktusos térségeiben és országaiban. A haderők megváltozott spektrumú feladatai, expedíciós alkalmazása, új körülményeknek megfelelő felszerelése (új high-tech fegyverrendszerek) nem tették könnyebbé a haderők védelemgazdasági biztosítását. Az új kihívásoknak (Iszlám Állam elleni harc, ukrán válság, migráció, kibervédelem stb.) a fejlett nyugati világban csökkenő költségvetési támogatás mellett kell megfelelni, amely kemény döntéseket igényel a biztonság- és védelempolitika területén.

A védelemgazdaságtan fontos feladata, hogy folyamatosan reagáljon a történelmi változásokra, vizsgálati optikáját a kialakult helyzetnek megfelelően változtassa. A hidegháború alatt a nagyhatalmi fegyverkezési verseny, a nukleáris fegyverkezés és a kölcsönösen lehetővé vált megsemmisítés (mutually assured destruction - MAD) katonai-gazdasági kérdései képezték a diszciplína feladatait. A hidegháború elvezetett a leszerelés, a hadiipari konverzió és a békeosztalék¹¹ lehetőségeinek vizsgálatához. Az új évezredben a *terrorizmus elleni harc, a globális veszélyek és fenyegetések gazdasági hatásai, a regionális és etnikai konfliktusok költségei, valamint a katonai magánvállalatok műveletekben való alkalmazásának előnyei* jelentettek új témaköröket a tudományágazatnak. A *NATO bővítése* újabb és újabb volt szocialista országokat tanított meg a szövetség politikai gazdaságtanára. Az *Európai Unió* létrehozta közös biztonság- és védelempolitikáját, amelynek egyik tevékenységi irányát az

¹⁰ http://www.zif-berlin.org/fileadmin/uploads/analyse/dokumente/veroeffentlichungen/ZIF_World_Map_Peace_Operations.pdf (2015. 08.05.)

¹¹ A hidegháború után bekövetkezett enyhülés lehetővé tette, hogy a védelmi kiadásokat jelentősen csökkentsék, és a felszabaduló hányadot átcsoportosítsák szociális kiadásokra, a jólét növelésére. Ezt a folyamatot nevezi a szakirodalom *békeosztaléknak (peace dividend)*. A globális katonai kiadások csökkenése 1987-től 1998-ig tartott: a világ 1987-ben a GDP 4,6%-át, 1990-ben 4,3%-át, 1995-ben 1,4%-át, 1998-ban 1,27%-át költötte katonai célra. A trendforduló 1999-ben kezdődött. A békeosztalék társadalmi jólét növekedésével együtt járó pozitív hatásait a bonni kutatóintézet (Bonn International Center for Conversion/ BICC) összehasonlító vizsgálatai bizonyították. A békeosztalékról részletesen lásd Balla Attila: *A védelmi kiadásokat meghatározó tényezők*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest: ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, 2003. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2003/balla_attila.pdf . 68-72.o. (2015. október 10.)

egységes európai hadfelszerelési piac (European Defence Equipment Market - EDEM), illetve védelmi technológiai ipari bázis (European Defence Technological and Industrial Base - EDTIB) megteremtése képezi. *A globalizáció ugyanis egyre nagyobb nemzetközi tranzakciókat eredményez termékekben, szolgáltatásokban, technológiában és termelési tényezőkben.* Felgyorsult a védelmi ipari cégek összeolvadása, integrációja, nemzetközi kereskedelmi és ellátási hálózatok kialakítása. *2008-tól a költségvetési erőforrások – az új biztonsági környezetben is - egyértelműen a biztonság- és védelempolitika alakító tényezőivé váltak.* Ösztönzőleg hat a diszciplína fejlődésére az Európai Unió „*Pooling & Sharing*” kezdeményezése, a NATO „*Smart Defence*” koncepciója, amelyek közös programokat, multinacionális megoldásokat, „best value for money” technikákat helyezik előtérbe. A nemzetközi válaszok pedig magukkal hozzák a tehermegosztás, a potyautasság,¹² illetve a piaci nehézségek standard problémáit, amelyekkel a nemzetállamoknak szintén szembe kell nézni.

Ráadásul a védelem, a biztonság ellentmondásos közjóság. Az emberek - így a politikusok és kormányok is – különféleképpen gondolkoznak a kihívásokról, a veszélyekről és fenyegetettségéről, és főleg más lehet a véleményük a biztonság „áráról”, amikor versenyeztetni kell az erőforrásokat. Még a tudományos szakirodalomban sincs egyetértés arról, hogy az „erős védelem” vezet-e el a fegyverzetellenőrzéshez, leszereléshez és a békéhez, vagy fordítva, az ütőképesség katonai erő-e az oka a veszélyes fegyverek elterjedésének. *Pedig az alapvető összefüggés világos: biztonság nélkül nincs erős gazdaság, stabil gazdaság nélkül nincs erős védelem.* De rossz az a megközelítés, amely a választást csak a gazdasági nehézségek kezelésében látja és elhanyagolja a védelmet. Ez a „szellemi lefegyverzés” téves kormányzati politikán alapszik, amely sem a gazdaság, sem a biztonság területén nem lehet sikeres. Korszerű fegyveres és rendvédelmi szervek nélkül ugyanis nem lehet a hazát megvédeni békében, katasztrófahelyzetben vagy katonai konfliktusban, nincs lehetőség a nemzetközi érdekek és kötelezettségek érvényesítésére a nemzetközi válságkezelésben és a külföldi béketámogató műveletekben. Az országvédelemnek az „egyenruhás” szervezetek csak egy alrendszerét képezik, a komplex feladatok megoldásához erős vé-

¹² A *potyautasság (free riding)* fogalmát a szakirodalomban annak a jelenségnek a leírására alkalmazzák, amikor egy szövetségben a kisebb államok a védelmi feladatok, békeműveletek és a háborús erőfeszítések fő terhet a nagyhatalmi partnerre (partnerekre) terhelik. Heinz Gartner: *Nemzetközi biztonság. Fogalmak A-tól Z-ig.* Budapest: Zrínyi Kiadó, 2005. 158.o.

delmi igazgatásra, a gazdaság védelmi felkészítésére, illetve a lakosság és az anyagi javak megóvására is szükség van. A védelemgazdaságtan feladata, hogy a maga sajátos közgazdasági módszereivel elősegítse a koncepcionális tisztánlátást, a felmerülő problémák megalapozott megoldását.

A védelemgazdaságtan hagyományos értelemben a közgazdaságtan alkalmazott diszciplínája, a hadtudomány támogató ágazata, amely a nemzetgazdaság honvédelmi célú felhasználását tanulmányozza. Az új évezredben egyre inkább megjelenik a tudományágazat kibővített értelmezése, amely szerint a diszciplínának nemcsak a haderő (fegyveres erők) gazdasági kérdéseit kell kutatnia, hanem fókuszálnia kell a szélesebb biztonsági témakörök gazdasági összefüggéseinek vizsgálatára is. A fogalmi átalakulás abból a megváltozott biztonságpolitikai felfogásból fakad, mely szerint az új típusú, összetett válságok, rendkívüli helyzetek (terroristátamadások, súlyos ipari balesetek, nagyméretű migráció stb.) gazdasági feladatainak megoldása ugyanúgy a nemzetgazdaság erőforrásainak mobilizálását igénylik, mint a korábbi háborúk. Az átstrukturálódás kifejezi a belső biztonság fenntartásával foglalkozó állami szereplők differenciáltabb védelemgazdasági felfogását is.¹³¹⁴ Ez a változás kifejeződik már a *gazdaságmozgósítás újszerű felfogásában*, vagy például a *védelmi és biztonsági ipar* szakkifejezés megjelenésében. Bár a kiterjesztő értelmezések még nem tudtak elméletileg meggyökeresedni, egyre nagyobb igény van a „boxon” kívüli gondolkodásra: a katonai, rendvédelmi gazdasági és védelemigazgatási kérdéseket *egy rendszerben tárgyaló kutatásokra, publikációkra* van szükség. A súlyponti elmozdulás a széles felfogás felé a nemzetközi szakirodalomban is nehezen valósul meg, a publikációk továbbra is a hagyományos – katonai - felfogásban tárgyalják a védelemgazdaság kérdéseit. Kiváló példa erre *Keith Hartley* angol vagy az orosz *Racik Faramazjan* köz-

¹³ Ezt a szemléletet fejezi ki a Gazdálkodási és Tudományos Társaságok Szövetsége keretén belül megalakult Hon- és Rendvédelmi /Rendészeti Szervek Tagozat tevékenysége, ahol a vezető szerepet ugyan a BM gazdasági szakemberei játszzák, de a HM közgazdászai is részt vesznek a munkában <http://www.gttsz.hu/02rendezvenyek/02index.htm> (2015. augusztus 7.)

¹⁴ Hasonló elkülönülés figyelhető meg az egészségügyben is. Lásd: Svéd László, Vekerdi Zoltán, Sótér Andrea: Qui Vadis Honvédorvostan? (Honvéd-, katasztrófa- és rendvédelem- orvostan) Helyzetelemzés egy Tanszék remélt újrászületéséhez. Hadtudományi Szemle online, 2015. VIII. évf. 1. szám. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/tartalomjegyzek/hsz_15_1.pdf (2015.november 10.)

gazdász professzorok új védelemgazdasági könyve,¹⁵ amely csupán egy önálló fejezetet szán az új biztonsági környezet védelemgazdasági kérdéseinek (terrorizmus elleni harc, a konfliktuskezelés, a lesterelés és a békefenntartás). A védelemgazdaság „haderő-orientáltsága” persze attól is függ, hogy egy országnak milyen erős hadserege van, mennyit fogyaszt, illetve mennyire járul hozzá a GDP-hez, mekkora szerepe van az ország külpolitikájának megvalósításában, illetve az ország belső biztonságának fenntartásában.

A Magyarországon honos felfogás szerint *a védelemgazdaságtan a gazdaság és a védelem kölcsönhatásait átfogó viszonyrendszert tárgyalja*. A diszciplínán belül még mindig erős a hadigazdaságtan és a katonai gazdaságtan fogalmi megkülönböztetése (lásd *Gazda Pál, Turák János, Mészáros Sándor* tankönyveit), pedig ma már a válságok, terrorfenyegetettségek, hibrid veszélyhelyzetek megoldása nem a gazdaság mozgósításával, hanem különleges kormányzati és gazdasági intézkedések meghozásával, jogszabályok megalkotásával történik. Erre az elmúlt években számos példa volt (vörösishap /2011/, „márciusi” tél /2013/, dunai árvíz /2014/, biztonsági zár építése a szerb határon /2015/), amely esetek védelemgazdasági szempontú *szakirodalmi feldolgozása és publikálása* még nem történt meg.

A tradicionális hadigazdaságtan a fegyveres erők ellátásával, működésének gazdasági biztosításával, a katonai konfliktusok és háborúk finanszírozásával, „üzleti modelljével” foglalkozik nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. A hagyományosan katonai fókuszot alkalmazó diszciplína *a gazdaság és a védelem makroszintű kérdéseit tárgyalja*: a hadigazdasági rendszer felépítése, szabályozása, a gazdaság háborús felkészítése, mozgósítása, védelmi kiadások, a fegyveres erők ellátása békében és a különleges jogrend időszakában, a haditechnikai export és import kérdései, vagy a gazdasági/ pénzügyi háború problematikája. Magyarországon a nehézséget az jelenti, hogy a régi hadigazdasági rendszer a 90-es évek elején zajlott deregulációval megszűnt, illetve átalakult, a Varsói Szerződés feloszlásával elmaradtak a „testvéri” hadseregek megrendelése is. Önálló hadi-

¹⁵ Keith Hartley: *The Economics of Defence Policy. A new perspective*. Routledge, 2011. London, New York, 2011.
http://www.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=qNuvLXIQCmC&oi=fnd&pg=PR5&dq=keith+hartley+the+economics+defence+policy&ots=XFoMkZ5cjv&sig=uZpa75rO4Ovhe34alcl3ZX5p3xo&redir_esc=y#v=onepage&q=keith%20hartley%20the%20economics%20defence%20policy&f=false (2013. november 12.) Racik A. Faramazjan, Viktor V. Boriszov: *Transzformácija voennoj ekonomiki XX- nacsalo XXI. veka*. Moszkva: Nauka, 2006.

ipari tevékenység a rendszerváltozás után alig maradt, hadiipari kutatások és fejlesztések - a Magyar Honvédség krónikus alulfinanszírozottsága miatt – a minimálisra csökkentek, a szövetségi (NATO, EU) betagozódás pedig csak a legszükségesebb módon valósult meg. A változó biztonsági környezet miatt a politikai vezetés elsősorban a „puha” (soft) biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetettségek kezelésével foglalkozik, amelyek nem igénylik a gazdaság szovjet típusú mozgósítását, az erőforrások katonai célokra történő totális felhasználását. Kevés szándékot látni arra, hogy politikai szinten komolyan szembe nézzenek egy *valós országvédelem*¹⁶ sokrétű gazdasági, pénzügyi és technikai követelményeivel, pedig az országot egyre több új típusú fenyegetés éri. A tapasztalatok tükrében új módon kellene a védelemgazdasági működést szabályozni, a védelmi rendszert felkészíteni és gyakoroltatni, válságkezelési képességeket preventív módon felépíteni. Ebben a munkában nagy szerepe lenne a tudománynak, kutatásnak és fejlesztésnek, hogy a felkészülés – és adott esetben az elhárítás – koncepcionálisan, hatékonyan és erőforrás-takarékosan valósuljon meg. A szellemi honvédelemben be kellene vonni a közgazdaságtant és a védelemgazdaságtant is. A kutatóműhelyek megszűnése miatt ma már sajnálatosan a nemzetközi eredmények követése is elmarad, hiányzik a válsághelyzetek tudományos kutatásának ösztönzése. Ritkán olvashatunk magyarul¹⁷ nemzetközileg ma divatos védelemgazdasági kérdésekről, mint például a gazdasági (pénzügyi) hadviselésről, vagy egyes háború sújtotta országok gazdaságának működéséről. Pedig ma gazdasági háború (is) zajlik az EU, USA és más országok, illetve Oroszország között a Krim-félsziget annektálása miatt, a nemzetközi gazdasági szankciók pedig 2000 óta 21 országot érintettek.¹⁸

Hasonlóképpen problémás a védelemgazdaságtan *hármass felosztása*: hadigazdaságtan (makrofolyamatok), katonai gazdaságtan (mezoszint) és katonai üzemgazdaságtan (mikrofolyamatok). Az el-

¹⁶ Az országvédelem az ország külső fegyveres támadástól való megvédésével és az alkotmányos rend fenntartásának biztosításával kapcsolatos elvek, szervezetek, tevékenységek és tényezők összessége. Célja az ország függetlenségének, területi épségének, légterének védelme, lakosságának és anyagi javainak megóvása. **Hadtudományi Lexikon II. kötet.** Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság (főszerkesztő: Szabó József), Budapest, 1995. 1024. o. A fogalmat nemzetközileg is használják. Magyarországon korábban azonosították a honvédelemmel, de a katonai biztonság háttérbe kerülésével ma már az országvédelem szélesebb fogalomnak tekinthető.

¹⁷ Honvári János et. al: **Háború és gazdaság.** Győr: Széchenyi István Egyetem, 2002, Tudományos Füzetek 1.

¹⁸ <http://www.bloombergview.com/quicktake/financial-war> (2015. augusztus 7-én)

múlt két évtizedben olyan gazdasági centralizációs intézkedések születtek a honvédelmi szférában, hogy a központosítások miatt ma már nem lehet egy katonai szervezet gazdálkodását katonailag és közgazdaságilag önállóan leírni, törvényszerűségeit feltárni, jellemzőit bemutatni. A védelemgazdaságtan hármass tagozódása a mai helyzet tükrében túlzottnak tűnik, bár a tudományterületi tagozódás hősiesen tartja magát a szakirodalomban. Már a Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) 1996-os tankönyve is elismerte, hogy a kutatások a védelemgazdaság makro- és mezoszintjére sajnálatos módon kevésbé terjednek ki.¹⁹ Ellentmondásos címet kapott a BCE 2010.évi katonai gazdaságtani tankönyve is, amely a főcímben a védelemgazdaságtan mikrofolyamatairól szól, pedig a diszciplína elfogadott strukturális modellje szerint a katonai gazdaságtan a mezoszinten helyezkedik el, a mikroszinten zajló gazdasági folyamatokat a katonai üzemgazdaságtan tudományterület tanulmányozza.²⁰

A kereslet és kínálat védelemgazdasági kérdései

A védelemgazdaság központi problémája, hogy miképpen tudja megtervezni a védelmi szükségleteket, és hogyan tudja azokat kielégíteni békében, válság időszakában és háborúban. A kereslet és kínálat kielégítésének módja határozza meg a gazdasági stratégiát, a védelemgazdaság megszervezését, amit számos politikai, katonai, gazdasági és technológiai tényező befolyásol. A rendszerváltás után megszűnt az ország háborúra való felkészítésének szovjet modellje,²¹ az új kialakulása azonban még napjainkban is tart. A védelmi szükségletek alakulására pedig jelentős hatással vannak a NATO- és az EU- tagságból fakadó feladatok.

Az átalakítás feladatai közül az egyik legnagyobb problémát a *haderő háborús szükségleteinek tervezése jelenti*, de hasonlóképpen nehéz kalkulálni *a széles biztonság-felfogásból származó veszélyek és fenyegetettségek kezelésének gazdasági igényeit*. Bár a szövet-

¹⁹ Turák János (szerk, 1996) i.m. 27. o.

²⁰ Turák János (szerk, 2003) i.m. 24. o.

²¹ A szovjet elmélet szerint az ország háborús felkészítése magába foglalta a fegyveres erők, a gazdaság, a lakosság és polgári védelem felkészítését. V.D. Szokolovszkij (szerk): *Hadászat*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1964. 7. Fejezet. A modernkori orosz katonai doktrínák változatlanul ezzel a felfogással számolnak. Nagy László: *Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájáról*. 2015.3. szám. 134.o.

ségi tagság, a nemzetállami feladatrendszer, a nemzetközi vállalatok és kötelezettségek sok mindent determinálnak, az alapkérdésekben (a szükségletek kalkulálása, a gazdaság honvédelmi célú terhelhetősége, fegyveres és rendvédelmi erők nagysága, haditechnikai és hadfelszerelési ellátás rendszere) a nemzeti politikai vezetésnek kell dönteni.

A történelmi tapasztalatok szerint e kérdések helyes megítélése kulcsfontosságú az ország jövője szempontjából, mert a rossz erőviszony-felmérés, a helytelen kül- és belpolitikai döntések, a felkészületlen hadbalépés *nemzeti sorskérdéssé válhatnak*, súlyos veszteségekkel, hatalmas kiadásokkal, a gazdaság és az infrastruktúra pusztításával járhatnak együtt.²² Semmikor sem könnyű azonban jó politikai döntéseket hozni, a hosszú távon igaznak bizonyuló megoldásokat találni, mert a mai korban az ország biztonságát már nemcsak a katonai szükségletek kielégítése biztosítja. Ráadásul a 21. század új háborúira sincsenek általános receptek, nehéz eldönteni, hogy mire készüljön a nemzeti haderő.

A korszerű háború ugyanis lehet modern, posztmodern és premodern, minden változatában lehet szimmetrikus és aszimmetrikus jellegű, sőt a fegyveres összecsapás egyre inkább összefonódik a politikai, ideológiai, gazdasági, pszichológiai és kibertérben vívott háborúval.²³ Napjainkban a politika és a tudomány egyre inkább a hibrid háborúval számol. Ilyen körülmények között a *valódi hadviselési igények kiszámítása nemcsak nagy nehézségekbe ütközik, de az utánpótlás megtervezése és megoldása is sokirányú nemzeti és nemzetközi erőfeszítéseket igényel*. Ahogyan Clausewitz írta: „A katonát besorozzák, beöltöztetik, felfegyverzik, kiképzik, a katona eszik,

²² Sajnos a magyar 20. századi történelem meggyőzően igazolja ezen elméleti tétel igazságát. Az első világháború nemcsak súlyos emberi áldozatokkal járt (a hadseregbe bevonult 3 381 785 hadköteles 15,7%-a elesett, 15%-a sérülten tért haza, 24,9%-a pedig fogságba esett)²², hanem hatalmas hadikiadásokat kellett finanszírozni, súlyos jóvátételi fizetési kötelezettségeket kellett fizetni. A trianoni békeszerződéssel pedig megszűnt a történelmi Magyarország. A második világháborúban elszenvedett veszteségek ennél még megrendítőbbek voltak: mintegy 900 000 ember, a lakosság 6,2%-a pusztult el, 600 ezren szovjet, 300 ezren angolszász fogságba kerültek. A nemzeti vagyonnak mintegy 40%-a elpusztult. Lásd: Julier Ferenc: *1914-1918: A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle Társaság, 1933. VI. 10. fejezet <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/julier/> (Letöltés: 2015. augusztus 9.); Liptai Ervin (szerk): *Magyarország hadtörténete II*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985, 129.o.; Romsics Ignác: *A 20. század képes története. Magyarország története- világtörténet*. Budapest: Rubicon –könyvek, 2011. 269. o.

²³ Szenes Zoltán: *Katonai kihívások a 21. század elején*. Hadtudomány, XV. évfolyam, 4. szám, 2005. december

iszik, alszik és menetel, mindezt csak azért, hogy *megfelelő helyen és megfelelő időben harcoljon*²⁴ Amíg azonban a békeidőszak hadseregbeli feladatainak gazdasági igényei relatíve könnyen kalkulálhatók, a válsághelyzeti és háborús alkalmazás feltételrendszerének biztosítása mindig bonyolult, számtalan bizonytalansággal jár együtt. Hasonlóképpen nehéz a keresletet kalkulálni a nem katonai veszélyek és fenyegetettségek elhárítására, az ipari és természeti katasztrófák következményeinek megoldására.

A történelmi tapasztalatok szerint a kereslet mindig meghaladta az előzetesen számolt értékeket. Ennek ellenére, mint ahogyan ezt a védelemgazdaságtan előfutára, *Jean- Baptiste Say*²⁵ állította, a *várható háborús költségeket mindig meg kell becsülni*.

A kereslet generálásának egyik fontos és kalkulálható tényezőjét a békeidőszaki honvédelmi (külső és belső biztonságot szolgáló) kiadások képezik, amelyek megjelennek a központi költségvetésben. De a tárcák kiadásai (Honvédelmi Minisztérium, Belügyminisztérium) csak a haderő és a rendvédelmi szervek *közvetlen működését* finanszírozzák, a *közvetett védelmi kiadások tervezése* (védelmi igazgatási feladatok, nemzetgazdasági tartalékok, a Honvédelmi Tanács és a kormány speciális működési feladatai) a központi költségvetés más fejezeteinek feladata.

Mivel a védelemgazdasági szabályozások általában nem járnak együtt finanszírozási kötelezettségekkel is, a szükséges pénzügyi források tervezése már kormányzati felfogástól, a biztonsági igények és gazdasági lehetőségek összehangolásától, programoktól, aktuális feladatoktól függ. Meghatározó biztonság- és gazdaságpolitikai kérdés például, hogy milyen módon kívánja az állam a válságkezelésben részt vevő szervezeteket ellátni: *saját védelmi ipar segítségével, vagy külföldi importból, vagy a kettő kombinációjával?* Számol-e a gazdaságmozgósítás lehetőségével, vagy a különleges jogi helyzetekben felmerülő többletfeladatokat a nemzetgazdaság békeidőszaki felkészítése alapján kívánja megoldani?

Az ilyen csomóponti témakörök kiemelése azért fontos, mert minden más kérdés (költségvetési támogatás, az ipari, gazdasági és ku-

²⁴ Carl von Clausewitz: *A háborúról*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2013. 64.o.

²⁵ Jean- Baptiste Say (1767- 1832) francia közgazdász, a klasszikus közgazdaságtan képviselője, aki az „*Értekezés a politikai gazdaságtanról*” c munkájában (1803) elsőként hangsúlyozta a háborús költségek számításának fontosságát. <http://www.britannica.com/biography/J-B-Say> (2015. augusztus 12.)

tatási szakpolitika, nemzetközi együttműködés) eldöntése ezektől a kormányzati céloktól és elvektől függ. A *stratégiai gondolkodás és hosszú távú tervezés különösen fontos ezen a területen*, hiszen a honvédelem és a biztonság megteremtése jelentős kiadásokkal jár, a kutatás-fejlesztés és az innováció hosszú távú projekteket igényel, a jelentős beszerzések, fejlesztések és beruházások meghaladják a szaktárcák lehetőségeit, és közvetlen kormányzati finanszírozást igényelnek.

A védelemgazdaság másik nagy problémája azzal függ össze, hogy a *védelmi szükségletek kielégítését az ország milyen módon szervezi meg*. Magyarországon a hidegháború alatt a védelemgazdaságot a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) és Varsói Szerződés (VSZ) országaiban egységesen létezett központi tervutasításos rendszer képezte, amelyet a fegyveres erők tervezett háborús alkalmazásának rendeltek alá.²⁶ Hasonló hidegháborús tervezési metodika működött a NATO- országokban is, de az ellátási rendszer nem volt szövetségi szinten centralizálva, minden tagországnak saját lehetőségei szerint kellett a nemzeti fegyveres erők ellátását megoldani. A VSZ-ben viszont a fegyvereket, hadfelszerelést homogenizálták, a logisztikai biztosítást és a tagországok védelemgazdasági rendszereit *azonos módon* építették fel. Ennek okát elsősorban a második világháborús szovjet hadigazdálkodási tapasztalatokban kereshetjük. A háborúban azonban létezett más gazdaságmozgósítási szisztéma is, amely eltért a centralizált hadigazdasági modelltől.

Alan Milward a második világháború gazdasági kérdéseinek tanulmányozása során a gazdaság hadviselő képességére *kétféle háborús gazdasági stratégiát* azonosított be:²⁷ az egyik a *gazdaságot totálisan alárendelte a háborúnak*, ahol egy cél volt csak - a háborúhoz szükséges termelés maximalizálása, a másik koncepció pedig a *gazdasági prioritások átsorolásával törekedett a háborús kereslet kielégítésére*.

²⁶ Mark Harrison: *Why the Rich Won: Economic mobilization and Economic Development in Two World Wars*. Conference Paper, Paris, 2004. p. 23. <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/mharrison/public/whytherichwon.pdf> (2015. július 27.); Medveczky Mihály: *A különleges jogrend egyes kérdései a gazdaságmozgósítás hazai történetéből*. MKJHT, 2015. 1. szám <http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2015/06/2015-1-Medveczky.pdf> (2015. július 26.)

²⁷ Alan S. Milward: *Háború, gazdaság, társadalom 1939- 1945*. A II. világháború hátterében meghúzódo gazdasági események. Budapest: Aquila Könyvkiadó, 1999. 33-37.o.

Milward az első esetben a gazdaság abszolút háborús potenciálját a következőképpen írta le:

$$W1 = p + r + s + e - f \quad (1)$$

ahol a **w1** a háborús termelési potenciált jelenti, a **p** a nemzeti termék egy évben, az **r** a gazdaságban rendelkezésre álló tartalék, az **s** a békeidőszaki tőkepótlásból elvont megtakarítás, az **e** a gazdaságba bevonható külső források mennyisége, az **f** pedig a közigazgatási fennakadások miatt csökkent hatékonyság.

A második esetben a gazdasági stratégia a termelés véges szintjét határozta meg, de kalkulálta a nem háborús szükségleteket is, amelyek korlátozták a hadipotenciál teljesítőképességét. A brit történész ezt a háborús gazdasági stratégiát az alábbiak szerint jellemezte:

$$W2 = w1 - c - i - d \quad (2)$$

ahol a **w1** a háborús termelési potenciált jelenti, a **c** a háború ellenére fenntartott polgári fogyasztást fejezi ki, az **i** az új, nem háborús célú, megvalósítható civil beruházások összege, a **d** pedig a politikai és társadalmi rendszer nem szükségszerű fennakadásait szimbolizálja.

A teljes gazdaságmozgósítás **W1** modellje tehát az ország túlélése érdekében minden erőforrást a háborús gazdasági termelésnek vet alá. Egy ilyen stratégia csak az ország teljes létfenyegetettsége esetén lehet sikeres, amikor választani kell a győzelem vagy a teljes megsemmisülés között. Ezt a modellt alkalmazta a második világháborúban a Szovjetunió, vagy például Németország 1943-ban, amikor meghirdette a totális mozgósítást. Ezt a modellt követte Észak-Korea (1950-51) és Vietnám (1965-1973), de megfigyelhető volt e gazdasági stratégia alkalmazása Izraelben is a háborúk alatt. *Ilyenkor a gazdaság és hadigazdaság közötti elvi azonosság igazolható, mivel az egyetlen irányadó szempont a túlélést biztosító háborús termelés maximalizálása.*

Ha viszont a vereség nem jár biztos megsemmisüléssel, akkor a **W2** stratégia a politika számára jobban igazolható, mert a háborús termelés maximalizálása nyomorúságba taszíthatja az egész országot, kockáztatja annak a célnak az elérését, amiért magát a háborút vívják. Mivel a hidegháborús szembenállás miatt a háború kitörésé-

nek magas valószínűsége volt, a VSZ-ben a második világháborúban alkalmazott *szovjet hadigazdasági modellt* alkalmazták, amit ráoktrojáltak a szövetséges tagországokra is. Ezen összefüggés hangsúlyozása azért fontos, mert az a gazdasági stratégia Magyarország számára is idegen volt, hiszen a II. világháború alatt az ország a W2 modellt követte, még a hadbalépés után is.

A rendszerváltozás után bekövetkező védelemgazdasági szemléletváltozás – tudatosan vagy ösztönösen – visszatérést jelent ehhez a stratégiához, amelynek lényegét talán *a gazdaságbiztonság (a működőképesség és túlélőképesség) előtérbe helyezése jelenti a gazdaságmozgósítással szemben*. A kínálat piacgazdasági alapon történő megszervezési módja egyfajta kontinuum a szocializmus előtti háborús gazdasági modellnek.

Ahhoz tehát, hogy a védelemgazdaság két központi kérdésére, a kereslet és kínálat problematikájára jó válaszokat lehessen adni, szükség van a védelem katonai, biztonsági és közgazdasági aspektusainak teljes körű vizsgálatára. Mi a *gazdasági tartalma* az „elégséges védelem”, a „kicsi, korszerű és finanszírozható haderő” politikai követelményrendszerének? Hogyan lehet megoldani a válságkezelésben részt vevő szervek igényeinek kielégítését, különös tekintettel az itthon nem gyártott haditechnikai eszközök és speciális eszközök tekintetében? Milyen szintű *szabályozása legyen* a gazdaság védelmi célú felkészítésének, hogyan nézzen ki a nemzetgazdaság válsághelyzeti irányítása és vezetése? Ebben a feladatrendszerben fontos szerep hárul a *közgazdasági elemző munkára*, amely nélkül nem lehet a makroszabályozást elvégezni. Tematikusan foglalkozni kell a védelmi kiadásoknak az állami költségvetés szerkezetére, a fizetési és külkereskedelmi mérlegre, illetve a gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásaival.

Ezek a kérdések egy-egy nagyobb katonai beszerzésnél (pl. a svéd Gripen vadászgépek bérléte) még a közvélemény számára is megjelennek (offset /ellentételezés/ nagysága, licenc megoldások, munkaerő piaci hatások stb). Külön témakört jelent a fegyverek export-import szabályozása, a fegyveres erőktől és szervezetektől kivont haditechnikai eszközök és ingatlanok (inkurrencia) felhasználása és értékesítése, a szövetségi követelmények nemzetközi (két- és többoldalú) keretek közötti együttműködéssel megvalósuló teljesítése.

A védelemgazdaság működése a hidegháborúban

A hidegháború időszakában a magyar hadigazdasági feladatok tervezése és végrehajtása a szovjet elmélet szerint történt, hiszen Magyarország tagja volt a KGST-nek és a VSZ-nek. A szovjet hadászati²⁸ a modern háború megívását négy szakaszra tervezte:

- (1) a hagyományos eszközökkel folytatott harctevékenységek időszaka,
- (2) az atomfegyverek korlátozott alkalmazásával folytatott időszak,
- (3) az atomfegyverek korlátozott alkalmazásával folytatott időszak, és
- (4) a befejező haditevékenységek időszaka.

Meg kell jegyezni, hogy ezt a felfogást többé-kevésbé a NATO is osztotta, ami kifejeződött a tömeges megtorlás, majd később a rugalmas reagálás stratégiájában.²⁹ A gazdaság háborús felkészítésének koncepciója viszonylag egyszerű volt: mivel az akkori nyugati nézetek 3-6 hónapos feszültségi időszakokkal, 1-2 hetes háborús veszélyeztetettségi periódussal, illetve maximum három napig terjedő közvetlen háborús veszéllyel (illetve előrejelzéssel) számoltak, ennyi idő alatt kellett a gazdaságmozgósítás feladatait végrehajtani és a háborús termelést felfuttatni. Az országvédelem feladatait (beleértve a gazdaságmozgósítás kérdéseit) közvetlenül az állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetése irányította, amely közvetlen pártfelügyeletet gyakorolt a fegyveres erők és rendvédelmi szervek, továbbá a védelmi igazgatási hatáskörrel rendelkező állami szervek felett. A szakpolitikai irányítást a Minisztertanács Honvédelmi Tanácsa, később Honvédelmi Bizottsága, illetve az Állami Tervbizottság végezte határozatok, rendeletek és intézkedések útján. Erre az illetékes kormányzati szervek (régén az Országos Tervhivatal /OT/, a HM, BM, a gazdasággal foglalkozó minisztériumok, fővárosi és megyei tanácsok) – a fegyveres erők igényei alapján – tervet készítettek,

²⁸ A szovjet hadászati nézeteket a Magyar Néphadsereg Vezérkara (MNVK) általában időről-időre aktualizálta. Lásd: [Szovjet hadászat](#). Budapest: MNVK kiadványa, 1979. Ezt a tevékenységet ma talán az összhaderőnemi és haderőnemi doktrínák kidolgozásával lehet azonosítani.

²⁹ <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf> (2015. augusztus 8.)

amit a „számítási év tervének” („SZÉ”- terv)³⁰ nevezték. A „SZÉ”- terv tételesen tartalmazta a fegyveres erők, testületek összes igényét, vállalati részletezésben szabályozta a hadiipari termelésben érintett gazdasági szervezetek és a kooperációs partnerek termelési, szolgáltatási, ellátási feladatait. A fegyveres erők és rendvédelmi szervek igényei alapján az Országos Tervhivatal állította össze a gazdaságmozgósítási tervet is. Amit nem tudtak megtervezni vagy Magyarországon nem lehetett megtermelni, szovjet vagy VSZ importból, ún. speciális importból biztosították. A stratégiai tervezés koordinációját szövetségi (VSZ, KGST) szinten végezték el. A védelemgazdaság hazai irányításában és tervezésében csak az 1968-as gazdasági reform után következett be változás, amikor módosították a népgazdaság mozgósításának és irányításának alapelveit. Az utolsó „SZÉ”- terv a Magyar Népköztársaságban 1986-ban készült el.

A hidegháború alatt a védelmi szükségletek számításai alapját a hadászati- hadműveleti tervek képezték. A Magyar Néphadsereg Vezérkara (MNVK) a szovjet hadászati elvek és a VSZ Egyesített Fegyveres Erők /EFE/ Törzse útmutatásai alapján megtervezte a magyar hadsereg alkalmazását,³¹ amely alapján ki lehetett számolni a fegyveres erők haditechnikai és hadfelszerelési ellátási igényeit. A számítás elveit és módszertanát a VSZ EFE Törzs dolgozta ki, amelynek alkalmazása minden tagország számára kötelező volt.

A haditechnikai veszteségeket napi közepes, százalékban megadott normák alapján, a fogyóeszközöket és - anyagokat (lőszer, üzemanyag, élelmiszer) pedig napi közepes fogyasztási normák (indítások, bevetések) alapján kellett meghatározni. Az akkori felfogás szerint egy tábori hadsereg támadó hadműveletében a veszteségek elérték volna a szárazföldi harci-technikai eszközök (harckocsik, páncélozott harcjárművek, rakéta- és tüzérségi eszközök stb.) legalább 50%-át. A repülő, légvédelmi rakéta- és rádiótechnikai eszközök vonatkozásában pedig naponta 25-30%-os veszteségekkel kalkuláltak. A hátszázgvédelmi csapatok veszteségei 5-10% körül mozogtak volna. Az ellátást és utánpótlást megkönnyítette, hogy az alapvető

³⁰ Bagi István: [A népgazdaság számításai év tervezésének rendszere és módszere](#). Honvédelem, 1982. 2. sz. különkiadás

³¹ Jakus János: [A VSZ gyakorlatainak jellemző vonásai a feltételezett délnyugati hadszíntéren](#). Hadtudomány, XV. évfolyam, 3. Szám, 2005. Október http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/3/2005_3_9.html (Letöltés: 2015. augusztus 8.); Szenes Zoltán: [A Magyar Néphadsereg hadászati készleteinek tartalékolása és széttelepítése](#). Kandidátusi értekezés, Budapest: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1986. 48-49.o.

harci-technikai eszközök és berendezések szovjet gyártmányúak voltak, magas szintű interoperabilitást biztosítottak nemcsak a harctevékenységekben, hanem a logisztikai biztosítás során is.

Az egységes számítási metodika alapján nem volt nehéz kalkulálni a védelmi termékek és szolgáltatások keresletét, amelyet a tagországoknak együttesen, a termelés kooperációja és szakosítása révén kellett előállítani.³² A hadigazdasági tervezésnek azonban nemcsak a tervezett felhasználást és a veszteségeket kellett figyelembe vennie, hanem a hadműveletek végére meghatározott nem csökkenthető készleteket is kalkulálnia kellett. Abban az időben a háborús szükségleteket az alábbi formula alapján számították:³³

$$D = S + C + I \quad (3)$$

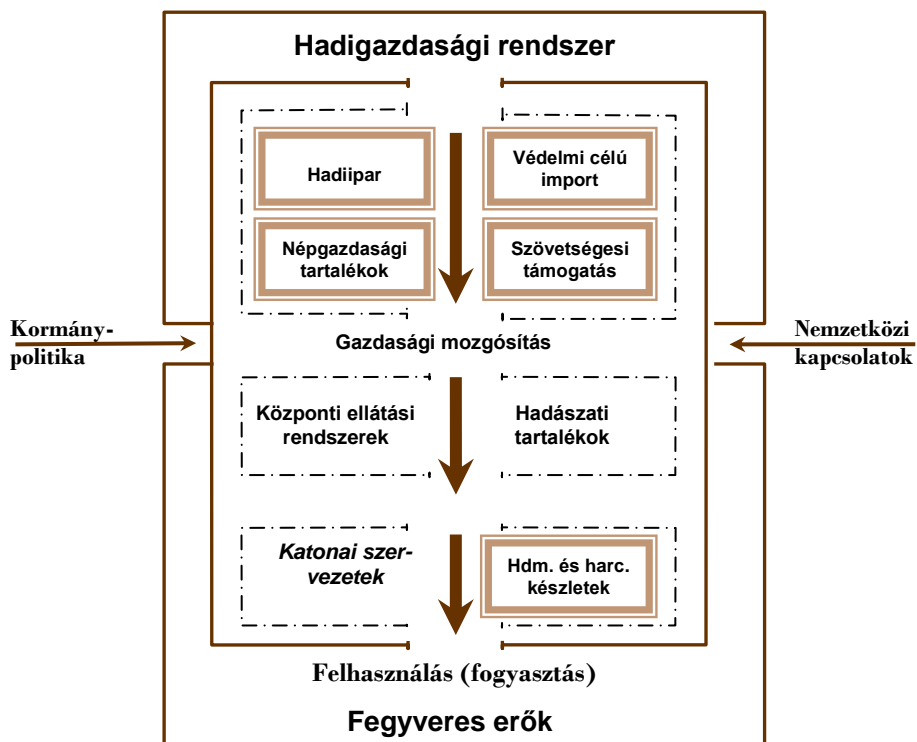
ahol a **D** az MN anyagi szükségleteinek kifejeződése a háború első időszakára, az **S** a fronthadművelet végére előírt készletszint, a **C** a haderő fogyasztása hadműveletekben, illetve azok időszaka alatt, az **I** pedig a haditevékenységek során elszenvedett anyagi-technikai veszteség.

A szabványosított számítási metodikák alapján az MNVK kiszámolta, hogy a hadműveleti igények alapján mire van szüksége a fegyveres erőknek. A kereslet kielégítése ennek alapján elvileg egyszerű volt: tudták azt, hogy mivel rendelkezik a haderő, mit tudnak népgazdasági folyó termelésből vagy tartalékokból biztosítani, a különbséget pedig egyszerűen leigényelték a „SZÉ”-tervben. Így a fegyveres erők egy várható hadműveleti alkalmazásának anyagi-technikai szükségleteit saját készletekből, a magyar hadiipari gyártásból, a népgazdasági és vállalati tartalékokból, illetve hadfelszerelési (speciális) importból fedezték (1. ábra).

Az ország működéséhez szükséges többi igényt pedig a többi tárca, országos szerv és önkormányzat fogalmazta meg, de prioritást a fegyveres erők élveztek.

³² Germuska Pál: [Vörös Arzenál](#). Budapest: Argumentum Kiadó – 1956-os Intézet, 2010, 4. fejt. 133-144.o.

³³ Szenes (1986) i. m. 179.o.

1. ábra. A védelem gazdasági biztosításának rendszere³⁴

A tervezésnél - végső megoldásként - a kereslet (az igények) és a kínálat (biztosítottság) egyensúlyának megteremtése érdekében számoltak egyoldalú szovjet importtal is, mint ahogyan ez ma, a NATO esetében is történik, amerikai vonatkozásban. A hadigazdasági igényeknél még azt is figyelembe kellett venni, hogy Magyarország köteles volt az első fronthadművelet teljes körű hadtápbiztosítási feladatait ellátni. A szovjet fronthadtáp szervezeteknek és intézményeknek ugyanis időre volt szüksége, amíg fel tudtak fejlődni a támadó front csapatai mögé. Ezért a hátszági logisztikai kapacitásoknál (egészségügy, kereskedelmi ellátás, közlekedés-szállítás, hírközlés, javítás- helyreállítás) a szövetségi megállapodás (az ún. Protokoll szerint) „méretezni” kellett a szovjet igényeket is, amit az ország egyrészt az MN saját központi logisztikai szervezeteinél, másrészt pedig a népgazdasági tartalékok és a „SZÉ” terv alapján biztosított.

Bármennyire is alaposnak tűnt a védelem keresleti oldalának szabályozása, mégis problémák voltak a kínálati oldal lehetőségeivel. Bár a védelemgazdasági rendszert átfogóan alakították ki, megvolt a

³⁴ Szenes (1986): i.m. 174.o.

védelmi szükségletek kielégítésének lépcsőzetes rendje, a kereslet és kínálat egyensúlyát Magyarországon mégis csak a „SZÉ” terv és a speciális import lehetőségeivel és szükségmegoldásaival lehetett megteremteni. *Napjaink nehéz örökségének egy része erre az időszakra nyúlik vissza.*

Az MN az 1980-as évek elején 35-40, majd az évtized második felében 60-90 napi közepes harci napnak megfelelő anyagi-technikai készletekkel rendelkezett (a szocialista rendszerben Magyarország a GDP 4-5%-át költötte katonai kiadásokra), amelyből a hadászati tartalékok nagysága 25-30 nap körül mozgott³⁵. A készletképzés ugyanakkor kiegyensúlyozatlan volt, különösen a harci-technikai eszköztartalékok nagysága maradt el a hadművelési számvetési igényektől. Gondot jelentett az is, hogy a fegyverzeti tartalékeszközök jelentős része elavult technikai (egy-két generációval régebbi) színvonalat képviselt a békerendszeresített harci technikához képest. A mai Magyar Honvédség (MH) ennél alacsonyabb fogyókészletekkel rendelkezik, az erőfeszítések a harcászati és hadművelési készletek feltöltésére koncentrálnak. Korlátozott a tartalékba vont, adott esetben felhasználható harci-technikai eszközök száma is, mert bár a haderőátalakítások során a honvédség hatalmas fegyverarzenált vont ki (az összes orosz típusú harci repülőgépet, a lánctalpas harcjárműveket, tüzérségi eszközöket stb.), a tartalékok nagy részét azonban – pótlólagos forrásbevonás érdekében – értékesítették vagy segélyként odaadták fejlődő országoknak (pl. Irak, Afganisztán).

Az ország nemzetgazdasági mozgósítási („M”) tartalékainak képzése az 50-es évek elején kezdődött meg, amelyből közvetlenül az MN részére is tároltak készleteket: a stratégiai tartalék („ST”) keretében üzem- és kenőanyagokat, gumiabroncsot, az állami egészségügyi tartalékon (ÁEÜT) belül pedig katonai szükségkórházi felszereléseket, gyógyszereket, kötszereket és vérpótló szereket. A nemzetgazdasági „M” tartalékok kezelését akkoriban a Tartalékgazdálkodási Igazgatóság (TIG) végezte, amely a különböző készleteket (gabonafélék, só, cukor, zsír, konzervek stb.), ipari alapanyagokat (vas, acél, építőanyagok) az ország különböző pontjain lévő raktárbázisokon tárolta. Az 1980-as években az állami stratégiai tartalékok biztosították a gazdaság rendkívüli időszaki működéséhez szükséges 6-10 hónapig történő anyagellátást. Az állami egészségügyi rendszer felkészült a fegyveres erők, a szövetséges csapatok, valamint a lakosság sérültjeinek ellátására hagyományos hadviselés körülményei kö-

³⁵ Szenes (1986): i.m. 3. fejezet, 44-99.o.

zепette. Az ország egyéves tartalékokkal rendelkezett a haditechnikai termeléshez és javításhoz szükséges nyugati származású termékekből.³⁶ Fontos hangsúlyozni, hogy a központi tartalékok nemcsak a „hadrakelt” haderők logisztikai támogatását célozta, hanem a gazdaság működését és a lakosság ellátását is szolgálta. A TIG irányítását - az Országos Tervhivatal felügyelete mellett – az Anyag- és Árhivatal (AÁH) végezte 1988-ig. Ezt követően e tevékenység a mindenkori gazdasági tárcához (1988-ban a Kereskedelmi Minisztériumhoz) került, de a készletek többségét (beleértve az állami céltartalékokat (ÁC) is) a rendszerváltást követően folyamatosan felélték. Ma az ország jóval kisebb védelmi tartalékokkal rendelkezik, csökkent a katonai tartalékolás nagysága, viszont megnőtt a válságkezeléshez szükséges, többcélúan felhasználható, esetenként a termékpályába (pl. energetikai, élelmiszer stb.) épített gazdaságbiztonsági tartalékok szerepe.

Sajátos biztosítási forrást jelentett a szocialista rendszerben a *számítási év terve* („SZÉ”- terv), amelynek egyik fő célkitűzése a fegyveres erők és rendvédelmi szervek háborús igényeinek kielégítése volt. A terv a népgazdaság többi ágazata (energetika, közlekedés, egészségügy stb.) részére is támogatási forrást jelentett. Bár az „SZÉ”- terv mennyiségileg biztosította volna az MN haditechnikai igényeinek mintegy 75%-át, a speciális fogyóanyag-igények többségét, de nem volt képes követni a hadviselés tervezett dinamikáját. A hadászati-hadművelti és gazdaságmozgósítási (GM) gyakorlatok tapasztalatai szerint ugyanis a háborús termelés csak az első hónapok igényeit tudta teljesíteni. *Különösen kritikus volt a helyzet az alapvető harci-technikai eszközök* (repülőgépek, harckocsik, tüzérségi eszközök, gyalogsági harcjárművek), *valamint egyes lőszerfajták* (pl. tüzérségi) *pótlása területén.*

A „SZÉ” terv bizonytalanságai összefüggésben voltak a *magyar hadiipar* akkori képességeivel és lehetőségeivel is, mint ahogy a mai védelemgazdasági tervnek is ez az egyik legnagyobb problémája. A szocialista hadiipari termelés szerkezetében és volumenében – a KGST-n belüli szakosodás következtében - a híradástechnikai és műszeripari termékek domináltak (az össztermelés 60%-át tették ki), második helyen a fegyverzet- és lőszergyártás helyezkedett el (30%), míg a többi haditechnikai eszköz és hadfelszerelési anyag (10%) előállítására az ún. maradék- elv alapján történt. Ennek megfelelően a

³⁶ Czettner Sándor: [A népgazdasági készletek és tartalékok hadigazdasági jelentőségéről](#). Honvédelem, 1982. 2. számú külökiadás

hadsereg ellátása rendkívüli időszakban *csak a híradás- és műszeripari területen volt megbízható*, nemzeti fegyver, lőszer, lőpor és robbanóanyag gyártása *csak rövid időre* biztosította az igényeket, a különböző haditechnikai, műszaki és vegyvédelmi eszközök, járműfelépítmények iránti igény kielégítése pedig alapvetően a mindenkori megrendelésektől, a termelési technológiától és a felhasználási területektől függött. A hadiipar korlátozott képességeivel nemcsak az volt a baj, hogy nem tudtak alapvető harci technikát és fegyverzetet gyártani (ma sem tud), de még a tudatos haditermelés szervezési körülmények között sem lehetett volna az ágazatot alkalmassá tenni a háborús fegyverzeti veszteségek pótlására.

A régi hadigazdasági rendszer fontos ellátási elemét képezte a *speciális külkereskedelmi import*. Mivel Magyarország - helyzeténél, gazdasági erejénél, ipari struktúrájánál, kutatói bázisánál, történelmi fejlődésének sajátosságainál fogva – nem volt képes (ma sem az) komplex hadiipari termelést folytatni, a fegyveres erők igényeit csak a szocialista országokból tudta kielégíteni. Ezt a hatást erősítette a VSZ magas interoperabilitási követelménye (az „alapvető” vagy „kiemelt” haditechnikai eszközök szovjet gyártmányúak voltak vagy szovjet licenc alapján gyártották őket), amely meghatározta a tagországok közötti haditechnikai kooperációt. A 75%-os importhányadhoz még az is hozzájárult, hogy a 70-es évektől megkezdődött az MH haditechnikai modernizációja, amely csak korszerűbb technikai bázison valósulhatott meg. Az alapvető harci-technikai eszközök többsége a Szovjetunióból származott, bár a kooperációs fegyvergyártásban érintett Csehország (15%), Lengyelország (12%), Bulgária (10%) és NDK (8%) is komoly partner volt. A hadfelszerelési anyagok tekintetében hasonló volt a helyzet, az anyagok és eszközök 70%-a szocialista relációból került hozzánk. A speciális importfüggőség azonban csak tervekben volt megoldott, mivel valamennyi tagországnak a háború kezdetén lett volna azonnal szüksége az új fegyverekre és hadianyagokra. Ezért a szállítópartnerek a néphadsereg éves importigényét saját belső, prioritási szempontjaik miatt *nem tudták volna kielégíteni*, így számos vonatkozásban *nem is igazolták vissza a szállítási igényeket*. A biztos ígérvények az alapvető haditechnikai eszközcsoportoknál 5-60% között, a haditermeléshez szükséges anyagok és alkatrészek vonatkozásában 85-90% körül ingadoztak. A fegyveres erők szükségleteinek külső forrásokra történő építése tehát *igen jelentős politikai kockázatot* jelentett, ami adott esetben súlyosan érintette volna az MN harcképessége fenntartásának, bővítésének, illetve megújításának lehetőségeit.

A védelemgazdaság átszervezése a rendszerváltás után

A Magyar Köztársaság kikiáltása után (1989. október 23.) gyökeresen megváltozott a magyar politika, amely az euro-atlanti integrációt tűzte ki legfőbb kül- és biztonságpolitikai céljául. Egy évtizedig tartott, mire Magyarország a NATO tagja lett, és 15 évet vett igénybe az EU-tagság megszerzése. Ezért az 1990-es évek a biztonság önálló, nemzeti keretek közötti megvalósításáról, az 1999 utáni időszak pedig kezdetben a NATO, majd 2004-től az EU kereteken belüli biztonságpolitikáról is szólt. A nagy átalakulásnak része volt a *védelemgazdasági szakpolitika változása* is, amelyre azonban nemcsak a magyar biztonságpolitika, hanem a kormány általános politikája, mindenekelőtt a gazdaságpolitika (védelmi kiadások, hadiipar, haditechnikai export- import), a közigazgatás, a közrend és közbiztonság (védelmi igazgatás) korszerűsítése, illetve a különleges jogrend (rendkívüli állapot, szükségállapot, veszélyhelyzet, megelőző védelmi helyzet, váratlan támadás) minősített eseteinek szabályozása gyakorolt hatást. A transzformáció nemcsak a szabályozást érintette, de kiterjedt a reálszféra valamennyi területére, befolyásolta a védelemgazdasági szféra vezetését, irányítását vagy felügyeletét. Az átalakulásban három jelentős tendencia figyelhető meg:

- (1) A hidegháború után megszűnt az ellenségkép, a katonai biztonság leértékelődött, a „békeosztalék” következményeként megkezdődött a fegyveres erők tartós csökkentése, átalakítása, illetve az új fenyegetésekre és háborúkra történő felkészítése. A szövetségi tagság, a globális terrorizmus elleni harc, az új biztonsági kihívások és veszélyek előtérbe helyezték a nemzetközi keretekben történő tevékenységet. A külső és belső biztonság kérdéseinek összefonódása, a hibrid fenyegetések és háborúk megjelenése egyre átfogóbb megközelítést igényelnek nemzeti, nemzetközi és globális szinten. E folyamatban a katonai szükségletek racionális csökkenése, a védelmi költségvetés visszaesése, a haditechnika megújításának igénye, illetve a fegyveres erők nemzeti és szövetségi rendszerben történő alkalmazása jellemezte a változás mérföldköveit.
- (2) A magyar biztonságpolitika a biztonságot egyre szélesebb értelemben fogta fel, a katonai fenyegetettség percepció áttevődött a nem katonai természetű új biztonsági veszélyekre és kockázatokra (energiabiztonság, pénzügyi biztonság, migráció, kiberbiztonság, környezeti biztonság), a rendvédelmi feladatokra, a terrorizmus elleni harcra, valamint a katasztrófavédelemre. Az összetett

fenyegetések egyre inkább integrált és koordinált védelmi igazgatási rendszer létrehozását igénylik. A szabályozásban megjelennek az ún. „küszöb” alatti válsághelyzeti megoldások,³⁷ amelyek a gazdaságfelkészítés és -mozgósítás feladatait alkalmazzák a különleges jogrendi eseteket el nem érő, minősített helyzetekben. Ilyen időszakban a kormány a válság leküzdésére vagy következményeinek enyhítésére különleges időszaki megoldásokat vagy eszközöket használ anélkül, hogy magát a minősített esetet kihirdetné (lásd például a tömeges migráció okozta válsághelyzet törvénycsomagjait).

- (3) A megváltozott magyar biztonságpolitika egyre kevésbé számol a háború kitörésével, ezért a gazdaságmozgósítás fogalma egyre inkább a gazdaság békeidőszaki, védelmi célú felkészítésére korlátozódik, és gazdaságbiztonsági problémakörre „szelődül”. Már a 90-es években (amikor még az országvédelem teljes körűen a nemzeti erőn alapult) megjelent az a szükséghelyzeti felfogás, hogy a haderő logisztikai biztosítását csak a meglévő anyagi-technikai eszközökre lehet reálisan alapozni.³⁸ Ugyanakkor változatlanul ellentmondásos válaszok vannak a védelmi szükségletek (ezen belül a háborús igények) tervezése, kielégítése és a nemzetközi biztosítása tekintetében. A tervezés nem számol haditevékenységek alatti veszteségekkel, de számításon kívül hagyja az aktív harctevékenységek alatti ellenséges pusztítást is, amely a gazdasági kapacitásokra, illetve a kritikus infrastruktúra működésére számottevő hatást gyakorolhat.³⁹ A nemzetgazdaság részére tervezett import- és alapigény beszerzések teljesülése bizonytalan, a Magyar Honvédség harcképességét biztosító haditechnikai ellátás pedig alapjaiban megkérdőjelezhető.

Sajnos, e hármas feladatrendszer és problémakör kezelése nem integrált felfogásban és evolúciós módon valósult meg, mert a rend-

³⁷ Medveczky (2015) i.m. 35-36.o.

³⁸ Az MH Anyagi- Technikai Főcsoportfőnökség vezetői egyenesen „raktárháború” koncepcióról beszéltek. Dobó Péter, Hollósi Nándor: [A védelmi hadművelet \(harc\) anyagi-technikai biztosításának elvi kérdései](#). Katonai Logisztika (Anyagi-Technikai Biztosítás) I. évf. 1993. 1. szám. 57.o. <https://drive.google.com/file/d/0B2IT5sLzLGdDbmFaMUpuRFZoM0k/view>. (2015. október 10.)

³⁹ Báthy Sándor: [A létfonosságú rendszerlemek védelmének jelentősége a honvédelem rendszerében](#). Katonai Logisztika, XXIII. évfolyam, 2015. 1. szám. <https://drive.google.com/file/d/0B2IT5sLzLGdDdUdWQ0Nyd25FeIE/view?+authuser=0> (2015. október 9.)

szervátváltással (az Országos Tervhivatal felszámolásával) *megszűnt a védelemgazdasági kérdések egységes tervezése, szabályozása és koordinációja*, előtérbe került az ágazati szemlélet. Bár 1998-99-ben még volt egy fellángolás, hogy ezt a területet is egységes vezetés alá vonják (a Miniszterelnöki Hivatal (MEH) Biztonság- és Védelempolitikai Koordinációs Államtitkársága alá), de ez a törekvés az érdekeltek csapdájában hamar elhalt. Reményt adott a közös stratégiai tervezésre és szabályozásra a 2012-ben felállított Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal (NTH), de az intézményt két év után megszüntették. Ugyanakkor a nemzetközi trendek (pl. az átfogó megközelítés /Comprehensive Approach/) és a nemzeti biztonsági kutatások már régóta a terület egységes kezelését sürgetik.⁴⁰ *Mezey Gyula* az angolszász válságkezelési rendszerek tanulmányozása alapján definiálta az egycsatornás, a Miniszterelnökséghez telepítendő vezetési rendszer legfontosabb jellemzőit. „Egy integrált válságkezelési rendszert erősen centralizált döntéshozatal, egységes központi védelmi terv, messzemenő horizontális és vertikális koordináció, az első reagáló szolgálatok országos közös parancsnoksága, közös polgári-katonai bevetésközpont, egymáshoz közelítő katonai és polgári tervezési módszertan, szükséges erőforrások biztosítása a megelőzésre és válaszadásra, illetve az állami és magánszféra védelmi felelősségének megosztása jellemez”.⁴¹

Bár Magyarországon megindult egyfajta közeledés a biztonságpolitika főbb szereplői között - időnként a kormány Nemzeti Biztonsági Kabinetje igyekszik koordinációs feladatokat ellátni -, a védelemgazdaságot érintő szakpolitikai kérdésekben változatlanul három tárca (HM, BM, NGM) – jól- rosszul összehangolt – álláspontja dominál. A honvédelem kérdéseit a HM szabályozza, irányítja és koordinálja, a haderő, a gazdaság, a honvédelmi igazgatás és az állampolgárok feladatait a honvédelmi törvények szabályozzák. Ez az oka annak, hogy a honvédelmi törvények országvédelmet, gazdaságmozgósítást, honvédelmi igazgatást szabályozó felfogásában nincsenek változások, nem érzékelhetők a haza védelmének gazdaságpolitikájában bekövetkezett módosulások, a szabályozásban nem jelenik meg a BM javára bekövetkezett súlyponteltolódás. Bár a haderő szerepe a különleges jogrendben nem változott, *a politikai figyelem azonban a polgári (rendészeti, katasztrófavédelmi, terrorizmus elleni, kibervé-*

⁴⁰ Tálás Péter, Gyimesi Gyula: *Az integrált biztonsági szféra magyarországi lehetőségei és feltételei*. Kutatási jelentés, ZMNE SVKI- MTA Szociológiai Intézet, 2008. <http://mta.hu/fileadmin/2008/11/14-IBSZ.pdf> (2015. július 10.)

⁴¹ Mezey Gyula: *Összetett veszélyhelyzeti válaszreakció és válságkezelés döntéstámogatása a kabinet szintjén*. ZMNE, 2005. 245. o. (ISBN:963 7060 15 4)

delmi) biztonsági kihívások, veszélyek és fenyegetettségük irányába fordult, amelyet 2010 után már egyértelműen a BM vezényel. Ez már látszódtott a rendszerváltozás hajnalán, amikor az átmenetet vezénylő Németh-kormány - a katonai reform részeként - a polgárvédelmet leválasztotta a Magyar Honvédségről, átadta a Belügyminisztériumnak, a honvédelmi igazgatási feladatokra pedig létrejött a HM Védelmi Hivatal (HM VH). A nem katonai veszélyek egységes kezelési rendszere a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF) 2000. évi felállítással (a polgári védelem és a tűzoltóság összevonása) folytatódott, majd kapott megerősített hatáskört (iparbiztonság) és szervezeti felépítést a 2011. évi katasztrófavédelmi törvénnyel. A tömeges migráció okozta veszélyhelyzetet 2015-ben már a BM Katasztrófavédelmi Operatív Törzs irányította. A gazdaságmozgósítás (GM) kérdésköreinek továbbvitele még bonyolultabb körülmények között történt, hiszen az OT feladatait először a Pénzügyminisztérium (PM) vette át, majd a gazdaságbiztonság felügyelete átkerült a Miniszterelnöki Hivatalba (MEH). 2000 óta a GM elméletével, szabályozásával és tervezési módszertanával a Gazdasági Minisztérium, illetve jogutódjai foglalkoztak (Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium, GKM, Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, NFGM), 2010-től pedig a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) hatáskörébe került. Sajnos, a szervezeti átalakítások után a védelemgazdasági kérdésekkel foglalkozó szakmai tervező képesség meggyengült, az NGM-ben nincs megfelelő súlya a védelemgazdasági feladatoknak,⁴² aminek eredményeképpen még az elmúlt években kidolgozott új koncepciókat, utasítás-tervezeteket, tervezési módszertanokat sem fogadta el a kormány.

A rendszerváltozás utáni védelemgazdasági szakpolitika *konceptcionális újraszabályozása* lényegében *három időszakhoz* köthető: a rendszerváltás utáni évekhez, az euro-atlanti szervezeti tagsághoz, illetve a 2010 utáni, „rendszerváltást befejező” új törvényalkotáshoz. 1992-ben egy kormányhatározat⁴³ intézkedett a védelmi felkészítés

⁴² A védelemgazdasági kérdések (a gazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása, GM célú adatgyűjtés, haditechnikai eszközök és szolgáltatások kereskedelme, a terrorizmus elleni védekezés gazdasági kérdései, védelmi célú tartalékolás) az NGM-ben a gazdaság szabályozási államtitkárhoz, illetve a belgazdaságért felelős helyettes államtitkárhoz tartoznak, önálló szervezeti egységgel (főosztállyal) nem rendelkeznek. <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/szervezet> (2015. augusztus 15.)

⁴³ 3194/1992. sz. kormányhatározat. Lásd Medveczky Mihály: i. m. 7. 28. o; Körtvényessy Zsolt: [Gondolatok a védelmi felkészítés és az országmozgósítás rendszeréről](#). Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2003. 2. szám

és országmozgósítás új rendjére, amely a *rendkívüli állapot*on (háborún) kívül már tárgyalta a *szükségállapot* és a *veszélyhelyzet* tényállását is. A következő évben, 1993-ban⁴⁴ már szabályozták a fegyveres erők (Magyar Honvédség, Határőrség) és rendvédelmi szervek GM igényeinek összesítését. A katonai igényeket a Honvéd Vezérkar az *ország védelmének fegyveres terve* alapján tervezte, a rendvédelmi szervek pedig *tapasztalatok alapján* készítették el a minősített időszakos igényeket. A központi kormányzati szervek pedig ún. követő tervezéssel próbálták biztosítani a minősített időszakos igényeket.⁴⁵ Az új tervezési metodikát egy 1994. évi kormányhatározat szabályozta,⁴⁶ amely meghatározta a nemzetgazdaság védelmi felkészítésének tervezési feladatait, valamint a tartalékolás új rendjét. A minősített időszakos differenciált felfogása, az egységes katasztrófavédelmi rendszer létrehozásának szándéka módosította a hadsereg (1993), a rendőrség (1994), a titkos szolgálatok (1995), a polgári védelem (1996), a határőrség (1997) és a katasztrófák elleni védekezés (1999) irányítási rendjét is.

Az 1999. évi NATO-csatlakozással lényeges változás következett be a honvédelem rendszerében, amit az új stratégiai dokumentumok (biztonság- és védelempolitikai alapelvek /1998/, nemzeti biztonsági stratégiák /2002, 2004/) és a jogszabályváltozások (alkotmánymódosítás /1999, 2004/, honvédelmi törvény /2004/) fejeztek ki.⁴⁷ Ebben az időszakban került sor a szabályozás új hullámára, amikor a rendszerváltozás utáni koncepciót kiegészítették a NATO szövetségi kötelezettségekkel, a NATO infrastrukturális beruházások (NSIP) hazai menedzselésével, sőt már a várható uniós csatlakozás biztonság- és védelempolitikai követelményeivel is. 2003-ban a kormány korszerűsítette a *nemzetgazdaság védelmi felkészítésének és mozgósításá-*

http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2003_2/03_kortvelyessy.pdf

(Letöltés: 2015. augusztus 13.)

⁴⁴ 3344/1993. Korm. határozat a nemzetgazdaság minősített időszakos teljesítőképességéről, az MH (fegyveres erők és rendvédelmi szervek) GM igényeinek kielégítéséről

⁴⁵ Király László: *A gazdaságvédelmi felkészítés (gazdaságmozgósítás) egyes kérdései a tervgazdálkodástól a szociális piacgazdaságba átmenet időszakában*. Kandidátusi értekezés, ZMKA, 1993.

⁴⁶ 1041/1994 (V.31) Korm. hat. A nemzetgazdaság védelmi felkészítése tervezéséről és a tartalékolási tevékenység szabályozásáról

⁴⁷ Az időszak védelemgazdasági problémáinak leírását lásd Gazda Pál, Király László: *A védelemgazdaság időszerű kérdései*. Hadtudomány, XIII. évfolyam, 2003. 2. szám

nak feladatait,⁴⁸ amely már elmozdulást jelentett a háborús mozgósítás régi felfogásától. A kormányrendelet szabályozta a „követelménytámasztó” (fegyveres erő, rendvédelmi szervek, NAV vám- és nyomozóhatósági szervek, nemzetbiztonsági szolgálatok, védelmi igazgatási szervek) szervezetek igényeinek tervezését, meghatározta a „felelős teljesítő” szervek, gyakorlatilag a teljes állami és közigazgatási rendszer feladatait. A jogalkotó a gazdaság felkészítését a békeidőszaki tervezésre (beruházás, készletezés, kapacitás-fenntartás, adatgyűjtés és adatszolgáltatás), a tartalékképzés rendszerére (gazdaságbiztonsági tartalék /GT/, állami egészségügyi tartalék /ÁEÜT/, állami céltartalék /ÁC/, pénztartalék /PT/), valamint a gazdaságmozgósítást lehetővé tevő előszerződésekre és szerződésekre építi. A rendelet bevezeti a „védelemgazdasági alapterv” elnevezést, amely a nemzetgazdaság felkészítése és mozgósítása tervezésének a felkészülés időszakában kidolgozott dokumentuma. A tervet az NGM gondozásában a négyéves költségvetés első évére (1+3) készítik, de a tervezési időszakot összhangba hozzák a különleges jogrend egyes eseteivel. A tervezés időtartama megmaradt az 1994-es szabályozásnál, a veszélyhelyzet és szükségállapot időszakát egy-egy hónapra tervezik, a különleges állapotnál pedig hat hónapos veszélyeztetettségi, egy hónapos háborús és hat hónapos helyreállítási időszakal számolnak.

Már a kiadás időszakában probléma volt a tervezési időszakok kategorizálásával, hiszen a szabályozás nem vette figyelembe a NATO-felajánlásokat. Szintén érzéketlen volt a rendvédelmi erők hasonló elveken alapuló gyors alkalmazásának követelményeire, amelynek problémái a 2006-os események után váltak nyilvánvalóvá.⁴⁹ Bár a kormányrendelet is (mint a honvédelmi törvények) tartalmazta a gazdaságmozgósítás fogalmát,⁵⁰ de már nem a termelés háborús célú felfuttatására koncentrált, hanem a GM tervének előkészítése képezte a fő feladatot. A dokumentum gazdaságmozgósítási feladatnak a meglévő erőforrások és kapacitások elrendelését, illetve a GM szer-

⁴⁸ 131/2003 (VIII. 22) Korm. rendelet a nemzetgazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0300131.KOR (2015. augusztus 13.)

⁴⁹ Magyar István: *A Magyar Honvédség részvételének lehetőségei a közrend, közbiztonság fenntartásában*. Évfolyammunka, ZMNE, Felsővezető-képző (vezérkari) Tanfolyam. 2008.

⁵⁰ A gazdaságmozgósítás - külön jogszabály alapján - kormánydöntéssel elrendelhető intézkedés vagy intézkedések rendszere, amely a nemzetgazdasági erőforrásoknak a gazdaságmozgósítási helyzet hatékony kezelése érdekében történő szabályozott igénybevételét teszi lehetővé. R.2.§.f. pont

ződésben kikötött vagyoni szolgáltatás vagy munkakötelezettség alapján elrendelt munkateljesítést tekinti. A szabályozás pacifista jellegét az is mutatja, hogy a *dokumentum nem számol közvetlenül a haderő háborús alkalmazásával, diplomatikusan elkerüli az MH NATO 5. cikk szerint külföldi alkalmazásának kötelezettség-vállalását*, csak a katonai válságkezelésben, béketámogató műveletekben vagy nemzetközi segélynyújtásban való közreműködést tekinti feladatnak. *A gazdaságmozgósítási helyzetet a belső biztonság fenntartása szempontjából szintén rugalmasan kezeli, de a rendkívüli állapot alatti háborús termelés követelményrendszerét nem tárgyalja.* A külföldön beszerzendő fegyverek és hadfelszerelési anyagok importját a külgazdasági és külügyminiszter hatáskörébe utalja, valószínűleg azzal a megfontolással, hogy azokat a szövetségi és nemzetközi rendszerben kell beszerezni.⁵¹ A honvédelmi törvény (2004) megjelenése után történtek kísérletek a kormányrendelet korszerűsítésére, de a gazdasági- pénzügyi biztonsági stratégia, illetve védelmi igazgatási stratégia nem készült el, így az alsóbb szintű szabályozások elkészítése a 2010 utáni kormányzati ciklusra maradtak.

A védelemgazdasági szabályozás *harmadik periódusa* a legújabb időszakot öleli fel. 2011-ben az országgyűlés elfogadta az *új alaptörvényt*, amely újraszabályozta az ország védelmének feladatait is. Az új alkotmány a katonai veszélyeztetettséget az ország elleni „idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélyeként”, illetve „külső fegyveres csoportok” váratlan betöréseként jellemzi. A haza védelmének kötelezettsége (fegyveres védelem, honvédelmi kötelezettség, katasztrófavédelmi feladatok) mindjárt az alaptörvény elején, a Szabadság és felelősség részben megjelenik. Az alaptörvény alapján két sarkalatos törvény, a *honvédelmi törvény* és a *katasztrófavédelmi törvény* fogalmazta meg a külső és belső biztonság feladatait. Mindkét jogszabály tartalmazza a veszélyhelyzetben bevezethető gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettségeket, amivel megvalósul a védelemgazdasági szabályozás kettőssége: a honvédelmi érdekű gazdasági felkészítés és GM feladatait a honvédelmi törvény, a rendvédelmi és katasztrófavédelmi szükségletek kielégítését pedig a katasztrófatörvény biztosítja. Ezzel teljessé vált a *védelemgazdaság duális felfogása*, amely külön kezeli a katonai és nem katonai természetű biztonsági veszélyek és fenyegetések elleni védekezés anyagi-technikai kérdéseit.

⁵¹ A KKM szervezeti és működési szabályzata nem tartalmaz e feladatra utalásokat. http://www.kormany.hu/download/5/bf/00000/KKM%20SZMSZ%20m%C3%A1solat_a.pdf (2015. augusztus 15.)

2011-ben az NGM irányításával kidolgozták a nemzetgazdaság biztonságos működésének és védelmi felkészítésének 2012-2030 közötti időszakra vonatkozó *új koncepcióját*.⁵² Az új stratégiai dokumentum két évtized tapasztalatai alapján *megfogalmazta a védelemgazdaság jövőbeni vízióját*, egy rugalmas fenyegetettség-képet vázolt fel, illetve leírta a gazdaságbiztonság komplex rendszerét. Az elképzelés nagy előnye a korábbi statikus válsághelyzetekről alkotott kép dinamikussá tétele a különleges jogrendi helyzetet el nem érő, ún. *küszöb alatti veszélyhelyzetek* fogalmának bevezetésével. A koncepció egy integrált rendszerbe fogja össze mindazon szervezeteket, működési feltételrendszert, tevékenységeket és intézkedési rendszert, amely biztosítja a válsághelyzetek megelőzési, felkészülési, védekezési és helyreállítási folyamatainak gazdasági erőforrás-szükségletét. A gazdaság működése szempontjából a válsághelyzetek az állam, a társadalom, illetve a gazdaság működésének olyan *kivételes esetei*, amelyekben a kialakult helyzet kezeléséhez rendkívüli jogrend vagy kormányzati intézkedés alapján *erőforrások mozgósítására (igénybevételére)* van szükség. A koncepció ambíciója szerint az országnak 2030-ra – a normális békeműködésen túlmenően – rendelkeznie kell *egy közepes intenzitású, komplex válsághelyzet* megoldásához szükséges gazdasági képességekkel. Ehhez a dokumentum bemutatja az alkalmazható intézményrendszert, leírja a hazai szabályozás rendszerét, bemutatja a gazdaságfelkészítés tervezésének helyzetét, meghatározza a finanszírozási feladatokat és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok lehetőségeit. Az új elképzelés tulajdonképpen *a hadtudományból ismert „képességalapú” tervezési metodikát javasolja a gazdasági biztonság tervezésére*, aminek előzetes feltételül gazdasági-pénzügyi ágazati stratégia kidolgozását tartotta (amely ugyanolyan fontos lenne, mint a honvédelmi területen a katonai stratégia), javasolta a koncepció törvényi szintű elfogadását (védelemgazdasági törvény), és kezdeményezte a képességek békeidőszaki létrehozásának finanszírozását. Bár a koncepciót és a javaslatokat a kormány 2011. decemberben elfogadta,⁵³ de megvalósítása elmaradt. Ennek közvetlen okai nem ismertek, de bizonyára hozzájárult az is, hogy Magyarországon a politikai gyakorlatból (mindenféle NATO és EU tervezési eljárások átvételi és adaptációs szándéka el-

⁵² Medveczky Mihály: [A nemzetgazdaság biztonságos működésének és védelmi felkészítésének 2012-2030 közötti időszakra vonatkozó átfogó koncepciója](#). Hadtudomány, XXI. évfolyam, 4. szám, 2011. december

⁵³ 1410/2011. (XII. 1.) Korm. határozat a gazdaságbiztonsági rendszer létrehozásának feladatairól. Magyar Közlöny, 2011. 141. szám, 34034.o.

lenére)⁵⁴ hiányzik a válsághelyzeti tervezés ismerete, kultúrája, illetve a jövő biztonságát szolgáló „biztosítási díj” megfizetéséhez szükséges politikai akarat. A kormánynak még arra maradt ereje, hogy törvényt alkotott a *kritikus infrastruktúra védelméről*, amely egyébként az átfogó koncepció egyik horizontális alrendszerét képezi.

A 2012-ben megjelent *új nemzeti biztonsági stratégia*, illetve *nemzeti katonai stratégia* a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt fektet a nemzeti önerő építésére, illetve az országvédelmi katonai képességek fejlesztésére. A feladatokhoz azonban nincsenek újabb erőforrások hozzárendelve, sem a fegyveres és rendvédelmi szervek költségvetéseiben, sem pedig a gazdaságbiztonsági rendszer erősítésének területén. Bár már régen nincs érvényben, de még mindig hat a hidegháború utáni eufóriában született gazdaságmozgósítási alapelv, mely szerint „a honvédelmi kötelezettségekre vonatkozó szabályokat és gyakorlatot békeidőben úgy kell alakítani, hogy a honvédelmi felkészültség szükséges szintje a lehető legkisebb társadalmi ráfordítással legyen elérhető, és ne vezessen az állampolgárok és a gazdálkodó szervezetek aránytalan megterheléséhez.”⁵⁵ Ezt próbálja kompenzálni a nemzeti biztonsági stratégia, amikor a „szövetségi együttműködés” és a „többnemzeti együttműködésben rejlő lehetőségek” tudatosabb kihasználását szorgalmazza.⁵⁶

A NATO- és EU-tagság hatása a védelmi szükségletekre

Az euro-atlanti integrációs törekvésekkel fokozatosan átalakult Magyarország védelmi kereslete. Amíg az 1990-es évek első felében a kormány megteremtette a „körkörös védelem” hazai keresletét, az integrációs folyamatok sikerével egyre inkább a nyugati szövetségi érdekű igények kielégítése került előtérbe. A fegyveres erők és rendvédelmi szervek működésének átalakításában előtérbe került a NATO/EU kompatibilitás megteremtésének követelménye, amely fegyverzetek, technikai eszközök, eljárások és doktrínák vonatkozásában egyaránt nyugati megoldásokat igényelt. Megkezdődött a napjainkban is zajló szövetség-konform átalakítások sorozata, amelyben katalizátor szerepet jelentett a NATO- tagság (1999. március 12.) és

⁵⁴ Cser Orsolya: [A biztonságunk egyik záloga a hatékony civil-katonai együttműködés](#). *Hadtudomány*, XXIII. évfolyam, 2013.3-4. szám

⁵⁵ 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről. 19. pont <http://www.complex.hu/kzldat/o93h0027.htm/o93h0027.htm>

⁵⁶ Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája. Külügyminisztérium, 2012. 7. pont

az uniós csatlakozás (2004. május 1.) Ettől kezdve a védelem szellemi, technikai és működési szükségleteinek kielégítésében a szövetségi interoperabilitás megteremtése jelentette a legfontosabb célt.

Magyarország nyilvánvalóan azért csatlakozott az euro-atlanti szervezetekhez, mert a Nyugathoz való visszatérésében látta a nemzet boldogulásának útját. A politikai elit azzal is tisztában volt, hogy bár a szövetségi tagság kötelezettségekkel is jár, az előnyök meg fogják haladni a hátrányokból fakadó nehézségeket. Külföldi közgazdászok (*Gavin Kennedy, Mancur Olson, Richard Zeckhauser*)⁵⁷ már a hidegháború időszakában kimutatták a szövetség hasznosságát a tagországok számára. Ezért a tagság előtt illuzórikus várakozások voltak a szövetség védelemgazdaságra gyakorolt hasznosságáról. Sokan nagy haditechnikai megrendeléseket, a védelmi ipar fellendülését, a haderő teljes technológiai modernizációját várták a NATO-tól. Mások a NATO költségvetéséből remélték a magyar védelmi költségvetés kiegészítését.⁵⁸

Az EU csatlakozásnál a védelem vonatkozásában már ilyen remények nem voltak, de mindenki bízott a különböző EU támogatások ország-gyarápító erejében. *A szövetségi tagság igazi haszna azonban nem a támogatásokban, hanem a közös védelemben van, hiszen a nemzetközi szervezet részeként az ország nagyobb biztonságra tud szert tenni, mint önállóan.* A kollektív javak közgazdasági elmélete szerint ugyanis a védelem kollektív jószág, amelynek előnyeit a közösség minden tagja egyformán élvezheti, függetlenül attól, hogy mennyire járult hozzá az előállításához és fenntartásához. A *nem rivális és nem exkluzív védelmi közjavak* egy egységének fogyasztása lehetővé teszi más számára is ugyanazon egység élvezetét, és a kollektív jószág élvezetéből senki sem zárható ki. A NATO stratégiai koncepciója ezt az összefüggést a *biztonság oszthatatlan jellegével* magyarázza.

A közös védelem előállítása azonban különbözőképpen mehet végbe, amiben minden egyes tagország hozzájárulása meghatározó fontossággal bír. A NATO védelemgazdasági kérdéseit kutató Todd

⁵⁷ Gavin Kennedy: *Burden Sharing in NATO*. London: Duckworth, 1979, Gavin Kennedy: *Defence Economics*. London: Duckworth, 1983; Mancur Olson, Richard Zeckhauser: *An Economic Theory of Alliances*. *Review of Economics and Statistics*, 1966, 48. pp. 266-279

⁵⁸ Csapody Tamás, Vit László: *Ámokfutás a NATO-ba*. Budapest: Cartafilus Kiadó, 1997. 17-18.o.

Sandler és Keith Hartley⁵⁹ szerint egy ország védelmi szükségletét az alábbi tényezők határozzák meg:

$$DEF = f(P, I, Sp, T, Str) \quad (4)$$

ahol a **DEF** a védelmi kiadásokat fejezi ki, **P** a védelmi termékek árviszonyait tükrözi, az **I** a nemzeti jövedelmet jelenti, az **Sp** a szövetséges országok védelmi kiadásait kalkulálja, a **T** a nem baráti országok védelmi kiadásait mutatja be, az **Str** pedig a katonai doktrínákat formáló stratégia kiadási hatásait értékeli.

A védelmi szükségletek kiszámítása nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt a fenti tényezők figyelembevételével történik. A közös védelem előállítása *sokféleképpen valósulhat meg*, ami függ a szövetség és a tagországok biztonság- és védelempolitikájától. Mivel a védelmet a tagországok együttesen állítják elő, a szövetségi „közös termékmodellnek” egyszerre kell biztosítani az *elrettentési képességet*, a *védelem megfelelő szintjének fenntartását*, de teret kell adni a *tagországok egyéni, tag-specifikus védelmi céljaik megvalósításához* is.

A védelem előállítása a fenti összefüggés alapján a tagországok számára számtalan cselekvési lehetőséget biztosít. Legegyszerűbb a helyzet a *stratégiai elrettentés* esetében, mert az így létrehozott katonai képesség előnyeit nemcsak a létrehozó ország vagy országok élvezik, hanem valamennyi ország a kedvezményezettje. A védelemnek ez a típusa egyértelműen a *tiszta védelmi közjóság* kategóriájába tartozik. Ilyen például az amerikai nukleáris „ernyő” Európa felett, vagy a jelenleg kiépítés alatt álló hadszíntéri rakétavédelmi rendszer. *Mindkét védelmi szolgáltatás növeli Magyarország biztonságát is anélkül, hogy az országnak külön ráfordításai lennének.* Ebben az esetben, a képletben szereplő **Sp** és **I** tényezők összeadódnak, hiszen az elrettentési képességet létrehozó országok kiadásai mintegy „magnövelik” a nemzeti védelmi képességet. Más esetekben azonban nem lehet ilyen könnyen beazonosítani a védelmi kiadások közösségi hasznát, hiszen a tagországok *sokféleképpen erősíthetik* a közös védelmet. Az erősebb és gazdagabb országok nagyobb hozzájárulása a közös védelemhez *többféle cselekvési lehetőséget* kínál a kisebb országok számára. A GDP növekedése, valóságos fenyegetések megjelenése, szövetségi és nemzeti haderő-modernizációs törekvések

⁵⁹⁵⁹ Todd Sandler, Keith Hartley: [The Political Economy of NATO. Past, present and into the 21st Century](#). Cambridge: Cambridge University Press, 1999. pp.30-41.

növelik a *nemzeti / tényezőt*, ami javítja a közös védelem tiszta kollektív jószág jellegét a többiek számára is felhasználható képesség formájában. Ha azonban a szövetség kiadásai növekednek, a védelem szintje elégségesnek látszik, egyes tagországok úgy is dönthetnek, hogy *csökkentik a saját védelmi kiadásokat*. Ez a közösségi védelemhez való negatív viszony az alapja a *potyautasságnak*. Mivel a nagyobb arányban hozzájáruló országok teherviselő képessége is véges, a potyautas-magatartás egy idő után csökkenti a közös védelem megbízhatóságát, amely így az optimális szint alá eshet. Ennek elkerülésére a *szövetség megállapít bizonyos normákat* a közös teherviselés, a védelemre biztosítandó erőforrások nagysága tekintetében, mert csak így tudja biztosítani a védelem mint közjavak fenntartásának folyamatosságát. 2014-ben, a walesi csúcson például előírta, hogy az elkövetkező 10 évben minden tagországban közelíteni kell a katonai kiadásokat a GDP 2%-os arányához, továbbá meghatározta azt is, hogy a mindenkori védelmi költségvetés 20%-át kell fejlesztésre, modernizációra fordítani. A tagországok által befizetett tagsági „díjak” (Magyarország befizetése a NATO civil, katonai és biztonsági beruházási költségvetésekbe a mindenkori védelmi költségvetés 0,65%-át teszi ki) ugyanis csak a szövetség működéséhez szükséges közös kiadásokat (parancsnoksági rendszer, kiképzés, integrált légvédelem stb.) fedezik.

A közös védelem hasznosságának megítélése a hagyományos fegyveres erők vonatkozásában már nehezebb, mert a nemzeti célok szerinti fejlesztések nem feltétlenül hordoznak *nem rivális és nem exkluzív* jellegűt, tehát csak korlátozottan vagy egyáltalán nem is járulnak hozzá a szövetség együttes védelméhez. Például a 2009. évi magyar katonai stratégia az expedíciós katonai képesség-fejlesztést irányozta elő, ami nyilvánvalóan jobban segítette volna a szövetséges védelmi képességek erősödését (a közös kollektív jószágot), mint a 2012.évi hadászati elképzelés, amely elsősorban a nemzeti önerő képességjavítását szorgalmazza. A kizárólagos nemzeti célú fejlesztések nem növelik a többi tagország védelmét, ezért az exkluzív jelleg miatt nem tekinthetők tisztán kollektív jószágnak, még ha az ilyen típusú megoldásoknak is lehet közösségi jellege is. Az *egyéni és tag-specifikus haderőfejlesztés* annál inkább szövetségi jellegű, minél magasabb az arány a nemzeti fejlesztés közösségi haszna és a tiszta közösségi védelem között. De a konvencionális haderőfejlesztés másképpen is csökkentheti a szövetségi védelem közös jószág jellegét. Előfordulhat, hogy egy nemzeti fejlesztési elképzelés a közösségi védelmi jellegét kívánja erősíteni (pl. diszlokációs áttelepítések), de a felhasználásához nem mindenki fér hozzá (megjelenik a kizárólagos-

ság), sőt még járulékos veszteségeket is okozhat. Ilyen ellentmondás figyelhető meg napjainkban azon lengyel és balti követelésekben, hogy a területükön legyenek NATO katonai erők. A javaslat látszólag erősíti a szövetség kollektív védelmét, de a megoldás kizárólagos hasznot csak a keleti szárnyon fekvő országoknak ad, sőt az orosz ellenlépések járulékos veszteséget is okozhatnak a többi tagországnak. A nemzeti védelempolitikák így válnak nemzetközi jellegűvé a szövetségi rendszerekben, ami a szövetségi és nemzeti törekvések közötti egység állandó újratemtését igényli. Az *Sp tényezőnek* tehát fontos szerepe van a nemzeti védelempolitika alakításában, amely csak akkor veszítené el jelentőségét, ha minden tagország a követelményeknek megfelelően járulna hozzá a kollektív védelmi javakat jelentő közös védelemhez.

A NATO tagság elnyerésekor Magyarország fejlettsége, gazdasági teljesítménye elmaradt a nyugat-európai színvonaltól, a felzárkózás az uniós tagság megszerzése után kezdődött el. Magyarország az EU-tól 2004-2006 között 3,3 Mrd eurót, 2007-2013 között 25,73 Mrd eurót kapott, a 2014-2020 közötti időszakra pedig kohéziós célokra 20,56 Mrd eurót nyert el.⁶⁰ A 2008-as globális pénzügyi válság azonban visszavetette a magyar gazdaság fejlődését, az államcsődtől csak jelentős külföldi hitelfelvétellel (25 Mrd dollár) tudott megmenekülni.⁶¹ Magyarország rangpozíciója relatíve kicsi az euro-atlanti közösségben, ami befolyásolja a szövetségi politizálást.⁶²

Ilyen körülmények között az ország vezetése gyorsan megtanulta a szövetségi tagság bonyolult védelemgazdasági összefüggéseit, az első évek védelmikiadás-növelő politikája után hamar áttért a szövetség „kihasználásának” elvére. Mint a 2. ábra mutatja, a friss NATO-tagság hatására 2001-ig emelkedtek a védelmi kiadások, majd elkezdődött egy tartós csökkentési hullám. Különösen jelentős visszaesés történt 2004 után, amikor az EU költségvetési konvergencia-követelmények miatt a katonai kiadásokat még jobban visszavágták, és a védelmi költségvetés szintje 1,2%-os GDP aránynál állandósult. A 2008-as globális pénzügyi válság tovább nehezítette a HM védelmi

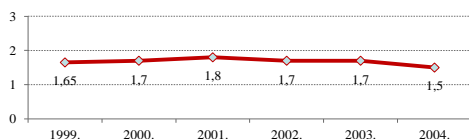
⁶⁰ EU.kormany.hu. Európai-politikai kormányzati honlap. Többéves pénzügyi keret – versenyképesség és szolidaritás. <http://eu.kormany.hu/tobbeves-penzugyi-keret-2014-2020> (2015. augusztus 12.)

⁶¹ Segít az IMF, de nagy ára lesz. Origo, 2008.nov.13. <http://www.origo.hu/gazdasag/valsag/20081113-imf-hitel-kamatnyereseg-es-vitak-mire-lehet-kolteni-a-hatalmas.html> (2015.november 20.)

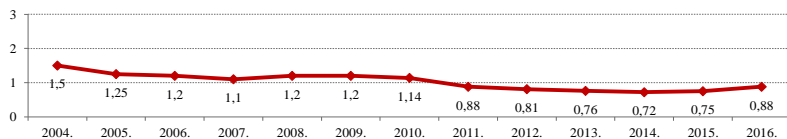
⁶² Szenes Zoltán: *Az Európai Unió és Magyarország a globális erőterben*. Felderítő Szemle, XIII. évfolyam, 2. Szám, 2014. július, 18. o.

költségvetés helyzetét, amely különösen 2010 után mutatkozott meg. Amíg a védelmi költség a NATO- tagság után a GDP 1,5-1,8%-os sávjában hullámzott, az EU- tagságot követően már visszaesett 1,2% körüli szintre, 2010 után pedig már a GDP 0,7-0,8%-ra süllyedt. 2015-ben a HM kiadási előirányzata 250 milliárd Ft (905 millió USD), ami 0,79%-os GDP aránynak felel meg. Bár a személyi állomány 2015. július 1-től megvalósult 30%-os illetményemelése ezt az összeget növeli (a bérrendezés kormányzati tartalékból valósul meg), a nagyságrend így is messze elmarad a NATO követelményektől.

A NATO- tagságtól az EU- tagságig

Az EU- tagság után

2. ábra. Védelmi kiadások a NATO-, illetve az EU- tagság után

Még kilátástalanabb a helyzet a *haderő technikai modernizációját* tekintve, mert az alacsony szintű költségvetésből csak 5-8%-a jut fejlesztésekre. A kormány látta a helyzet tarthatatlanságát, ezért már 2012-ben elhatározta, hogy 2016-tól kezdve a GDP 0,1%-ával emeli évente a védelmi költségvetést, amíg az el nem éri 2022-re az 1,39%-os szintet. Azonban a haditechnikai modernizáció szándékának elodázását fejezi ki a HM Haditechnikai Intézet 2013. évi megszűntetése, amely pedig 93 éven keresztül végezte a haditechnikai kutatás, fejlesztés és minősítés központi feladatait. E trenden a walesi csúcs sem változtatott, a kormány nem tett kötelezettségvállalást a

védelmi költségvetés emelése vonatkozásában. Viszont úgy tűnik, hogy 2016-ban megvalósul a védelmi büdzsé GDP 0,1%-kal történő emelése, mert a jövő évi jóváhagyott központi költségvetés már 298 milliárd Ft-ot (1055 millió USD), a GDP 0,88%-át tartalmaz katonai kiadásokra. Az ország teljes védelmére és biztonságára szánt források ennél természetesen jóval magasabbak lesznek, hiszen a BM költségvetése 508,6 milliárd Ft-ot (1800 millió USD) tesz ki, az ország védelmi felkészítésére pedig további 1,7 milliárd Ft-ot (6 millió USD) szán a kormány.⁶³

A fenti tények azt mutatják, hogy Magyarország a NATO-tagsága alatt a *potyautas magatartást* követte, hiszen a közös védelemhez egyre kisebb arányban, a szövetségi átlag alatt járult hozzá. A védelmi *szükségleteket meghatározó összefüggésrendszer (4)* valamennyi tényezője az ország szempontjából hátrányosan alakult. A modern katonai technológia ára (*P mutató*) az egekbe szökött, ami nem teszi lehetővé, hogy a HM tárca a csökkenő katonai büdzséből modern fegyverrendszereket vásároljon. Az ország gazdasági helyzete csak lassan javul (a GDP 2014-ben már 103,3 milliárd euró volt), az államadósság szintje még mindig magas, a GDP 76,9%-át teszi ki. Emiatt a védelemre fordítható támogatás (*I tényező*) az elmúlt években alacsony szinten valósult meg. A globális pénzügyi válság azonban nemcsak Magyarországot sújtotta, hanem az egész szövetséget is (*Sp összetevő*), ami miatt a védelmi kiadások csökkenése általánossá vált Európában, az uniós és NATO tagországokban egyaránt. Mindez olyan időszakban, amikor a feltörekvő nagyhatalmak (Kína, Oroszország, India, Brazília) viszont növelni tudták katonai kiadásukat (*T tényező*).

A közös védelem gyengülésének problémáival a NATO-t a 2014-es ukrán válság szembesítette, amikor Oroszország hibrid háborúval anektálta a Krím-félszigetet, és tartósan destabilizálta Ukrajnát. Így a szövetségnek módosítania kellett a stratégiáján (*Str faktor*), amit a kollektív védelem megerősítésében talált meg. A hozott intézkedések (gyorsreagálású erők létrehozása, a készenlét javítása, a gyakorlatok számának és nagyságának növelése stb.) a *védelmi kiadások növelését igénylik*, amiben talán a jövőben Magyarország is jobban partner tud lenni.

⁶³ Magyarország 2016.évi központi költségvetéséről szóló T/4730 számú törvényjavaslat. <http://www.parlament.hu/koltsegvetes-2016> (2015. július 4.)

Ez a folyamat hasonlóképpen néz ki az EU-val kapcsolatban is, azzal a különbséggel, hogy az EU közös katonai védelmet nem épít, inkább a „puha” biztonság területén szeretne globális tényező lenni. Emiatt Magyarország teljesítménye és hozzájárulása a két szervezetben más-más jellemzőket mutat.

Miután a magyar politikai vezetés tisztában van azzal, hogy az ország a közös védelem fenntartásából kisebb hányadot vállal, mint amit erőpozíciójából fakadóan igazán kellene, a potyautas magatartást különböző közösségű *hasznú aktivitással* próbálja „elfedni”, vagy elfogadhatóvá tenni. Az ilyen típusú aktivista közösségi politizáláshoz tartozik a *NATO és EU békeműveletekben – az átlagot meghaladó – részvétele, vezető szerep vállalása több magyarországi szövetségi programban, és számos közösségi katonai képességfejlesztő projektben való közreműködés*. E védelmi tevékenységek valamennyi formája erősíti az euro-atlanti közösséget, hiszen a hasznot a teljes szövetség élvezi.

Magyarország az elmúlt másfél évtizedben minden szárazföldi NATO béketámogató műveletben részt vett, de jelen volt az elmúlt évtized szinte valamennyi EU CSDP (Common Security and Defence Policy: Közös Biztonság- és Védelempolitika) missziójában is. 2015. októberben 3 kontinensen, 11 misszióban és 11 országban 820 katoná szolgált, de szövetségi céllal további alegységeket (NATO Reagáló Erők /NFR/ 135 fő, EUFOR Althea Azonnali Reagáló /IR/ Erők 117 fő) is készenlétben tart hazai területen. A szövetséges műveletekben való részvételnek nagyon sok politikai és katonai haszna van, ugyanakkor a missziókban való részvétel drága, forrásokat von el a fejlesztésektől. Magyarország 10 év alatt félévi költségvetést, 135 milliárd Ft-ot (478 millió USD) költött békefenntartásra,⁶⁴ amiből például nagyjából megoldható lett volna az új helikopterek beszerzése. Külföldi békefenntartás (az évi 1000 fős ambíciószint) versus képességfejlesztés visszatérő vitatémája a védelmi költségvetésnek. Mivel az Országgyűlés nemrégén döntött arról, hogy Magyarország ez évtől 150 fős kontingenssel fog részt venni Irakban (Erbit, Észak-Irak), a kiadások tovább növekednek. Az Iszlám Állam elleni részvétel 2015-ben 6,8 milliárd Ft (24,1 millió USD) plusz kiadással fog járni.

A tiszta védelmi jószág előállításához tartoznak a *nemzetközi védelmi együttműködési projektek*, amelyekben Magyarország, mint

⁶⁴ Képviselői információs szolgálat, Infojegyzet, 2015/7, 2015. március 30.
http://www.parlament.hu/documents/10181/303867/2015_7_MH_missziok/a44d53e2-7a4e-4aa4-bac7-906d2e4b4e00 (2015. július 6.)

befogadó nemzet vagy kooperációs partner vesz részt. Az ország területén három NATO érdekű szervezet működik:

- a pápai légibázis,
- a Budapesten székelő Katona-egészségügyi Kiválósági Központ, illetve
- a Székesfehérváron települt mobil híradószázad.

Különösen jelentős a multinacionális finanszírozású, 3 db C-17 szállítógépet üzemeltető, 2005-ben a pápai légibázison felállított Nehéz Szállítóezred, amely pótolhatatlan stratégiai műveleti és humanitárius szállításokat hajt végre a konzorciumot alkotó 12 országnak. 2015. októberben hagyta jóvá az Észak-atlanti Tanács (NAC) egy negyedik NATO- elem, a NATO- erők integrációjával foglalkozó vezetési csoport (NFIU) magyarországi létrehozásának tervét. Az ország aktívan részt vesz a NATO „Smart Defence” és az EU „Pooling & Sharing” koncepciók megvalósításában, amelyhez az elmúlt két évtizedben kiépített regionális együttműködési formákat (Visegrádi Négyek, Többnemzeti Szárazföldi Haderő /MLF/, NATO Reagáló Erők /NRF/, EU Harccsoport /EU BG/, többnemzeti képességfejlesztési projektek) is felhasznál. E programok előnye, hogy közös finanszírozásúak, „termékeik” hasznát pedig a teljes szövetség élvezheti.

Magyarország igyekszik jelen lenni a *közös európai biztonság és védelempolitika területén* is: 2005-ben csatlakoztunk az Európai Védelmi Ügynökséghez, ahol több programban (egészségügyi eszközök, légi szállítás, pilóták kiképzése, kibervédelem) veszünk részt. 2007-ben és 2012-ben – az olaszokkal és szlovénekkal együtt – EU harccsoportot (EU BG) működtettünk. Az ország stratégiaileg elkötelezett az erők összevonásának és megosztásának koncepciója mellett (Ghenti kezdeményezés, közép-európai kooperáció), 2016. első félévben több mint 700 fővel veszünk részt egy V4-es EU harccsoport felállításában⁶⁵.

A schengeni egyezményhez való 2007-es csatlakozással⁶⁶ az unió külső határőrizetét az ukrán, román és szerb határon a magyar rend-

⁶⁵ <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/hende-csaba-magyarorszage-a-masodik-legnagyobb-hozzajarulas-a-v4-ek-kozos-harccsoportjaba> (2015. július 24.)

⁶⁶ Magyarországon 2007. december 21-től megszűnt az állandó határellenőrzés a magyar-osztrák, a magyar-szlovén és a magyar-szlovák határon. A légi közlekedésben azonban a schengeni szabályok bevezetése csak 2008. március végén, a nyári menetrendre való áttéréssel valósult meg. Vö. Szenes Zoltán: [A határ menti veszélyhelyzetek kezelésének nemzetközi lehetőségei](#). In: A rendészettudomány

védelmi szervek látják el. A határőrizetnek és - védelemnek jelentős szerepe van az EU „szabadság, biztonság és jog közös térségének” megteremtésében, a rendvédelmi típusú biztonsági feladatok (szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem, embercsempészet, migráció) végrehajtásában.

A nyugati szövetségi rendszerekhez való tartozás nemcsak a védelemgazdasági reálszférában produkált változásokat, hanem megjelent a stratégia-alkotásban, a szakpolitika-készítésben, a nyugati védelmi know-how átvételében.

Magyarország fokozatosan belépett a nyugati válságkezelési gyakorlatok rendszerébe (NATO válság-reagáló /CMX/ gyakorlatok, EU többrétegű (EEAS ML) válságkezelési gyakorlatok), amihez át kellett alakítani a hazai döntéshozatalt, kormányzati együttműködést, tervezési rendszert. 2011-ben egy kormányrendelet⁶⁷ intézkedett a szövetségi válságkezeléssel összhangban álló nemzeti intézkedési rendszer (NIR) megteremtésére, amelynek célja a NATO és magyar politikai és kormányzati szervei között együttműködés és harmonizáció megteremtése. A HM Védelmi Hivatal (HM VH) kidolgozta a válságkezelés nemzeti intézkedéseinek gyűjteményét, amely gyakorlás vagy a különleges jogrend valamelyik esetének életbeléptetése időszakában szabályozza a teljes védelmi igazgatási rendszer működését. A kormányrendelet fontos szerepet játszik a tekintetben is, hogy a civil, rendőri és katonai szféra szövetség-konform szabályozása közvetlenül hatással van az igénylők védelmi szükségleteinek kielégítésére.

Ezt a hatást erősíti még a befogadó nemzeti támogatás (HNS) magyarországi szabályozása, amely az ország területén elhelyezkedő, illetve átvonuló szövetséges erők és a NATO- szervezetek számára nyújtandó polgári és katonai segítségnyújtás mértékét tervezi. A NATO igényei szerint összeállított HNS képesség-katalógus közvetlenül megmutatja, hogyan kell Magyarország védelméhez szükséges anyagi- technikai kínálatot megtervezni, békében, válságban és háborúban egyaránt biztosítani.

határkövei (Szerk: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán), MHTT Határőr Szakosztály, 2012. Pécs, 224-241.o.

⁶⁷ 278/2011. (XII.20.) Korm. rendelet a NATO Válságkezelési Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendeltetéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100278.KOR (2015. augusztus 18.)

A védelmi szükséglet kínálati korlátai

Az ország védelmének biztosítása azonban nemcsak a kereslet, hanem a kínálati oldal elemzését is szükségessé teszi. Az új gazdaságmozgósítási rendszer a hangsúlyt a *nemzetgazdaság védelmi célú felkészítésére helyezi*, ami azonban önmagában nem hozza magával a kínálati lehetőségek bővülését, sőt a régebbi források új körülmények közötti felhasználása is új erőfeszítéseket igényel. A különleges jogrend eseteiben felmerülő igényeket az állam (1) folyó termelésből és készletezésből, (2) a meglévő erőforrások felhasználásából, (3) a védelmi célú tartalékokból, illetve (4) importból tudja biztosítani.⁶⁸

A védelmi és biztonsági szükségletek teljesítése szempontjából a kínálati oldal valamennyi eleme fontos, de elsősorban azok a katonai és speciális rendvédelmi eszközök (kényszerítő, bűnfelderítő és titkosszolgálati) igényelnek figyelmet, amelyek *előállítására vagy biztosítása többségében nem oldható meg hazai forrásokból*. A civil vagy a kettős rendeltetésű termékek (ipari, mezőgazdasági termékek és szolgáltatások, élelmiszerek, energiahordozók, készletek) különleges jogrendi időszakban jelentkező igényeinek kielégítése *többé-kevésbé biztosítható*, bár e területen is kellene egy teljes körű felmérés a privatizáció okozta iparági következmények (pl. textilipar, cukoripar stb.) felmérésére. Hasonlóképpen rendelkezésre állnak a nemzetgazdasági termékek és szolgáltatások, polgári objektumok és szakemberek, amelyek és akik megfelelő tervezéssel, nyilvántartással, kijelöléssel védelemgazdasági célokra aktivizálhatók. E feladatok végrehajtásába a teljes védelmi igazgatási rendszer, a központi, területi és helyi szintű szervezetek egyaránt bevonásra kerülnek. Bár a 2012-2020 időszakra szóló védelmi tartalékolási stratégiát a kormány nem fogadta el, a korszerű válsághelyzetek kezeléséhez szükséges védelmi tartalékokat viszonylag gyorsan létre lehet hozni, ha megfelelő forrásokat különítenek ki erre a célra. Az igazi probléma – a múlthoz hasonlóan – a haditechnikai termékek és szolgáltatások iránti igény kielégítése, amely napjainkban már kiegészül speciális rendvédelmi (kényszerítő, bűnfelderítő, titkosszolgálati) eszközökkel is. E szükségletek kielégítése ugyanis csak *speciális import révén lehetséges*.

⁶⁸ Princz László: [Katonai műveletek támogatása a nemzetgazdaság erőforrásai által](#). In: Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatása (Szerk: Keszely László). Budapest: Zrínyi Kiadó, 2013. 150-151.o.

A magyar védelmi ipar lehetőségei ugyanis igen korlátozottak. Nemcsak azért, mert Magyarországon a rendszerváltozás előtt sem gyártottak repülőgépet, helikoptert, harckocsit vagy tüzérségi löveget, hanem mert a politikai, gazdasági és katonai változások miatt a védelmi ipar gyakorlatilag túléléssel küzdik. A megrendelések radikális visszaesése, a hadiipari vállalatok privilegizált helyzetének megszűnése és a spontán privatizáció miatt ma az ágazat csak töredéke a régi nagyságának. 1988-ban a védelmi ipari ágazat még sikeresen működött, a termelés értéke 21,4 milliárd Ft volt (ma ez 230 milliárd Ft-nak felelne meg), amely a teljes ipari termelés 2%-át tette ki. A hadiipar a termékek 75%-át exportálta, az ágazatban 20 ezer ember dolgozott. A védelmi ipar tervszerű átalakítása (konverziója) nem sikerült, a volt hadiipari vállalatok spontán privatizációja hatalmas veszteségekkel zajlott le. Az „M” időszakra fenntartandó „hideg” termelő kapacitások fenntartási kötelezettsége fokozatosan megszűnt, ma már csak mintegy egy tucatnyi cég van, ahol ez előírás. Ugyanakkor új elem, hogy az elmúlt évtizedben több kisebb haditechnikai cég jelent meg, amely kutatás - fejlesztéssel is foglalkozik.

A nyugati szövetségekhez való csatlakozás *reményt adott a nemzeti védelmi ipar megújításához*, olyan várakozások alakultak ki, hogy a NATO- és EU- tagság dinamizálja ezt a területet is. Egy EU- csatlakozás előtti BHKK szakértői tanulmány⁶⁹ koncepciót dolgozott ki a magyar védelmi ipar konszolidációjára, illetve fejlesztésére. Azt javasolta, hogy a hazai és külföldi tőke bevonásával a védelmi ipart önálló, új szektorként kell működtetni, amelyben az állam ne korlátozza a tulajdonosi jogok megszerzését. Az olyan védelmi ipari vállalkozásokban, ahol a nemzetbiztonsági szempontok elsőbbséget élveznek a piacgazdaság követelményeivel szemben, fenn kell tartani az állam többségi tulajdonjogát. A reorganizáció során viszont a védelmi-biztonsági cégeknek piaci eszközökkel kell előnyt biztosítani a versenyszféra többi szegmensével szemben. Bár ezek - a javaslatokat szakmai körökben is vitatták - nem valósultak meg, a megoldások mindig visszatérnek egy-egy „nekilendülés” során, amikor a kormány éppen rászánja magát, hogy valamit tenni kell a védelmi iparral.

A Magyar Honvédség 2002/2003. évi védelmi felülvizsgálata után *több – ma is tartó - haditechnikai modernizációs program* indult el (gépjármű-beszerzés /Rába Zrt, Győr/, BTR páncélozott harcjármű-

⁶⁹ Szegedi László: [A magyar védelmi ipar helyzete és várható fejlesztési feladatai a nemzetközi tapasztalatok és az Európai Unióhoz való csatlakozás tükrében](http://home.hu.inter.net/~bhkka/docs/hadiip2.pdf). Biztonsági és Honvédelmi Kutatások Központja, 2003. 19. o.
<http://home.hu.inter.net/~bhkka/docs/hadiip2.pdf> (2015. július 30.)

vek modernizációja /HM Currus Gödöllői Harcjármű-technikai Zrt/, Gripen vadászgépek bérlete /svéd SAAB cég/, katonai híradóeszközök beszerzése /norvég Kongsberg vállalat/, de az éves megrendelések nagysága mindig az aktuális költségvetéstől függ. A nehézségeket illusztrálta a C + D Közép-Európai Védelmi Felszerelés és Repülési Szakkiállítás 2007. évi megszűnése, amelyet pedig a rendszerváltás után nyolcadik alkalommal rendeztek meg. Ugyanakkor kezdeményezések is történtek a védelmi ipar „talpra állítására”. A Magyar Védelmiipari Szövetség⁷⁰ kezdeményezésére 2007-ben létrejött a Védelmi- és Biztonsági Együttműködési Fórum, amely az iparág képviselői és a szakmai szövetségek bevonásával tárgyalja meg időnként az iparág helyzetét. Bizonyára a közös gondolkodásnak is volt szerepe abban, hogy 2010 után a kormány több kezdeményezést tett a helyzet javítására: *kidolgozta a védelmiipari stratégiát (2012), meghirdette a HADIK programot (2012), illetve erőteljesebb együttműködést kezdeményezett a Visegrádi Csoport országaival (2013)*. Sajnos a fórumot csak két alkalommal sikerült megszervezni, így az iparág helyzetének áttekintési folyamata megszakadt.

Az NGM által 2012-ben készített *védelmiipari stratégia*⁷¹ koncepciózus elképzelésekkel akarta lábra állítani a magyar védelmi ipart, amelyet *ágazatokon átnyúló, diverzifikált, stratégiai iparágként* határozott meg. A minisztérium szerint egy korszerű védelmi ipar magába foglalja a hagyományos hadiipart, a fejlődőben lévő biztonsági ipart, a kritikus infrastruktúrát érintő kibervédelmet, a terrorelhárítást és katasztrófavédelmet kiszolgáló ágazatokat, valamint a repülőgép- és űripart. Az ágazati koncepció *egy specializált, high-tech színvonalú, exportorientált védelmi és biztonsági ipar létrehozását* tűzte ki célul, amelyhez meghatározta a működési körülményeket és feltételeket. A dokumentum egy tucat olyan intézkedést javasolt (állam szerepének erősítése, hazai beszerzésű termékek és szolgáltatások meghatározása, programköltségvetés bevezetése, a védelmi K + F + I erősítése, jogszabályi környezet javítása stb.), amelyek már a szakirodalomból ismertek voltak. *Sajnos a stratégiát nem fogadta el a kormány, ezért a végrehajtási terv sem készült el.*

Persze lehet, hogy túlságosan ambiciózus volt a stratégiai koncepció. A magyar védelmi ipar 2012-ben 1726 főt foglalkoztatott, 21,2

⁷⁰ A szövetség 1992-ben jött létre 10 szakmai cég részvételével, hogy szakmai érdekképviselő és javaslatok révén hozzájáruljon a magyar védelmi ipar újjászervezéséhez.

⁷¹ Szakágazati iparstratégiák 2012. Védelmi és biztonsági ipar. Nemzetgazdasági Minisztérium, 2012. Kézirat

milliárd Ft-os forgalmat bonyolított,⁷² ugyanannyit, mint 1988-ban, de az akkori termelési érték ma 230 milliárd Ft-nak felelne meg. A termelés és kereskedelem azonban a piaci lehetőségeket, nem pedig a teljes körű szükségleteket fedi le. Az év során 493 cégnek volt hadiipari tevékenységi engedélye, 169 vállalkozás rendelkezett külkereskedelmi engedéllyel. Hazai gyártásból a Magyar Honvédség elsősorban löszereket, pirotechnikai termékeket, szárazföldi járműveket, felépítményeket és tartozékokat, radartechnikai, kommunikáció- és híradástechnikai berendezéseket, szoftvereket, speciális biztonsági rendszereket, vegyvédelmi felszereléseket, áramellátó berendezéseket, valamint ruházati és védőfelszereléseket szerzett be. A rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok beszerzési igényei hasonlóak voltak, amelyek kiegészültek kényszerítő és titkosszolgálati eszközökkel. A gyártott termékek külkereskedelmi forgalma 15,4 milliárd volt (26%), és 884 millió Ft aktívumot mutatott. A magyar cégek szárazföldi járművek alkatrészeit, löszereket, elektronikai berendezéseket, más katonai szolgáltatásokat exportáltak 34 országba, többségében Európába. Azonban csak az export 70%-a tevődik össze gyártásból, a többi értéket re-export, brókertevékenység és hadrendből kivont eszközök (6%) értékesítése adta. Hasonló összetételt (a fegyverek, löszerek aránya valamivel magasabb volt), külkereskedelmi értéket és földrajzi relációkat mutat a behozatal is, bár az állami szervek megrendelése 31%-ra estek vissza. Viszont úgy tűnik, hogy *a védelmi ipar magához tért a 2008-as válság utáni dermedtségéből*, mert a termelési érték 42%-kal, a külkereskedelmi export 48%-kal, az import tevékenység pedig 39%-kal emelkedett az előző évhez viszonyítva.

A készülő stratégiával összhangban dolgozta ki a HM a Hadiktervet, ami egy *a hadfelszerelési iparkorszerűsítési terv* mozaik nevét jelenti. A kissé bonyolult elnevezés is mutatja, hogy az alkotók a program nevét összekapcsolták a XVIII. század leghíresebb magyar katonájának nevével, abban reménykedve, hogy a terv legalább annyira sikeres lesz, mint Hadik tábornok volt a maga korában.⁷³ A

⁷² Tájékoztató a Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság tevékenységéről, 2012. Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal. 20-21. o.
http://www.sipri.org/research/armaments/transfers/transparency/national_reports/Hungary/hun_2012.pdf (2015. augusztus 12.)

⁷³ Hadik András (1710-1790) magyar huszár tábornok és császári tábornagy. Részt vett a török elleni háborúban, egy merész portyázás során Berlint is megsarcolta (1757). 50 évesen már a német birodalmi és császári sereg fővezére, de egy időben ellátta a budai katonai kormányzó és az erdélyi katonai főparancsnoki feladatokat is. Az erdélyi kormányzék vezetőjeként – Magyarországon elsőként – kezde-

tervnek kimondottan az volt a célja, hogy az ország védelmi képességének növelését és a technikai szükségletek kielégítését *magyar hadiipari bázison* valósítsa meg. Az elképzelés tulajdonképpen a nemzeti önerő erősítésének hadiipari „lába” volt, de inkább a HM ambícióit tartalmazta, mint az NGM fejlesztési elképzeléseit. A tervet hivatalosan nem publikálták, tartalmát a sajtótudósítások alapján lehet rekonstruálni.⁷⁴ A koncepció prioritásokat határozott meg (jármű, fegyver és elektronikai ágazat), tervbe vette egy magyar hadiipari csoport (pl. Rába Zrt, HEM Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt, HM Arzenál Elektromechanikai Zrt) megerősítését, a meglévő hadiipari műszaki kultúra fejlesztését. A terv azonban 2015-ig jelentős hatást nem ért el, az „arccal a hadiipar felé” politika kevés eredményt (pilótanélküli repülőgépek, Komondor harcjárműcsalád, radarok, Hiúz romboló puska, víztisztító konténer stb.) hozott, a piaci ösztönző kedvezmények (adómentesség, állami támogatású kereskedelmi politika stb.) nem valósultak meg.⁷⁵

A védelmi ipar megújításához az utóbbi időben a kormány megpróbálja a V4 csoporttal való együttműködést is felhasználni, amihez a katonai alapot az *első közös EU harccsoport 2016. első félévében történő szolgálatba lépése* nyújtja. Bár a „visegrádi” országok védelemgazdasági együttműködése inkább a kudarcokról híres (közös vadászgép-beszerezés elmaradása a 90-es években, Mi-24-es harci helikopterek együttes javításának kudarca /2003/, radareszközök közös gyártása és üzemben tartása /2015/), az utóbbi években minden tagország szerepelteti elnökségi programjában ezt a politikai célt. A közös beszerzés ugyanis nagy előnyökkel járna (jelentős árkedvezmény érvényesítése, teljes interoperabilitás elérése, együttműködési lehetőség gyártás és logisztikai támogatás területén, kiképzési szí-

ményezte a jobbágyrendszer felszámolását. A Habsburg-birodalomhoz csatolt lengyel terület első polgári kormányzója volt, majd 1776-tól haláláig ellátta a bécsi Udvari Haditanács elnöki feladatait.

⁷⁴ A terv legátfogóbb leírását lásd: *Nemzeti ipart lát a kormány a hadiiparban*.

Nol.hu. 2012.02.28. <http://nol.hu/belfold/20120228-hadik-tervel-az-adossag-ellen-1300447>;

A kormány felélesztené a magyar hadiipart.www.origo.hu. 2012.02.28. <http://www.origo.hu/itthon/20120228-a-kormany-felelesztene-a-magyar-hadiipart.html>; *Állami álmok álmodói*. Figyelő, 2012. 07.10. http://figyelo.hu/cikk_print.php?cid=1007_allami_almok_almodoi (Letöltés: 2015. augusztus 18.)

⁷⁵ *Szükség van a hazai védelmi iparra*. Interjú Zsitnyányi Attilával, a Gamma Műszaki Zrt vezérigazgatójával, a Magyar Védelmiipari Szövetség elnökével.

Magyarhirlap.hu, 2015. 07.13.

http://magyarhirlap.hu/cikk/30376/Szukseg_van_a_hazai_vedelemiparra (2015. július 14.)

nergia)k biztosítása), de megvalósítása nagyon nehéz, mert vitális nemzeti védelemgazdasági érdekeket érint.⁷⁶ Úgy tűnik, hogy a regionális együttműködésnél *biztatóbb alternatívát jelent a NATO vagy az Európai Védelmi Ügynökség keretében történő kooperáció*, mert ott a visegrádi védelmi ipari cégek *közvetlenül kooperálhatnak* a fejlettebb technológiai szintet képviselő nyugati partnerekkel.

Védelemgazdasági kooperációs szempontból talán Magyarország van a legkönnyebb helyzetben, mivel nem rendelkezik nagy haditechnikai eszközgyártó kapacitásokkal. A jelenleg mintegy 30 alapvető hadiipari cégből álló magyar védelmi ipar nem tud meghatározó fegyverzeti platformokat gyártani, csak a haderő „soft” (támogatóbiztosító) képességeinek kialakításában tud szerepet vállalni.⁷⁷ Az ország fegyverimportra „ítéltetése” viszont nagyfokú rugalmasságot jelenthetne esetleges V4 beszerzések tekintetében. Ez még akár rövidtávon is érdekes lehet, mivel a Magyar Honvédség fegyverezése jelentősen elavult, új harci-technikai eszközök (helikopterek, harcokocsik, páncélos gyalogsági harcjárművek, tüzérségi eszközök stb.) beszerzésének csak az alacsony katonai költségvetés szab gátat. Az újfajta szakosodáshoz viszont felső szintű politikai döntésre lenne szükség. Mindenesetre az *együttműködési javaslatok* öt területet (keresés és lánctalpas harcjárművek, lőszergyártás, személyi felszerelések fejlesztése, híradó, informatikai, hírszerzési, légi ellenőrzési, pusztítás-tervezési és felderítő /C4ISR/, valamint repülő- és légvédelmi eszközök) jelölték ki a védelmiipari kooperációra, de még értékelhető eredmények nem születtek.

Látható tehát, hogy a védelem kínálati lehetőségei – különösen a speciális harci-technikai és rendvédelmi eszközök vonatkozásában – rendkívül korlátozottak, bővítésük, fejlesztésük és lebiztosításuk komplex kormányzati intézkedéseket igényelnek. *A hazai és külföldi*

⁷⁶ 2001-ben egy V4-es szakértői konferencia *az alábbi nehézségekben* látta a védelemgazdasági együttműködés problémáit: 1. A sikeres védelmi ipari együttműködés csak igazi ipari együttműködésen alapulhat. 2. Hosszú távú védelmi ipari vízióra van szükség; 3. El kell dönteni, hogy mit akarnak a visegrádi négyek közösen csinálni. 4. A védelmi ipar fejlesztéséhez megrendelésekre van szükség. 5. Az iparágakon belüli (intra-industry) együttműködést kell fejleszteni az iparágak közötti kooperáció helyett; 6. Kooperálni csak a fejlett technológia alapján lehet. 7. Ki kell alakítani az együttműködés rendszerét. Lásd: NATO- együttműködés: védelmi ipar, kutatás, technológia és a visegrádi négyek. Nemzetközi szeminárium (Szerk. Földi Tamás). Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány, Budapest, 2011. 173-191. o

⁷⁷ Magyar Védelmiipari Szövetség hivatalos honlapja:

http://www.vedelmiipar.hu/downloads/tmp/hungarian_defence_industry_catalog_2015.pdf (2015. június 20.)

védelmiipari igények mielőbbi tisztázása és megtervezése nélkül azonban a szükségletek kielégítésének módját sem lehet megtervezni. A kormánynak pótolnia kell a védelemgazdaság elmaradt szabályozását (gazdaságbiztonsági stratégia, tartalékolási stratégia, védelmiipari stratégia), és hozzá kell látnia a rendkívüli időszaki igények import útján történő lebiztosításához. A haditechnikai termékek és szolgáltatások külkereskedelme nemzeti hatáskör és nemzeti felelősség.

Következtetések

Magyarország a rendszerváltáskor egy szovjet típusú védelemgazdasági rendszert örökölt, amely elsősorban a háborús szükségletek kielégítésére fókuszált. A régi szisztéma átalakítása már 1992-ben megkezdődött, a transzformáció azonban napjainkra sem fejeződött be, a rendszer a „félfordulat” állapotában van. Ehhez az is hozzájárult, hogy a hidegháború utáni biztonsági helyzet folyamatosan változik: a katonai biztonság mellett felértékelődött a politikai, gazdasági (ezen belül az energetikai és pénzügyi biztonság), társadalmi, technológiai (kiberbiztonság) és környezetvédelmi biztonság, a külső és belső biztonság között a határok folyamatosan elmosódtak, megjelentek az államszint alatti és feletti biztonsági tényezők. Kialakult a konfliktusok megoldásának nemzetközi (szövetségi) gyakorlata, többnemzeti jellege, partnerek bevonása a válságkörzetekben, megváltozott a fegyveres erő és rendvédelmi szervek hazai és külföldi (expedíciós) alkalmazása. Mindezen hatások megjelentek az ország védelmének szervezésében, a biztonság garantálásában, ami megváltoztatta a kereslet és kínálati viszonyokat is. A katonai szükségletek mellett egyre fontosabbá vált a békeidőszaki működés biztonságának megteremtése, amelynek feltételei a különböző krízishelyzetek tapasztalatai alapján egyre inkább javultak. A kereslet kielégítésének forrásai megmaradtak, de a biztosítás lehetőségeinek változó körülmények közötti tervezése még nem valósult meg. A hazai védelmi ipar „talpra állításának” kormányzati kísérletei rendre kudarcot szenvedtek, nem ért el jelentős eredményt a 2010 utáni átalakítási törekvés sem. Annak ellenére, hogy kormányzati szinten többször megfogalmazott szándék volt a fegyveres erő és rendvédelmi szervek hazai védelmi ipar által előállított / előállítható korszerű eszközökkel történő felszerelése, az iparág helyzetének ilyen célú felmérése nem történt meg, néhány eredményt csak a katasztrófavédelem tud elkönyvelni. Sem a védelmiipari stratégia, sem a Hadik- program nem tudott érdemi

eredményeket elérni, még a preferált vállalatok (Rába Zrt, HM - tulajdonú cégek) esetében sem. Az új típusú biztonsági kockázatok, fenyegetettségek és katasztrófahelyzetek kezelése egyre inkább „egy kézben”, a Belügyminisztérium hatáskörében összpontosul, a feladatok és problémák súlya, összetettsége azonban meghaladja a rendvédelem hatáskörét. A régi rendszerhez hasonlóan szükség lenne egy központi felelős irányító szervre a Miniszterelnökségen belül. A gazdaságmozgósítás felfogása az elmúlt két évtizedben a háborús feladatok ellátása helyett a gazdasági biztonság irányába mozdult el, a különleges jogrendi helyzetek, valamint a „küszöb” alatti válságok kezelése képezi az elsődleges feladatokat. Ugyanakkor nincs válasz arra, hogy a haderő tartós alkalmazása (akár a NATO 5. cikk szerinti kollektív védelem feladatairól, akár az országvédelem hazai katonai teendőiről van szó) esetén hogyan történik a fegyveres erő utánpótlása, a megsemmisült harci-technikai eszközök és hadfelszerelési anyagok pótlása. Bár a Magyar Honvédségnek az ország védelmét a NATO-val közösen kell biztosítani, nem tisztázottak egy ilyen közös művelet vezetési-irányítási kérdései, a befogadó nemzeti támogatás nemzetgazdasági keretei és szabályai. Tudatos építkezés figyelhető meg a katasztrófavédelem területén, de az ágazati elkülönülés, a pénzügyi források elégtelensége e területen is határt szab a stratégiai elképzelések megvalósításának. Nem fejeződött be a védelemgazdaság jogszabályi megújítása sem, a gazdaságbiztonsággal kapcsolatban előkészített jogszabályok jóváhagyása elmaradt. Bár a gazdasági biztonság új szabályozási elképzelései nagyon fontos szerepet játszhatnak a védelemgazdasági fordulat lezárásában, mégis egy szélesebb, valamennyi ágazatot és területet magába foglaló komplex országvédelmi stratégia kidolgozására és megvalósítására van szükség. A NATO és az EU válságkezelési gyakorlataihoz hasonlóan, különböző forgatókönyvek alapján kellene tesztelni a védelmi és biztonsági rendszereket, amely aztán alapját képezné a kitűzött válságkezelési képességfejlesztésnek közép és hosszú távon egyaránt. Mindehhez újra kormányzati szakmai apparátusokra, pénzügyi forrásokra és a védelemgazdasági diszciplína szervezeti kereteinek visszaállítására van szükség.

Harald Pöcher¹

DEFENCE ECONOMIC ISSUES OF THE NEUTRALITY OF AUSTRIA

Abstract

The essay "Defence Economic Issues of the Neutrality of Austria" discusses the influence of economic, political and military factors on the demand for security in the national and international context under the condition that Austria is a neutral country. To discuss the economic factor in an appropriate degree of thoroughness, the author uses Gross Domestic Product, Economic Stability, Armament Industry, Trade involvements and Supply with raw materials as a research object. In the case of political factor he analyzes the Program of the Government, Lobbyists as well as international political situation and international liabilities. To analyze the influence of military factors he used the Security and Defence Strategy, Threat and the Support of other members of an Alliance. The essay showed that Austria has used his permanent neutrality cleverly to spend for national security only just such an amount of money for the defence of the country to appear not defenceless and unprotected against an aggression.

Keywords

defence economics, security supply and demand, strategic raw materials, influencing factors, international liabilities, Austria

Resümé

A semleges Ausztria védelemgazdasági kérdései c. tanulmány az ország védelemgazdaságának helyzetét vizsgálja, melynek középpontjában az áll, hogy milyen módon hatnak a gazdasági, politikai és katonai tényezők a védelmi szükségletekre a szomszédos országban. A gazdasági tényezők szakszerű vizsgálata érdekében a szerző közgazdasági kategóriákat (GDP, gazdasági stabilitás, védelmi ipar és kereskedelem, nyersanyagokkal való ellátás) használ. A politikai hatások felmérése érdekében elemzi a kormányprogramot,

¹ A szerző dandártábornok, közgazdász, az osztrák Védelmi és Sport Minisztérium főosztályvezetője. Harald.poecher@bmlvs.gv.at

a lobbisták tevékenységét, valamint a nemzetközi politikai és jogi környezet megbízhatóságát ellátási szempontból. A katonai hatástényezők bemutatására értékeli Ausztria Biztonsági és Védelmi Stratégiáját, a fenyegetettségeket, valamint más tagországi szövetségi segítségnyújtás lehetőségeit. A cikk bemutatja, hogy a semleges státusz előnyeit élvező Ausztria éppen csak annyit költ a nemzeti biztonságra, hogy ne maradjon teljesen védelem és biztonság nélkül.

Kulcsszavak

védelemgazdaságtan, biztonsági kereslet és kínálat, stratégiai nyersanyagok, hatástényezők, ellátás nemzetközi megbízhatósága, Ausztria

1. Introduction

Until the younger past economic thinking was neglected in the research field of security policy in Austria. And economists have also failed to introduce the well developed research methods of economics into security policy in an appropriate way. Therefore in Austria exist only few publications about defence economics and defence economic issues of security policy measurements. The most important research works are books about defence economic topics, written by Breunig/Pöcher/Strunz², Strunz/Dorsch, Strunz and several essays about special economic defence topics, written by Hübsch/Jackwerth, Trattinig and Pöcher published in the

² See: Breunig A. / Pöcher H. / Strunz H.: Wehrökonomik-Entwicklungen im internationalen Kontext, Lang, Frankfurt 2006
Strunz H. / Dorsch M.: Sicherheitspolitik und Wirtschaft, Lang, Frankfurt 2003
Strunz H.: Management in the Armed Forces, Eul-Verlag, Köln 2009
Pöcher H.: „Burden Sharing“ versus „Trittbrettfahrerverhalten“ – Ökonomische Probleme von Allianzen unter Berücksichtigung der Lastenteilung, in ÖMZ 2/1994;
Nachfrageverhalten nach äußerer Sicherheit/Verteidigung, in ÖMZ 2/1995;
Geld für das Bundesheer- Das Verteidigungsbudget der 2. Republik aus sicherheitspolitischer Sicht, in Der Soldat 4/2005;
Verteidigungsbudget und Volkswirtschaft, in Der Soldat 5/2005;
Der Traum von Europa, in Der Soldat 15/2008;
Alternative Finanzierung des Militärbedarfes, in Der Soldat 18/2008;
Butter statt Kanonen?, in Der Soldat 10/2009
While Pöcher mostly analyzes macroeconomic issues of defence economics, Hübsch, Jackwerth and Trattinig analyze microeconomic issues of defence economics.

Österreichische Militärische Zeitschrift (Austrian Military Journal), *Truppendienst* (Service in Military Line Units) and the military newspaper *Der Soldat* (The Soldier).

Besides foreign policy, armed forces are the most important organization to exert power. The production process within armed forces and the products which were produced by armed forces cause various effects which are a broad field for research work of different disciplines of sciences. Even military science, especially these military scientists who make research work on the economic effects of security and defence policy find a broad field of research work within armed forces. It is important to note that Adam Smith (1723-1790), one of the most famous founders of the modern economic theory, wrote in his masterpiece "An inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (1776)" an entire chapter on the economic effects of defence.

Power is the privilege of the larger countries. As an example, let us look in the past and see how powerful the Austrian-Hungarian Monarchy in their heyday really was. Though the Austrian-Hungarian Monarchy was a great power in Europe, the Habsburg Monarchy played a minor role world-wide and played economically and military not the role which could be expected for such a large country as the Habsburg Monarchy was in their heyday between 18th and the beginning of the 20th Century. After the defeat in the World War One, the Habsburg Monarchy dissolved and every nation went its own way. The dissolution of the Monarchy extraordinarily concerned Austria and Hungary. The industrial well developed Austria became a small country and lost its consumers in the other parts of the former empire. Hungary lost more than two-thirds of its territory and became a small country, too.

During the times when Austria and Hungary were a part of the Habsburg Monarchy, the relationship between Austria and Hungary wasn't the best. Today this relationship is a model for a best possible neighbourhood of two sovereign small democratic countries. After the dissolution of the Warsaw Pact organization in July 1, 1991 in nearly all fields of daily life the contacts between people of both sides of the border developed stimulatingly. In particular, the contacts of military masterminds became more and more fruitful, because both countries had to solve the same problems during the reengineering process of their armed forces after the fall of the so called Iron Curtain. After the end of the Cold War there was no more need for armies, armed with

large arsenals with heavy weapons and weapon systems. While Hungary became a member of NATO in 1999, Austria decided to be permanent neutral until now. Though Austria is a neutral country, it takes the chance to get membership in North Atlantic Treaty Organization (NATO) program partnership for Peace/ NATO-PfP since February 10, 1995. This membership enables the Austrian Armed Forces to standardize training and equipment of the whole Forces with NATO standards. This is an important fact for the Austrian Armed Forces to take part in missions abroad.

Austria (1995) and Hungary (2004) are also members of the European Union (EU) and both countries fully take part in the Security and Defence Policy of EU, especially in the European Defence Agency (EDA), the most important agency which guarantees that the European defence industry will develop in the right direction in the future. Though Austria and Hungary are members of the EU, both countries had organized their armed forces in their own way. While the Honvéd Army of Hungary are volunteer forces, the Austrian Armed Forces are a draft army with militia.

From the point of view of economics of defence it is interesting to analyze the impacts and effects of the different security and defence policy of Austria and Hungary. In the essay, the author analyzes the defence economic issues which result from the permanent neutrality of Austria. As a basis for further discussion, it is necessary to explain the keystones of the Austrian permanent Neutrality in a first step. In a further step, the author tries to explain why economics of defence is an important science discipline in military science as a basis for the further discussion of the topic. Subsequently the defence economic issues of the neutrality of Austria are discussed using economic, political, military, national and international factors.

2. The permanent Neutrality of Austria³

The international law differentiates between plain or normal neutrality and permanent neutrality. A permanent neutral state is a sovereign state, which is bound by international treaty to be neutral towards the belligerents of all future wars. A permanent neutral state has to obey rights and duties in peacetime, i. e. a permanent neutral

³ See: Ulrich Ch.: Handbuch Wehrrecht, Verlag Österreich, Wien 2008

state is not allowed to be a member of a military alliance and it had to be carefully making its economic activity, especially trading with non-neutral countries.

The jurisdiction⁴ of international law defines permanent neutrality in such a way that a permanent neutral state has no obligations to burden all the necessary costs to be successful against a fully military aggression of a great power. It is only essential for a small permanent neutral state to spend only just such an amount of money for the defence of the country to appear not defenceless and unprotected against an aggression of a single small neighbour state.

After the withdrawal of the allied occupying forces in 1955, Austria became an independent state and after regaining its sovereignty Austria passed the Neutrality Act in October 26, 1955. The permanent neutrality was an important factor during the Cold War period between the end of the World War Two and the fall of the Iron Curtain.

Shortly after the end of the Cold War in Austria a discussion happened, if the permanent neutrality of Austria is an obstacle to become a member in EU. The discussion led to a positive result in the final end. Therefore Austria became a member of EU in 1995 and amended the Constitution to be able to contribute to the security and defence policy of EU⁵ Though Austria is furthermore a neutral state it is possible for the Austrian Armed Forces to take part in missions abroad commanded either by NATO and EU. Since Austria has been a member of the United Nations (UN).

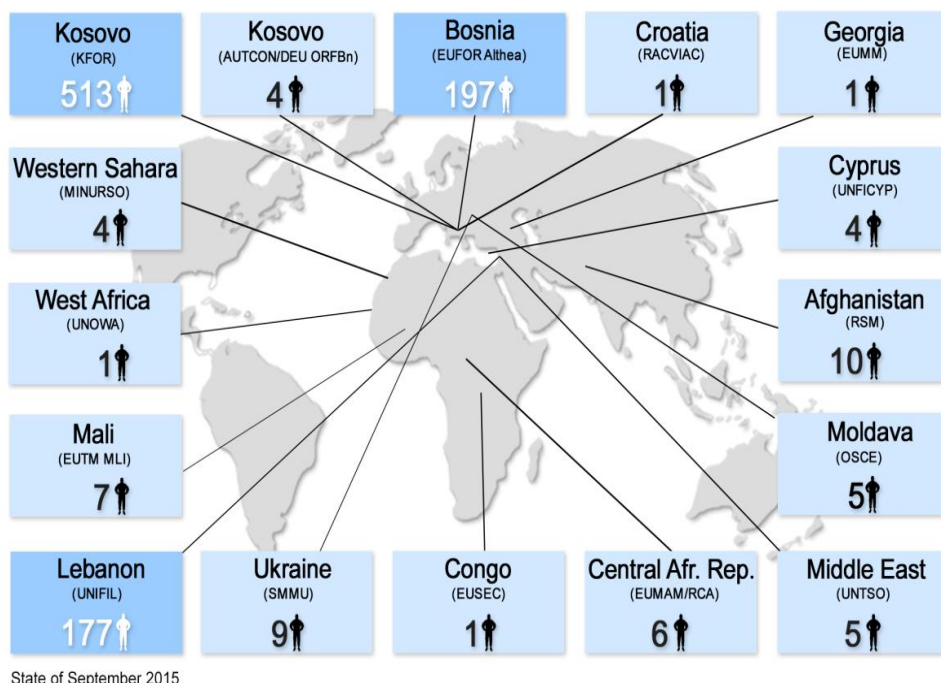
Austria is therefore a host of important agencies of UN, i.e. the International Atomic Energy Agency (IAEO) and the United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). Austria also hosts the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) and the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

⁴ See: Hummer W. (Hrsg.): Paradigmenwechsel Ansichten österreichischer Völkerrechtler zu aktuellen Problemlagen im Völkerrecht zur Jahrtausendwende, Manz, Wien 2002
Neuhold H., Hummer W., Schreuer Chr.: Österreichisches Handbuch des Völkerrechts, Manz, Wien

⁵ The amendment concerned article 23 of the Constitution. An article 23f was added beigefügt wurde, der die Mitwirkungsmöglichkeiten Österreich an der Gemeinsamen Außen- und Sicherheitspolitik der EU regelt.

Today more than 1.100 Austrian Soldiers⁶ take part in missions abroad worldwide. The most important mission for Austrian soldiers are Austrian Logistic Contingent/Lebanon/UNFIL, Austrian Contingent / Kosovo Force (AUTCON/KFOR) and Austrian Contingent / European Union Force (AUTCON/EUFOR). Figure 1 shows the Foreign Deployments of Austrian Armed Forces.

Foreign Deployments of the Austrian Armed Forces

Figures 1: Foreign Deployments of Austrian Armed Forces

The participation in mission abroad lead by UN, NATO or the EU causes effects on the Armed Forces. We will discuss the effects later in detail.

⁶ See: <http://www.bmlv.gv.at/ausle/zahlen.shtml>

3. Defence Economics and Defence Economics Issues⁷

Like the laws of nature, military threat, conflicts, wars and armed forces are a part of humankind. Though there have been existing armed forces and the demand of armament goods since long ago, defence economics became a science discipline only when the warfare became more and more interdependent on economic requirements. This increasing interdependence asked for scientific advice how to handle economic problems in connection with the needs of armed forces to guarantee high readiness and high operational readiness. In particular the questions how to handle economic problems to prepare for a great war became urgent before the First World War. Therefore, most of the great powers established economics of defence as a science discipline and subsidiary of economic science. The economic thinkers of the time before the World War One thought that a frictionless function of the armed forces needs a specific economic structure which had to ensure that armed forces get all the necessary resources to win a war. In wartime the special kind of connection of a branch of economic thinking is called war economy and in peacetime it stands for economics of defence or defence economics. The most important topic of research fields of defence economics during the Cold War period were analyzing the connections between national economy, politics and military affairs, the determination of economics demand under conditions of peacetime and wartime, the production and distribution of goods and services for armed forces, the efficient use of all available resources within the armed forces, the economic mobilization in wartime. After the fall of the Iron Curtain and the end of the Cold War the fields of research of defence economics have changed. The defence economics turned from an economic of preparation the war into an economic of peace protection and peace preservation.

The requirements of national defence set the national economy the difficult task to create all material conditions, which are necessary for the armed forces to be fitted with the highest possible operational readiness. This necessity asks for economic resources for armed forces which are in quantity large, in the structure complex and in quality valuable. It shall just be mentioned in passing that armed

⁷ See: Autorenkollektiv der Militärakademie Friedrich Engels; Beiträge zur Militärökonomie, Berlin 1976

forces have not only impacts on the whole economy but also effects on the regional structure of the national economy. The demand on factors of production land, labour and capital has effects on the national and regional economy. It is not possible to discuss all the effects coming out of the production process within armed forces in detail in this topic. That would exceed the range of the essay.

The accurate kind of economic resources which a country should make available for the armed forces had to be estimated carefully in calculations. The most important operand in such calculations is the demand for the quantity and quality security. The results of these calculations should be used as a basis for concrete supply of the quantity and quality security provided by the government.

4. Supply and Demand for Security

Neutral states are only able to define their demand for security in the point of view of a single state. Compared with this, in an alliance each member is able to take into consideration the point of view of the other members. The factors which have an influence defining the demand for security can be divided into national and international environment and into the three categories economic, political and military factors. With these factors it is possible to draw up a matrix, which can be seen in diagram 1.

Determining factors for demand on security

Diagram 1:

Factors	National	International
Economic	Gross Domestic Product Economic Stability Armament Industry	Trade involvements Supply with raw materials
Political	Program of the Government Lobbyists	International political situation and international liabilities
Military	Security and Defence Doctrine	Threat Support of other members of an Alliance

Source: Adapted by the author from Fritz-Assmus, page 156

Not all the factors which are included in the matrix are able to use for calculation⁸, but the matrix shows that it is evident that the amount of defence expenditure could be explained as an interaction between economic, political and military factors.

4.1 The influence of economic factors on the demand for security

4.1.1 Gross Domestic Product (GDP)

With a GDP per capita of nearly 46.400 US-Dollar in 2014, Austria belongs into the group of the wealthiest states of the world. Within the 1960s and 1970s the growth rate of GDP per annum was nearly 4.8 percent, afterwards approx. 2.2 percent. Therefore, after the end of the Second World War Austria became more and more richer and the increase in welfare had significant effects on the standard of living for all people in Austria. Within the last years, as an accompanying economic phenomenon of the world wide recession, the growth rate of the Austrian GDP slows down. During all these periods, the growth rate of all of the expenses of the government, except the expenditure for defence, were almost the same as the growth rate of GDP. Compared with other expenses of the government, since 1955 the expenses for defence have been increased only in 1983 above the real growth rate of GDP.

To compare expenses for defence of different countries we use the ration of defence budget and GDP. The ration of defence budget and GDP is also an important figure to evaluate the “burden sharing” in an alliance. Within the last 50 years Austria spent not more than 1.5 percent of GDP. After the fall of the Iron Curtain and the end of the Cold War the ration for Austria sunk under 1 percent and it is now stabilized at a rate of 0.8 percent⁹. Within the same period the smaller neighbour states of Austria spent 3 percent or more during the Cold War period and after the dissolution of the Warsaw Pact all these countries spent more than 1 percent of their GDP. It is possible to confirm with statistical data that the neighbouring countries had to

⁸ The author intentionally wrote the essay without using mathematics, which is normally common for the modern economic theory.

⁹ See: Pöcher H.: Geld, Geld und noch einmal Geld...- Streitkräfte und Wirtschaft- Das Österreichische Bundesheer als Wirtschaftsfaktor von 1955 bis in die Gegenwart, Seite 97-99
International Institute for Strategic Studies (IISS): The Military Balance, issues since 1960

spend more for their military security because of their membership in an alliance and the necessity of a burden sharing in an alliance. During all the periods after the Second World War Austria behaved as a free-rider, because it had no need to obey the behaviour of other member states of an alliance or the collective burden sharing in an alliance. As a result of the discussion about the effects of a correlation of GDP and the growth rate of defence expenses in the special case of the permanent neutral Austria we can conclude that Austria attributed to national defence less importance than most of the other small countries in Europe which are neutral or members of an alliance. For example, in opposition to the special case of Austria other neutral countries in Europe¹⁰, i.e. Sweden and Switzerland spent more money for their security than Austria. Within the last 40 years Sweden spent nearly 100 billion and Switzerland 46 billion Euros more than Austria for their national defence.

In conjunction with the discussion about the Austrian defence budget it is interested to make a look into the stenographical records of the budget debate in the representative assembly of the Austrian parliament in 1956. Every speaker who took part in the debate expressed that more money for the Austrian Armed Forces would be desirable, but the rearmament process of the Austrian Armed Forces shouldn't become a burden for the social security. One member of the parliament said, that Austrian Armed Forces which were rearmed at the expense of social welfare are not armed forces of the people but only armed forces which will harm the social structure of Austria.

4.1.2 Economic Stability

Economic policy uses the so called „Magical Polygon“ to explain the mutual dependence of the most important macroeconomic aggregate figures like price level, employment, distribution, balance of trade, environment and economic growth. Only if all the aggregate figures are well-balanced, the magical polygon is in equilibrium and the same should happen with the whole national economy. During the course of economic history, instabilities of the Magical Polygon were always in a close relationship to deficits of the state's budget. Therefore, the reduction of public debt is always a good method to

¹⁰ During the Cold War in the 1970s, Sweden spent 3.8 percent of GDP and Switzerland 1.8 percent of GDP for their military security. Because the GDP of both countries were higher than the GDP of Austria, in an absolute amount of US dollar Sweden und Switzerland spent a lot of more money for their military security than Austria.

stabilize the magical polygon and to find a new equilibrium situation for the whole national economy. To reduce deficits governments often make proposals for the reduction of special government expenses. In Austria, it has tradition to reduce public debt following a reliable pattern. Saving of government spending happened normally in an area of public responsibility which has not an immediate effect on the single member of the society. Analyzing every chapter of the state's budget, we can conclude that in Austria governments saved in times of austerity budgets disproportionate by defence expenditure. National Defence had to contribute a higher burden in times of budget cuts. These budget cuts were often made without analyzing the necessities which should be based on the requirement of the security and defence policy.

4.1.3. Defence Industry¹¹

The worldwide reputation of products of a national defence industry is important for the success in the business of the armament supply. During the Cold War nearly all countries had a large demand on technical high developed and sophisticated armament goods. To guarantee a far-reaching autarchy in the supply of armament goods during a conflict or a war nearly every state founded its own defence industry. In the former member-states of the Warsaw Pact Organization the single firm of the armament industry was state owned, in the western hemisphere state owned or mostly privately owned.

Like the member-states of a military alliance the neutral countries also founded their own defence industry to guarantee a far-reaching autarchy of supply of necessary armament goods in times of a conflict or war to their national security organizations. Analyzing the market for armament goods it can be clear seen that firms of defence industry of neutral states had not the sales like firm of defence industry of member states of a military alliance. The reason therefore is that defence industrial firms of neutral states often have barriers to entry into an alliance for selling their products. Firms of the armament industry of member states in a military alliance normally have a larger market share for their products. The accompanying phenomenon of the production of the firms of the armament industry in neutral

¹¹ See: Pöcher H.: Geld, Geld und noch einmal Geld..- Streitkräfte und Wirtschaft- Das Österreichische Bundesheer als Wirtschaftsfaktor von 1955 bis in die Gegenwart, Seite 65 ff

countries is unviable number of pieces which resulted in a higher price for a single product.

During the Cold War the single firms of defence industry of Austria had often problems to find customers for their products in a military alliance. Therefore the Austrian Armed Forces was the only buyer of goods produced by the Austrian defence industry. Often in an armament deal with national firms of the armament industry the Austrian Armed Forces had to pay a so called “extortionate price”, which was normally higher than a price for nearly the same good produced by a firm situated in a member-state of a military alliance. Paying a higher price than the world-wide market price for armament goods was an additional burden for the low Austrian defence budget. The lack of money to buy investment goods lead to a hesitatingly purchase behaviour of the Austrian Armed Forces. For that reason, the Austrian armament industry has declined since the middle of the 1980s. Another reason for the decline of the national defence industry was the restrictive national law for export of armament goods. During the heyday of the Austrian armament industry at the beginning of the 1980s nearly 15.000 people worked in firms of the armament industry. After the decline in den late 1980s and in the 1990s at the beginning of the 2000s only 1.500 persons produced armament goods in a handful firm. On the world market for armament goods only niche products of Austrian firms were demanded, i.e. the Cam copter of Schiebel, aircrafts for basic training of Diamond Aircraft or pistols produced by Glock. These three products are a real success story. All these products are bought by security organizations and the Armed Forces of USA.

4.1.4 Trade relations and Supply with raw material

During the so called world-wide globalization, a high standard of industrialization and a large dependence on raw materials lead to a high extent of international trade relations and therefore to a strong dependence of all national economies to each other. The neutrality offers thereby the possibility to trade goods and services with all independent states in the world, but doing trade business it is always necessary for a neutral country to obey the principles of neutrality. Austria is a small country and its trading partners are mostly neighbouring countries. During the Cold War the most important trading partners of Austria were Germany, Italy, Switzerland and Yugoslavia. Less important was the trade with Russian and the other former member states of the Council of mutual aid. After the Fall of

the Iron Curtain in 1989¹², the NATO-members Germany, Italy are furthermore the most important trading partners of Austria, but more and more important became the trade with the states of the Balkan region and with the small countries of Central and Eastern Europe. Since the early 1990s Austrian banks and firms has been one of the most important investors in Central and Eastern Europe. As a countermove of the success of Austrian banks in this part of Europe the Austrian economy achieved high growth rates.

Besides other countries, Austria is also engaged in crisis reaction operations and peace keeping operations at the Balkans in Bosnia and Herzegovina and in the Kosovo. These both crisis reaction operations are important for the Austrian foreign and economic policy. Both peace keeping missions could be used to offer "good offices" and the missions could also be used as a door-opener for the Austrian economy to make business in these regions. In the case of Austria, it is clear that Austrian firms made no big business in the operation area as because Austrian troops operated as a door-opener for the Austrian economy.

Special studies about the connection of operations of armed forces and economic activities of firms of the same country in these regions showed that only firms of large countries which deployed large contingents in missions abroad are able to make big business in the operational area. Only in such a special case the motto of the times of imperialism "trade follows the flag" is appropriate. On the other hand, firms of small countries which deployed only small contingents in missions abroad are normally excluded from big business in such regions.

In the case of Austria, it is significant that in the wake of all missions abroad of the Armed Forces, Austrian firms didn't make big business in the past. The success of Austrian banks and some Austrian firm in regions where Austrian Armed Forces were (i.e. in Cyprus) and still now present in peace keeping operations is independent from the deployment of Austrian troops.

¹² See: Hungary began on May 2, 1989 with the destruction of the Iron Curtain. In June 1989, in the area of Sopron, the Austrian Minister for Foreign Affairs Alois Mock cut the wire of the Iron Curtain at the fortified border with Communist neighbour Hungary, together with his Hungarian counterpart Gyula Horn. During the following months thousands of East German citizens could therefore emigrate to Austria and West Germany. This marked the beginning of the fall of Communism.

Nevertheless it shouldn't be underestimated that the permanent neutrality of Austria is important to provide so called "Good Offices" to other countries as well as knowledge and expertise to other armed forces, i.e. for example, Austria trained soldiers of several armies in the Balkans in mountain warfare and alpine skiing or alpine climbing.

4.2 The influence of the political factors on the demand for security

Political parties run an election campaign with a special program and election campaign slogans. After the election and the formation of a government, the governing party or the coalition parties negotiate an agreement for the legislature period. Within this agreement we can also find the conception of the security and defence policy for the legislature period. An agreement therefore has considerable effects on the armed forces and defence economic issues on the whole national economy.

4.2.1 The program of the Government

Normally, in western democracies the changing governments have great influence on the amount of defence expenditure. In Austria the changing governments don't exert great influence on the amount of the defence expenditure. Studying the agreements of all governments in Austria up to now, in the case of Austria we can consider that since 1955 the protection of national security by an active foreign policy has been more important than the defence policy based on strong armed forces. Since 1955 hand in hand with the valuation of national security by the government has been gone the allocation of resources for the armed forces. The Austrian Armed Forces received less money than other countries which valued defence policy based on strong armed forces higher than a foreign policy.

4.2.2 Lobbyists

Lobbyists, especially the so called "Austrian social partnership" had and have a great influence on daily politics and shaped the important parts of political and social life in Austria until now. All the lobbyists have also great influence on the distribution of the scarce resources of the whole society. In Austria, the Austrian Armed Forces had to take note of the fact that there is no strong lobby which support the armed forces in their effort to gain a higher defence budget.

4.2.3 International political situation and international liabilities

Important for a single country is the position within the international political dynamics. A permanent neutral country had to take in his strategic considerations all possible potential rivals in his neighbourhood. The result of such considerations must have an influence on the amount of the defence budget. Austria is a member in several International Organizations, i.e. UN, EU, and OSCE. Within these mentioned organizations, Austria takes part in peace keeping operations. Since the past, all the participations in crisis reaction operations have been strengthening the good reputation of Austria. Austria therefore made a name for itself and within the international community Austria has a good reputation to be a reliable partner.

The membership of Austria in international organizations causes defence economic issues because of the participation of nearly 1.100 Austrian soldiers in various missions abroad. In comparison to its size, Austria takes part in such missions disproportionately. The participation of soldiers in various mission had an effect to the procurement of armament goods and services. For example, the Austrian Armed Forces had to procure special armament goods suitable for the operation in the desert of Chad.

Due to instabilities and civil wars in the Middle East the international political situation changed dramatically within the last months. The current crises and civil wars on the surroundings of Europe produced a great wave of refugees who are wandering through open gate into Europe like grasshoppers (Locusts) and hold up their hands for financial assistance. Many of these refugees will never go back home and will stay in Europe without finding a work to be able to earn a living for themselves through their own efforts.

Therefore many of them will become a burden and the taxpayer had to pay for them without getting something back. Within the next decades, Austria will become poorer and more dangerous and had to save money. Therefore the government had to reduce public spending. In such a situation, in Austria it has become a much-loved tradition that the government reduces defence spending at first.

4.3 The influence of the military factors on the demand for security

4.3.1 Security and Defence Strategy

Starting point to value the military demand on national security is the estimation of the security position of the country in the international environment. The deviation between the intended goals of national security and the achieved measurements should result in a modification or change of the amount of defence spending. Since the early 1960s, Austria evaluated the achievements of the defence and security policy periodically. During these processes, working groups of reform commissions defined new defence strategies. The results of all the reform commissions lead always into a reshaping of the goals of security and defence policy. Part of every evaluation was the estimation of defence spending for the newly shaped security and defence policy. For example, during the discussion process about the National Defence Plan (Landesverteidigungsplan) in the early 1980s, a financial framework was discussed but never went into operation. And during the works on the final paper of the Reform-commission 2010 a financial framework was also broadly discussed in detail, but it didn't find way into the final report.

In the past, all the concepts and ideas reshaping the security and defence policy of Austria and the concepts of reorganizing the Austrian Armed Forces were concepts which raised many hopes within the Austrian Armed Forces and in the society too. The realisation of all these concepts stopped lack of money on the half way. In the opinion of the Author, the reason why all these concepts were not fully put into action was the fact that Austria had no pressure of a so called "burden sharing" of an alliance. Austria as a permanent neutral state trusted more in its permanent neutrality than in concepts which were fully put in action.

4.3.2 Threat

A comprehensive analysis of the international environment should include the threat and the support of possible partners in an alliance. Noticeable and latent threads must have effects on the amount of defence spending. While in a military alliance, member states always had to consider the support of other member states, a permanent neutral state is able to estimate the thread in the perspective of a single country. Besides the estimation of a probability of a conflict,

another method of calculation of threat is to estimate the military potential in the neighbourhood which threaten a country.

So far, the self select permanent neutrality of Austria had a significant influence on the amount of defence spending. During the Cold War period Austria trusted in its permanent neutrality as the best possible precaution against potential threats. Therefore the Austrian politicians voted for a lower defence budget than all the neighbour states.

4.3.3 Support of other members of an Alliance

Though Austria is a permanent neutral country, it had to take into consideration its membership in EU and the entrenchment in the security system of the EU. This security system can also be seen as a military alliance but with another shape as the military alliance NATO.

From the point of view of an economist, it is interesting to analyze the effects of a membership of Austria in the security system of the EU. We will analyse the effects using two economic concepts in one model. One concept is the production-possibility frontier, the other concept are indifference curves. A production-possibility frontier or "transformation curve" is a graph that shows the different rates of production of two goods that an individual or group can efficiently produce with limited productive resources. The production-possibility frontier shows the maximum obtainable amount of one commodity for any given amount of another commodity or composite of all other commodities, given the society's technology and the amount of factors of production available. An indifference curve is a graph showing different bundles of goods, each measured as to quantity, between which a consumer is indifferent. That is, at each point on the curve, the consumer has no preference for one bundle over another. In other words, they are all equally preferred. One can equivalently refer to each point on the indifference curve as rendering the same level of utility (satisfaction) for the consumer. Utility is then a device to represent preferences rather than something from which preferences come. The main use of indifference curves is in the representation of potentially observable demand patterns for individual consumers over commodity bundles.

The following figure 2 "The advantage to be a member of a military alliance" is based on different production-possibility frontiers and

different indifference curves. The simple model in figure 2 shows the advantage to be a member of a military alliance. The two goods that were produced by the country are military security and a bundle of civilian goods.

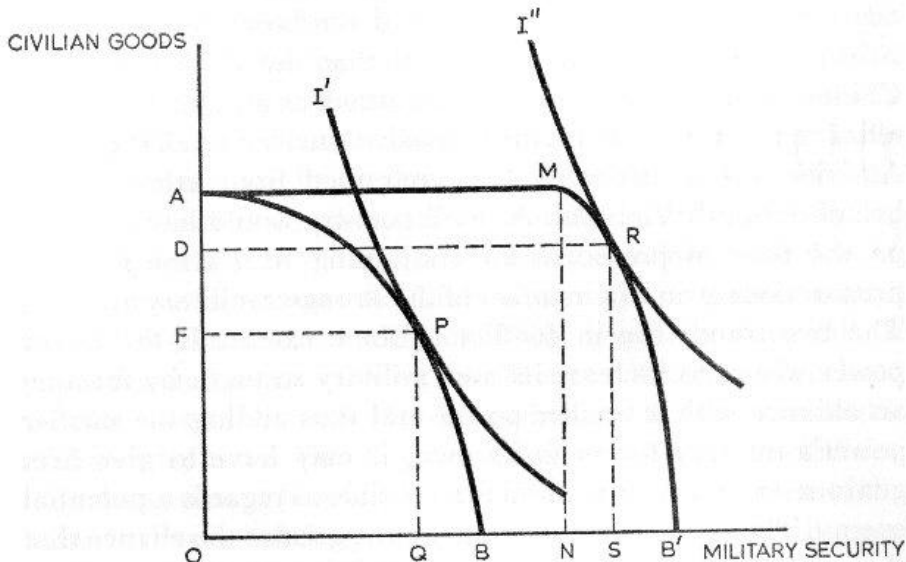

Figure 2: The advantage to be a member of a military alliance
 Source: Kennedy G.: The Economics of Defence, 1975

The production-possibility frontier (PPF) of a small neutral country in our model stretches from point A to point B. The PPF shows all alternative combinations of civilian goods and military security that can be efficiently produced with fixed resources. It is clear that the position of maximum utility in the case of the small country is at point P, where the indifference curve I' be a tangent to the PPF. In point P the country produces OQ quantity of military security and OF quantity of civilian goods. Under the assumption that the small country became a member of an alliance it can add to its military security the military security of the whole military alliance with the effect that the PPF shifts outward to point B'. The new maximum is at point R where the indifference curve I'' be a tangent to the new PPF. In point R the combination of OS military security and OD civilian goods is chosen. After joining a military alliance, in our special case the small country can produce and consume more military security ($OS > OQ$) and more civilian ($OD > OF$) goods.

A possible explanation of the result is the fact that a small country in a military alliance tend to be a free-rider. Because the country feel safe as a result of the higher defence expenditure of the larger countries of the military alliance, the small country reduces all its effort concerning military expenditure significantly. In such a case the smaller country of a military alliance saves money and resources which can be used to produce other good than military security, i.e. in the case of our model more civilian goods.

5. Co-operation with other neutral states

During the Cold War period the status of permanent neutrality was for Austria a great advantage for the co-operation with other neutral countries in Europe. Since decades has existed a close relationship of Austria to Sweden and Switzerland. A looser co-operation exists with the neutral Finland and Ireland and in the past there existed also a co-operation with the former ex- Yugoslavia.

In the past, many relevant questions of military security were discussed between Austria, Sweden and Switzerland in working groups. The results were important for procurement of weapons and weapon systems. Concerning the equipment of the Austrian Armed Forces the talks between Austria, Switzerland and Sweden lead to many armament purchases of Austria in Switzerland and Sweden, i.e. military aircraft (Swedish made Saab jet trainer and fighter, Swiss made Pilatus transport and training aircraft, Swiss made Oerlikon Contraves anti-aircraft guns and electronics). The purchase of armament goods from the defence industry of other neutral states in Europe was an important signal of the Austrian foreign policy to express its will to be an independent neutral country. Austria bought during the Cold War period only weapon systems from firms which had their production facilities in member states of an alliance if the armament industry of other neutral states were not able to deliver the demanded goods and services. For example, Austria bought artillery-systems, battle tanks and electronics from the USA, Great Britain, Italy, France and Germany. During the whole period of the Cold War, Austria didn't buy any weapon system from countries which were member states of the former Warsaw Pact. To purchase weapons and weapon systems only from western democracies, Austria set a signal to be a member of the western democratic hemisphere.

Summary

The requirements of an efficient national defence set a national economy the difficult task to provide all material requirements for the operational readiness. This necessity asks for economic resources for armed forces which are in quantity large, in the structure complex and in quality valuable.

After regaining its independence, Austria passed the Neutrality Act in 1955. The Neutrality was an important factor during the Cold War period. The jurisdiction of international law defines permanent neutrality in a way that a permanent neutral state has no obligations to burden all the necessary costs to be successful against a fully military aggression of a great power. Austria uses this interpretation of international law to spend less money for the national defence than other small countries in Europe.

The study showed that Austria has used his permanent neutrality cleverly to spend for national security only just such an amount of money for the defence of the country to appear not defenceless and unprotected against an aggression.

As a member of EU, Austria is also a member of the security system of the EU. Austria therefore can receive all the benefits from the preparations of military effort of other member countries of EU. Because Austria feels safe as a result of the higher defence expenditure of the larger countries, Austria became a free-rider and reduces its effort concerning military expenditure significantly.

In this special case Austria saves money and resources which it can be used to produce i.e. more civilian goods.

At the beginning of the 21th Century an old motto of the Habsburg Monarchy is still valid:
For its national security and for the Armed Forces, Austria spends only such an amount of money to lose a war with a sense of decency.

Literature used:

Autorenkollektiv der Militärakademie Friedrich Engels; Beiträge zur Militärökonomie, Berlin 1976

Breunig A. / Pöcher H. / Strunz H.: Wehrökonomik-Entwicklungen im internationalen Kontext, Lang, Frankfurt 2006

Hummer W. (Hrsg.): Paradigmenwechsel Ansichten österreichischer Völkerrechtler zu aktuellen Problemlagen im Völkerrecht zur Jahrtausendwende, Manz, Wien 2002

Neuhold H., Hummer W., Schreuer Chr.: Österreichisches Handbuch des Völkerrechts, Manz, Wien 200

Pöcher H.: Geld, Geld und noch einmal Geld..- Streitkräfte und Wirtschaft- Das Österreichische Bundesheer als Wirtschaftsfaktor von 1955 bis in die Gegenwart, International Institute for Strategic Studies (IISS): The Military Balance, issues since 1960

Pöcher H.: „Burden Sharing“ versus „Trittbrettfahrerverhalten“ – Ökonomische Probleme von Allianzen unter Berücksichtigung der Lastenteilung, in ÖMZ 2/1994;

Pöcher H.: Nachfrageverhalten nach äußerer Sicherheit/Verteidigung, in ÖMZ 2/1995;

Pöcher H.: Geld für das Bundesheer- Das Verteidigungsbudget der 2. Republik aus sicherheitspolitischer Sicht, in Der Soldat 4/2005;

Pöcher H.: Verteidigungsbudget und Volkswirtschaft, in Der Soldat 5/2005;

Pöcher H.: Der Traum von Europa, in Der Soldat 15/2008;

Pöcher H.: Alternative Finanzierung des Militärbedarfes, in Der Soldat 18/2008;

Pöcher H.: Butter statt Kanonen?, in Der Soldat 10/2009

Strunz H. / Dorsch M.: Sicherheitspolitik und Wirtschaft, Lang, Frankfurt 2003

Strunz H.: Management in the Armed Forces, Eul-Verlag, Köln 2009

Ulrich Ch.: Handbuch Wehrrecht, Verlag Österreich, Wien 2008

<http://www.bmlv.gv.at/ausle/zahlen.shtml>

MINŐSGMENEDEZSMENT SZEMPONTOK ALKALMAZÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI A MAGYAR HONVÉDSÉG HADFELSZERELÉSÉNEK KORSZERŰSÍTÉSÉBEN

Mottó

„Without a standard there is no logical basis for making a decision or taking action.”

Minőségi elvárás nélkül nincs értelme döntést hozni vagy cselekedni.

Joseph M. Juran²

Absztrakt

A katonai műveletekben – mind feladatait, mind eszközrendszerét tekintve – a megbízhatóság, a feladat minőségi végrehajtása létfontosságú alapkövetelmény, aminek elengedhetetlen előfeltétele egy minden tekintetben korszerű haderő rendelkezésre állása. A szerző célja az általános minőségmenedzsment elméleti és módszertani alapismeretei adaptálhatósága egyes aspektusainak vizsgálata a Magyar Honvédség hadfelszerelésének korszerűsítési gyakorlatában (kiemelten a haditechnikai - fegyverzettechnikai eszközök vonatkozásában).

Kulcsszavak: minőségmenedzsment, Magyar Honvédség, logisztika, hadfelszerelés

Bevezető gondolatok

A 21. század elejére a funkcionálisan és technikailag is komplex, integrált haditechnikai eszközök (eszközrendszerek) elterjedése jellemzővé vált (pl. felderítő, vezetés-irányítási információs rendszerek,

¹ Szakácsi István alez. MH ÖHP / ÜEF kiemelt főtiszt (FVT),

e-mail: istvanszakacsi@gmail.com

² Joseph M. Juran (1904. 12. 24. – 2008. 02. 28.): román születésű amerikai mérnök, a minőségügy nemzetközileg elismert kutatója. Forrás: Juran Institute's, <http://www.juran.com>

álcázó rendszerek, robottechnika, automata fegyverzet stb.) Ezen rendszerek megkövetelik a katonai szervezetek korszerű rendszer-szemléletű vezetését – irányítását a haditechnika üzemeltetésének tekintetében is, a hatványozottan jelentkező feladatok hatékony megoldása érdekében.

A haditechnikai eszközöknek az igénytől a megvalósításon és az alkalmazáson keresztül, az újrahasznosításra történő előkészítésig terjedő körfolyamatát a **teljes élettartam modell** önti a műszaki – technikai – gazdálkodási tevékenységek tervezéséhez szükséges, alkalmazható formába.

Az élettartam modell egyszerűsített főbb folyamatai alatt a következőket lehet megemlíteni:

- igény / követelmény meghatározása;
- rendelkezésre álló erőforrások hozzárendelése;
- kutatás / fejlesztés / tesztelés;
- beszerzés;
- rendszerbeállítás;
- ellátás / elosztás;
- telepítés / üzembeállítás;
- üzemeltetés;
- továbbfejlesztés;
- rendszerből kivonás;
- értékesítés (újrahasznosítás).

A modellt – amely a NATO minőségbiztosítási³ rendszerének alapja is – alapul véve kívánja a szerző bemutatni az általános minőségmenedzsment azon tényezőit, amelyek alkalmazása a hadfelszerelés sikeres korszerűsítésében, hatékony üzemeltetésében (azok egyes aspektusaiban) kulcsfontosságúak lehetnek.

³ Minőségbiztosítás: a minőségirányításnak az a része, amely a bizalomkeltés megteremtésére összpontosít aziránt, hogy a minőségi követelmények teljesülni fognak (MSZ EN ISO 9000:2005)

A témakör felvetésének aktualitását több igen jelentős tényező indokolja⁴:

- a Magyar Honvédség arzenáljában jelenleg többségben lévő szovjet eredetű haditechnikai eszközök élettartamának végső stádiumhoz való közeledése – **minőségromlás**;
- a folyamatos haderőfejlesztés keretében több lépcsőben beszerzett (és beszerzendő) haditechnikai eszközök perspektivikus fejlődése, nagyfokú integráltsága – **minőségi ugrás**;
- az új, és általában a technikai eszközök üzemeltetési eljárásainak korszerűsödése – **minőségirányítási eljárások változása**;
- az üzemeltető szervezetek strukturális átalakulásának szükségszerűsége – **minőségirányítási⁵ (minőségmenedzsment) rendszer változása**;
- a növekvő költségigények, és ezzel ellentétben a régóta fennálló forráshiányok okozta költségmegtakarítási kényszer – **a minőségirányítás költségredukáló hozadéka**;
- nem utolsó sorban a haderővel szemben folyamatosan támasztott egyre professzionálisabb és multifunkcionális igény, az egyre komplexebb hatékonysági és megbízhatósági (a minőség egyik igen fontos eleme) követelmények – **minőségfokozási igények**.

Az említettekből logikusan következik, hogy a változásokat, folyamatokat fontos nyomon követni, elemezni (a fenti tényezők nyilvánvalóan közvetlen összefüggésben vannak a minőséggel) ahhoz, hogy időben felismerjük és meghatározzuk a megtenni szükséges lépéseket **a rendszer hatékonyságának fenntartása, fokozása érdekében**.

Az említett problematika súlyát igazolják a polgári életben régóta elterjedt, és manapság már szinte minden területen bevezetett **minőségmenedzsment-rendszerek**, amelyek kifejezetten az adott folyamatrendszer hatékonyságát, megbízhatóságát hivatottak támogatni. Nagyobb, illetőleg összetett tevékenységet végző szervezetek eseté-

⁴ Ungvár Gyula: A szárazföldi csapatok tervszerű technikai biztosítási rendszerének korszerűsítése. Kandidátusi értekezés, ZMKA, 1983.

⁵ Minőségirányítás: összehangolt tevékenységek egy szervezet vezetésére és szabályozására a minőség szempontjából (MSZ EN ISO 9000:2005).

ben a minőségmenedzsment egy igen fontos, mondhatni alapvető alrendszere a vállalat integrált vezetés-irányítási rendszerének.

A biztonsági – védelmi szektorban, katonai területen is régóta jelen van a minőségbiztosítás, mint a feladatok egységes, szabványos értelmezésének, végrehajtásának elengedhetetlen feltétele. A NATO szövetségi rendszer – amelynek 1999. március 12. óta hazánk is tagja – minőségbiztosítási elvei szerint **a védelmi képesség** a katonai tevékenységek és **az alkalmazott eszközrendszerek minőségétől jelentős mértékben függ.**

A NATO a Szövetség közös biztonsága érdekében **több mint három évtizede egységesített minőségbiztosítási programot dolgozott ki**, amelyben előírja a tagországokban rendszeresített eszközök minőségének és megbízhatóságának elvárt, standardizáltan ajánlott követelményeit a tagországok számára.

A program középpontjában a már említett élettartam-szemlélet (modell) áll, amelyhez **a teljes élettartamot átfogó minőségbiztosítást fogalmaz meg a program.**

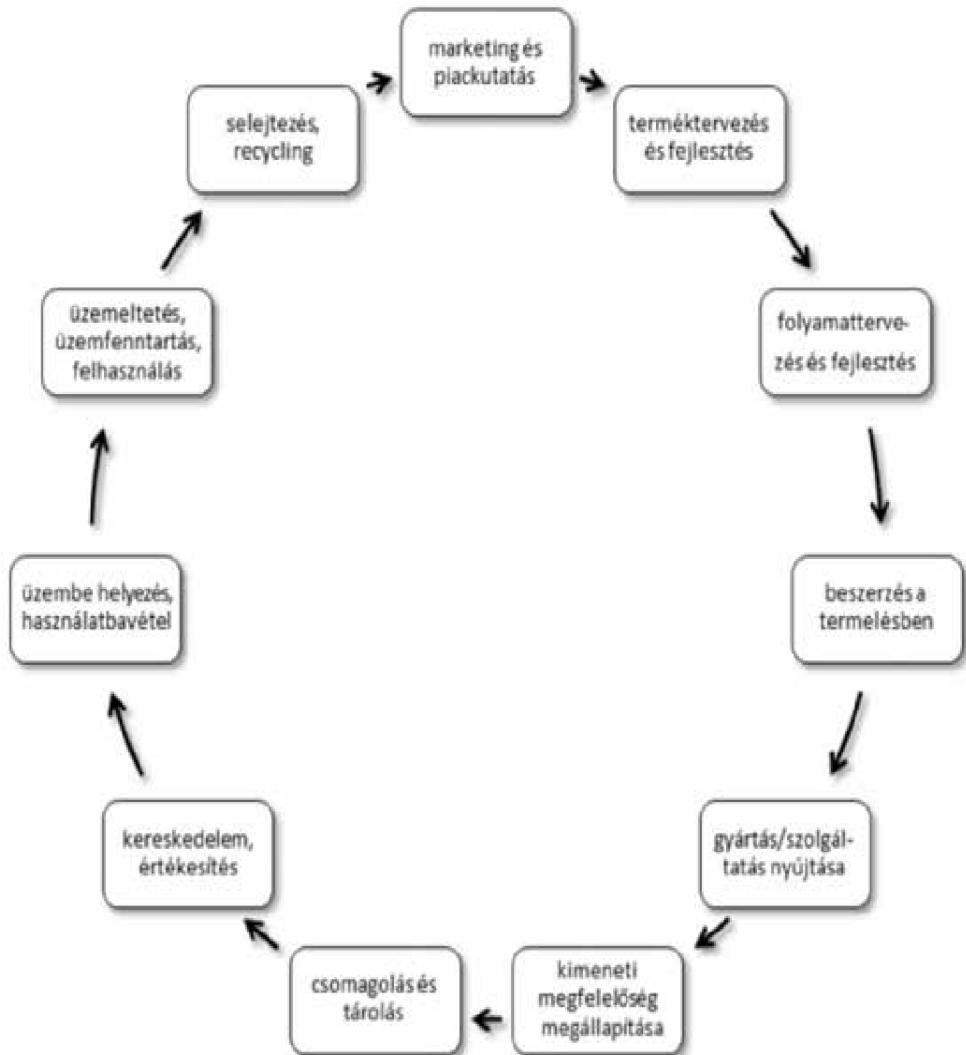
Az említett NATO program minőségi elvárásait, javaslatait figyelembe kell venni a Magyar Honvédségben is, ahol a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájának megfelelően – annak folyamatos felülvizsgálata mellett - kell Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiáját, a haderő fejlesztési elveit, irányait, a megvalósítás ütemét és módját meghatározni.

A hadfelszerelés megfelelő hatékonyságú fenntartásának, korszerűsítésének elengedhetetlen alapfeltétele az optimálisan kiválasztott haditechnikai eszközök beszerzése mellett, az azok teljes élettartamára vonatkozó megbízható fenntartás biztosítása, amelyhez a szükséges anyagi készletek meghatározásánál az üzemeltetés korszerű minőségmenedzsmentje nyújthat megalapozott támogatást.

A rendszer működőképességének, hatékonyságának és megbízhatóságának egyik legfontosabb „kulcsa” a kutatás-fejlesztés, amelynek a fejlesztés – gyártás – beszerzés – üzemeltetés folyamatába szervesen kell illeszkednie, és amely által a rendszer szempontjából fontos alábbi elvek is érvényesülni tudnak:

- teljes élettartamban való gondolkodás;
- rendszerelemek közötti- és más rendszerekkel való kapcsolódási készség (interoperabilitás);

- kockázati/megbízhatósági tényezők kezelése;
- műveleti és logisztikai elvek;
- hatékonyság folyamatos növelése;
- a teljes körfolyamat minőségtervezése.

1. sz. ábra. A teljes élettartam modell általános minőségmenedzsmentjének egy lehetséges felépítése⁶

⁶ Turcsányi Károly: Minőségelmélet- és módszertan, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. p. 67.

A NATO minőségbiztosítási gyakorlatának alapjai (elvek, megállapodások, eljárások)⁷

A NATO vezetése harminc évvel ezelőtt deklarálta a tagállamok védelmi képességének és az ellátó rendszerek minőségének kapcsolatára, egységes szabályozására vonatkozó koncepcióját. Meghirdette a Szövetség közös biztonsága terén alkalmazásra kerülő szabványosított minőségbiztosítási programot, amely egyben minden tagország nemzetgazdasági érdekeit is szolgálta. Előírta a NATO-ban rendszeresített eszközök minőségének és megbízhatóságának követelményeit a fejlesztéstől a kivonásig terjedő folyamatokban. Lehetőséget biztosított a Szövetség tagjainak a konstruktív gazdasági együttműködésre a fejlesztések, korszerűsítések és beszerzések tervezésében.

A NATO minőségbiztosításának elve szerint a védelmi képesség alapvetően függ a védelmi rendszerek, eszközök minőségétől, ebből következőleg kiemelt felelősség hárul három résztvevőre:

- **az alkalmazóra (üzemeltető katonai szervezetek)**, aki megfogalmazza és definiálja az igényt, továbbá elemzi, értékeli az üzemeltetés vagy felhasználás eredményeit, a kivitelezés megfelelőségét, észrevételeit pedig visszacsatolja a katonai vezetés, illetve a katonai minőségbiztosítás szervezetéhez;
- **a fejlesztést irányító és beszerzést végző katonai szervezetre**, aki előírja a műszaki és minőségi követelmények specifikációit, meghatározza a felügyeleti és ellenőrzési tevékenységek típusát, terjedelmét és az eljárás rendjét. A fejlesztés és beszerzés folyamatához kapcsolódik a katonai minőségbiztosítás feladata, amely a szerződéses követelmények kidolgozására, a szállító, illetve terméke megfelelőségének felügyeletére és igazolására irányul;
- **a beszállítóra (gyártókra és szolgáltatókra)**, aki felelős az ajánlatában leírtaknak való megfelelőségéért, a szerződésben vállalt követelmények kielégítéséért, az átvételre felajánlott termékek minőségéért. Ennek érdekében a szállító a minőség biztosítására fenntart egy olyan minőségirányítási (minőségmenedzsment) rendszert, amely követi az elismert nemzetközi gyakorlatot.

⁷ Forrás: <http://www.nato.int/structur/AC/250/html/english/infodefaultenglish.htm>, letöltés ideje: 2015. 05. 28.

A NATO katonai minőségirányítása kiépítésének alapjait meghatározó referenciadokumentumok, és kiválasztásuk szempontjai:

- a NATO AC/250 CPG Minőségbiztosítási igazgatók bizottsága (amelynek feladatköre a katonai minőségbiztosítás) meghatározta, hogy a hadfelszerelési anyagok, valamint a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatások beszerzésére a vonatkozó nemzetközi vagy kereskedelmi szabványokat kell alkalmazni (pl. ISO 9001:2008), amennyiben azok alkalmasak az adott célra (NATO AC/250 Handbook);
- a NATO tagállamaiban azon vállalatok számára, amelyek hadiipari szállításokra pályáznak, vagy amelyek hadiipari vállalatok beszállítóivá akarnak válni, a Védelmi Minisztériumok olyan rendszert működtetnek, ahol mind polgári szabványelőírások, mind katonai követelmények szerint értékelik és veszik nyilvántartásba azokat;
- a védelmi berendezések beszerzésénél azokat a szállítókat veszik figyelembe, amelyek megfelelnek az érvényes nemzetközi ISO szabványoknak, ezen túl megkövetelik speciális védelmi szabványok és normatívák szerinti rendszer működtetését is.

Minden NATO-tagállam ratifikálta, és saját rendszerébe folyamatosan integrálja a szabványosítási megállapodásokat ((Standardization Agreement for procedures and systems and equipment components – STANAG⁸ - a NATO Egységesítési Egyezményeinek rövidítése) azzal a céllal, hogy a közös katonai műveletekben, adminisztrációs feladatokban és a logisztikában az ezek által megteremtett kompatibilitás által csökkentsék a reagálási időt, az üzemeltetési költségeket, növelve ezzel a többnemzetű NATO-haderő működési hatékonyságát.

A NATO-szabványosítás katonai minőségügyre vonatkozó legfontosabb alapegyezménye a STANAG 4107, amely a kormányzati minőségbiztosítás elveinek kölcsönös elfogadását tárgyalja. Ez a szabványosítási egyezmény meghatározza azokat a szakkifejezéseket és követelményeket, rögzíti azokat a folyamatokat és eljárásokat, amelyek alapján az egyik NATO-tagország védelmi termékeinek megfelelő nemzeti minőségbiztosítását a másik tagországban elfogadják, to-

⁸ A NATO-ban jelenleg 182 különféle STANAG van érvényben (Forrás: a NATO Szabványosítási Irodájának adatbázisa: <http://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>, letöltés ideje: 2015. 06. 22.)

vábbá hatályba lépteti az AQAP-kat (Allied Quality Assurance Publications - Szövetségi minőségbiztosítási kiadványok).

A berendezések és eszközök teljes élettartama alatt alkalmazandó minőségbiztosítási követelményeket az ARMP 1-8 kiadványsorozat ((Allied Reliability and Maintainability Publication – ARMP Recovery&Maintenance, a NATO megbízhatósági és karbantarthatósági követelményei) írja elő.

A magyar katonai minőségirányítás rövid történeti áttekintése⁹

Ahhoz, hogy a magyar katonai minőségirányítási tevékenység kezdeteit és az elmúlt évtizedek változásait megértsük, érdemes kiemelni a korábban már említett katonai műveleti alapkövetelményeket, sajátosságokat, amelyek a minőségbiztosítás létjogosultságát indokolták:

- a megbízhatóság és a hatékonyság a katonai műveletek sikerének alapfeltételei;
- a hadfelszerelés (eszközök, anyagok) többsége komplex, fejlett technológiát képviselő, veszélyes termék;
- a katonai műveletek többnyire különösen extrém körülmények között zajlanak (szélsőséges klíma- és terepviszonyok, eltérő feladatkörű, kiképzettségű állomány stb.), ahol a hibalehetőség fokozottan fennáll;
- a minőségre való törekvés többnyire jelentős költségmegtakarítást is eredményez.

Ezen ok-okozati tényezőket felismervén már a 20. század első felében (1929-ben) öt ország, Ausztria, Belgium, Franciaország Németország és Magyarország egyezményt írt alá, hogy a vizsgáló állomásaik ellenőrzési jelével ellátott fegyvereket és lőszerket az országaik közötti forgalomban a vizsgálatok megisméltése nélkül veszik át.

Az 1950-es években megindított hazai hadiipari termelésnél az ellenőrző, vizsgáló, minősítő és tanúsító munkát a Katonai Üzemi meg-

⁹ Gyöngyösi Ferenc: Állami minőségbiztosítás I. rész, Katonai logisztika, 2012. 2. szám, HM, Budapest.

bízottak (KÜM-ök) végezték. A KÜM szervezetei a fegyvernemi szolgálatfőnökségek alárendeltségébe tartoztak.

1985-ben az integrált anyagi-technikai biztosítási rendszeren belül (az Anyagi - Technikai Főcsoportfőnökség - ATFCSF alárendeltségében) Fegyverzeti és Technikai Anyagátvételi Központ megnevezéssel, összevont szervezetbe kerültek a KÜM-ök. Az összlétszám ekkor kb. 300 fő volt. Ezekben az években az importból származó hadfelszerelési anyagok és az azokhoz kapcsolódó szolgáltatások minőségirányításának és átvételének rendjét az 1955. évi Bukaresti Egyezmény határozta meg, a megfelelőségi tanúsítás kölcsönös elfogadásának kötelezettségével egyetemben.

A katonai minőségirányítási szervezet 1990 és 1994 között MH Minőségtanúsító Intézet (MH MITI) néven működött. Tevékenységi körébe tartozott a hadfelszerelés ellenőrzése, megfelelőségének tanúsítása mellett a korszerű minőségirányítási elvek által megkövetelt minőségirányítási rendszerek tanúsítása is. Ennek keretében az MSZ (Magyar Szabvány) rendszerben tanúsított szervezetként végezte a gyártók minőségirányítási rendszerének felülvizsgálatát. A HM MITI működésének idején kb. 150-250 fős összlétszámmal rendelkezett.

1994-től a katonai minőségirányítás szervezete az MH Gazdálkodási Hivatalban, majd a HM Beszerzési Hivatalban működött, először 50-70 fős, majd 30-40 fős létszámmal. Fő feladatként jelentkezett a korábbi termék- megfelelőség igazolási, gyártás-felügyeleti, rendszer-tanúsító tevékenységek mellett a közbeszerzési eljárásokban való részvétel, valamint 1995-től a NATO minőségirányítási szerveiben való intenzív részvétel. Ekkor már érződött, hogy a folyamatos gyártásfelügyelet nem valósítható meg az egyre több feladat és a csökkenő létszám mellett. Megnövekedett a jelentősége a katonai rendszer-tanúsítási tevékenységnek, amely tevékenységet támogatta az ISO 9000-es szabványsorozatra épülő NATO AQAP minőségirányítási normatív dokumentumok megjelenése, megismerése és alkalmazásának egyre szélesebb körű elterjedése. A katonai minőségirányítási rendszerek felülvizsgálata második félként történt.

A haderőreformmal összefüggő racionalizálások eredményeképpen 2001-től a katonai minőségirányítási szervezet a HM Technológiai Hivatal részeként működött egészen 2007-ig, amikor is annak jogutód szervezeteként - valamint a HM Beszerzési és Biztonsági Beruházási Hivatalnak, a HM Hadfelszerelési Főosztálynak és a HM Nemzetközi és Rendezvényszervezési Hivatalnak is - megalakult a

HM Fejlesztési és Logisztikai Ügynökség (HM FLÜ) összesen ~380 fővel. Ebből a Technológiai Igazgatóság kb. 52 fővel, a Beszerzési Igazgatóság kb. 57 fővel szerepelt. A következő változás 2011-ben történt, amikor is egy újabb szervezeti átalakítást /racionalizálást/ követően létrejött a HM Fegyverzeti és Hadbiztosági Hivatal (HM FHH) a HM FLÜ és a HM Infrastrukturális Ügynökség jogutód szervezeteiként. Ekkor a HM FHH Haditechnikai Intézet keretében Minőségirányítási, Kodifikációs és Szabványosítási Osztály működött.

A jelenlegi helyzet 2013-tól áll fenn, amely szerint a HM Védelemgazdasági Hivatal alárendeltségébe tartozó Kutatás-fejlesztési, Minőségbiztosítási és Biztonsági Beruházási Igazgatóság (HM VGH KMBBI) a feladat fő felelőse, a korábbiaknál nagyságrendekkel kisebb, funkcionális feladatainak ellátásához szinte már csak szimbolikusnak mondható állománykerettel.

A HM VGH KMBBI feladatrendszer a haditechnikai eszközök élettartam menedzsmentjében¹⁰

Fő szervezeti elemei: (49 fő, 3 telephely)

- Kutatási, Fejlesztési és Tudományos Osztály;
- Minőségbiztosítási, Kodifikációs és Szabványosítási Osztály;
- NATO Biztonsági Beruházási Osztály;
- Lőkísérleti Vizsgáló Állomás (LVÁ).

Feladatrendszere:

- **Kutatás – fejlesztés (K+F):**
 - műszaki-technikai megoldások a megfogalmazott harcászati-hadműveleti igényekre (fejlesztés vagy vásárlás);
 - technológiai utasítások és sorozatgyártási dokumentációk;
 - iparjog-védelem.

¹⁰ Illés Attila ezredes: A HM VGH KMBBI szerepe a haditechnikai eszközök élettartam menedzsmentjében, előadás, Balatonkenese, 2014. 04. 15., Forrás: <http://hm.hatosagihivatal.kormany.hu/download/6/75/b0000/III%C3%A9s%20Attila%20%20A%20HM%20VGH%20KMBBI%20SZEREPE.pdf>, letöltés ideje: 2015. 05. 28.

- **Beszerezés:**
 - minőségi átvételi követelmények kidolgozása;
 - megfelelőségi, átvételi és haditechnikai ellenőrző vizsgálatok;
 - részvétel gyártásközi és végátvételi ellenőrzésekben;
 - Megfelelőségi Igazolás kiadása;
 - átvételi technológiai utasítások koordinálása;
 - termék és gyártó kodifikáció.
- **Rendszerezítés:**
 - haditechnikai megfelelőségi vizsgálatok.
- **Üzembentartás, alkalmazás:**
 - reklamációs vizsgálatokban való részvétel;
 - átkodifikálás.
- **Korszerűsítés:**
 - rajz- és dokumentációtár fenntartása.
- **Kivonás:**
 - feleslegessé vált hadfelszerelések hatástalanításának műszaki irányítása, a hatástalanításban részt vevők szakmai alkalmasságának minősítése, a hatástalanítás igazolása.

A Minősegbiztosítási, Kodifikációs és Szabványosítási Osztály feladatrendszere (~14 fővel):

- **Állami minősegbiztosítás:**
 - védelmi tárgyú beszerzések minősegbiztosítása;
 - szerződések minősegfelügyelete;
 - kölcsönös állami minősegbiztosítás – STANAG 4107.
- **Minősegirányítási rendszerek tanúsítása:**
 - NATO AQAP normatív dokumentumok;
 - MSZ EN ISO 9001:2009

- **Termékkodifikáció, termékazonosítás:**
 - MH és NATO szint.
- **Szabványosítás, egységesítés.**
- **Szabványtár, szabványellátás.**

A feladatvégzés jogalapját a „10/2005. (IV. 14.) HM rendelet a katonai minőségbiztosítási feladatok végrehajtásáról” képezi, amely a hadfelszerelések állami minőségbiztosítását, azok beszerzésének minőségbiztosítását, valamint a szállítók minőségirányítási rendszereinek vizsgálatát, tanúsítását írja elő.

A magyar katonai minőségbiztosítási feladatkörök fentebb említett „lefedettsége” kapcsán a Magyar Honvédségben még kevesebb állomány áll rendelkezésre a középszintű vezetésben, illetőleg a katonai szervezetek szintjén (az MH ÖHP-n mindösszesen 1 fő foglalkozik fő munkakörben a szabványosítási dokumentumok karbantartásának menedzselésével, amelyek szakmai értelmezését, vonatkozó feladatait, betartásának felügyeletét az adott szakági állományok hivatottak végezni, alapmunkakörük melletti megbízásos jelleggel).

A NATO AC/250 CPG minőségbiztosítási igazgatók bizottsági munkája során egy finn képviselő javaslatára statisztikai adatgyűjtést végeztek a NATO, valamint a partner tagok között, azok hazai minőségbiztosításban részt vevő állományának létszámáról. Az adatok igen eltérőek voltak a haderők létszámárányaihoz mérten is, ahol Magyarország az utolsók között szerepelt, igen kevés minőségbiztosítással foglalkozó állományt alkalmazva.

Talán a legfontosabb kérdés a tanúsítási területek, hiszen ezek a területek mutatják meg, hogy milyen tevékenységet folytató szervezetek kérhetik a tanúsítást. A tanúsítási területek kiválasztásakor a fő szempontot a **katonai felhasználás, a tényleges katonai többlet-követelmények** jelentették.

Jelenlegi adatok alapján, Magyarországon több mint 230 különböző NATO beszállítói minősítéssel rendelkező vállalkozás működik¹¹. Ezek közül számos a Magyar Honvédségnek is beszállít, illetve szolgáltatást biztosít, többségük viszont a NATO többi tagországával való - várhatóan jövedelmezőbb - üzleti kapcsolat kiépítésén fáradozik.

¹¹ Forrás: <http://www.natotender.gov.hu/ceg/index?page12>, letöltés ideje: 2015. 06. 02.

Megoldásra, összehangolásra, fejlesztésre váró egyes minőségbiztosítási feladatokat az MH hadfelszerelésének korszerűsítése, hatékony üzemeltetése érdekében a szerző elmúlt 25 évben szerzett üzemeltetői és MH szintű logisztikai tapasztalatai alapján, továbbá a katonai minőségügy másfél évtizeddel korábbi helyzetének egy szakmai elemzését¹² figyelembe véve az alábbi módon foglalhatjuk össze:

Általánosságban:

- **stratégiai rendszerszemlélet** az élettartam-minőség és a teljes körű minőségmenedzsment biztosítása, hatékonyságának javítása érdekében;
- aktuális és perspektivikus **célkitűzések összehangolása** hatékony általános folyamatmenedzsmentre alapozva, amely előfeltétele az egyes projektek sikeres menedzselésének;
- a teljes élettartam folyamat **működési alapfeltételeinek biztosítása**;
- **együttműködés** a teljes élettartam folyamat szereplői között (RADAR logika¹³ adaptálása a katonai vezetés - irányításban);
- **minőségbiztosítási akcióterv** kidolgozása, karbantartása.

Részfolyamataiban:

- a harcászati-műszaki követelmények megfogalmazása terén:
 - a nemzeti és a szövetségi védelmi követelmények alapján rövid-, közép- és hosszútávon is összehangolt, szakmailag következetesen megalapozott fejlesztési és fenntartási koncepciók kialakítása;
- a kutatás – fejlesztés - korszerűsítés terén:
 - aktív részvételű együttműködés a nemzetközi, szövetségi és hazai tudományos kutatási projektekben;

¹² Turcsányi Károly-Mikula László: A katonai minőségügy helyzete, HADTUDOMÁNY, X. évf. 3. szám, Budapest, 2000. Forrás: http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2000/3_8.html, letöltés ideje. 2015. 06. 02.

¹³ Forrás: Radarise your business for Success, EFQM, 2005.

- nemzetközi tapasztalatok figyelembevétele mellett, de lehetőleg a hazai tudományos, műszaki és gazdasági háttérre alapozott tervezés (a teljes élettartamra vonatkozóan);
 - a hazai tudományos kutatói bázis ösztönzése a védelmi célú innovációs feladatok megoldásában;
 - a katonai tudományos kutatóhelyek minőség-vonatkozású munkájának koordinációja, aktivációja;
 - következetességgel megalapozott minőségbiztosítási célkitűzések;
- a gyártásban:
 - megalapozott követelménytámasztás;
 - fejlesztési együttműködés kiépítése;
 - minőségi kontroll;
- a beszerzésben:
 - hazai termék előnyben részesítése;
 - a katonai követelmények maximális prioritásba helyezése;
 - folyamatos szakmai egyeztetés a követelménytámasztó megrendelővel – az alkalmazó üzemeltetővel;
 - mindenoldalú garanciális megállapodások kötése a szállítóval, gyártóval az adott termék megfelelő (folyamatos, korszerű, hatékony) rendszerben tartásához, annak teljes idejére vonatkozóan;
 - az alaptermék mellett, annak üzemeltetési szükségleteinek, feltételeinek biztosítása;
 - hatékonyabb kodifikáció;
 - adminisztratív átfutási idők redukálása;
- a szállításban:
 - garanciák biztosítása az igény szerinti rendelkezésre álláshoz, határidős szállításhoz;
- az ellátásban:
 - garanciák biztosítása a teljes élettartamú ellátás biztosításához;

- a szolgáltatásokban:
 - az igények és lehetőségek összehangolása a mindenoldalú biztosítás hatékonyságához;
- az alkalmazásban:
 - az üzemeltetési direktívák szigorúbb betartása, felügyelete;
 - tapasztalatok visszacsatolása a teljes élettartam menedzsment rendszerébe;
 - a képzés – kiképzés – felkészítés - üzemeltetés hatékonyságának javítása;
- az inkurrens anyagok, eszközök értékesítése, újrahasznosítása terén:
 - a fejlesztési – korszerűsítési elveket, eljárásokat, igényeket figyelembe vevő hasznosítás- tervezés;
 - körültekintő következetességgel megalapozott (tervezett) rendszerből történő kivonás;
 - előre tervezett, ezért haladéktalan újrahasznosítás.

A minőségmenedzsment elemeinek részleges mellőzése következtében előálló katonai képességcsökkenés egyes prognosztizálható mutatói:

- műveleti hatékonyság, megbízhatóság csökkenése vagy teljes elvesztése;
- kockázati tényezők mennyiségi és kiszámíthatatlan volumenű növekedése;
- problémák eszkalálódása;
- interoperabilitási problémák;
- a perspektivikus tervezés és fejlődés gátlása, akár megghiúsítása;
- a polgári minőségirányítási fejlesztések katonai adaptációjának csökkenése, illetve ellehetetlenülése.

A fenti szempontok alkalmazása terén sajnos számos negatív példát lehetne említeni a Magyar Honvédség elmúlt 25 évének történéseiből, mindazonáltal célszerűbbnek tűnik kiemelni az egészében

véve igen sikeres példákat, többek között a korszerű 3D-s RAT-31 DL gerincradar mérőpontjainkat /Bánkút, Békéscsaba, Medina/, amelyek igen nagy volumenű innovációjának jelentős részét a NATO biztosította.

A minden területen előfordulható hibák elkerülését a legszakszerűbben minőségmenedzsment módszerek alkalmazásával lehet elérni, amelyek feltárják a hibaforrásokat, rendszerszintűen analizálják azok hatásait, ezáltal a megoldásra is javaslatokat képezően minőségre törekvő, egyúttal egyéni és közös felelősségtudatot is építő céllal.

ÖSSZEGZÉS

Az MH minőségirányítási (minőségmenedzsment) rendszere vonatkozásában:

- a minőségirányítás (minőségmenedzsment) létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, annak hatékonysági tényezőit pedig elengedhetetlenül fontos tekintetbe venni;
- a hadfelszerelés teljes élettartamára vonatkozóan célszerű minőségirányítási akciótervet kidolgozni, mivel csak így biztosítható a különféle elvek, eljárások érvényesítése;
- a katonai minőségirányítást az objektivitás érdekében célszerű függetleníteni (amely jogszabályban is előírt követelmény lenne) a beszerzési eljárásban résztvevőktől;
- a minőségirányításnak is egyik alapfeltétele a megfelelő adatbázison alapuló integrált informatikai vezetés – irányítási rendszer megléte.

A NATO beszállítók számára:

A katonai minőségirányítás (minőségmenedzsment) megszervezéséhez /tervezéséhez is/ szükséges információkhoz a szállítónak a lehető legkorábbi szakaszban kell hozzájutnia, ennek alapja lehet a minőségterv-minta, mivel a szállító tervezett minőségirányítási tevékenységét a megrendelési szerződés nem tartalmazza a szükséges részletességgel, így ennek egyik leghatékonyabb módszere minőségterv készítése a szállító által. A minőségtervezési tevékenységet csak akkor tudja egy szállító megfelelő szinten elvégezni, ha már az ajánlatkészítési szakaszban elkészíti az előzetes minőségtervet, ekkor

már képes a szállítandó termék minőségirányításának, megfelelősége ellenőrzésének megtervezésére és az ezzel kapcsolatos költségek becslésére (ennek elmaradása a későbbiekben veszteségek forrása is lehet).

A beszállítók katonai minőségirányítási (minőségmenedzsment) rendszerének újonnan történő kialakításához, vagy a már meglévő minőségirányítási rendszerbe történő integrálására, célszerű megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkező szakértőt felkérni, akinek segítségével az AQAP követelményeihez illeszkedő lesz a szervezet katonai minőségirányítási rendszere.

A követelmények szabta feladatok megvalósításához, a nyilvánvaló pénzügyi erőforrások mellett jelentős mértékű szemléletváltozás (céltudatosság, változtatási igény, akarat és megfelelő szakmai tudás megléte) szükséges, amely viszont mindenképpen garantálható sikereket eredményez egy katonai üzemeltető szervezet számára, ahol a sikeres feladatteljesítés elsődleges szempontjához **a minőség az egyik kulcsfontosságú tényező.**

Forrásjegyzék

Erdei János – Nagy Jenő Bence – Topár József – Tóth Zsuzsanna Eszter: Minőségmenedzsment, BMGE, Budapest, 2010. pp. 16 – 230.

Gyöngyösi Ferenc: Állami minőségbiztosítás I. rész, Katonai logisztika, 2012. 2. szám, HM, Budapest, pp. 39 - 41.

http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/33019/kl2012-2_ok.pdf, letöltés ideje: 2015. 05. 28.

Illés Attila: A HM VGH KMBBI szerepe a haditechnikai eszközök élet-tartam menedzsmentjében, előadás, Balatonkenese, 2014. 04. 15.

<http://hm.hatosagihivatal.kormany.hu/download/6/75/b0000/III%C3%A99s%20Attila%20%20A%20HM%20VGH%20KMBBI%20SZEREPE.pdf>, letöltés ideje: 2015.05. 28.

Richard Keegan – Eddie O’Kelly: Applied Benchmarking for Competitiveness, Oak Tree Press, Cork, Ireland, 2004. pp. 1 - 220.

Turcsányi Károly-Mikula László: A katonai minőségügy helyzete, Hadtudomány, X. évfolyam 3. szám, Budapest, 2000. szeptember, Forrás: http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2000/3_8.html, letöltés ideje. 2015. 06. 02.

Turcsányi Károly: Minőségelmélet- és módszertan, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. pp. 67 - 300.

Ungvár Gyula: A szárazföldi csapatok tervszerű technikai biztosítási rendszerének korszerűsítése. Kandidátusi értekezés, ZMKA, 1983.

A TELJES KÖRŰ MINŐSÉGIRÁNYÍTÁS ALKALMAZÁSA TÁBOROK LÉTESÍTÉSE SORÁN

Abstrakt:

Jelen témaválasztást az indokolta, hogy a nagy befogadóképességű táborok témájában végzett kutatásaim más szempontból is vizsgálat tárgyát képezzék. A táborok létesítése során nem lehet figyelmen kívül hagyni a minőségi, szervezési kritériumokat. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem NATO és hazai minőségirányítási szabályozás tantárgy alapos, a gyakorlatban gyümölcsözően hasznosítható elméleti tudást nyújt a minőségirányítási rendszerek területén. Ezen tantárgy során szerzett tapasztalatok feldolgozása és beépítése a menekülttáborok létesítése során rámutat a minőségirányítási rendszerek alkalmazásának újabb területeire és azok fontosságára, ami a hatékonyabb és megfelelően működtetett táborok egyik meghatározó feltételévé is válhat.

Kulcsszavak: minőségirányítás, menekülttábor, költséghatékony-ság, működtetés
quality management, refugee camp, cost-effectiveness, maintenance

Bevezetés – a teljes körű minőségirányítás

John Oakland és az általa kidolgozott teljes körű minőségirányítás (Total Quality Management – TQM) elsősorban a piaci és üzleti élet területére fókuszált. Elméletének alapja a tevékenységek folyamatos javítása, továbbá a termelésben részt vevő dolgozók tudatos törekedése a minél nagyobb hatásfokra és jobb minőségre. A folyamatok, eljárások folyamatos tökéletesítése vezet el a minőségi áru vagy szolgáltatás biztosításához, mely végeredményben a fogyasztó, a felhasználó megelégedettségét növeli.

A cikkben nagymértékben támaszkodom Turcsányi Károly professzor úrnak a Nemzeti Közszolgálati Egyetem gondozásában megjelent Minőségelmélet és –módszertan című könyvére [1], amely a tel-

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola
E-mail: zdudas@jak.ppke.hu

jes körű minőségirányítási rendszereket alaposan, ugyanakkor a témában előtanulmányokkal nem rendelkező személyek részére is közérthető módon mutatja be. A TQM alapvető jellemzői: a vevőközpontúság, a termelési folyamatok javításának igénye, a vezetői elkötelezettség és az alkalmazottak bevonása. Mindezen jellemzők a minőségirányítás alapelvei között nyerne meghatározást. A TQM öt alapelve:

1. összpontosítás a külső és belső vevőkre;
2. a folyamatok folyamatos fejlesztése;
3. a dolgozók teljes körű részvétele;
4. tanulószervezetté válás;
5. vezetés.

Jelen cikk keretei között vizsgálni fogom, hogy ezen jellemzők és alapelvek miképpen alkalmazhatóak egy tábor létesítése során.

A TQM nagy előnye, hogy az egyszerűség és észszerűség talaján állva tud racionális, az adott helyzethez igazodó, a költséghatékonyságot a belső erők felhasználásával növelő megoldásokat nyújtani. A rendszer egyik fontos meghatározója maga az ember, mely egy nagy befogadóképességű tábor esetében adott. Az alapelvek mindenki számára könnyen érthetőek és alkalmazhatóak, nem igényelnek erőteljes tudományos előtanulmányokat. További előnye a módszernek, hogy az érintettek számára egy erőteljes bevonódást jelent a folyamatokba, mely a táborlakók esetében előforduló egyéb más emocionális és pszichikai megnyilvánulásokat is helyre tud hozni, így az esetlegesen eszkalálódó emocionális helyzeteket is könnyen le tudja kezelni.

1. Összpontosítás a külső és belső „vevőkre”

A termelésben meghonosodott megközelítés könnyen alkalmazható a civil, a nonprofit vagy akár a katonai feladatok teljesítése során. A „vevők” immár átvitt értelemben definiálhatók, értve rajtuk a felhasználókat. Egy ideiglenes vagy állandó tábor létesítése során a vevői kör mindazon személyek összessége, akik használják a tábort, akár elsődlegesen, mint otthont, az otthontalanná vált táborlakók, vagy mint munkahelyet, az ott dolgozó és esetleg ott lakó tábori személyzet. A tábor elsődleges rendeltetése, hogy menedéket és oltal-

mat nyújtson az ott elhelyezett különböző társadalmi státuszú, végzettségű, korú, nemű, vallású embernek. Egy ilyen széles spektrumú vevői kört nehéz definiálni, ugyanakkor egy közös igény, miszerint a túlélési képességük jelentősen növekedjen, fellelhető valamennyi érintettnél.

A tábor létesítését megelőzően indokolt definiálni, hogy pontosan milyen összetételű személyeknek, hány főnek, milyen időtartamra szükséges a tábor létesítése, továbbá nem megkerülhető, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a telepítőnek.

A célcsoport - értve rajta a TQM meghatározása szerinti vevői kört - definiálása a táborok létesítését megelőzően megkerülhetetlen tényező. Mindenképpen szükséges körüljárni, hogy gyermekek, nők, gyermeket várók milyen arányban vannak jelen a tábor leendő lakói között. Ez könnyen lehetséges mind az előrejelzések, mind a hírszerzési információk felhasználását, azok elemzését követően. Ebben a kérdésben nagy segítségre tud lenni az adott régió korábbi táborlétesítési struktúrájának az elemzése, továbbá nemzetközi benchmarkok alkalmazása. Ezek vizsgálatát követően megállapítható, hogy a táborlakók döntő többsége vagy csak gyermek, nő és idős, vagy zömében fiatal és középkorú férfi. Ily módon a felhasználói kör tovább szűkíthető, könnyebben definiálható.

A felhasználói kör esetében szintén fontos vizsgálni, hogy milyen szocializációs, kulturális, illetve oktatási háttérrel rendelkezőkről van szó az elhelyezés során. Ez nem pusztán az igények definiálása miatt szükséges, hanem hogy a TQM további elemeinek az alkalmazása miképpen oldható meg a táborlakók esetében. Erről a későbbiekben részletesen kitérek a 4. fejezet keretein belül.

A belső és külső vevők köre az ideiglenes tábor létesítése kapcsán nagyon sok esetben megegyezik, hiszen egyes létesítési folyamatokban a táborlakók szintúgy részt vesznek, ezáltal a motiváltság könnyen szinten tartható.

A táborok létesítése során nem egy szokványos piaci helyzettel találkozunk, melyben az igénylő (a vevő) esetleg úgy dönt, hogy nemetszés esetén egy másik szolgáltatást fog választani. A menekültek, a nagy tömegek elszállásolására alkalmas táborok lakói esetében a kiszolgáltatottság az elsődlegesen meghatározó tényező, ami a tábor választását vagy annak elutasítását nem opcióként kezeli. A tábor létesítéséért felelős szervezetek éppen ezen kiszolgáltatottság és

egyediség okán nem mondhatnak le a minőség követelményéről. Számos olyan helyzettel találkozni a gyakorlatban, amikor a tábor lakói nem érzékelik a tábor elsődleges küldetésének megvalósulását, így könnyen választanak kevésbé mederben tartott, irányított és ellenőrzött megoldási formákat helyzetük megoldására [2].

A táborok kialakításának minőségi kritériumai nem pusztán a táborlakók jobb életminőségének biztosítása okán, hanem holisztikus szempontokat figyelembe véve a fogadó, a telepítő országok közbiztonsága érdekében is nagyon fontos tényezők. Mindezt is lényeges, hogy pontos, még a létesítést megelőzően jól definiált igények kerüljenek rögzítésre. Amikor ezek rögzítésre kerültek, akkor fel kell állítani egy prioritási sorrendet. A prioritásoknak tükrözniük kell a tábor valódi rendeltetését, hogy a befektetett anyagi források és energia ne pusztán egy filantróp megnyilvánulást szimbolizáljanak, hanem a tábor valós, a személyek életét védő, a családokat óvó infrastrukturális eszközzé váljon környezetében.

Ahhoz, hogy a tábor betöltse rendeltetését, az általa nyújtott szolgáltatásoknak le kell képezniük a lakók és a közvélemény reális, észszerű igényeit. Amennyiben nagyszámú gyerek tartózkodik a táborban, indokolt megszervezni az oktatásukat, napközbeni kulturált felügyeletüket. Természetesen, ebbe szükséges bevonni az érintettek törvényes képviselőit, szüleit, ez egyben ráerősít a TQM egy másik alapelveire, a részvétel fontosságára.

Az 1. és 2. sz. táblázat a vevői köröket és igényeiket mutatja be, az igények területét rangsorolva egy menekülttábor esetében.

Egy-egy nagy befogadóképességgel rendelkező tábort nem csak különleges jogrendben lehet használni, hanem békeidőben is. Célszerű figyelembe venni a tábor rendeltetése során azt, hogy a tábor igénybevétele önkéntes alapon történik (fesztiválok idejére telepített táborok például), vagy valamiképpen egy külső fizikai (megsemmisült az otthonuk), vagy belső pszichikai (életveszélyben érzi magát) kényszer hatására történik. A tábor létesítésében résztvevők, a hatékony működtetés érdekében ezt mindenképpen elsődleges meghatározóként kell, hogy kezeljék.

Az önkéntes igénybevevők könnyebben motiválhatóak, teljesen más, akár piaci alapon működő szolgáltatási egységekkel is be lehet rendezni a tábort.

KÜLSŐ VEVŐI KÖR IGÉNYEI

1. sz. táblázat

	Érintettek	Igények	Folyamatok	Mutatók
1.	Valamennyi menekült	Biztonság	A tábor körülhatárolhatósága, kerítés megléte, beléptető rendszerek	Erőszakos cselekmények száma
		Élelmezés, vízellátás	Állandó élelmiszer útvonalak és utánpótlások, továbbá helyi vízkészlet biztosítása	Gyermek 500-1000 kcal/nap Felnőtt 1500-2000 kcal/nap Fejenként 2 liter ivóvíz
		Szállás	Családok részére szállás- egységek és ágyak biztosítása	1 család 1 sátor vagy konténer, 1 fő 1 ágy elv
		Tisztálkodási lehetőségek	Nemek szerint elkülönített tisztálkodási egységek	10 fő/ 1 mosdó 20 fő/ 1 zuhany 10 fő/ 1 WC
		Szórakozás, kultúra, vallás	Központi helyen közösségi tér	100-300 m ²
		Kapcsolattartás	Kommunikációs egység/konténer	Wi-Fi kapcsolat
1.1.	Menekült nők	Főzési lehetőségek	Központi konyhai, főzési lehetőségek biztosítása	10 sátor vagy lakóegység/ 1 konyharész
		Mosási lehetőségek	Központi mosási lehetőségek biztosítása (gépesítéstől függően)	10 sátor vagy lakóegység/ 1 mosodarész
1.2.	Menekült férfiak	Munkalehetőségek	Munkalehetőségek szervezése, keresése, ajánlása	Munkavállalók %-os aránya a táboron belül
1.3.	Menekült gyermekek	Szülői felügyelet	Kulturált szabadidő eltöltésére lehetőség, tér	Játszóterek, illetve gyerekfoglalkoztatók száma
		Oktatás	Korosztálynak megfelelő oktatás megszervezése	Beiskolázott gyermekek száma

KÜLSŐ VEVŐI KÖR IGÉNYEI
(FOLYTATÁS)

1. sz. táblázat folytatása

	Érintettek	Igények	Folyamatok	Mutatók
2.	A tábor helybéli kivitelezői	Biztonság	A tábor körülhatárolhatósága, kerítés megléte, belső biztonsági rendszerek	A kivitelezők elleni erőszakos cselekmények száma
		Megfelelő munkakörülmények	Táborkészítés protokolljának ismerete	Balesetek száma
3.	Hivatalos szervek	(Jog)szabályoknak való megfelelés	A kivitelezés, működtetés kísérése	Jogszerűtlen cselekmények

BELSŐ VEVŐI KÖR

2. sz. táblázat

	Érintettek	Igények	Folyamatok	Mutatók
4.	A tábor készítői, kivitelezői	Biztonság	A tábor körülhatárolhatósága, kerítés, belső biztonsági rendszerek	A személyzet elleni erőszakos cselekmények száma
		Határidőben való elkészülés	A kivitelezés folyamatos monitorozása, az anomáliák kiküszöbölése	Határidő betartása
5.	A tábor üzemeltetői	A külső vevői kör megalégedettsége	Folyamatos monitorozás, hogy a belső vevői körnél megállapított mutatók teljesülnek	Külső vevői körnél meghatározott valamennyi mutató

Amennyiben menekültekről van szó, a motiváltság nehezebb, hiszen a táborlakóknak a fizikai megpróbáltatásokon túlmenően egy sor pszichikai kihívással is meg kell küzdeniük, mint az elhagyatottság, a kirekesztettség érzése. Ilyen esetekben a tábor létesítése során szükséges olyan szolgáltatások alkalmazása is, melyek ezen terheket

csökkentik a táborlakókban. Ilyen irányú felhasználói kör determinációja indokolt a létesítést megelőzően.

Figyelembe véve a fenti szempontokat, a teljes körű minőségirányítási rendszer azon alapelve, hogy a felhasználói kör meghatározásra kerüljön, egy tábor létesítése során megkerülhetetlen szempont.

2. A folyamatok folyamatos fejlesztése

Egy tábor létesítése, még ha átmeneti jelleggel is történik, egy bizonyos időintervallumot fog át, mely lehetőséget teremt arra, hogy a tábor létesítésének pillanatától észlelt esetleges anomáliákat korigálják. Visszacsatolási és korrekciós pont tud lenni a beköltözés és a használat időszaka, továbbá a teljes feltöltöttség állapotát elérő időszak. A tábor első lakói vissza tudnak jelezni olyan fontos korigálható helyzeteket, melyek egy későbbi tábor építése során már a létesítés során figyelembe vehetők és adoptálhatóak. Mindezért nagyon fontos, hogy amennyiben rendelkezésre állnak adott régió korábbi táborlétesítésének leírásai, dokumentációi, üzemeltetési jelentései, azok kerüljenek feldolgozásra, a tapasztalatok pedig alkalmazásra.

Két teljesen hasonló tábor nincs, mindezért indokolt, hogy ne csupán mások tapasztalatai kerüljenek feldolgozásra, hanem a tábor vezetésének legyen igénye saját monitoring rendszer felállítására. A táboron belüli működési, fenntartási folyamatok figyelemmel kísérése vezet el a rosszul alkalmazott folyamatok változtatásának igényéhez.

A tábor létesítésében, majd annak működtetésében résztvevők nem elégedhetnek meg a tábor meglétének tényével. A használat során előkerülő újabb és újabb kihívásokra indokolt átgondolt választ adni. Ennek egyik legjobban alkalmazható módszere a PDCA (Plan-Do-Check-Act; Tervezés – Cselekvés – Ellenőrzés – Beavatkozás) ciklus [1 és 3]. A módszer alkalmazása lehetséges önerőből, csekély energia és anyagi ráfordítással. Az esetleges újratervezési kiadások jóval alulmúlják a beavatkozások nélküli, rossz működtetésből fakadó többletkiadásokat.

Egy tábor életciklusa a következő ábra szerint jellemezhető. Ezek közül leginkább a létesítési-építési, továbbá a fenntartási-működtetési szakaszokban van segítségünkre a PDCA módszer.

1. számú ábra. Tábor-életciklus

Egy tábor létesítése során olyan szabványok, protokollok kerülnek alkalmazásra, amelyek biztosítják a tábor megfelelő infrastrukturális működését. Ugyanakkor vannak olyan esetek, amikor a hagyományosan, már-már rutinszerűen alkalmazott sztenderdek nem bizonyulnak megfelelőnek, így a végtermék - maga a tábor - nem tölti be a protokollokban szereplő rendeltetését. Ilyenkor mindenképpen indokolt visszatérni a kiindulási ponthoz, ismételten lépésről lépésre át- és újragondolni a feladatokat, majd esetlegesen újratervezni az anomáliát mutató részeket, esetleg az egész tábort.

Ilyen helyzet alakult ki a jordániai Zaatari menekülttábor esetében, ahol a lakók beszámoló alapján [2] a létesítés során nem vették figyelembe a terület adottságait, determinánsait. A tábor a sivatagban található, Al Mafraq várostól 10 km-re, távol minden fajta természetes vegetációtól és erőforrástól. A vizet tartályokban szállítják a helyszínre, a lakók leginkább a higiénés körülményekre tesznek panaszt.

Bár a tervezők (döntéshozók) a tábor kialakítása során figyelembe vették, hogy a tábor közel legyen a szír határhoz, legyen a közelben légi szállítást biztosító repülőtér, de számos további fontos tényezőt figyelmen kívül hagytak. A létesítés során nem számoltak azzal, hogy a 2012 júliusában megnyitott tábor rövid idő alatt a környék legnépesebb tábora lett. 2013 márciusában mintegy 156 ezer lakója volt a 3,3 km²-en elterülő tábornak. Népeségi adatokat tekintve egy év alatt

létrejött Jordánia hatodik legnagyobb települése [4]. A Zaatari menekülttábor fenntartóinak újra kellett volna gondolniuk az egész tábor létesítésének alapvető szempontjait. Időközben annyi változás történt a tábor életében, hogy a táborlakók száma megfelelő volt, így biztosítva emberségesebb körülményeket a táborlakóknak.

A tábor befogadó képességének, továbbá a feltöltöttségnek naprakész ismeretével elejét lehet venni a zsúfoltságnak és az ebből adódó anomáliáknak. A TQM módszer azért is használható teljes határozottsággal egy tábor létesítése során, mert az egyes tényezők, mint például a befogadásban érintettek létszáma, folyamatosan változhat. A méret és a befogadóképesség egy havária helyzetben telepített tábor esetében rugalmasan kezelendő. Szintén megkerülhetetlen a tábor létesítése és működtetése során előforduló folyamatok felügyeleti vizsgálata, melyek teljes körű ismertetése kimerítené jelen dolgozat terjedelmi korlátait, így csak egy példán érzékeltetjük a minőségirányítási rendszer ezen elemének fontosságát.

A tervezés során a Zaatari menekülttábor esetében kimondott figyelmet kellett volna fordítani a vízkészletek elérhetőségére, tekintettel arra, hogy a sivatagi környezet nem biztosít automatikusan szabadon használható vízbázisokat. Az első tízezer menekült megérkezését követően kellett volna átgondolni, esetleg modellezni, hogy miképpen oldható meg további tíz-, ötven- vagy éppenséggel százezer menekült vízellátása. A mindennapi vízkészletek biztosítása olyan elementáris tényező egy tábor üzemeltetése során, melyre forgatókönyvet és vészforgatókönyvet kell készíteni.

Amennyiben vezetékes víz nem áll rendelkezésre, indokolt kidolgozni, hogy miképpen biztosítható egyéb módon a víz a táborlakók részére. Palackozott víz biztosítása esetén szükséges átgondolni annak logisztikáját is, akárcsak azt is, hogy adott körülmények között (évszak például), milyen vízfogyasztással kell számolni azon az égövi területen. Ha a napi vízmennyiségek nem ellenőrzött módon kerülnek kiosztásra, az könnyen vezethet bizonytalansághoz, belső elégedetlenséghez. Meg kell határozni, hogy ki a felelős a víz biztosításáért vezetői és beosztotti szinten, továbbá ellenőrizni kell, hogy a normatíván meghatározott vízmennyiség rendelkezésre áll-e minden táborlakó részére.

Az ivóvíz rendelkezésre állása során nem csak azt kell vizsgálni, hogy az megfelelő mennyiségben áll rendelkezésre, hanem a megfelelő minőséget is, valamint azt, hogy a hatékony felhasználás biztosí-

tott-e. Elsődleges minőségi mutatók a tisztaság és hűtöttség, a hatékonyság ismérve, hogy a táborlakók rendelkeznek olyan eszközökkel, amelyekkel a fölösleges vízhasználatot elkerülik, értve ez alatt a használathoz és igényekhez illeszkedő megfelelő űrmértékű edények meglétét például. Ha kis beruházással megtakarítást lehet elérni, például műanyag vagy egyéb tartós, de olcsó eszközök beszerzése és kiosztása által, ezeket a költséghatékonyság érdekében indokolt meglépni.

Szintén a folyamatos figyelemmel kísérés témaköréhez tartozik, hogy a tábor üzemeltetői folyamatosan monitorozzák a lakók fizikai, mentális és egészségi állapotát, melyek tömeges változására azonnali adekvát válaszokat szükséges adni. Amennyiben a táborban járvány kezd kialakulni, akkor a működtetőknek a szükséges intézkedéseket meg kell tenniük annak lokalizálására, majd felszámolására. Ez az intézkedés nem más, mint a táboron belüli folyamatok folyamatos monitorozása és a változtatás céljával foganatosított eljárás gyakorlása. A folyamat végén a működtetők beépíthetnek a tábor fenntartásának sztenderdjei közé olyan eljárásokat, amelyek elejét tudják venni az anomáliáknak.

A folyamatok folyamatos figyelemmel kísérése a tábor létesítésétől, a működtetésen keresztül, egészen annak felszámolásáig indokolt. A teljes körű minőségirányítás második alapelvének alkalmazása egy tábor létesítése vagy működtetése során szintén ösztönzőleg hat mind a tábor fenntartásában illetékesek, mind a táborlakók körében.

3. A „dolgozók” teljes körű részvétele

Egy tábor esetében a TQM rendszerében említett, a termelésben részt vevő dolgozók analógiáján, a táborlakókat tudjuk nevesíteni, mint a tábor működtetésében részt és szerepet vállaló személyeket. Ők nem a termelésben, hanem a lakókörnyezetük és annak biztonságának fenntartásában, a mindennapi élet megszervezésében érintettek. Hogy ezt milyen elkötelezettséggel és lendülettel teszik, mindenképpen hozzájárul a tábor élhetőségének a színvonalához, így a táborlakók minél intenzívebb bevonása a tábor életébe mind a működtetők oldaláról, mind a táborlakók szempontjából megkerülhetetlen. Az alulmotivált, környezetükre nem figyelő táborlakók könnyebben befolyásolhatók, pszicho-szomatikus megbetegedések nagyobb arányban jelentkeznek náluk.

Elsődleges feladat a táborlakók informálása, hogy hol vannak, milyen feltételek mellett vehetik igénybe a tábor szolgáltatásait. Egy sajtósági házi rend kialakítása, még a beköltözés előtt szükséges, amelynek folyamatos felülvizsgálata és pontosítása teszi lehetővé, hogy egy mindenki számára élhető és biztonságos tábor álljon rendelkezésre az otthontalanná váltak részére. A házi rend, továbbá a különböző szolgáltató egységek, mint elsősegélypont, tisztálkodó egység, oktatási egység, vezetési pont, boltok elhelyezkedésének a megismerése, biztosítja, hogy a táborlakók a tábor nyújtotta lehetőségek teljes vertikumát megismerhessék, ezáltal teljes körűen tudnak az egyes feladatokban, szolgáltatásokban részesülni, esetleg bekapcsolódni azokba.

Lényeges, hogy a táborlakóknak legyen módjuk és lehetőségük, hogy közvetlenül jelezzenek a tábor működtetésével, fenntartásával kapcsolatos helyzetekről. A vezetési ponton vagy annak közelében legyen olyan szolgáltatás, kapcsolattartó, akinél közvetlenül lehet visszajelzéssel élni. Célszerű erre akár nyomtatványt, akár kevésbé formális felületet biztosítani (füzet, hirdetőtábla stb.) Ez az intézkedés elejét tudja venni a visszajelzések és visszacsatolások esetleges elmaradása okán előtörő elégedetlenségeknek, rongálásoknak, lázadásoknak.

A tábor biztonsága, a hivatalos vagy hivatásos biztonsági személyzet tevékenységének támogatása érdekében célszerű a táborlakóinak a bevonásával megszervezni annak őrzését. Mivel a táboron belül leginkább saját civil vagyonelemek vannak elhelyezve, felügyelt körülmények között indokolt egy saját táborőrség megszervezése és támogatása.

A táboron belül ugyanakkor létjogosultsága lehet egy saját közigazgatási szervezet felállításának és működtetésének, mely az önröndelkezés és önkormányzatiság csírája lehet a későbbiekben. A menekülttáborok egy-egy nagyobb város lélekszámával rendelkeznek, ezt a tömeget kell nap mint nap megszervezni és koordinálni. Ahogyan egy város esetében magától értetődő egy választott tisztviselőkből álló vezetési szervezet felállítása, így egy-egy tábor esetében is indokolt egy hasonló választott vezetési tanács működtetése. Ez lehetőséget teremt a közvetlen kapcsolattartáson túlmenően a közvetett képviselő megjelenésének is a táboron belül [5]. A vezetők részvétele a feladatok szervezésében egy újabb további lépés lehet a táborlakók bevonására. Ennek megszervezése és működtetése során figyelembe kell venni a faji, nemzeti és nemzetiségi, törzsi, val-

lási sajátosságokat, hogy valóban hatékony és ugyanakkor teljes mértékű legyen a képviselet [6].

Amennyiben a tábor szolgáltatásaihoz igazodó végzettséggel rendelkező személyek is vannak a tábor lakói között, az ő bevonásuk a különböző szolgáltatások fenntartásában ösztönzőleg hat, mind a bevontak, mind az ellátottak esetében. A helyiekből kikerülő tanító, ápoló, szakács nyújtotta szolgáltatás sokkal nagyobb bizalommal tölti el a tábor lakóit. Természetesen, a helyiek nyújtotta szolgáltatás mögé is fel kell sorakoztatni azokat az infrastrukturális kiegészítőket, amelyek biztosítják a szolgáltatás megfelelő minőségét.

Ezen intézkedésekkel egyszerűen, költségtakarékosan és hatékonyan el lehet érni, hogy a táborlakók sajátjukként tekintsenek a táborra, az ott fellelhető infrastruktúrák és szolgáltatások minőségének a megóvására kiemelkedő figyelmet fordítsanak.

Amennyiben a tábor lakói folyamatosan kapnak információkat a tábor életét befolyásoló tényezőkről, az ott fellelhető szolgáltatásokról, legújabb változásokról, akkor az információk birtokában, azokat értelmezve, a tábort sokkal inkább fogják magukénak érezni. A táborlakók ez által nagyobb erőfeszítéseket tesznek a tábor infrastruktúrájának megóvására, ezáltal is növelve a tábor élettartamát.

Ugyanakkor nem lehet megfelekedni a táborban szolgálatot teljesítő, az üzemeltetés részéről jelen levő foglalkoztatottakról. Az ő részükre indokolt minden hét elején (igazodva a térség vallási-kulturális hétbeosztásához) egy megbeszélés keretén belül felvázolni a heti teendőket és feladatokat. Ezen értekezletek tökéletes alkalmat nyújtanak arra, hogy a lehetőségeket, a feladatok elvégzéséhez szükséges energiákat számba vegyék, továbbá a dolgozók is megosszák meglátásaikat és az üzemeltetés során felmerülő jobbító ötleteiket. A vezetőség részéről támogató hozzáállás szükséges ezekhez a kétirányú megosztási fórumokhoz. A közvetlenül a működtetésben résztvevő szakemberek, munkatársak első kézből tudnak olyan jobbító ötletekkel, felvetésekkel szolgálni, melyek a működtetés költségeit csökkentik, illetve a táborlakók komfortérzetét javítják.

A teljes körű minőségirányítás harmadik alapelve, mely szerint a feladatokat és a felelősséget a hatékonyabb működés érdekében szükséges delegálni, teljes mértékben alkalmazható egy tábor működtetése során.

4. Közös tanulás, tanulószervezetté válás

Egy tábor lakói nagyon különböző szocializációs háttérrel rendelkezhetnek. A különböző területekről érkező, a tábor nyújtotta menedéket igénybe vevő lakókra általában jellemző, hogy az alacsonyabb iskolázottsági rétegből kerülnek ki. Az iskolázottabb, otthontalanná vált menekülők sokkal önállóbban tudják megoldani életüket, nagyobb anyagi és érzelmi tartalékokkal rendelkeznek, mint azok, akik táborok lakóivá válnak. Ugyanakkor a táborlakók között találhatunk olyan szakképesítéssel rendelkező személyeket is, akik be tudnak kapcsolódni egyes szolgáltatások biztosításába, az ellátás megszervezésébe.

Ezek miatt, továbbá a hasznos időtöltés, a személyes fejlődés és fejlesztés okánál fogva a táborlakók oktatása megkerülhetetlen. Elsődlegesen szükséges a legalapvetőbb táborhasználati tudás átadása, hiszen a közös helyiségek csak ezek ismeretében használhatóak biztonságosan, kulturáltan és hosszú távon. Ezen általános tudáson túl tűz- és balesetvédelmi oktatásban kell részesíteni azon személyeket, akik például a közös konyhai egységeket használják.

Ezen oktatásoknak nem csak egy vertikális fentről-lefele, a működtetőktől a használókig tartó iránya van, hanem sokszor horizontális irányú is, hiszen az egymástól, a jó példákon keresztül való tanulás ugyanolyan hatásfokú, sőt egyes helyzetekben sokkal eredményesebb. A szükség, az összeczártság sokszor ösztönzőleg hat az újabb ismeretek elsajátítására. A táborlakók egymással osztják meg azokat a tapasztalataikat, amelyek életben maradásukat biztosítja. Ezek a win-win helyzetek támogatják, hogy az egymástól való tanulás során a legjobb módszerek, tapasztalatok kerüljenek alkalmazásra, akár az egyéni, akár a közösségi életben.

Ugyanakkor a tábor üzemeltetése során célszerű megosztani a táborlakókkal azt a tudást, amely a tábor mindennapjait érinti. Ezek a központilag irányított és nyújtott ismeretek felerősítik az egymástól szerzett tudás hatékonyságát, és viszonyítási pontot is nyújthatnak a tanulás folyamán.

A tábor üzemeltetőinek kiemelt figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy a táborlakók milyen mértékben sajátították el és miképpen tudják alkalmazni a közösségi együttélés általános szabályait. Nagyon fontos, hogy a mentális egészség megőrzése érdekében szervezzenek, akár

a tábor lakói, akár a működtetők közül választott vagy esetleg meghívott oktatókkal, a táborlakók iskolázottságához és érdeklődéséhez igazodó továbbképzéseket. Ezek a legegyszerűbb esetekben lehetnek akár főzési, akár gyermeknevelési vagy munkavállalási alapismeretek is.

Amennyiben a tábor lakói közül kiválasztásra kerülnek olyan személyek, akik az egyes szolgáltatások biztosításában vesznek részt, akkor indokolt ezen személyek továbbképzését is támogatni. Nagyon sokan vesznek részt például a gyermekek oktatásában, az ő továbbképzésük és esetleges alkalmazásuk hatékony módszer a gyermekek mindennapi foglalkoztatásának a megszervezésében. [7]

Minden olyan személy részére, aki valamilyen módon jelen van a tábor nyújtotta szolgáltatások valamelyikében, és megfelelő képességekkel is rendelkezik tevékenységének bemutatásában, legyen biztosítva, hogy beszámolhasson a többi táborlakónak a megélt tapasztalatairól. A reális, helyben lévő, már-már kézzel fogható személyes sikerek tudnak igazán ösztönzőleg hatni a táborlakók igényeinek a megfogalmazásában, majd azok megvalósításában. Ha egy táborlakó által személyesen ismert személy lép fel, és osztja meg tevékenységének történetét, a minta sokkal erőteljesebben hat. Mindezekért is nagyon fontos, hogy a megélt tapasztalatok, életszerű minták megosztásra kerüljenek a táboron belül.

A tábor működtetése során indokolt az igények fontossági sorrendjének a felállítása, amit az első fejezet táblázataiban mutattunk be. A tábor szervezőinek úgy szükséges gazdálkodniuk erejükkel, lehetőségeikkel, hogy az iskoláskorú generáció részére megteremtsék a képzési, oktatási lehetőségeket. Ehhez lehet akár a táborlakók közül is önkénteseket szervezni, így mind a gyermekek, mind a felnőttek számára hasznos elfoglaltság lehetőségét megteremtve. Olyan helyzetekben, amikor felnőttek tanítanak felnőtteket, illetve osztanak meg életükből élethelyzeteket sorstársaikkal, a kulturált és előremutató szórakozás igényét is megvalósítja nulla eszköz- ráfordítással.

A minőségirányítás azon alapelve, hogy a tábornak egy önmaga által fenntartott és működtetett tanulószervezetté kell válnia, nem csak a hatékonyság egyik fokmérője, hanem az egyéni sikerek megalapozója is a tábor lakóinak életében, amiért is nagyon fontos ezen alapelv alkalmazása.

5. A vezetés

Egy szervezet, egy infrastruktúra üzemeltetése során nagyon fontos tényező a vezetési hozzáállás és attitűd. A menekülttáborok esetében a vezetés a létesítés és a működés legelső időszakában egy személyű. A tábor működése, amikor már-már rutinszerűvé kezdenek válni a folyamatok, kellő felkészítést követően, a helyiek bevonása által kettős irányítást kaphat, egy helyi és egy szakmai vezetés révén. Hosszabb működési idő esetén a tábor vezetése vegyessé válhat, a helyiekből és a tábortelepítőkből formálódva, vagy a létesítésben résztvevők „levonulását” és a tábornak a helyiek részére való teljes átengedését követően homogén felépítésű, nagyobb arányban a helyiekből szerveződött vezetés alakulhat ki.

A tábor létesítésének idején a tábor működtetéséért felelős szervezet által delegált vezető viseli a teljes felelősséget a tábor működéséért, annak biztonságáért. Ez egy szakmai vezetés, mely tudásával és rendelkezésre álló forrásainak a biztosításával leginkább egy kollegiális rendszerben vezeti a tábort. A gyors reagálású táborok esetében tapasztaljuk ezt a vezetési struktúrát.

A táborlakók bevonásának alapelveinek fejezeténél tárgyalásra került, hogy miért indokolt saját „önkormányzatisággal” rendelkező táborokat létrehozni. Amennyiben a tábor működésére hosszabb távon van igény, akkor indokolt a táborlakók bevonásával megszervezni a tábor önkormányzatiságának a rendszerét. Hogy ez milyen alapú, leginkább a tábor etnikai, vallási, kulturális és politikai tőkéje határozza meg. Lényege, hogy a helyiek közül az általuk is meghatározott módon kerüljenek ki olyan vezetők, akik a tábor mindennapjainak a szervezésébe, koordinálásába bekapcsolódnak. Ebben az időszakban megmarad a tábor szakmai vezetése is a telepítő szervezet által, de a mindennapok feladatainak a szervezésébe folyamatosan bekapcsolódik egy, a helyi táborlakókból választott, delegált vezetés is. A feladatok és hatáskörök átadása fokozatosan, kellő betanulási időt is engedve történik. A tábor vezetésének e struktúráját nevezzük kettős felépítésűnek.

Amennyiben egy tábor fenntartására kimagaslóan hosszabb időre kerül sor (például Gáza, Közép-Afrika), akkor a szakmai vezetésnek indokolt a teljes vezetést átengednie a helyiek közül választott vezetésnek. Ebben az időszakban a tábornak rendelkezni kell már azon öfenntartó rendszerekkel, melyek a mindennapi élet megkerülhetet-

len tényezői, ilyen a folyamatos víz- és élelmiszerellátás, egészségügyi jelenlét, oktatás, biztosítás, a közigazgatás alapvető szolgáltatásai.

Ezen helyzetekben a tábor vezetése vagy teljes mértékben átadásra kerül a helyieknek, vagy egy, a helyiekből és a létesítésben résztvevő szervezet delegáltjaiból egymás mellé rendelt kollegiális, vegyes rendszerben működő vezetés jön létre.

Mind a három esetben indokolt, hogy a táborlakók bevonásra kerüljenek a tábor életét befolyásoló helyzetek megítélésakor. Az első esetben bemutatott helyzetben – szakmai vezetés alkalmával – ez a hozzáállás a protokollok alapján feltételezhető, hiszen a tábor telepítői azok, akik nagymértékben érdekeltek abban, hogy a tábor lakóit bevonják a különböző feladatokba, szolgáltatásokba. A második helyzetben – szakmai és helyi választott vezetés – a disszemináció szintén biztosítva van a rendszerben, hiszen a helyiek jelenléte a vezetésben már azt mutatja, hogy a felelősségi körök megosztásra kerültek. A szakmai vezetés ezen stádiumban nagy felelősséggel tartozik a tekintetben, hogy a vezetési kultúráját is át tudja-e adni a helyi vezetés részére. Amennyiben olyan tapasztalattal rendelkeznek, hogy a vezetés teljes körű átadása a helyeik részére a táborlakók érdekeinek a sérelmét jelentené, a teljes vezetési vertikum átadását el kell halasztaniuk [6] egészen addig az időpontig, amíg megbizonyosodnak a felől, hogy olyan vezetői garnitúra kerül kinevelésre, mely teljes mértékben a táborlakók érdekeit szolgálja.

A tábor vezetésének alapvető célja, hogy a táborlakók fizikai, emocionális, pszichológiai életük terheltségének ellenére egy minél teljesebb, korábbi életükhöz közelítő, egyes szegmenseiben azt meghaladó színvonalú életet élhessenek a tábor adta lehetőségekhez mérten. A táborlakók részéről a tábor nyújtotta szolgáltatások aktív elfogadása a tábor sikerességének egyik fokmérője.

A vezető empatikus, ugyanakkor határozott fellépése garancia a tábor jól szervezett működtetésének. Amennyiben a tábor vezetője ismeri a TQM rendszer nyújtotta előnyöket, és a megfogalmazott alapelvek mentén alkalmazza is azokat, akkor sokkal hatékonyabb, hosszabb távon fenntartható és nem utolsó sorban a táborlakók által élhető tábort fog működtetni [8].

A TQM ismerete megkerülhetetlen a mai kor valamennyi vezetője, így a tábor létesítésében és működtetésében részt vevő szaksze-

mélyzet és vezető részére, annak alkalmazása mind hasznossági, mind költséghatékonysági szempontok mentén rendeződik.

A vezető szerepe egy tábor működtetése során könnyen definiálható, aki erőfeszítés nélkül tud igazodási pontokat felvázolni a lakók irányába. A vezető kimagasló szerepének párhuzama a TQM rendszerben és egy tábor működtetése során ugyancsak a minőségirányítási rendszer alkalmazása mellett szóló érv.

6. A minőségirányítás alkalmazásának előnyei

Még egy olyan helyzetben is, amikor ideiglenesen kell hontalanná vált emberek százait, ezreit elszállásolni, indokolt az igényesség és a minőség iránti követelmény megfogalmazása, és annak következetes alkalmazása. Az ideiglenes táborok lakói pszichés és fizikai állapotának javítása csak emberi és biztonságos körülmények megteremtése által garantálható. A TQM alkalmazása segít, hogy sokkal inkább rendezett, strukturált rendszerű és üzemű ideiglenes tábor kerüljön kialakításra. Egy ideiglenes tábor kialakítása során alkalmazott teljes körű minőségirányítási rendszer az emberi léptéken túlmenően, az ézszerűség és az egyszerűség örök igazságait építi be a tábor mindennapi életébe. A rendszer alkalmazása során kialakuló megoldások segítenek hozzá, hogy egy ideiglenes tábor élhető, racionálisan működtethető és nem utolsósorban fenntartható legyen.

A minőség kifizetődő. A minőség nagyságrendileg járul hozzá a fenntarthatósághoz, a minél kevesebb forrásból, minél tovább történő működtetés mind a működtetők, mind a táborlakók érdeke. Egy-egy átgondolt struktúra, kivitelezés anyagiakban mérhető megtakarításokat jelent a működtetés vagy éppen a táborlakók számára. Ebben a minőségmegővésben és -fejlesztésben tud segítségére lenni, mind a tábortelepítő személyzetnek, mind a tábor működtetéséért felelős vezetőnek a teljes körű minőségirányítási rendszer, akár elemeiben, akár összességében.

A létesítés során a tábor helyének megválasztása, vagy a tervezés alkalmával érvényesített minőségi szempontok, továbbá a működtetés során alkalmazott protokollok és nyújtott szolgáltatások minőségirányítási szempontból történő vizsgálata a táborlakók megelégedettségének egyik biztosítója. A TQM nyújtotta minőségi kritériumok megfogalmazása és azok következetes alkalmazása garantálja, hogy

a tábor előkészítése, létesítése és működtetése a táborlakók és a fenntartók megelégedettségét fogja szolgálni.

Amennyiben technikai szempontból vizsgáljuk, megkerülhetetlen a tábor kivitelezésének a minősége, milyen módon és szakértelemmel kerülnek létesítésre az egyes lakó-, illetve kiszolgáló egységek, hiszen azok a végfelhasználók (a vevők) igényeit fogják kielégíteni. A tábor struktúrájának, elrendezésének az átgondoltsága szintén egy minőségi szempont, akárcsak a felhasznált anyagok minősége, ami szintén hozzájárul a komfortérzet növeléséhez vagy éppenséggel csökkenéséhez.

A teljes körű minőségirányítás alkalmazása egy ideiglenes tábor létesítése és működtetése során, az eljárás támogató és költségcsökkentő mivolta miatt is, megkerülhetetlen. A folyamatok figyelemmel kísérése segít, hogy a pazarló, nem a táborlakók igényeit támogató megoldások cseréjére, illetve javításra kerüljenek.

Egy tábor akkor működik rendeltetésszerűen, ha a táborlakóknak jelentősen megnöveli a túlélési lehetőségeit az alábbiak szerint:

- védelmet nyújt az életet veszélyeztető erőszakos cselekményektől;
- lakhatást nyújt;
- biztosítja az ételmezés alapvető lehetőségeit;
- biztosítja a vízzel való ellátottságot;
- egészségügyi szolgáltatásokat biztosít az egészség fenntartása érdekében;
- pszichikai és lelki támogatást nyújt;
- segít kapcsolatok tartásában, azok létesítésében;
- oktatási és kulturális lehetőségeket nyújt.

Ezek a rangsorolt tábor nyújtotta szolgáltatások egyben a tábor minőségi mutatói is. Az első négy kategória megkerülhetetlen, ezek mindegyikének a biztosítása elengedhetetlen egy kulturált, emberek elszállásolására alkalmas tábor létesítéséhez, alapjai a tábor minőségi mutatóinak. A testi és lelki egészség biztosítása egy következő fontos csoport, mely - amennyiben a táboron belül van megszervezve - szintén egy fokmérője a minőségi szolgáltatások nyújtásának. A táborlakók számára a táborban nem fellelhető szeretteik, ismerőseik

elérése a testi-lelki egészség egyik determinánsa, ezért fontos megszervezni, hogy a táborlakók kapcsolatot tarthassanak más táborok vagy települések lakóival. Az iskoláskorúak oktatása, valamint a felnőttképzés megszervezése szintén minőségi mutatóként definiálható egy átmeneti tábor esetében.

2. számú ábra. A táborok kritériumrendszerének piramisa

A „táborok Maslow piramisa” a kritériumrendszer megnyilvánulási formája, továbbá a minőségi mutatók leképeződésének forrása, ami a következőképpen épül fel.

Ellentétben Abraham Maslow [9] megfogalmazásával, a menekültek részére az elsődleges fontossági kritérium a fizikai biztonság érzete, majd a biztos fedél kívánalma. Az éhség, szomjúság csillapításának vágya csak ezeket követi.

A tábor létesítését követően, a működtetés során a kezdeti minőség a tábori kritériumrendszer piramisában jelzett területeken az erőteljes igénybevétel során rohamosan veszít minőségéből. A teljes körű minőségirányítás képes szinten tartani a tábor minőségi mutatóit, elejét véve újabb beruházásoknak és anyagi ráfordításoknak, ugyanakkor az egyes szolgáltatások sokkal jobb minőségben is elér-

hetővé válnak az idő előrehaladtával. Ehhez hozzájárul a TQM alkalmazása, az érintettek bevonása és érdekeltté tétele [11]

A monitorozás egyik alapvető technikája, akár a tervezés, akár a kivitelezés vagy a működtetés során, az adott folyamat vagy feladat SWOT elemzése [1], mely egy világos pillanatfelvételt biztosít a fennálló állapotokról. Amennyiben a táborlakók meglátásait is szeretnénk bevonni elemzéseinkbe, úgy szükséges egy a tábort használók megértési szintjén történő kérdőív összeállítása, mely alapvetően a tábori kritériumrendszer piramisában felvázolt elemeket tartalmazza. A kérdőív tartalmazhat egyéb más helyi sajátosságos kérdéssort is, ami által a felmérés olyan információszerzési forrás, mely mélyebb és átfogóbb képet nyújt a tábort használók szocializációjáról, illetve igényeiről. A tábort működtetők legyenek felkészülve, hogy használják a kérdőíves visszacsatolásoknak a technikáját.

A TQM, a visszacsatolási, a monitorozási rendszerek alkalmazása, majd azok kielemezését követően a meghozott döntések és megtett intézkedések nagyban hozzájárulnak a tábor üzemeltetésének hatékonyságához, és ez által a fenntarthatóságához.

Összegzés

A TQM alapelveinek és elemeinek alkalmazása, azok megfeleltethetősége egy tábor létesítése során képezi a dolgozat témáját. Egy ideiglenes tábor létesítésével kapcsolatban mind a létesítés, mind a fenntartás-működtetés időszakában minőségi és minőségirányítási szempontok jelentős mértékben kerülnek elő. Jelen dolgozatban azt vizsgáltam, hogy ezen jellemzők és alapelvek miképpen alkalmazhatóak egy tábor létesítése során.

Már a tábor létesítését megelőzően, annak felhasználói körének a definiálása során a párhuzamosság elvét alkalmazva, vagy a létesítést követően, a mindennapi tábori élet emberközpontúvá tétele érdekében a fennálló folyamatok állandó monitorozása és javítása által nagyon autentikusan lehet használni John Oakland rendszerét.

Egy-egy tábor üzemeltetése során kiemelt figyelmet kell fordítani a táborlakók pszichikai és mentális karbantartására, melyre a TQM nyújtotta lehetőségek, nevezetesen az érintettek teljes körű bevonása, illetve a folyamatos képzés igénye nagymértékben hozzájárul. A

vezetők szerepe, annak megosztásának lehetősége és felelőssége szintén érintve van a dolgozatban.

Különleges jogrendben, amikor az ideiglenes tábor megvalósításának követelménye sokszor helyben adódó improvizatív megoldásokban is bővelkedik, hatékonyan alkalmazható egy rugalmas, de egyben biztos igazodási pontot is nyújtó minőségirányítási rendszer.

A táborok létesítését megelőzően indokolt az adott ország vonatkozó jogszabályainak, továbbá a létesítésben részt vevő nemzetek jogszabályainak az ismerete. Ugyancsak hasznos a NATO katasztrófavédelmi helyzetekre [10] kidolgozott iránymutatásait is követni. A vonatkozó hazai és nemzetközi jogszabályok, NATO és humanitárius szervezetek által kidolgozott sztemderdek és protokollok ismertetése túlmutat jelen dolgozat terjedelmi lehetőségein, azok egy másik tanulmányban kerülnek bemutatásra.

A TQM alapelvei és annak elemei jól és megbízhatóan alkalmazhatóak olyan helyzetekben, amikor a minőségbiztosítási szempontokon túlmenően hangsúlyos szerepet kapnak az olyan befolyásoló tényezők, mint a rendelkezésre álló anyagi és emberi erőforrások vagy az idő.

A TQM rendszer - elemeit tekintve egy ideiglenes tábor létesítése során - egy nagyon jól használható minőségirányítási forgatókönyv a létesítést kezdeményezők, az abban résztvevők, illetve az ott elhelyezést nyerők részére. A módszer jól definiálható különböző részei egy elemeiben és összességében jól használható szemléletet nyújtanak, mely szabatos, ugyanakkor nem dogmatikus.

Felhasznált irodalom

[1] Turcsányi Károly: Minőségelmélet és –módszertan, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest 2014

[2] Simon Rawles, Angela Robson: The Syrians who prefer war-torn home to refugee camp

<http://www.theguardian.com/world/video/2013/jul/25/syrian-refugee-camp-video>

Letöltés ideje: 2015. május 8.

[3] <http://asq.org/learn-about-quality/project-planning-tools/overview/pdca-cycle.html>

Letöltés ideje: 2015. május 8.

[4] Jordan - Largest Cities

<http://www.geonames.org/JO/largest-cities-in-jordan.html>

Letöltés ideje: 2015. május 9.

[5] Harold Austin, U.S. Forces Germany: Democracy Lessons for Germans, Self-Government In Refugee Camp, The Sydney Morning Herald, 1944. október 20.

<https://news.google.com/newspapers?nid=1301&dat=19441020&id=2lwTAAAIBAJ&sjid=u5UDAAAIBAJ&pg=7209,2971807&hl=en>

Letöltés ideje: 2015. május 9.

[6] Joe Gould: Tribalism, Cronyism Hinder Iraqi Training, DefenseNews, EDT 26 June, 2015

<http://www.defensenews.com/story/defense/land/2015/06/25/iraq-us-train-cronyism-tribalism-leadership-sunni-allyn-islamic-state-carter-ramadi/29271707/>

Letöltés ideje: 2015. június 27.

[7] UNICEF - School in the Dadaab Refugee Camps

<https://www.unicef.org.nz/store/doc/schoolinthedadaabrefugeecamps.pdf>

Letöltés ideje: 2015. május 9.

[8] Norwegian Refugee Council: The Camp Management Toolkit, 2008. május p.44.

<https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/Camp%20Management%20Toolkit.pdf>

Letöltés ideje: 2015. május 5.

[9]

http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/maslow_motivcis_piramisa.html

Letöltés ideje: 2015. május 25.

[10] Civil emergency planning - A key security task of the Alliance

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49158.htm?selectedLocale=en

Letöltés ideje: 2015. május 25.

[11] Turcsányi Károly, Molnár Mihály: Minőség, minőségirányítás-új megközelítésben, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, Budapest 2002.

A MAGYAR HONVÉDSÉG JÖVEDÉKI ADÓMENTES FELHASZNÁLÁSI TEVÉKENYSÉGE

Absztrakt

Az Európai Unió tagállamainak költségvetése kiemelt figyelmet szentel a jövedéki termékek előállításai és kereskedelmi tevékenységeire, hiszen ezek a termékek magas adótartalommal kerülnek kereskedelmi forgalomba. A jövedéki termékek közül talán az ásványolajtermékek töltik be a legfontosabb szerepet a világon. Az ásványolajtermékek felhasználására speciális és szigorú szabályok vonatkoznak, melyeket a Magyar Honvédség is köteles betartani. A tanulmány összefoglalja a honvédelmi tárca keretengedélyes tevékenységét, illetve részletesen ismerteti a 2710 19 21 KN kódjelű üzemanyag petróleum jövedéki adómentes beszerzését, jövedéki adófelfüggesztéssel történő szállítását, raktározását és a saját, valamint a NATO és Békepartner célú felhasználását. Kitér a jövedéki adó nélkül készletezett üzemanyag petróleum negyedéves készletfelvételi és elszámolási rendjére, továbbá a feleslegessé és a repülési célra alkalmatlanná vált készletek megsemmisítési rendjére.

Kulcsszavak: jövedéki termék, üzemanyag petróleum, keretengedélyes tevékenység, EMCS rendszer, adófelfüggesztéssel történő szállítás, megsemmisítés

Bevezetés

A jövedéki termékek közé mindig a magas adótartalmú luxuscikkek tartoznak, melyek jelentősen gyarapítják az állam bevételi forrásait. Jövedéki terméknek minősül például az alkoholtermék, a sör, a bor, a dohánygyártmány vagy az ásványolaj. A kőolaj elnevezés a görög petrosz és a latin oleum szavakból tevődik össze, és jelentése kőből fakadó olaj. Napjainkban a kőolajat petróleumként is emlegetik és nagyon fontos szerepet tölt be a mindennapi életben. Az Európai Unió tagállamainak költségvetése számára a legnagyobb bevételt az ásványolajtermékek értékesítése jelenti. Az ásványolajtermékek magas jövedéki- és általános forgalmi adó tartalommal kerülnek forga-

lomba minden tagállamban, így Magyarországon is. Az EU 2008/118/EK tanácsi irányelvében (a továbbiakban: Irányelv) minden tagállama számára meghatározta az ásványolajtermékek jövedéki szabályozásának egységes adószerkezetét. Az Irányelv tiltja a tagállami haderők saját célú jövedéki adómentes beszerzéseit és felhasználásait, azonban engedélyt ad az Észak-atlanti Szerződés részes államai részére történő jövedéki adómentes üzemanyag biztosítására. Az Európai Unió jövedéki szabályozás hazai jogrendbe ültetése a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény (a továbbiakban: Jöt.) alkalmazásával valósul meg, mely az Irányelvhez viszonyítva szigorúbb előírásokat tartalmaz. Az Európai Unió a jövedéki termékek tarifális besorolására a vám- és statisztikai nomenklatúráról, valamint a közös Vámtarifáról szóló 2658/87/EGK tanácsi rendelet iránymutatásait alkalmazza, mely biztosítja a különféle üzemanyagok szakmai szempontú megkülönböztetését, illetve osztályba sorolását. A Magyar Honvédségnél kiemelt szerep jut annak a 2710 19 21 KN kódjelű, középpárlatnak minősülő készítménynek, amelyet a petróleum párlat hidrogénezésével állítanak elő, antisztatizáló adalékot tartalmaz, sugárhajtóművel felszerelt repülőgépek és helikopterek üzemanyagaként használnak, és szakmai néven üzemanyag petróleumnak vagy kerozinnak neveznek.

1. A Magyar Honvédség keretengedélyes tevékenysége

Az üzemanyag petróleum jövedéki adómentes felhasználása esetén szakmai szempontból megkülönböztethetünk repülőtéri adóraktárakat (pl. Liszt Ferenc Nemzetközi repülőtér) vagy keretengedélyes felhasználókat (pl. Magyar Honvédség). A Honvédelmi Minisztérium Védelemgazdasági Hivatal (a továbbiakban: HM VGH) – mint az egyes, katonai célú felhasználással kapcsolatos jövedéki rendelkezések részletes szabályairól szóló 12/2010. (III. 31.) PM-HM együttes rendelet (a továbbiakban: Rendelet) 2. § 3. pontjában kapott felhatalmazás alapján keretengedélyre jogosult Honvédelmi Minisztérium vám- és határforgalmi feladatok végrehajtásáért felelős szervezeti egysége (a továbbiakban: katonai vámügyi szerv) – érvényes keretengedélye birtokában, kijelölt négy telephelyén (MH Pápa Bázisrepülőtér, MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis, MH 86. Szolnok Helikopterbázis, MH Anyagellátó Raktár bázis Üzemanyagraktár) végzi a 2710 19 21 KN kódjelű üzemanyag petróleum jövedéki adómentes beszerzését, készletezését, valamint a Jöt. 53. § (1) bekezdés a)

pontjában meghatározottak szerinti NATO, Békepartner és saját célú felhasználását. A keretengedély 1 éves időszakra kerül kiadásra a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) illetékes szervezeti egysége részéről, és az engedélyesnek minden évben meg kell újítania. Az engedély kérelmezőjének meg kell határoznia a felhasználási célt, megfelelő tárolási körülményekkel kell rendelkeznie, jövedéki ügyintézőt kell foglalkoztatnia, illetve a felhasználási cél megvalósulásának kockázatára jövedéki biztosíték nyújtására kötelezett. Az üzemanyag petróleum repülőtéren adóraktárban és keretengedélyes telephelyen történő adómentes felhasználása között számos eltérés található, melyek közül a legfontosabbakat az alábbi táblázatban foglaltam össze.

A REPÜLŐTÉRI ADÓRAKTÁR ÉS A KERETENGEDÉLYES FELHASZNÁLÓ TEVÉKENYSÉGÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA¹

1. számú táblázat

Liszt Ferenc Nemzetközi repülőtér repülőtéri adóraktár	Magyar Honvédség keretengedélyes telephely
Biztosítéknyújtás a Jöt. 58. § (5) bekezdés e) pontja alapján, az adómentes felhasználási cél megvalósulásának kockázatára legalább 10, legfeljebb 200 millió forint értékű jövedéki biztosítékot kell nyújtania.	Biztosítéknyújtás alóli mentesség a Jöt. 53. § (3) bekezdés a) pontja alapján, mely szerint nem kell az adómentes felhasználási cél megvalósulásának kockázatára legfeljebb 100 millió forint értékű jövedéki biztosítékot nyújtania.
Bármilyen külföldi vagy magyar felségjelű gazdasági célú légi közlekedési tevékenységet végző légi jármű, katonai lajstromjelű légi jármű kiszolgálása, amely Magyarország légterét elhagyja, vagy nemzetközi repülésben vesz részt a Jöt. 13. § e) pontja, illetve a NATO és Békepartner tagországok repülési tevékenységei az f) pontja alapján. Amennyiben a nemzetközi repülés vagy Magyarország légtérelhagyása nem valósul meg, a repülőtéri adóraktár jövedéki adóval terhelt összeget számláz ki a felhasználó részére.	Kizárólag NATO és PfP tagországok katonai lajstromjelű légi, szárazföldi járműveinek és a Magyar Honvédség katonai lajstromjelű légi járműveinek kiszolgálása a Jöt. 53. § (1) bekezdés a) pontja, továbbá a repülésre alkalmatlan adózatlan üzemanyag petróleum sugárhajtóműtől eltérő, MPM-85 K típusú előmelegítő, illetve UPM-350-131 egységesített motoros melegítő berendezésben (vagy ezekkel egyenértékű berendezések) történő elégetése a Rendelet 24. § (9) bekezdése alapján.

¹ A táblázat a szerző saját szerkesztése.

A REPÜLŐTÉRI ADÓRAKTÁR ÉS A KERETENGEDÉLYES FELHASZNÁLÓ TEVÉKENYSÉGÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA² (folytatás)

1. számú táblázat folytatása

Liszt Ferenc Nemzetközi repülőtér repülőtéri adóraktár	Magyar Honvédség keretengedélyes telephely
Felhasználás során a Rendelet 1. számú mellékletében meghatározott Mentességi Nyilatkozat kitöltése.	Felhasználás során a STANAG 2034 „ANNEX A” melléklete szerinti, szabályszerűen kiállított feltöltési bizonylat a Rendelet 4. § (2) bekezdés ab) pontja alapján.
Havi zárási és elszámolási, valamint adóbevallási kötelezettség.	Negyedéves zárási és elszámolási, valamint adóbevallási kötelezettség.
Nyilvántartás vezetése a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 8/2004. PM rendelet 37. melléklete alapján, kizárólag elektronikusan.	Nyilvántartás vezetése a Jöt. 53. § (3) bekezdés c) pontja és a Rendelet 2. számú mellékletében meghatározottak szerint elektronikusan vagy manuálisan.

Az üzemanyag petróleum jövedéki adómentes beszerzése esetén annak 27%-os ÁFA-tartalmát a Magyar Honvédségnek meg kell fizetnie, mely a jogszerű felhasználást követően visszaigényelhető a NAV illetékes szervezeti elemétől. A NATO és PfP SOFA mellékletének XI. cikk 11. pontja alapján a honvédelmi tárcának – mint fogadó félnek – a külföldi fegyveres erő és polgári állománya által Magyarországon saját járműveibe vételezett üzemanyag-, olaj- és kenőanyagok tekintetében biztosítania kell az eleve mentességet.

Ez a vám és adómentes ellátási rendszer viszonyosság alapján működik, így a Magyar Honvédség szolgálati járműveibe is így kerülnek az anyagok kiszolgáltatásra egy NATO vagy Békepartner tagországban.

2. Jövedéki adófelfüggesztéssel történő szállítás

Az adófelfüggesztéssel történő szállítás rendszere a Tanács 92/12/EGK Irányelvében került meghatározásra. A megfogalmazottak szerint adófelfüggesztés alatt az adózás alá vont jövedéki termék

² A táblázat a szerző saját szerkesztése.

előállítására, feldolgozására, tárolására és szállítására irányuló adózási eljárás szabályait értjük, amikor a jövedéki adó felfüggesztésre kerül. Az adófelfüggesztéssel történő szállítás megvalósításának első elektronikus rendszere a Tanács 92/12/EGK Irányelv 15a. cikke alapján került bevezetésre System for Exchange of Excise Data (SEED), azaz jövedéki adatcsere rendszer néven.

A SEED rendszer fő feladataként említhető a részletes információnyújtás az EU-n belüli szállítások szereplőiről, illetve egy garancia-számítási rendszer megteremtése az adott tagállamok részére. A SEED rendszer továbbfejlesztett, és a Magyar Honvédség érintett telephelyei által jelenleg is használt rendszere az Excise Movement Control System (EMCS)³ jövedéki árumozgás ellenőrző rendszer. Ezt a számítógépes rendszert a tagállamok illetékes hatóságai működtetik, mely biztosítja a jövedéki termékek adófelfüggesztés keretében történő szállítását, azok felügyeletét, illetve lehetővé teszi a szállított termékek ellenőrzését közösségi és belföldi viszonylatban is. Az EMCS rendszerben indított és fogadott szállítmányok esetén Accompanying Administrative Document (e-AAD) elektronikus adminisztratív kísérő okmány készíthető, mely adminisztratív hivatkozási kóddal, vagy más néven ARC számmal ellátott. Pontos adattartalmát a 2008/118/EK tanácsi irányelvének a jövedéki termékek jövedékiadó-felfüggesztéssel történő szállításához kapcsolódó számítógépes eljárások tekintetében történő végrehajtásáról szóló 2009. július 24-ei 684/2009/EK rendelete tartalmazza. Az e-AAD tartalmazza a szállítmánnyal kapcsolatos legfontosabb adatokat, így többek között a szállított jövedéki termék megnevezését, mennyiségét, tarifális besorolását, szállításának módját és a szállító jármű adatait.

Az ARC szám generálásakor az EMCS rendszer egy időzítőt is elindít, mely meghatározott időn belül (közúti és csővezetékes szállítás esetén 24 óra, vasúti szállítás esetében 72 óra) visszaigazolást vár a kezelőtől. Az üzemanyag petróleum határidőn túli átvétele csak igazoló üzenettel igazolható vissza a kezelő jövedéki ügyintéző részéről, és csak a komplett szállítmány visszaigazolása mentesíti a Magyar Honvédséget a jövedéki adó megfizetése alól. A címzett szervezeti elem jövedéki ügyintézője a beérkezést követően a szállítmányt kész-

³ Lehetővé teszi az e-AAD árutovábbítását és érvényesítését, megvalósítja a szállítmányok elektronikus mentesítését, és javítja a belső piac működését, miközben egyszerűsödik a jövedéki termékek Közösségen belüli szállítása a valós idejű szállítási folyamat nyomon követésének erősítésével és az ellenőrzések végrehajtásával. (Simon et al., 2007. pp. 48.)

letre veszi a többletek és hiányok figyelembe vételével. Az EMCS rendszer használata az ásványolajtermékek szállítását – kivéve ke-
nöanyagok – az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer működéséről szóló 5/2015. (II. 27.) NGM rendelet (EKÁER) 4. § (2) bekezdés a) pontja alapján teljes mértékben lefedi, így a Magyar Honvédség adózatlan üzemanyag petróleum szállításai esetén az indító és a fogadó félnek nem kell EKÁER bejelentési és visszajelen-
tési kötelezettséggel élnie a NAV felé.

Harmadik országos jövedéki szállítmány EU-n belüli mozgatásá-
hoz nincs szükség e-AAD kiállítására, mert ilyen esetben a közösségi
vámjog szabályai az irányadók, tehát a Közösségi Vámcodek létre-
hozásáról szóló 2913/92/EGK tanácsi rendeletben (a továbbiakban:
Vámcodek) megfogalmazott külső árutovábbítási eljárást kell alkalmazni. A Vámcodek 91. cikke alapján a külső árutovábbítási eljárás biztosítja egy nem közösségi áru elszállítását a Közösség területén belül úgy, hogy arra kereskedelempolitikai intézkedések, illetve vá-
mok és más terhek – jövedéki adó – vonatkoznának. Jövedéki termék külső árutovábbítási szállítása történhet az NCTS⁴ rendszerben indított Egységes Vámokmánnal (EV), illetve az ÁRUREG⁵ rendszerben egyszerűsített eljárás keretében megvalósított – a NATO és Béke-
partner tagállamok fegyveres erőinek jogállásáról szóló egyezményben előírt – NATO 302. formanyomtatvánnyal.

A Magyar Honvédség jövedéki áruszállításai során a katonai vám-
ügyi szerv kizárólagos jogkörben végzi a NATO 302. formanyomtat-
vány kiadmányozását, a katonai csapat- és árumozgásokra vonatko-
zó vám eljárás különös szabályairól szóló 42/2004. (XI. 17.) PM ren-
delet 3. § (3) bekezdés e) pontja és a vám eljárás során alkalmazandó NATO okmányok köréről, alkalmazásáról, valamint kibocsátásuk eljá-
rási szabályairól szóló 15/2000. (IV. 14.) PM-HM együttes rendelet 9.
§ (4) bekezdése alapján. A Magyar Honvédség az adózatlan üzem-
anyag petróleum készleteit, a védelem terén alapvető biztonsági ér-
deket érintő, kifejezetten katonai, rendvédelmi, rendészeti célokra
szánt áruk beszerzésére, illetőleg szolgáltatások megrendelésére
vonatkozó sajátos szabályokról szóló 228/2004. (VII. 30.) Korm. ren-

⁴ Elsőként került bevezetésre az e-vámban, mely az ügyfelek között on-line módon valósítja meg a közösségi és egységes árutovábbítási eljárások elektronikus üze-
netcserén alapuló teljes körű feldolgozását és nyilvántartását.

(<http://nav.gov.hu/print/nav/archiv/vam/vaminformaciok/arutovabbitas/ncts.html>)

⁵ Áru Regisztrációs Rendszer, mely Magyarország nemzeti rendszere és minden tagország rendelkezik hasonlóval.

delet VIII. fejezet b) pontjának 7. alpontja alapján, mint haditechnikai eszközt szerzi be a MOL Nyrt-től.

A katonai vámügyi szerv egy éves szinten megkötött szolgáltatási szerződés alapján használ egy külső szoftverfejlesztő cég által alkotott és üzemeltetett készletnyilvántartó és bizonylat kiállító szoftverrendszert, mely alkalmas a 2710 19 21 KN kódjelű üzemanyag petróleum adófelfüggesztéssel történő szállítása esetén a szállítmányok EMCS rendszerben történő útba indítására, majd a Külső Kommunikációs Központon (KKK2)⁶ keresztül kommunikálva, a fogadó szervezetnél annak érkeztetésére. Az alkalmazott program a NAV által jóváhagyott és éves szinten ellenőrzött integrált váminformációs rendszer. A belföldön adófelfüggesztéssel útba indított szállítmányokat a fogadó szervezeti elem jövedéki ügyintézőjének a szállítmányok megérkezésekor az átvételt követően azonnal, legkésőbb azonban 30 napon belül vissza kell igazolnia. Beáll a jövedéki adófizetési kötelezettség, ha a szállítmány a meghatározott 30 napos határidőn belül nem kerül visszaigazolásra, tehát a feladó szervezeti elemnek a jövedéki adót meg kell fizetnie. Közösségi és harmadik országos viszonylatban a visszaigazolási határidő 4 hónap.

2.1. Adófelfüggesztéssel történő szállítás vasúton

Üzemanyag petróleum vasúti szállítása általában a MOL Nyrt. Százhalombatta Bázistelepe és az MH Pápa Bázisrepülőtér relációjára jellemző. A MOL Nyrt. az üzemanyag petróleum fogyási ütemének megfelelően, kocsirakományú áruként⁷ teljesíti szerződéses kötelezettségeit. Egy rendelés általában 5 darab Zaces típusú vagy más ehhez a típushoz hasonló U fősorozat jelű vasúti tartálykocsit foglal magában, mely körülbelül 360 000 liter üzemanyag petróleumnak felel meg. A repülőgépek használatához szükséges jövedéki adómentes üzemanyag petróleum biztosítása a HM VGH keretengedélye terhére valósul meg és a kiszolgálást az MH Pápa Bázisrepülőtér kijelölt állománya végzi.

A beérkezett üzemanyag petróleum lefejtése során első lépésben egy 3 főből álló bizottság (bizottsági vezető, laboráns, raktáros) kerül kijelölésre. A bizottság vezetője – aki egyben képzett jövedéki ügyin-

⁶ Az ügyfelek és a NAV közötti elektronikus ügyintézését biztosítja, az elektronikus ügyintézés központi belépési pontja (Dézsi, 2010. pp. 301.)

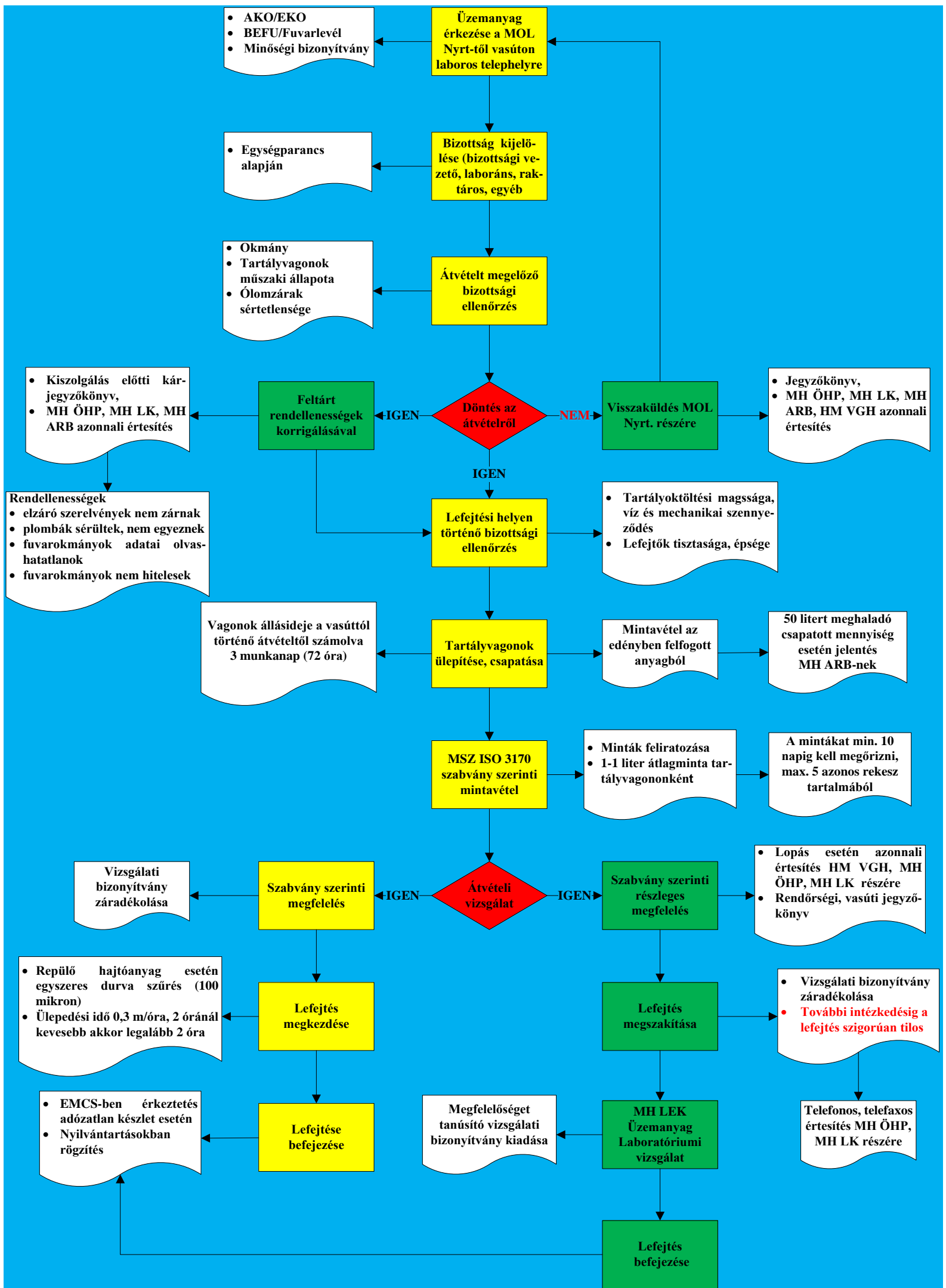
⁷ „Azok a küldemények, amelyek továbbításához egy vasúti kocsi teljes rakterét kizárólagos használatra igénybe veszik, illetve amelynek egyedi tömege az 5000 kg-ot meghaladja.” (Szegedi-Prezenszki, 2012. pp. 125.)

téző is – ellenőrzi a csatolt dokumentációt, így különösen az e-AAD, a belföldi fuvarlevél és a minőségi bizonyítvány adattartalmát. A bizottság tevékenysége kiterjed továbbá a vasúti tartálykocsik műszaki állapotának, illetve az ólomzárak sértetlenségének ellenőrzésére. Az ellenőrzést követően a vasúti kocsikat a lefejtés helyszínére tolják és az anyag üleptése céljából pihentetik. A lefejtési helyen történő bizottsági ellenőrzés kiterjed a tartályok töltési magasságának, a víz és mechanikai szennyeződések, valamint a lefejtők tisztaságának, épiségének vizsgálatára. Ha a vizsgálat során a bizottság rendellenességet tapasztal (pl. a vasúti tartálykocsik leeresztő csonkja nem megfelelően működik) azonnali jelentési és jegyzőkönyv felvételi kötelezettsége van, hiszen az ilyen esemény nagyban befolyásolhatja a fejtés lefolyásának sikerességét.

A tartályvagonok üleptését követően megtörténik azok csapatása, melynek során a csapatott mennyiség nem haladhatja meg az 50 litert, ellenkező esetben az átvevő személynek azonnal jelentenie kell az esetet és jegyzőkönyvben köteles rögzíteni a történeteket. A tartályvagonokból csapatott mennyiségekből az MSZ ISO 3170 szabvány szerint történik a mintavétel, azaz 1-1 liter átlagminta kerül feliratozva 10 napos megőrzési határidővel laboratóriumi célokra átadásra, az anyag bevizsgálását végzők részére. Ha a laboratóriumi vizsgálatok a beszállított üzemanyag petróleum minőségét megfelelőnek minősítik, a vizsgálati bizonyítványt záradékolják, és a fejtési folyamat megindítható.

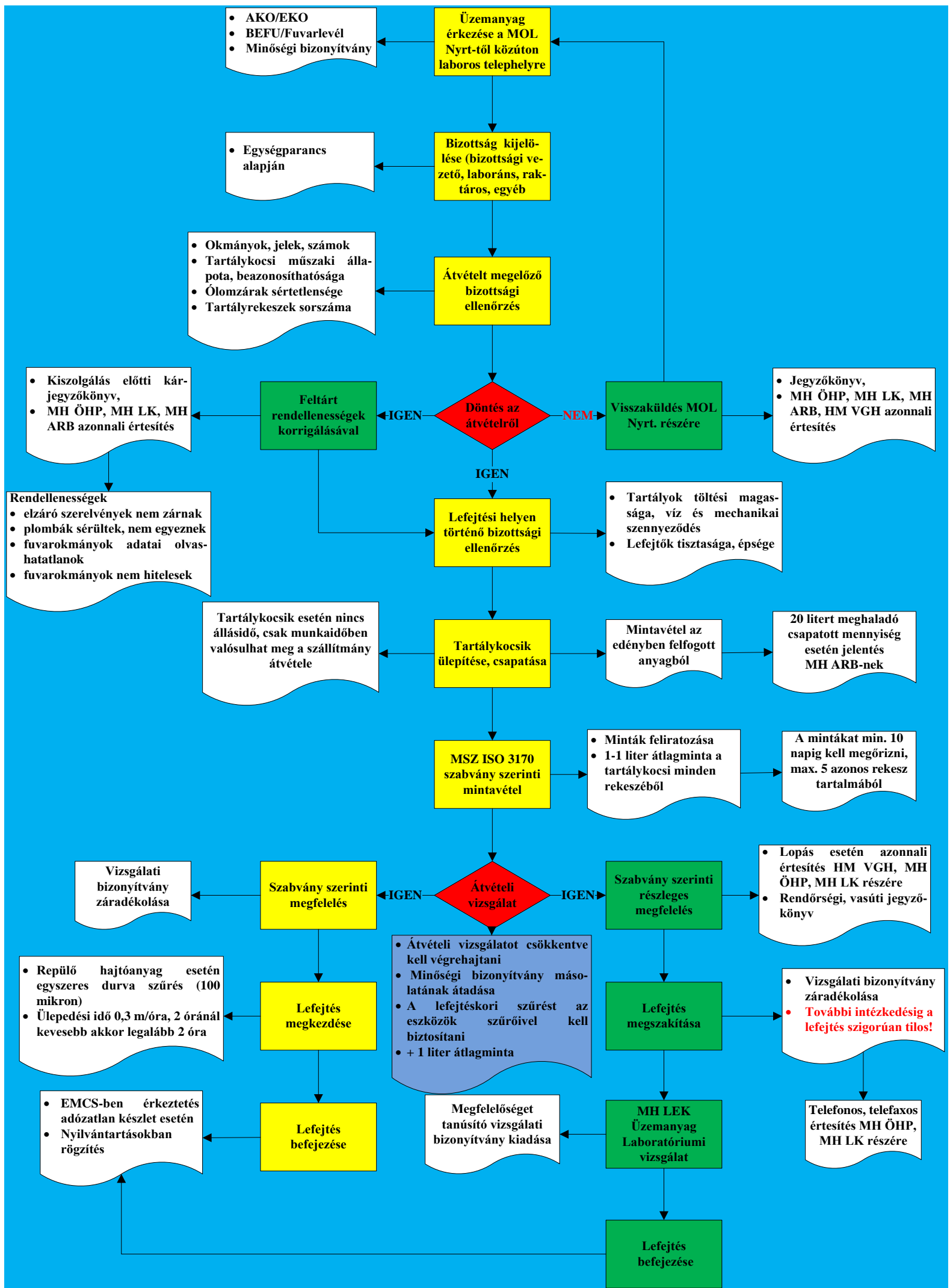
Az üzemanyag petróleum fejtése során egyszeres durva szűrést (100 mikron) kell alkalmazni. Az MH Pápa Bázisrepülőtér elektronikus, korszerű üzemanyag rendszerrel ellátott keretengedélyes telephely, így mind a fejtési, mind a kiszolgálási folyamatok jól nyomon követhetőek. A vasúti fejtések során úgynevezett gravitációs fejtés kerül alkalmazásra, azaz az üzemanyag petróleum saját súlyának köszönhetően teljes egészében eltávolítható a tartálykocsiból. E fejtési folyamat miatt kiemelten fontos, hogy a vasúti tartálykocsi leeresztő csonkja, illetve tartályfedele megfelelően működjön.

A gravitációs fejtést követően szivattyúkkal továbbítják az üzemanyag petróleumot a tárolótartályokba. A vasúti tartálykocsik ürítését követően a fejtést végző személynek meg kell győződnie a tartályok ürítettségéről, illetve annak eredményét be kell jegyeznie a helyszínen vezetett lefejtési naplóba. A fejtéssel megbízott személynek vizsgálnia kell továbbá a lefejtett üzemanyag petróleum mennyiségét a mérési bizonytalanság szempontjából is.

1. ábra. Vasúti üzemanyag petróleum szállítás folyamatábrája⁸

⁸ Az ábra a szerző saját szerkesztése.

2. ábra Közúti üzemanyag petroléum szállítás folyamatábrája⁹

⁹ Az ábra a szerző saját szerkesztése.

Ezt követően a szállítmány visszaigazolható az EMCS rendszerben és a kapott mennyiséget be kell vételezni a készletnyilvántartó program raktári nyilvántartásába, mellyel a betárolási folyamat lezárul.

2.2. Adófelfüggesztéssel történő szállítás közúton

A Magyar Honvédség üzemanyag petróleum szállításai leggyakrabban helyi és regionális jellegűek, és közúton valósulnak meg.

Tehát az adózatlan üzemanyag petróleum közúti szállítása elsősorban a MOL Nyrt. Százhalombatta Bázistelepe és az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis, illetve a keretengedélyes telephelyek közötti fuvarozások¹⁰ relációjában valósul meg.

A közúti fuvarozás keretében szállított adózatlan üzemanyag petróleum fejtési metódusai nagyjából megegyeznek a vasúti szállítás során ismertetett fejtési folyamatokkal, bár fontosnak tartom pár kivétel megemlítését.

Ilyen például az állásidő hiánya, a lefejtés kizárólag munkaidőben történő megvalósítása, illetve a mintavétel céljából csapatott mennyiség maximum 20 literes mennyisége.

Fontos továbbá az átvételi vizsgálat csökkentett végrehajtása, a minőségi bizonyítvány átadása, és hogy a fejtéskori szűrést az eszközök szűrőivel kell biztosítani +1 liter átlagminta mellett.

Közúti áruszállító jármű tartályából történő fejtés során nincs gravitációs mozgás, ebben az esetben a tartálykocsi lefejtő csonkjának a telephelyi tartály szívócsonkjához történő csatlakozását követően egy szivattyú mozgatja az anyagot.

Itt is fontos szerep jut a fejtést végzőknek, hiszen a folyamat végén meg kell győződniük a tartálykocsi ürített állapotáról, a lefejtett üzemanyag petróleum okmányokon szereplő és tényleges mennyiségéről és az elszámolható fejtési veszteségről.

¹⁰ Fuvarozás során a fuvaroztató teljes gépjárművet igényel a fuvarozótól, vagy a fuvarozó megbízási szerződés alapján saját gépjárműjével, az általa meghatározott útvonalon a megadott címre továbbítja a küldeményt (egyedi áru, darabáru), melynek súlya az 5.000 kg-ot meghaladja.

A betárolást követően a lefejtett mennyiséget szintén vissza kell igazolni az EMCS rendszerben a 2.1. alfejezetben ismertetettek szerint.

2.3. Adófelfüggesztéssel történő szállítás csővezetéken

Az adózatlan üzemanyag petróleum csővezetéken történő szállítása a MOL Nyrt. Százhalombatta Bázistelepe és az MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis keretengedélyes telephely relációjában valósul meg.

A telephely – a végbement beruházásoknak köszönhetően – korszerű üzemanyag ellátó rendszerrel rendelkezik, mely rendkívül megbízható, kicsi a fajlagos üzemeltetési költsége és környezet-szennyező hatása.

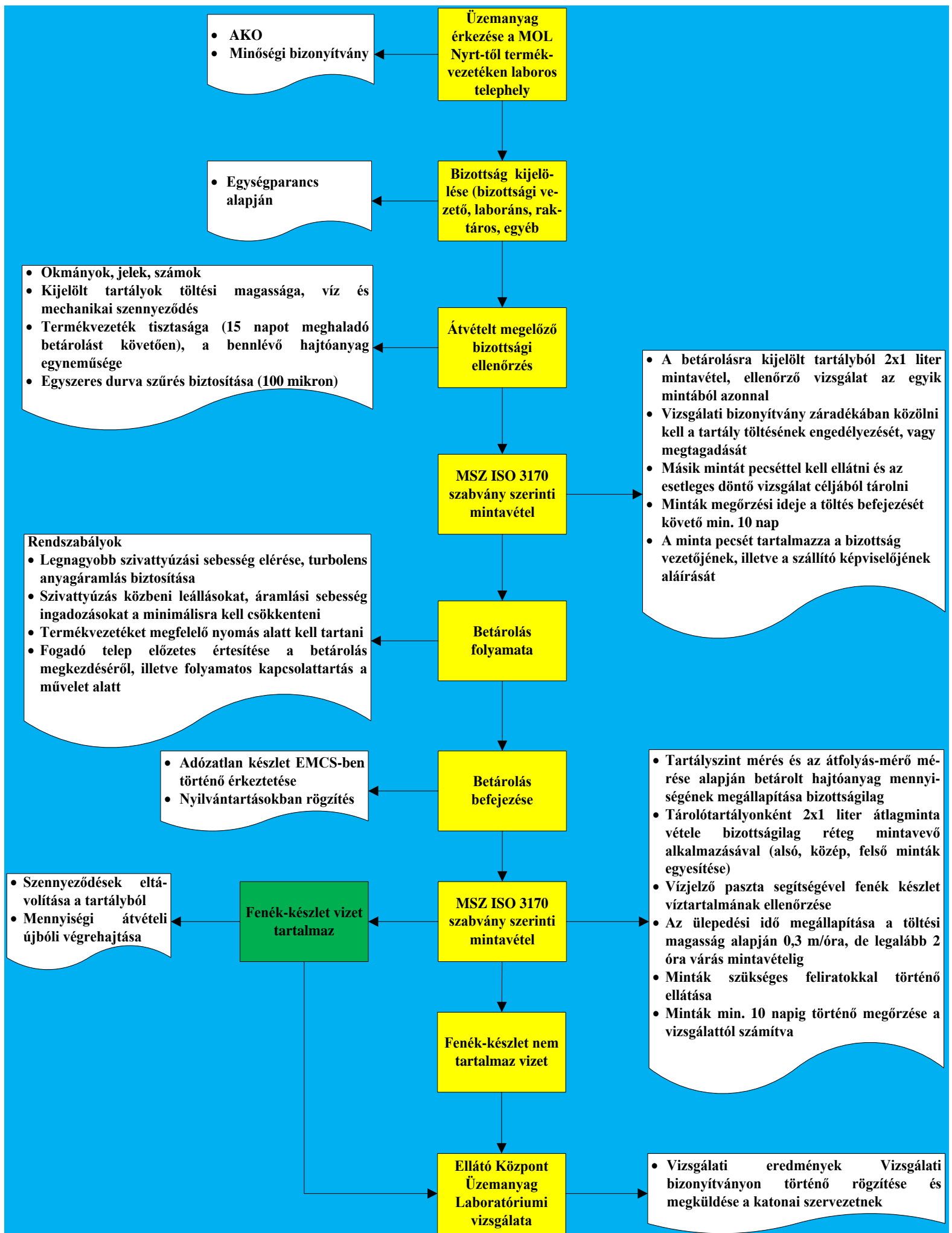
A kiépített csővezeték nem csak az adózatlan üzemanyag petróleum, hanem például a 2710 19 45 KN kódjelű adózott gázolaj és a 2710 11 45 kódjelű adózott ólmozatlan benzin szállítására és fogadására is alkalmas.

A minőségbiztosításnak a termék távvezetékes szállítása esetén van a legnagyobb szerepe, hiszen a kiszolgáló személyzetnek el kell kerülnie a csővezetékben található többféle üzemanyag keveredését és meg kell előznie a szennyezőanyagok rendszerbe jutását is.

A MOL Nyrt. százhalombattai telephelyéről nagy teljesítményű szivattyús rendszerrel juttatja el az adózatlan üzemanyag petróleumot kecskeméti telephelyére, ahonnan közvetlenül¹¹ fizikai betárolás nélkül vagy fizikai betárolással úgynevezett helyi módon, egy a Magyar Honvédség részére kizárólagosan kiépített csővezeték igénybe vételével, illetve annak használata nélkül kerül az anyag továbbszállításra a felhasználó MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis felé.

A 3. számú ábra bemutatja az adózatlan üzemanyag petróleum betárolási folyamatát az adminisztratív és a fizikai ellenőrzések, valamint a rendszerbe történő bevételezés szempontjából.

¹¹ „Közvetlen szállítás esetében a csőben csak a továbbítandó anyag (víz, olaj, gáz, gőz stb.) mozog.” (Szegedi-Prezenszki, 2012. pp. 136-137.)

3. ábra Csővezetékes üzemanyag petróleum szállítás folyamatábrája¹²

¹² Az ábra a szerző saját szerkesztése.

2.4. Adófelfüggesztéssel történő szállítás telepített töltőpontra, harmadik országban szolgáltatást teljesítő alakulat részére

Missziós környezetben – elsősorban harmadik országban – szolgáltatást teljesítő alakulatok járműveik ellátásához nélkülözhetetlen a megfelelő szintű üzemanyag ellátás, hiszen a járművek 7M célú¹³ üzemanyag biztosítása akár életet is menthet.

Az üzemanyag petróleum NATO célú felhasználása a légi eszközök mellett kiterjedhet a szárazföldi eszközök felhasználására is. Afganisztánban például a német haderő biztosítja a sok nemzetből álló NATO csapatok – így a magyar haderő – részére az F-34 NATO kódjelű üzemanyag petróleumot utólagos térítés fejében.

Hadműveleti területen az adózatlan üzemanyag petróleum beszerzése elsődlegesen helyi forrásból történik, azonban bizonyos esetekben hazai környezetből a Jöt. 11. § ga) pontja és az említett NATO 302. formanyomtatvány, illetve egyszerűsített vám eljárás bonyolítása mellett is kivitelezhető.

Ebben az esetben nincs szükség EMCS rendszerben történő indításra, illetve az üzemanyag petróleum esetleges visszaszállítása esetén annak visszaigazolására. A helyi beszerzéseket az MH Támogató Elem szakemberei bonyolítják.

Az adófelfüggesztéssel történő szállítás másik speciális esete az adózatlan üzemanyag petróleum telepített töltőpontra történő szállítása a Jöt. 11. § gb), gc) pontjai alapján. E fogalom alatt értjük például – az árvízi védekezés esetén – a Katasztrófavédelmi Operatív Bizottság által felállított és a honvédelmi miniszter által jóváhagyott pontokat, vagy az engedélyezett csapatmozgások és nemzetközi gyakorlat helyszínére szállított üzemanyag töltő pontokat.

Ezekben az esetekben a biztosítással megbízott keretengedélyes telephely tárolja ki, illetve maradvány esetén vételezi vissza az üzemanyag petróleum készletet.

¹³ „Amelynek feladata a megfelelő termék, megfelelő minőségben, megfelelő állapotban, a megfelelő helyen, a megfelelő időben, a megfelelő felhasználónak, a megfelelő költségen történő rendelkezésre állásának a biztosítása.” (Kovács, 2004. pp. 9.)

3. Elszámolás az adómentes üzemanyag petróleum készlettel

A katonai vámügyi szervnek minden tárgynegyedévet követő hónap 12. napjáig elszámolási kötelezettsége van a Jöt. 46. § (1) bekezdése alapján az adómentesen beszerzett, illetve készleten lévő adómentes üzemanyag petróleum termékkészlete vonatkozásában. A be- és kitárolások az e-AAD okmányok, a NATO és Békepartner célú feltöltések során kiállított STANAG 2034 Annex A melléklet szerinti bizonylatok és a Magyar Honvédség légi járműveinek, előmelegítő és pályaolvasztó berendezéseinek feltöltési, valamint lefejtési belső bizonylatai alapján kerülnek rögzítésre a jövedéki ügyintéző részéről.

A katonai vámügyi szerv, mint a keretengedélyes elszámolások kiállítására és elektronikus benyújtására – a Jöt. 53. § (3) bekezdés b) pontja, az egyes katonai célú felhasználással kapcsolatos jövedéki rendelkezések részletes szabályairól szóló 12/2010. (III. 31.) PM-HM együttes rendelet 2. § 3. pontja, és a külföldi fegyveres erők magyarországi, valamint a Magyar Honvédség eszközei külföldön végrehajtott üzemanyag feltöltésének és elszámolásának rendjéről szóló 1/2012. (I. 13.) HM utasítás 24. § (1) bekezdése alapján – feljogosított szervezet, kizárólagos jogkörrel végzi a keretengedélyes telephelyek elektronikus nyilvántartásai, illetve készletfelvételei alapján azok elkészítését.

Az adófelfüggesztéssel betárolt, illetve átvett üzemanyag petróleum esetében úgynevezett fejtési veszteség számolható el a jövedéki termékek veszteségnormáiról szóló 43/1997. (XII. 30.) PM rendelet 2. § (2) bekezdésében meghatározott nyári és téli időszaknak megfelelően az 1. számú mellékletben meghatározott %-os mértékig.

A Magyar Honvédség a beszerzett üzemanyag petróleum tárolására föld feletti tartályokat alkalmaz, melyhez szabottan téli időszakban 1R21 kódjelű 0,03%, nyári időszakban 1R22 kódjelű 0,08% veszteséget számolhat el a betárolt mennyiségek alapján. Nagyon fontos, hogy a veszteség csak betárolás esetén (adóraktári, más keretengedélyes telephelyi) számolható el. Az elszámolás áll egy 1010 jogcímkódú nyitókészletből, egy 2010 jogcímkódú növekedésből, egy 3010 jogcímkódú csökkenésből és egy 4010 jogcímkódú zárókészletből. Keretengedélyes elszámolás szempontjából nyári időszaknak a május 1-től szeptember 30-ig, téli időszaknak az október 1-jétől április 30-ig terjedő időszak minősül. Ezt figyelembe véve megállapítható, hogy a második és negyedik negyedéves elszámolások során meg

kell bontani az adott időszakban betárolt mennyiségeket és a megfelelő veszteségnorma kalkulálásával – tehát a téli és nyári norma együttes alkalmazásával – kell az elszámolásokat elkészíteni. A készletfelvétel során – mely a tárolótartályokban található tényleges készletek megállapítására irányul – 1%-os mérési bizonytalanság vehető figyelembe, mellyel az esetlegesen jelentkező adóköteles hiány mennyisége csökkenthető.

Az elszámolás során megállapított hiánnyal, illetve a többlettel csökkenteni vagy növelni kell az adózatlan üzemanyag petróleum nyilvántartás szerinti mennyiségét. Az elszámolás alapját a tényleges készlet képezi, melyet az elszámolás záró készleteként kell megjeleníteni. A 2710 19 21 KN kódjelű üzemanyag petróleum fajtakódja az 506-os, melyhez a Jöt. 52. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott 124 200 Ft/ezer liter adómérték tartozik.

A HM VGH székhelyén, illetve telephelyein a Jöt. 53. § (3) bekezdés c) pontjában kapott felhatalmazás alapján külön nyilvántartást vezet – elektronikus formában – az egyes katonai célú felhasználással kapcsolatos jövedéki rendelkezések részletes szabályairól szóló 12/2010. (III. 31.) PM-HM együttes rendelet 2. számú mellékletében meghatározott adattartalommal, de az elszámolások során a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 8/2004. PM rendelet 37. számú melléklete alapján megállapított jogcímkódokat kell alkalmaznia. Az üzemanyag petróleum elszámolása során alkalmazott legjellemzőbb jogcímkódokat és azok magyarázatait az alábbi táblázat foglalja össze.

AZ MH KERETENGEDÉLYES ELSZÁMOLÁSAI SORÁN ALKALMAZOTT FAJTAKÓDOK

2. számú táblázat

Növekedés		Csökkenés	
211	Adóraktárból betárolás (MOL Nyrt-től érvényes szerződés birtokában, a beszerzési ütemezések alapján történő üzemanyag petróleum biztosítása)	311	Adóraktárba szállított (repülési célra alkalmatlan, megsemmisítési célból érvényes szerződés birtokában MOL Nyrt. részére ellentételezés fejében átadott készlet)

2. számú táblázat (folytatás)

Növekedés		Csökkenés	
212	Adómentes felhasználó adómentes tárolásra engedélyezett telephelye(i)-ről betárolás (MH keretengedélyes telephelyek közötti áttárolás bevételezése)	312	Az adómentes felhasználó adómentes tárolásra engedélyezett telephelye(i)re visszaszállítás (MH keretengedélyes telephelyek közötti áttárolás kiadása)
213	Megszűnt keretengedélyű adómentes felhasználótól betárolás (jogutód szervezet részére átadott maradványkészlet bevételezés)	313	Adómentes felhasználónak keretengedély megszünetét követően szállított (jogutód szervezet részére maradványkészlet átadás)
221	Technológiából visszanyert tisztítás nélkül újra felhasználható (légi járműből lefejtett labor vizsgálatokat követően újra felhasználható)	321	Termék-előállításra kiadott (repülési célra kitárolt készlet)
222	Technológiából visszanyert újra fel nem használható (légi járműből lefejtett szennyezettsége miatt újra fel nem használható)	342	Igazoltan megsemmisített (repülésre alkalmatlan készlet pályaolvasztás céljára kialakított speciális sugárhajtóműben, vagy előmelegítő berendezésben történő elégetése, de ez a jogcím kód alkalmazandó a szennyezettsége miatt csak hulladékégetőben megsemmisíthető készlet (pl. fenékkészlet) esetén is a NAV külön engedélye és ellenőrzése mellett.

Ha a megállapított hiány mértéke a figyelembe vehető veszteség-norma alapján kalkulált, illetve a számított mérési bizonytalanság mennyiségének figyelembe vételével már nem csökkenthető tovább, akkor eseti, elektronikus úton beküldhető adóbevallást kell készíteni minden tárgynegyedévet követő hónap 20-ig, és az adóköteles hiány

mennyisége alapján számított jövedéki adó összegét 500 forintos kerekítéssel meg kell fizetni az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény alapján. Az adóbevallás elkészítésére a HM VGH jogosult. Adófizetési kötelezettséget keletkeztet továbbá az adófelfüggesztéssel történő szállítás során eltulajdonított készlethiány. Ebben az esetben az észlelést követően azonnal feljelentést kell tenni a rendőrség felé és a nyomozás eredményéről készített jegyzőkönyv egy példányát el kell juttatni a hatósági felügyeletet ellátó NAV területileg illetékes szervezeti eleme részére. A készlethiányt a feladó keretengedélyes, vagy adóraktári telephelynek kell csökkenésként elszámolnia, és a nyilvántartási mennyiségét korrigálnia.

4. Feleslegessé vált, felhasználásra alkalmatlan adómentes üzemanyag petróleum megsemmisítése

Előfordul, hogy az adómentesen beszerzett üzemanyag petróleum felhasználási célra alkalmatlanná válik, a labor vizsgálatok során kimutatott mechanikai szennyeződések miatt. Ilyen eset például, amikor a légi jármű üzemanyag rendszeréből valamilyen ok miatt (pl. repülés megghiúsulása) le kell szívni az üzemanyag petróleumot és annak szennyezettsége miatt az már repülési tevékenységre nem használható fel ismét. Másik eset lehet a tartályok tisztítása során összegyűjtött fenékkészlet, melynek rendkívül nagy a környezetkárosító hatása.

A felhasználási célra alkalmatlan készletet ugyanúgy kell nyilvántartani, mint a felhasználható készletet, és szállításuk esetén is alkalmazni kell az adófelfüggesztéssel történő szállítás szabályait, azaz az EMCS rendszerben történő útba indítást és érkeztetést. Az ilyen anyagok megsemmisítése kizárólag adóraktárban, vagy a NAV jóváhagyása és ellenőrzése mellett hulladékégetőben végezhető. A legnagyobb problémát a fenékkészlet okozza, mind a szállítás költségei (tartályautó rendszerét a szállítást követően igen költséges és nehézkes kitakarítani), mind pedig a megsemmisítés helyszíne miatt.

Ma Magyarországon nagyon kevés olyan hulladékégető található, amely alkalmas az ilyen anyagok hatósági engedéllyel történő megsemmisítésére. Az összegyűjtött és megsemmisítendő fenékkészlet szállítása során alkalmazni kell a veszélyes hulladékokra vonatkozó ADR szabályait. A Magyar Honvédség és a külföldi fegyveres erő a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megál-

lapodás (ADR) „A” és „B” Mellékletének belföldi alkalmazásáról szóló 61/2013. (X. 17.) NFM rendelet 1. § (2) bekezdés a) pontja alapján mentesül a saját tulajdonában lévő, vagy felelősségi körébe tartozó közúti járművekkel végzett szállításai során az ADR által előírt kötelezettségek alól. A megsemmisítésről a NAV hatósági felügyeletet ellátó szervezeti egysége jegyzőkönyvet készít, mely biztosítja a HM VGH adófizetési kötelezettség alóli mentesülését, illetve az érintett keretengedélyes telephely készlete is csökkenthető.

Összegzés

Tanulmányomban összefoglaltam a Magyar Honvédség keretengedélyes tevékenységét, illetve részletesen ismertettem a 2710 19 21 KN kódjelű üzemanyag petróleum jövedéki adómentes beszerzését, jövedéki adófelfüggesztéssel történő szállítását, raktározását és a saját, valamint a NATO és Békepartner célú felhasználását. Kitértem a jövedéki adó nélkül készletezett üzemanyag petróleum negyedéves készletfelvételi és elszámolási rendjére, továbbá a feleslegessé és a repülési célra alkalmatlanná vált készletek megsemmisítési rendjére.

Bemutattam a jövedéki termékek előállításával, forgalmazásával és felhasználásával szemben támasztott Európai Unió, valamint a hazai követelményrendszert, az alkalmazott jogforrásokat.

Felhasznált irodalom

1. Balasi B. et al. (2004): Közösségi Vámkódex I. VIVA Média Holding Zrt., Budapest pp. 223., 309., 387. ISBN963619542
2. Dézsi Zs. (2010) Vámjogi ismeretek. SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatika Zrt., Budapest pp. 171-172., 300-302., 304. ISBN 978 963 638 331 2
3. European Communities (2008): Kombinált Nomenklatúra. A Bizottság 1214/2007/EK rendelete a vám- és statisztikai nomenklatúráról, valamint a Közös Vámtarifáról szóló 2658/87/EGK tanácsi rendelet I. mellékletének módosításáról pp. 191. Letöltés dátuma: 2015. május 10.
<http://europa.eu.int/eur-lex/JOhtml.do?uri=OJ:L:2007:286:HU:HTML>

4. Kovács Z. (2004): Logisztika. Interaktív bevezetés a logisztikai rendszerek tervezésébe, szervezésébe, irányításába. Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém pp. 9. ISBN 963949528X
5. Laczi F. et al. (2004): Jövedéki ügyintézők kézikönyve. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Részvénytársaság, Budapest pp. 206., 250., 317-358. ISBN 963 394 570 4
6. Nemzeti Adó- és Vámhivatal EMCS Projekt (2009): Tájékoztató az EMCS rendszer működéséről v2.2 pp. 11.
7. <http://nav.gov.hu/print/nav/archiv/vam/vaminformaciok/arutova/bbitas/ncts.html> pp. 14. Letöltés dátuma: 2015. május 10.
8. Sipos T. (2014): a honvédelmi tárca vám- és jövedéki tevékenységei a Katonai Vámügyi Szerv szemszögéből és az adózatlan üzemanyag petróleum ellátási folyamatának javítási célú vizsgálata Diplomadolgozat, Pannon Egyetem Veszprém pp. 37-60.
9. Szegedi Z.-Prezenszki J. (2012): Logisztikamenedzsment. Kossuth Kiadó, Budapest pp. 125-131., 136-137. ISBN978-963-09-6569-9
10. Vanner G. et al. (2008): Jövedéki Kódex. VIVA Média Holding Zrt., Budapest pp. 9-13., 78.
11. Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága Inter-Operabilitási Program – Jövedéki Szakmai Csoportja (2002): Az Európai Unió Jövedéki Szabályozása. Szakmai Segédlet. VIVA Média Holding Zrt., Budapest pp. 9., 10.

Felhasznált jogforrások

1. A Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 1992. október 12-i 2913/92/EGK tanácsi rendelet
2. A Közösségi Vámkódexet létrehozó 2913/92/EGK tanácsi rendelet végrehajtásáról szóló 1993. július 2-i 2454/93/EGK Bizottsági rendelet
3. A jövedéki adóra vonatkozó általános rendelkezésekről és a 92/12/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2008/118/EK tanácsi irányelv
4. A közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény

5. A jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény
6. Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény
7. Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény
8. A közbeszerzésekről szóló 2011. évi CVIII. törvény
9. A védelem terén alapvető biztonsági érdeket érintő, kifejezetten katonai, rendvédelmi, rendészeti célokra szánt áruk beszerzése, illetőleg szolgáltatások megrendelésére vonatkozó sajátos szabályokról szóló 228/2004. (VII. 30.) Korm. rendelet
10. A közösségi vámjog végrehajtásának részletes szabályairól szóló 15/2004. (IV. 5.) PM rendelet
11. A jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 8/2004. (III. 10.) PM rendelet
12. A jövedéki termékek veszteségnormáiról szóló 43/1997. (XII. 30.) PM rendelet
13. A vámeljárással szemben alkalmazandó NATO okmányok köréről, alkalmazásáról, valamint kibocsátásuk eljárási szabályairól szóló 15/2000. (IV. 14.) PM-HM együttes rendelet
14. A katonai csapat- és árumozgásokra vonatkozó vámeljárással szemben különös szabályairól szóló 42/2004. (XI. 17.) PM rendelet
15. Egyes, katonai célú felhasználással kapcsolatos jövedéki rendelkezések részletes szabályairól szóló 12/2010. (III. 31.) PM-HM együttes rendelet
16. A Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás (ADR) „A” és „B” Mellékletének belföldi alkalmazásáról szóló 61/2013. (X. 17.) NFM rendelet
17. A külföldi fegyveres erők eszközei magyarországi, valamint a Magyar Honvédség eszközei külföldön végrehajtott üzemanyag feltöltésének és elszámolásának rendjéről szóló 1/2012. (I. 13.) HM utasítás

Gáspár Tibor¹

ADALÉKOK A MAGYAR HONVÉDSÉG LOGISZTIKAI ELLÁTÓ KÖZPONT TÖRTÉNETÉHEZ

II. rész

Absztrakt

A logisztikai egységek, szervezetek története kevésbé feltárt területe a hadtörténelemnek. Általában a hadtörténeti írások csak érintőlegesen szólnak a logisztikai szervezetekről, sokkal nagyobb hangsúlyt helyeznek a harcoló csapatok tevékenységének, szervezetének a bemutatására. Írásomban a hadianyagok raktározásával, ellátásával foglalkozó szervezetek felépítését, tevékenységét kívánom bemutatni. Előre kell bocsátanom, hogy a fent már említett okok miatt nem mindig sikerül a szükséges mélységben kifejteni a témát. Ennek legfőbb oka az elérhető források szűkösége. Az írás a gyökerektől, az ellátó rendszerek kialakulásától, a Magyar Honvédség Logisztikai Ellátó Központ (MH LEK) megalakulásáig kíséri végig az eseményeket, bemutatva vázlatosan az 1945 előtti rendszert, az 1945 utáni ágazati ellátó szerveket; az ágazat a csoportos ellátó központokon keresztül jut el az MH LEK-hez.

Kulcsszavak: raktárak, szertárak, ellátó központok, szolgálati ágak.

Elektronikai (híradó) ellátó szervezetek fejlődése

A híradóanyagokkal történő ellátást és a javítást a Híradó Anyagi Szolgálat végezte a Magyar Királyi honvédségben. A szolgálat alárendeltségébe tartozott a híradó szeroszlop. Ez a szervezeti forma az új hadseregben is megmaradt kezdetben. A javításokat a hiba nagyságától függően egy lépcsőzetesen felépített javítószolgálat látta el. A javítóműhelyek felszereltsége igazodott a javítások mélységéhez.²

¹ Dr. Gáspár Tibor nyá. mk. vörög az MH ÖLTP volt parancsnoka, e-mail: gaspartibor@upcmail

² Vörös Béla: A magyar hadseregek távbeszélőeszközei I. (1867 – 1945) Haditechnika 1993/3. szám. – 67. oldal.

1946-ban a szakfeladatok végrehajtására Budapesten – a régi bázis romjain – létrehozták a Honvéd Híradó Szertárt. Feladata a katonai alakulatok híradó eszközökkel való ellátása és ezek szertári (üzemi) javítása volt. A katonai híradás gyorsan fejlődött, egyre több anyag és eszköz áramlott a hadseregbe. A Honvéd Híradó Szertár már nem tudott megfelelően működni a régi helyen, és ezért az 50-es évek elején Gödöllőre költözött. Alapító okiratát 1954. november 25-én írták alá. Ebben az időszakban a tárolási lehetőségek javítása érdekében raktárakat hoztak létre Pétervásárán, Budapesten, Szabadszálláson és Nyíregyházán.

Gödöllőn a híradó szervezet fokozatosan növekedett. 1960-ban Központi Híradóanyag-javító Üzemre szervezték át, amely 100 fővel működött. Feladatköre kiegészült a műszaki fejlesztési és gyártási tevékenységgel is, de munkája természetesen a katonai tevékenységre koncentrált.

A Honvédelmi Bizottság 7/230/1972. számú határozata alapján további költségvetési üzemek alakultak, így jött létre a Központi Híradóanyag-javító Üzem szétválásával a Híradó Technikai Javító Üzem és a Híradóanyag Raktár. A Híradó Technikai Üzem kialakítása 1973 végére fejeződött be. Jelentősen megváltozott az üzem gazdálkodása, költségvetési szervezetté vált. A műszaki feladatkör polgári tevékenységgel is kibővült, emiatt a katonai feladatok egy része más, polgári üzemekhez került át.³

Az előljárói döntéseknek megfelelően 1982 végén a raktár új szervezeti formára tért át. Az intézet megnevezése Híradó Anyagellátó Központ (HIEK) lett. Az ellátó központ alárendeltségébe kerültek a területi raktárak – Pétervására, Nyíregyháza – is.

A katonai javítóüzemek átszervezése során, 1992-ben az üzem 100%-os állami tulajdonú, egyszemélyes, zártkörű alapítású részvénytársasággá alakult. A korábbi túl merev katonai szabályokra épülő, jelentős tartalékokkal rendelkező részvénytársaság a hagyományosan magas színvonal fenntartása mellett a piaci követelményekhez rugalmasabban alkalmazkodó technológiára tért át.⁴

Az MH Elektronikai Szolgálatfőnökséget 1990. március 1-i hatállyal, az anyagi-technikai integráció jegyében hozták létre. Az integráció az elektronikát már valamilyen formában alkalmazó szolgál-

³ H M ARMCOM Kommunikációtechnikai Rt. Haditechnika 1996/3. szám. – 56. oldal.

⁴ HM ARMCOM Rt: i. m. – 56. oldal.

latoknál a szakanyagok tervezésével, beszerzésével, fenntartásának, javításának, valamint a csapatok ezekkel való ellátásának szervezésével kapcsolatos feladatok egyetlen szervezetbe való összevonását, csökkentett, de szakképzett állománnyal történő megoldását tűzte ki célul.⁵ Az ellátó szervezet, az MH Elektronikai Szolgálatfőnökség (MH ESZF) megalakulása után, 1993. január 1-vel MH Elektronikai Anyagi-Technikai Ellátó központtá (MH EATEK) alakult át, amely az MH ESZF-ség alárendeltségében középírányító szervezetként működött tovább.

Az MH EATEK rendeltetése a fő- és szakanyagfelelősségi körébe tartozó eszközökre és anyagokra kiterjedően az MH szintű gazdálkodási, anyagi-technikai biztosítási feladatok tervezése, szervezése és végrehajtása volt. A rendeltetésből következő feladatrendszer a szolgálatfőnökség költségvetési tervjavaslatának előkészítésében, az eszközök és anyagok beszerzésével kapcsolatos gazdálkodási tevékenységben, valamint a katonai szervezetek tábori híradó, rejtjelző és titkosító, földi repülésirányító rádió, rádiónavigációs és fénytechnikai (FRISZ, FÉT), elektronikai harc (EHC), számítás-, ügyvitel- és nyomdatechnikai (SZÜNY) eszközökkel és anyagokkal történő ellátásában, különböző szintű technikai kiszolgálásának és javításának tervezésében, koordinálásában realizálódott.

A alaprendeltetés a végrehajtó szervek, valamint a területi szervek tevékenységén keresztül valósult meg. A végrehajtó szervek a gödöllői bázison kerültek kialakításra, felépítésük a következő volt:

- technikai tervző osztály;
- adatfeldogozó osztály;
- gazdálkodási osztály;
- ellátó és nyilvántartó osztály;
- tároló osztály.

A végrehajtó szervek feladata többsíkú volt:

- tervezték, szervezték az elektronikai anyagi-technikai biztosítás (ATB) részükre meghatározott MH szintű feladatait;
- irányították a területi szervek azonos tevékenységet folytató szervezeti elemeit;

⁵ Antal Károly: A Magyar Honvédség Elektronikai Szolgálatfőnöksége. Katonai Logisztika 1993/2. szám. – 173. oldal.

- végrehajtották a fenntartási anyagokkal kapcsolatos gazdálkodási, ellátási feladatokat.

Az MH EATEK területi szervezeteinek a feladatai a következők voltak:

- az 1. Híradóanyag-javító és -ellátó raktár (HAJER), Nyíregyháza. Alapfeladatát képezte az állománytáblás, hadinormás eszközök MH szintű tárolása, illetve a katonai szervezetek ezen eszközökkel történő ellátása, valamint a tárolásban lévő eszközök 4. TK szintű javítása;
- a 2. Híradóanyag javító és ellátó raktár, Pétervására. Feladata volt a kiképzési, őrzésvédelmi eszközök, speciális mérőműszerek, lúgos akkumulátorok MH szintű tárolása, javítása. Kiemelt feladatként végezte a harcászati rádiórelé állomások felújítását;
- a Számítástechnikai javító és ellátó raktár (SZJER), Budapest. A szolgálatfőnökség elektronikai osztályvezetőjének közvetlen szakmai irányítása mellett végezte a SZÜNY eszközök, fenntartási- és segédanyagok MH szintű gazdálkodásával, ellátásával, illetve mint területi szerviz, Budapest és körzetében diszlokáló szervezetek eszközeinek technikai kiszolgálási feladatait. Kizárólag központi feladatok végrehajtására kialakított szervezeti elem volt, biztosítását, kiszolgálását a gödöllői bázis, illetve a HM HTI végezte.

Az MH EATEK a fenti szervezeti formában 24 200 m² zárt, 18 800 m² fedett, 31 200 m² nyitott és 4800 m² szükség tárolóval rendelkezett.⁶

Az MH EATEK 2001-ig folytatta az elektronikai anyagi ellátás feladatait az elektronikai szolgálat alárendeltségében, majd beolvadt az MH Haditechnikai Ellátó Központ (MH HTEK) szervezetébe. A szakmai feladatok irányítását továbbra is a szakmai előljáró, akkor MH elektronikai szolgálatfőnök végezte. Gödöllőn megmaradt az elektronikai anyag- ellátási funkció. A területi raktárak (Pétervására, Nyíregyháza) inkurrencia raktárakká alakultak át. A SZJER az MH HTEK önálló raktára lett.

⁶ Hegedüs Sándor: Magyar Néphadsereg Elektronikai Anyagi-Technikai Ellátó Központ. Katonai Logisztika 1993/4. szám. – 202 – 207. oldal.

Műszaki technikai ellátó szervezetek fejlődése

Az új hadsereg kiépülésével a műszaki technikai ellátó szervezetek is megalakultak. A vegyivédelmi szervezetek Budafok-Hárosról történt átköltözését követően, 1951 őszén, a felszabadult helyre költöztek, és megalakult a Műszaki Szertár. A Szertár az óbudai Műszaki Raktár és a szentendrei Utász Szertár egyesítéséből jött létre. (Háros-félszigeten a századfordulón indult el az első építkezés. Először kendergyárat építettek, majd ebből hajógyárat fejlesztettek ki. Az akkor emelt épületek alkották a későbbi intézet létesítményeinek zömét. A tulajdonosok csődbemenetele után a terület a Magyar Királyi Honvédség raktárbázisa lett.⁷)

A hatvanas évek végén a Szertár új szervezetre tért át, MN Központi Műszaki Anyagraktár és Javító Üzem lett. Az anyagellátás mellett nagyobb hangsúlyt kapott a műszaki technikai eszközök javítása. Ennek érdekében korszerű műhelycsarnok épült a kiszolgáló létesítményekkel együtt.

A következő nagy átalakulás 1972 – 73-ban történt. A szervezet két részre vált. A javító tevékenységet költségvetési üzem formában szervezték meg, és megalakult a Központi Műszaki Javító Üzem. A műszaki technikai anyagellátási feladatok végrehajtására létrejött az MN Műszaki Technikai Ellátó Központ (MŰTEK). Alárendeltségében műszaki harcanyag- raktár működött Devecserben és Recskén.

Az 1960-as évek közepétől, de különösen az 1970-es években a hadsereg minőségi fejlesztésének keretén belül jelentős mértékben korszerűsödtek a műszaki technikai eszközök. Az új eszközök rendszerbeállításával jelentős mennyiségi növekedés történt.

Ekkor kerültek rendszerbe az ATT alapgépekre kifejlesztett út- és állásépítő gépek (BAT, BAT-M, BAT-3, MDK-2), a KRAZ járműcsaládra épített hidrakók (TMM-3) és szalaghidak (PMP), valamint a deszant átkelő gépek (GSZP-55, PTSZ-M, K-61) és a hídvető harckocsik (BLG-60 és 67). Ugyanez játszódott le a műszaki harcanyagokkal történő ellátás területén. Rendszerbe kerültek az akkor még korszerűnek mondható GYATA-64 típusú gyalogsági és az UKA-63 típu-

⁷ Jávor József: Az MH Műszaki Technikai Ellátó Központ. Katonai Logisztika 1993/4. szám. – 194. oldal.

sú harckocsi aknák. Ezek a változások kedvező hatást gyakoroltak a műszaki technikai biztosításra.⁸

A fegyverzet-technikai integráció kapcsán 1984-ben a központ az MN Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökség alárendeltségébe került. Szakmai tevékenységét a főcsoportfőnökség Műszaki Technikai Osztálya irányította.

1991-ben az intézet (MŰTEK) alárendeltségébe került a 12. Tábori Műszaki Anyag Raktár. 1992-ben megszűnt a Központi Műszaki Javító Üzem és részei az ellátó központ szervezetébe integrálódtak.

Az Magyar Honvédségnél bekövetkezett változások maguk után vonták az intézet alaprendeltetésének változását is. Ez egyrészt a beépült szervezetek feladatainak átvételét, másrészt a felső vezetés létszámcsökkentése miatt a feladatok és jogkörök leadását jelentette. Az intézet alaprendeltetése lett az MH állománytáblás, normás, kiképzési és fenntartási műszaki anyagainak, műszaki technikai eszközeinek, harc- és szakanyagainak biztosítása, azok beszerzésével, elosztásával, központi javításával, tárolásával és az MH szintű nyilvántartásával kapcsolatos feladatok tervezése és végrehajtása.

Az MH MŰTEK szervezeti felépítése az alábbi volt:

- Vezető szervek;
- Biztosító alegységek;
- Végrehajtó alegységek;
- Kiszolgáló alegységek;
- Laktanya elhelyezési szervek;
- Mozdósítást előkészítő szervek.

Az alaprendeltetésből adódó feladatokat a parancsnok gazdálkodási és ellátási helyettes, valamint a parancsnok javítási helyettes vezetésével a végrehajtó alegységek állományába tartozó szervezetek hajtották végre, amelyek a következők voltak:

- Tervezési és gazdálkodási osztály;
- Adatfeldolgozó osztály;

⁸ Budai István: A MH Műszaki-Technikai Szolgálat. Katonai Logisztika 1993/1. szám. 132 – 133. oldal.

- Felszerelési eszköz és anyagtároló osztály (az osztály feladatait Budafok-Háros és Szabadszállás helyőrségekben végezte);
- Fenntartási anyagtároló osztály (az osztály feladatait Budafok-Háros és Nógrád helyőrségekben végezte);
- Javítási osztály;
- Szerviz;
- Repülőtéri karbantartógép szerelő részleg.

Önálló állománytáblával rendelkező katonai szervezetként, de az intézet alárendeltségében végezte a központi készletű robbanóanyagok tárolását, a csapatok ellátását és a felhasználások ellenőrzését az MH 1. számú Robbanóanyag Raktár Devecserben és az MH 3. számú Robbanóanyag Raktár Recsken.⁹

A következő lényeges átalakulás 2000-ben következett be. Az MH Haditechnikai Ellátó Központ megalakulásával az MH MŰTEK megszűnt, feladatrendszere és raktári készlete beépült az újonnan alakult Lánctalpas és Hőerőgép Raktárba és az MH Haditechnikai Ellátó Központ része lett. A Budafok-Hároson lévő bázis inkurrencia raktárrá alakult át. A még szükséges technikai eszközöket és anyagokat Mátyásföldre szállították át. Az MH MŰTEK volt telephelye Budafok-Hároson inkurrencia raktárként funkcionált több éven keresztül.

A robbanóanyag raktárak az MH Harcanyag Ellátó Központ alárendeltségébe kerültek.

Vegyivédelmi technikai ellátó szervezetek fejlődése

A második világháború befejezése után az új hadsereg megalakulásával önálló vegyivédelmi szervezetek nem jöttek létre. A vegyivédelmi feladatokat a műszaki csapatok végezték.

1949-ben az egész hadsereget érintően felmérték a fellelhető anyagi készleteket, így a vegyivédelmi anyagokat is. Az előtalált készletek begyűjtésén túl 1950-ig vegyivédelmi eszközöket és anyagokat nem szereztek be. A katonai vezetés 1950-ben érkezettnek látta az időt a vegyivédelmi szolgálat létrehozására és működési fel-

⁹ Jávor József: i. m. – 196 – 198. oldal.

tételeinek megteremtésére. A Honvéd Vezérkarhoz önálló vegyivédelmi osztályt szerveztek.¹⁰

1950. október 15. és november 01. között Budafok-Hároson megalakult a 9. önálló vegyiharc század és a Vegyiharc Szertár (MN 9963), mint a HVK önálló vegyivédelmi osztály közvetlen alárendeltjei.

A Vegyiharc Szertár első feladatai között szerepelt, hogy a különböző más szervek raktáraiból összegyűjtse a megmaradt vegyivédelmi anyagokat. Ezen anyagok a múlt hadsereg készletéből visszamaradt egyéni védőeszközök, lángszórók és egyéb anyagok voltak. Az anyagok összegyűjtése a szentendrei Utász Szertárban történt, majd onnan szállították át Budafok-Hárosra. Az összegyűjtött anyagokat rendezték és karbantartották. Feladata volt továbbá, hogy átvegye a Szovjetunióból érkező vegyivédelmi anyagokat és technikai eszközöket. A készletek rendezése után megkezdődött a csapatok részére történő átadásuk.¹¹

A Vegyiharc Szertár parancsnoka a megalakuláskor Berkes Tibor főhadnagy volt. A személyi állomány 10 – 12 fő tisztből, 15 – 20 fő polgári alkalmazottból és 30 – 40 fő sorkatonából állt. A szállítási feladatok végzésére 1 db Vippon és 4 db Rába típusú gépjármű állt rendelkezésre. A Szertárt ellátásra a 9. Önálló Vegyiharc Századhoz utalták.¹²

1951 nyarán a Szertár áttelepült Óbudára a Keled utcai új telephelyre. Ezzel egyidőben átszervezésre került sor, és a szervezet a Vegyivédelmi Szertár megnevezést kapta. Parancsnoka Tarnóczi Zoltán főhadnagy lett, a technikai helyettes beosztásba Garamszegi István főhadnagy került.

Az áttelepüléssel az ellátási utaltság megszűnt, ettől kezdve e tevékenységet a szervezetébe állított ellátó és kiszolgáló alegységével végezte. A szakfeladatok végrehajtására osztály szervezetet hoztak létre.¹³

¹⁰ Jubileumi Emlékkönyv. A Magyar Honvédség Vegyivédelmi Anyagellátó Központ 50 éves története 1950 – 2000. Magyar Honvédség Vegyivédelmi anyagellátó Központ kiadvány, 2000. – 46. oldal.

¹¹ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 47. oldal.

¹² Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 48. oldal.

¹³ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 49. oldal.

1952 júliusában parancsnokváltás történt, Barátfalvi Vendel főhadnagyot nevezték ki parancsnoknak.¹⁴

Az egyre növekvő anyagmennyiség és a korszerűbb tárolási igény, valamint a technikai kiszolgálás feladatai szükségessé tették egy új bázis építését a Vegyivédelmi Szertár elhelyezésére és működési feltételeinek biztosítására. Az új bázis létesítésére Budapest X. kerület Téglavető úti területet jelölték ki. Itt az építkezés 1952-ben kezdődött meg és 1953-ban fejeződött be. Az átköltözésre július – szeptember között került sor.¹⁵

1954-ben ismét parancsnokváltásra került sor, Szatmári József őrnagyot nevezték ki parancsnoknak. Ezt az időszakot a raktárak zsúfoltsága és - ebből adódóan - komoly tárolási gondok jellemezték. A tárolási gondok megoldására létrehoztak Karcagon egy kikülönített raktárrészleget, ahova jelentős anyagmennyiséget csoportosítottak át.¹⁶

1956 nyarán a Szertár ismét átszervezésre került, irányítását 1956 őszétől az MN Vegyivédelmi Parancsnokság végezte. Az átszervezés során a sorállományú őrség helyett polgári őrséget hoztak létre, és a Szertár részére Vácott új objektumot jelöltek ki. Az anyagok átcsoportosítását Vácra vasúti és közúti szállítással megkezdték, de befejezni a forradalom miatt már nem tudták. A félbe maradt áttelepülés a forradalom után már nem folytatódott, az elszállított anyagokat visszaszállították a Téglavető utcai bázisra, és a szakfeladatok végzését továbbra is ott folytatták.

1957 elejétől megkezdték a sérült és felesleges anyagok begyűjtését az alakulatoktól. Néhány példa a mennyiségekre:

– 51M gázálarc	362 000 klt.
– oxigénlégző	700 000 klt.
– védőlepel	466 000 klt.
– ködkézigránát	434 000 db
– ködgyertya	200 000 db
– mentesítő gépkocsi (különbéle)	176 klt.

A szertárhoz beszállított anyagok nagy részét felújították, kisebb részét kiselejtezték. A szakgépjármű állomány nagy részét üzemsze-

¹⁴ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 50. oldal.

¹⁵ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 50. oldal.

¹⁶ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 51. oldal.

rú felújítással kellett üzemképessé tenni. A bevont mennyiség nagyságára jellemző, hogy a Szertár összes beépítetlen területén gépjárművek álltak.¹⁷

1957-ben kisebb szervezeti korrekcióra került sor, és Gerlóczi György őrnagyot nevezték ki parancsnoknak. Ebben az időszakban a Szertár szervezeti felépítése az alábbi volt:

- Törzs és hadtáprészleg;
- Operatív osztály;
- Tároló raktárak (egyéni védőeszköz, vegyianyag, gép- és eszköz) és szállító alosztály;
- Javító műhely;
- Kémiai laboratórium;
- Hitelesítő laboratórium.¹⁸

1961-ben felszámolták a karcagi kikülönített raktárrészleget, az anyagokat beszállították a Szertárba.

1964-ben szervezeti korrekcióra került sor, amelynek során jelentősen csökkent a Szertár polgári alkalmazotti létszáma. A raktáraknál sorállományt rendszeresítettek. A műhelyeknél a szakmunkás beosztások egy része is sorállományú lett.

A laboratóriumokban is vegyes állomány lett szervezve. A szállító alosztály teljes beosztott állománya sorkatona lett. Az őrzésvédelmi feladatok ellátására egy őrszázadot rendszeresítettek.

Ezekben az években az alaprendeltesből adódó feladatok mellett jelentős volt a Szertár szerepe az előjáró vegyivédelmi főnökség által szervezett szaktanfolyamok előkészítésében és végrehajtásában. Több turnusban itt történt a vegyivédelmi mesterek továbbképzése.

Az új technikai eszközök rendszerbeállítása előtti bemutatókat és továbbképzéseket is a Szertárnál vezették le. Az első éves vegyivédelmi tiszti iskolai hallgatók két évfolyamának csapatgyakorlatát is itt végezték.

¹⁷ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 51 – 52. oldal.

¹⁸ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 53 – 54. oldal.

Az előzőekben bemutatott szervezeti formában 1967-ig működött a Vegyivédelmi Szertár. Ebben az időben vezető beosztásokat töltöttek be:

- Parancsnokok: Kántor Rajmund őrnagy (1959 – 1961); Lukács Béla őrnagy (1961 – 1963); Farkas Béla alezredes (1963 – 1969);
- Parancsnok tárolási helyettes: Mészáros Zoltán százados;
- Parancsnok technikai helyettesek: Kun István százados (megbízott); Korognai Károly mk. főhadnagy;
- Hadtápfőnökök: Kárpáti János százados; Jóvér János százados;
- Laborvezetők: Kun István százados; Végh László százados; Kemény István őrnagy; Palkó Lajos főhadnagy; Solymosi József főhadnagy.¹⁹

1968-ban a Vegyivédelmi Szertár új szervezetre tért át, megnevezése MN Központi Vegyivédelmi Anyagraktár és Javító Üzem (KVAJÜ) lett. Az új szervezet az eddigi funkciók szerinti tagozódásról áttért a szakma szerinti tagozódásra. Megnövekedett a mérnöki, technikai és szakmunkás beosztások száma.

A KVAJÜ az alábbi szervezeti felépítésben működött:

- Parancsnokság;
- Tervező és szervező osztály;
- Vegyi- és radiológiai osztály (Kémiai laboratórium; Radiológiai laboratórium; Egyéni védőeszköz tároló alosztály és Vegyi- és sugárzó anyagtároló alosztály);
- Vegyivédelmi géposztály (Vegyivédelmi gépjavító műhely; Vegyivédelmi eszköztároló alosztály);
- Nukleáris műszerosztály (Nukleáris műszertároló alosztály; Nukleáris műszerjavító alosztály; Hitelesítő laboratórium);
- Gazdasági osztály;
- Őrszázad.²⁰

¹⁹ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 56 – 57. oldal.

²⁰ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 58 – 62. oldal.

A Központi Vegyivédelmi Anyagraktár és Javító Üzem az előzőekben leírt szervezeti formában 1983-ig működött. Vezető beosztásban az alábbi személyek voltak:

- Parancsnokok: Farkas Béla alezredes (1963 – 1969); Korognai Károly mk. százados (1969 – 1983);
- Parancsnok- helyettesek: Barátfalvi Vendel alezredes; Nitsch László alezredes;
- Tervező és szervező osztályvezető: Mészáros Zoltán őrnagy;
- Vegyi- és radiológiai osztályvezetők: Kun István mk. őrnagy; Gachály András mk. százados; Palkó Lajos mk. százados;
- Vegyivédelmi géposztályvezetők: Korognai Károly mk. százados (1969-ig), Sorossy Ferenc mk. főhadnagy;
- Nukleáris műszer osztályvezetők: Virányi László mk. őrnagy; Gáspár János főhadnagy;
- Laborvezetők: Palkó Lajos mk. százados; Solymosi József mk. százados; Lokody Attila főhadnagy.²¹

A megnövekedett szakfeladatok és tárolási szükséglet miatt jelentős felújítások és bővítések kezdődtek az intézetnél. A tárolótér bővítése érdekében az intézet déli oldalán, terület- kisajátítással 30 %-al megnövelték a területet. A tároló épületek kapacitását kiegészítették modul barakkok és könnyűszerkezetes épületek megépítésével. Ennek eredményeként az intézet 3800 m² fűthető, 2700 m² fűtetlen, 1700 m² fedett szín, 8400 m² szabadtéri, összesen 16 600 m² tárolótérrel rendelkezett. A legnagyobb szakmai beruházás az izotóptároló megépítése volt, ahol megoldották a biztonságos munkavégzés feltételeit, és biztosították az izotópok megőrzésére előírt szabványok betartását. Ekkor végezték el a laboratóriumok teljes felújítását.²²

Az előjárói döntéseknek megfelelően 1982 végén új szervezeti formára tért át a szervezet. Az intézet megnevezése Vegyivédelmi Anyagellátó Központ (VAEK) lett.

A szervezeti felépítése az alábbiak szerint alakult:

- Parancsnokság (Törzsosztály; Pénzügyi szolgálat; Ügyvitel; Hírközpont, Személyügy);

²¹ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 62 – 63. oldal.

²² Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 63 – 65. oldal.

- Gazdálkodási és ellátási osztály (Tervező és nyilvántartó alosztály; Gazdálkodási alosztály; REVA alosztály; „M” anyagtárolási alosztály; Szállítási alosztály);
- Vegyi és radiológiai osztály (Kémiai laboratórium; Radiológiai laboratórium; HAVARIA laboratórium; Egyéni védőeszköz tároló alosztály, Vegyi anyag tároló alosztály);
- Vegyivédelmi gépjavító és tároló osztály (Vegyivédelmi gépjavító alosztály; Vegyivédelmi gép- és eszköztároló alosztály);
- Tűzvédelmi gép- és eszköztároló osztály (Tűzvédelmi eszközjavító és ellenőrző alosztály, Tűzvédelmi eszköztároló alosztály);
- Nukleáris műszerjavító és tároló osztály (Műszerjavító alosztály; Hitelesítő laboratórium; Műsertároló alosztály);
- Gazdasági osztály (Anyagi technikai szolgálat).

A rendszeresített állomány 12 tisztből, 16 tiszthelyettesből, 95 sorállományú katonából, 60 polgári állományú dolgozóból, összesen 183 főből állt. Az Ellátó Központ közvetlen előjárója az MN vegyivédelmi főnök, szakmai irányítója pedig az anyagi – technikai osztályvezető volt. 1984-ben a VAEK a Fegyverzettechnikai Főcsoportfőnökség alárendeltségébe került. Közvetlen előjárója és irányítója a vegyivédelmi technikai szolgálatfőnök lett.²³

A 90-es évek elején végrehajtott haderő- átalakítás következtében jelentősen megnőtt a feleslegessé vált szakanyagok mennyisége, amelyek bevonása az Ellátó Központnál a tárolási helyzetet kezelhetetlenné tette. Rendszeressé vált az anyagok szabadtéri tárolása. A selejt és felesleges anyagok megsemmisítése pénzhiány miatt nem folytatódott. A polgári állomány körében közel 20 %-al csökkent a létszám.

A fentiek miatt az Ellátó Központ alárendeltségébe került a 21. Vegyivédelmi Anyagraktár (Kiskunfélegyháza), és integrálódott szervezetébe a Nógrádon lévő – Hátország Védelmi Parancsnokság alárendeltségébe tartozó – vegyivédelmi raktárrészleg (1. Raktár). A két raktár átvétele után jelentős anyagátcsoportosítások történtek.²⁴

²³ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 65 – 73. oldal

²⁴ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 75. oldal

1995. december 01-ei Korognai Károly mérnök ezredes a felső korhatár elérésével szolgálati nyugállományba került. A parancsnoki beosztást Varga Tibor mérnök alezredes vette át.

1996. szeptember 16-tól módosult az Ellátó Központ állománytáblája. Megszűnt a törzsszótályvezetői, a parancsnok vegyi- és radiológiai helyettesi beosztás, valamint az 1. Raktár (Nógrád) szervezete. Parancsnok általános helyettesi beosztást rendszeresítettek. Létrehozták a tervező osztály, a vegyivédelmi anyag- és nukleáris tároló osztály, valamint a nukleárisbaleset- és vegyikatasztrófa-elhárító technikai osztály (NBVETO) szervezetét. Az anyagi-technikai főnöki beosztás logisztikai főnökre változott.

Az új beosztásokat a következők töltötték be:

- Parancsnok általános helyettese: Hellvig Gyula alezredes;
- Tervező osztályvezető: Bodnár Zoltán alezredes;
- Vegyivédelmi anyag és műszertároló osztályvezető: Molnár Andor őrnagy;
- NBVETO osztályvezető: Nagy Károly mérnök őrnagy;
- HAVARIA I. lépcső parancsnok: Földi László mérnök százados;
- Logisztikai főnök (parancsnok logisztikai helyettese): Wáhl László alezredes.²⁵

Az Ellátó Központnál nagy figyelmet fordítottak a személyi állomány megóvására. A pihentetést szolgálta Fadd-Domboriban a csapatpihenő. Az egészségügyi ellátás hozzáférhetőségét segítette, hogy az intézet területén orvosi rendelőt működtettek, állandó tartalékos orvos vezényletével. Itt gyógyította tartalékos orvosként a személyi állományt többek között Dr. Surján László és Dr. Kökény Mihály t. orvos alhadnagyok, későbbi egészségügyi miniszterek.²⁶

1997-ben, fennállása óta első alkalommal – mint katonai szervezet – Alapító Okiratot kapott az Ellátó Központ. A 65/1997. számú honvédelmi miniszteri határozattal 1997. szeptember 01-i hatállyal – jogfolytonossága elismerésével – katonai és költségvetési szervezatként megalakult a Magyar Honvédség Vegyivédelmi Anyagellátó Központ.

²⁵ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 78 – 79. oldal.

²⁶ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 76. oldal

Alaptevékenységnek határozta meg a miniszter:

- Az MH Vegyivédelmi Technikai Szolgálatfőnökség anyagfelelősi hatáskörébe tartozó vegyivédelmi és tűzvédelmi eszközök és anyagok (továbbiakban: szakanyagok) beszerzését, nyilvántartását, tárolását, javítását, az MH szervezeteinek ezen anyagokkal történő ellátásának és selejtítésének tervezését, szervezését és végrehajtását;
- A hatáskörébe utalt gazdálkodási, anyagi-technikai ellenőrzési feladatok ellátását, az MH mozgósítása esetén a központi készletek széttelepítését és működtetését;
- Az MH Vegyivédelmi Automata Mérő és Adatgyűjtő Rendszer működőképességének technikai biztosítását, a HAVARIA mozgó laboratórium működtetését.

Az MH VAEK a Magyar Honvédség Logisztikai Főigazgatóság középírányító szerveként, az MH Vegyivédelmi Technikai Szolgálatfőnökség szolgálati alárendeltségében, részben önálló gazdálkodási részjogkörrel rendelkező költségvetési szervként, a parancsnok irányításával, az 1998. január 1-vel életbelépett állománytáblában meghatározott szervezeti rendben és személyi állománnyal a Szervezeti és Működési Szabályzatában, valamint a Munkaköri Leírásokban előírtak szerint végezte feladatait.

Az Alapító Okirattal életbeléptetett állománytábla az alábbi szervezeti elemeket tartalmazta:

- Parancsnokság
- Törzsosztály
- Ügyviteli alosztály
- Logisztikai főnökség
- Humán szolgálat
- Fegyveres biztonsági őrség.

A parancsnok mérnök-műszaki helyettes alárendeltségében:

- Vegyivédelmi és radiológiai laboratórium;
- Hitelesítő laboratórium;
- Műszerjavító és ellenőrző osztály;
- Vegyi és tűzvédelmi eszközjavító és ellenőrző osztály;
- Ellátó és nyilvántartó alosztály.

A parancsnok ellátási és tároló helyettes alárendeltségében:

- Tervező és nyilvántartó alosztály;
- 1. – 3. Tároló alosztály;
- Anyagátvételi és ellátó alosztály.

Nukleárisbaleset- és vegyikatasztrófa-elhárító technikai osztály (NBVETO):

- HAVARIA laboratórium I – II. lépcső;
 - AMAR szervizcsoport.
-
- Gazdálkodási alosztály
 - Logisztikai biztosító század.

A fontosabb beosztásokat a következők töltötték be:

Parancsnok: Varga Tibor mérnök alezredes

Parancsnok-helyettes: Hellvig Gyula alezredes

Törzsosztályvezető: Bodnár Zoltán alezredes

Logisztikai főnök (pk. log. h.): Wáhl László alezredes

Pk. vegyivédelmi mérnök-műszaki helyettese: Filep László mk. alezredes

Parancsnok ellátási és tároló helyettese: Kórácz András mk. alezredes

NBVETO osztályvezető: Nagy Károly mk. őrnagy.²⁷

Az új szervezet alapvetően megváltoztatta az előző évek megszo-
kott működési rendjét. Kikerült a szolgálati irányítás alól a pénzügyi
szolgálat, és új működési rendre tért át. Megszűntetésre került a 21.
Vegyivédelmi Anyagraktár. Létrejött a logisztikai szolgálat és a logisz-
tikai század. Megszűnt a sorállomány, a laktanya őrzésvédelmi fel-
adatait a fejtűbiztonsági őrszolgálat vette át.

1997. évben megkezdődött az inkurrencia anyagok elszállítása
Budapestről Karcagra, az Inkurrencia Raktárba. Az év folyamán 500
tonna szakanyag került átcsoportosításra.²⁸ 2000. június 01-el Varga
Tibor mérnök alezredes nyugállományba vonult. A parancsnoki teen-
dőket Kórácz András mérnök őrnagy (majd alezredes) vette át.

²⁷ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 81 – 83. oldal.

²⁸ Jubileumi Emlékkönyv: i. m. – 84. oldal.

A mérésügyi szervezetek fejlődése

Az MH anyagi-technikai biztosításának talán leginkább a polgári élethez kötődő területe a katonai metrológia. A katonai metrológia – a mérések egységének és pontosságának érdekében – legfontosabb feladatait (a haditechnikai eszközökben, javítóműhelyekben, laboratóriumokban, egyéb helyeken üzemelő mérőeszközök javítását, hitelesítését, kalibrálását, megfelelő mérési eljárások kialakítását) csak a polgári mérésügyi szervekkel, szervezetekkel való szoros együttműködésben volt képes megoldani.

Az együttműködés, korábban szakáganként különböző formái, az 1980-as évek végétől (az önálló mérésügyi irányító szervezet megalakulásától számítva) egyre szervezettebbekké, rendszeresebbekké váltak. 1989. január 1-től az MN Fegyverzet-technikai Főcsoportfőnökség Mérésügyi Osztály a fegyverzeti és technikai ágazatok általános mérőeszközeinek anyagnem-felelőse lett, 1991-től az osztály hivatalosan felsőszintű gazdálkodó szervvé vált.

Az MH mérésügyi tevékenységét jogilag elsősorban az Országgyűlés által 1991. évben elfogadott mérésügyről szóló XLV. törvény szabályozta. Alapjaiban határozta meg a hadseregben folyó mérésügyi tevékenység jellegét, körülményeit, lehetőségeit. A 127/1991. (X. 9.) számú kormányrendelet konkretizálta a mérésügyi törvény végrehajtását. Külön intézkedett a fegyveres testületeknél történő mérésügyi ellenőrzés feltételeinek és módjának szabályozásáról, az illetékes miniszternek és az Országos Mérésügyi Hivatal (OMH) elnökének adva át a jogokat. A rendelet melléklete tartalmazta a kötelező hitelesítésű mérőeszközök jegyzékét, a hitelesítés érvényességének időtartamát is meghatározva.²⁹

Az 1985. évi együttműködési megállapodást az MH anyagi-technikai főcsoportfőnöke és az OMH elnöke 1993. évben újította meg. Az együttműködés legfontosabb területe voltak:

- az MH mérőeszközeinek hitelesítése. A katonai szervezetek közvetlen kapcsolatban álltak az OMH-val és annak területi mértékhitelítő hivatalaival;
- akkreditált kalibráló laboratóriumok létrehozása és működtetése a Magyar Honvédségnél. A 90-es években a HM Arzenál Rt.

²⁹ Csontos András mk. alezredes: Katonai metrológia, polgári mérésügy. Haditechnika 1995/4. szám. – 48. oldal.

Központi Mérésügyi Laboratórium és az MH Központi Repülőgépjavitó Üzem Repülőműszer-hitelesítő Üzemegység jött létre ilyen minősítéssel;

- az OMH néhány laboratóriumot (HM Arzenál Rt. Központi Mérésügyi Laboratórium, MH KRÜ Repülőműszer-hitelesítő Üzemegység, MH Fejér javító zászlóalj kalibráló laboratórium) hitelesítést helyettesítő minősítési joggal ruházott fel.³⁰

A gazdasági helyzet alakulása arra készítette a hadsereg szakmai vezetését, hogy keresse a megoldást arra, hogy a mérésügyi feladatokat minél nagyobb mértékben a hadsereg kapacitásainak kihasználásával, a piaci viszonyoknál olcsóbban oldják meg. Az MH Haditechnikai Ellátó Központ megalakulásával teremtődtek meg a feltételek a Mérésügyi Bázis létrehozására.

Az MH Haditechnikai Ellátó Központ Mérésügyi Bázist 2001. év végén hozták létre (ünnepélyes avatása 2001. december 06-án volt), az átszervezések során megszűnt kalibráló laboratóriumok munkájának helyettesítésére. A bázis, a volt MH VAEK objektumában, a Tég-lavető úton, a szükséges épületek felújítása, átalakítása után jött létre.

Fő feladata lett a Magyar Honvédség készletében lévő általános rendeltetésű mérőeszközök tárolása, a HM és MH szervek ellátása, az új beszerzésű eszközök átvétele, műszaki bevizsgálása, a kiállított mozgásbizonylatok alapján az elrendelt mozgások (bevonás, kiadás, kategorizálás, selejtezés, más szerveknek történő átadás stb.) szervezése, végrehajtása.³¹

A kiképzéstechnikai ellátó szervezetek fejlődése

A lőterek, gyakorlóterek berendezése, a kiképzési eszközök biztosítása 1949-ig az anyagi biztosítás része volt. A hadsereg szovjet mintára történt átszervezésekor e tevékenység – hasonlóan más területekhez – a kiképzést tervező, irányító szervezet anyagi részlegévé vált. A kiképzési eszközök és anyagok bázisa Esztergomban alakult ki. A megnevezés először szertár, majd raktár lett.

³⁰ Csontos András mk. alezredes: i. m. – 48 – 49. oldal.

³¹ Szalontai László: A Magyar Honvédségben folyó mérésügyi szaktevékenység bemutatása. Katonai Logisztika 2006/3. szám. – 263 – 294. oldal.

Az 1972 – 73. évi átalakuláskor e szervezet bázisán jött létre, költségvetési üzemként, a Kiképzési Eszkögyártó Üzem, amely a Kiképzési Főcsoportfőnökség (illetve az ezt a funkciót betöltő szervezet³²) irányításával, megrendelése alapján látta el az ellátási feladatokat a kiképzéstechnikai biztosítás területén.

A rendszerváltozást követően a szervezet mellett kialakult egy hadrendi elemként működő szervezet is, az MH Kiképzéstechnikai Javító és Ellátó Központ.

2000-ben döntés született a logisztikai rendszeren kívüli anyagi-technikai ágazatok beintegrálására. Ennek következtében az MH ÖLTP Üzembenntartási Főnökség átvette a Kiképzéstechnikai alosztályt, az ellátó központ pedig beintegrálódott az MH Haditechnikai Ellátó Központ szervezetébe.

A hadtáp ellátó szervek fejlődése

1949-ben eldőlt a hatalomért vívott harc. A kommunista erők megszilárdították hatalmukat és hozzákezdték a hadsereg intenzív fejlesztéséhez. Megkezdődött a hadsereg szovjet mintára történő át-szervezése. A hadsereg- építés új elvi és gyakorlati alapokra helyezése magában foglalta az ellátó szervezet átalakítását is, melynek kiépítésénél a Vörös Hadsereg tapasztalatai alapján formálódott hadtáp szervezetet követték.

A szervezési intézkedés alapján, 1949 őszén megalakult a Magyar Néphadsereg hadtápbiztosítását végző hadtápszolgálat, egyidejűleg megszűnt a tradicionális anyagi, hadbiztosi és gazdaszat-közigazgatási szolgálat.

Az ellátást a katonai vezetés egyes szintjeinek megfelelő hadtáp szervezetek vették át, melyek élére a parancsnoknak közvetlenül alárendelt hadtápparancsnok került, aki egyszemélyi felelősséggel szervezte és irányította a neki közvetlenül alárendelt élelmezési-, ruházati-, üzemanyag-, pénzügyi-, egészségügyi-, állategészségügyi ellátást, valamint a gépjármű és szállítási szolgálatot, koordinálta és biz-

³² A kiképzés anyagi biztosítását irányító szervezet megnevezése többször változott a tárgyalt időszakban.

tosította a többi szolgálat (fegyvernemi anyagi szolgálatok) szállítási és más külön meghatározott feladatainak végrehajtását.³³

Az 1949. augusztus 1-vel megalakult Hadtápszolgálatfőnökség az alábbi szervezeti egységekből állt:

- Törzs;
- Hadbiztosi Csoportfőnökség;
- Egészségügyi Csoportfőnökség;
- Elhelyezési Csoportfőnökség;
- Pénzügyi Csoportfőnökség;
- Gépjármű Csoportfőnökség (gépjármű, üzemanyag osztály).

1950. augusztus 01-én a Hadtápszolgálatfőnökség szervezete bővült, a Vezérkartól átkerültek a közlekedési és szállítási feladatok, megalakult a Hadtápfőnökség Önálló Közlekedési és Szállítási Osztály.

Ezt követően 1951. május 1-vel a katonai közlekedés ismételtén átszervezésre került. A hadtápszolgálat főnöke alárendeltségéből az Önálló Közlekedési és Szállítási Osztály alárendelt szervezeteivel együtt a Honvéd Vezérkar szervezetébe lépett, közvetlenül a vezérkari főnök alárendeltségébe.³⁴

A Hadtápszolgálatfőnökség elnevezése 1953 decemberében Hadtápfőnökségre (MN HF) változott. A csapatok hadtápparancsnokságai hadtápfőnökségekre változtak. A Pénzügyi Csoportfőnökség a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségébe került.

1954-ben a Gépjármű Csoportfőnökségből és a Páncélos Parancsnokság anyagi részéből létrehozták az MN Páncélos és Gépjármű Parancsnokságot. Az üzemanyag osztály önálló osztályként a Hadtápfőnökség alárendeltségében maradt.³⁵

³³ Nagy – Dr. Pisztrai – Tóth – Dr. Zimonyi: i. m. – 607. oldal.

³⁴ Kókai Ernő: Ötven év a MH Katonai Közlekedési Központ. Katonai Logisztika 2007/4. szám. – 248. oldal.

³⁵ Csabai Károly: Magyar Honvédség szervezeteinek története (1945 – 1990 között) Katonai Logisztika 1998/4. szám. – 214 – 227. oldal.

1961-ben az MN HF-en megszűnt a törzs és a Hadbiztosi Csoportfőnökség. Helyettük hadműveleti és kiképzési osztály, valamint önálló élelmezési és önálló ruházati osztály jött létre.

1963-ban újra létrehozták az MN Hadtápfőnökség törzsét, és a Vezérkar közlekedési osztálya az MNHF alárendeltségébe került.

A 60-as évek végén az MN hadtápfőnököt (miniszter-helyettest) a Fegyverzeti- továbbá a Páncélos és Gépjármű Csoportfőnökségek felett koordinációs jogkörrel ruházták fel a távlati integráció első lépéseként.

Az 1973-as évi szervezeti változások kapcsán, az MN Hadtápfőnökségen belül szolgálatfőnökségek, alárendeltségükben pedig ellátó központok alakultak. Még ebben az évben az MN Közlekedési Központ átalakult MN Katonai Szállítási Főigazgatósággá (MN KSZFI).³⁶

A Katonai Szállítási Főigazgatóság fontos integráló szerepet töltött be. 1979. szeptember 15-vel a Központi Gépkocsi-szállító és Szállítmánykísérő Zászlóalj, a központi-hadtáp és tartalék önálló gépkocsi-szállító zászlóaljak, valamint az 1979. szeptember 01-vel létrehozott kamion önálló gépkocsi-szállító zászlóaljak az MN katonai közlekedési főigazgató közvetlen alárendeltségébe kerültek.

1976-ban az MN Elhelyezési és Beruházási Csoportfőnökség és alárendelt szervei az MN HF alárendeltségéből közvetlenül a HM alárendeltségébe kerültek.

1983-ban, a MÁTRA III. szervezés keretében újabb 14 katonai szervezet – „M” szállítózászlóaljak, Berakó-, illetve Átrakó Körzet Katonai Parancsnokságok, Repülőtéri-, illetve Hajózási Katonai Szállításvezetőségek, Hadtáp Technikai Javító Üzemek és a Közlekedési Anyagraktár (KÖAR) – került az MN KSZFI irányítása alá.

Az MN KÖAR létrehozásával a közlekedési szolgálat az 1957-ben megszüntetett és 1983-ig nélkülözött szakanyag- és szakkiképzési bázishoz jutott. Ezzel megteremtődött a szakanyag-gazdálkodás készletgazdálkodási, technikai kiszolgálási, javítási feltétele is³⁷

1984. január 1-el a fegyverzeti, páncélos- és gépjárműtechnikai, műszaki, vegyvédelmi anyagi-technikai szolgálatokat az MH PK

³⁶ Kókai Ernő: i. m. – 253. oldal.

³⁷ Kókai Ernő: i. m. – 255 – 256. oldal.

fegyverzeti-technikai helyettes alárendeltségébe helyezték. Ezzel megkezdődött a gyakorlati integráció. A következő lépés az Anyagi és Technikai Főcsoportfőnökség megalakulása volt, melynek szervezetébe kerültek:

- a korábbi Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökség szolgálataiból és osztályaiból (kivéve a Haditechnikai Fejlesztési Főnökséget, amely megszűnt) a repülőműszaki, mérésügyi és elektronikai szolgálatokból álló Haditechnikai Csoportfőnökség (ennek részleteit a megelőző fejezetek tartalmazzák);
- az üzemanyag, élelmezés és ruházati szolgálatból álló Hadtáp Csoportfőnökség;
- az Egészségügyi Csoportfőnökség;
- a Közlekedési Szolgálat Főnökség;
- a Gazdálkodási Csoportfőnökség a gazdálkodási feladatok koordinálására;
- a hadműveleti, kiképzési, M, személyügyi stb., feladatok végzésére szolgáló szervek.

A középírányítói és végrehajtói feladatok ellátására az Ellátó Központok, a javító és egyéb szervek a Főcsoportfőnökség alárendeltségébe kerültek.³⁸

A hadtápszolgálat fejlődésének vázlatos felsorolásából látható, hogy ez az ellátási ágazat, függetlenül a szervezeti változatoktól, mindig integráltan működött. Ezért több olyan szervezet is volt – az MH LEK jogelődjének, „gyökereinek” tekinthető a feladataik alapján – melyek integrált feladatokat láttak el.

Ezen integrált feladatok a következők:

- a 60-as években kialakított tábori hadtáp szervezet,
- az 1967-ben alakult MN Hadtáp Kiképző Központ,
- az 1973-ban alakult MN Hadtáp Adatfeldolgozó Központ,
- az 1974-ben alakult HM Ellátó Igazgatóság.³⁹

³⁸ Csabai Károly: i. m.

³⁹ Rugár Oszkár: Az anyagi-technikai szolgálat története a második világháborútól napjainkig. Katonai Logisztika 1995/3. szám. 241 – 242. oldal.

A. A Hadtáp Kiképző Központ története

Az MN Hadtáp Kiképző Központ (MN HKK) az MN hadtápfőnök 036/1967. számú alapintézkedése alapján, dr. Pisztrai László ezredes vezetésével 1967. szeptember 01-én kezdte meg működését a Budapest, Kerepesi út 29/B szám alatti Hunyadi János laktanyában. Az MN HKK alaprendeltetésének az alapítóparancs a hivatásos és tartalékos hadtáptisztek, tiszthelyettesek át- és továbbképzését, az egyetemet, főiskolát végzetek tartalékos parancsnoki képzését és a sorkatonák általános katonai és szakkiképzését fogalmazta meg.⁴⁰

A megalakulást követően folyamatos fejlődés volt megfigyelhető, 1969-re az állandó állomány 147 főre, a tanszékek száma 6-ra emelkedett. Folyamatosan végezték a hivatásos hadtáptisztek, tiszthelyettesek továbbképzését, valamint a csapatépítkezésekhez szükséges mérnökök tartalékos parancsnoki képzését. 1970-ben 38 tanfolyamon mintegy 2800 fő kiképzését, átképzését végezték el.

1971-ben a központ vezetésével Lengyel Mihály ezredest bízták meg. A képzési, kiképzési feladatok bővültek. A Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolától átvételre került a hivatásos hadtáp tiszthelyettesek tiszti tanfolyamainak és vizsgáztatásának végzése, megkezdődött a hivatásos tiszthelyettesek növendéki és növendékjelölti képzése.

1972-ben a központ vezetésével Lex Mihály ezredest bízták meg. Ebben az évben közel 2500 fő vett részt a különböző továbbképzéseken, és 95 fő hivatásos tiszthelyettes végzett.

1972-ben az MN HKK szervezetében felállításra került az MN Élelmezési Tiszthelyettes- és Szakmunkásképző Iskola. Ebben a képzési formában a hallgatók a katonai felkészítés mellett szakmunkás- képesítést is szereztek. Az iskola igazgatójának Széli Ferenc alezredest nevezték ki.

A cél az volt, hogy két év alatt olyan élelmezési tiszthelyetteseket képezzenek, akik felavatásuk után képesek ellátni az élelmezési rak-tárvezetői, beszerzői, ellátó rajparancsnoki, valamint az önálló alegység élelmezési szolgálatvezetői beosztásokat. Az iskolára történő felvétel előképzettségi követelménye a nyolc általános iskola elvégzése volt, ebből következően célul tűzték ki azt is, hogy a fiatalok egy,

⁴⁰ Littomericzky János: A Hadtáp Szolgáltató Központ története 1967 – 1992. Katonai Logisztika 1993/1 szám. – 206. oldal.

a katonai szakképzettségüknek megfelelő polgári szakképzettséget, szakmunkás-bizonyítványt is szerezzenek a hivatásos tiszthelyettesiskolán folytatott tanulmányaik során. Az élelmezési tiszthelyettesek az élelmiszerbolti eladói szakmát tanulták és abból tettek szakmunkásvizsgát.⁴¹

1973-ban a Vezérkari Főnök intézkedése alapján az MN HKK és az „M” előkészítő törzs állományából megalakult a Tábori Hadtápfőnökség. Tábori hadtápfőnöknek dr. Csabai Károly ezredest nevezték ki. A képzési, kiképzési feladatokat Borbély Ferenc alezredes, majd Bakodi Zoltán ezredes, végül Kabai Frigyes alezredes irányította. A megnövekedett feladatok miatt a Kerepes úti laktanya szűknek bizonyult, ezért az új szervezet átköltözött a Zách utca 4. szám alatti laktanyába.

A szervezet feladata kettős lett, egyrészt végezte a Központhadtáp elvonuló erőinek – mintegy 200 hadrendi elem – szervezését, felkészítését, másrészt folytatta a képzési, kiképzési feladatokat.⁴²

Előljárási intézkedésnek megfelelően 1978-ban megtörtént a Tábori Hadtáp szervezetéből az MN HKK teljes leválasztása. Ezt követően az MN HKK mint önálló hadrendi elem működött. Parancsnoknak Fekete György ezredest nevezték ki. 1985-ben az MN HKK élére Tóth József ezredes került kinevezésre.

1989-ben az MN HKK állománytáblájába beépítésre került a Hadtáp Rendszerszervező és Adatfeldolgozó Központ Kiss László mk. alezredes vezetésével. A szervezet közvetlen irányítását az MN HF-ség gyakorolta. Ez a szervezeti felállás már a következő évben megszűnt.⁴³

A rendszerváltozást követő haderőreform hatására létrejött változások miatt megszűnt, illetve lényegesen lecsökkent az MN HKK képzési, kiképzési feladata. 1991. július 01-el jogutódként létrejött az MH Hadtáp Szolgáltató Központ (MH HSZK). Az év végén parancsnokváltásra került sor, a szervezet élére Littomericzky János mk. ezredes került kinevezésre. Az Élelmezési Tiszthelyettesképző Szakközépiskola kikerült az MH HSZK állományából.

⁴¹ Széli Ferenc ny. ezredes: Adalékok az élelmezési tiszthelyettesek kiképzésének történetéhez. Honvédségi Szemle 2015/1. szám. – 94. oldal.

⁴² Littomericzky János: i. m. – 207. oldal.

⁴³ Littomericzky János: i. m. – 208 – 209. oldal.

A MH HSZK állományába kerültek a lovasberényi és balatonkenesei területi hírközpontok, valamint a vasúti szállítmánykísérő zászlóalj. AZ MH HSZK, mint befogadó katonai szervezet ellátta és kiszolgált az MH Üzemanyag Ellátó Központot, a 20. Aulich Lajos rendész zászlóaljat, az MH Egészségügyi Anyagellátó Központ részeit, a Honvéd Élelmezési Tiszthelyettesképző Szakközépiskolát és az MH Gazdálkodási Hivatalt.⁴⁴

A NATO csatlakozás jegyében, e szervezet bázisán, 1997-ben, alakult meg az 1. Logisztikai Támogató Dandár.

B. HM Ellátó Igazgatóság története

1945 májusától a Honvédelmi Minisztérium élelmezési, ruházati, elhelyezési és egyéb adminisztrációs szakanyagellátását a Gazdasági Hivatal szervezte, az Anyagi Csoportfőnökség alárendeltségében. 1949-ben e feladatokat szolgáltatási, majd ellátó osztály végezte a honvéd hadtáp szolgálatfőnök alárendeltségében. 1950-ben az ellátó osztály – létszám és tevékenységi kör kibővítéssel – Adminisztrációs és Gazdasági Osztállyá szerveződött át a Vezérkar alárendeltségében. 1955-ben az Adminisztrációs és Gazdasági Osztály a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került. Állománytáblájában megjelent főbb szakterületek: élelmezés, ruházat, fegyverzet, elhelyezés, pénzügy és napköziotthon, valamint orvosi rendelő és kertészet. 1963-ban az osztály Önálló Gazdasági Osztállyá alakult, előljáró szerve az MN Hadtáp Főnöksége lett. Az osztály ebben az időszakban a Balaton és Vörös hadsereg úti (*ma Hűvösvölgyi út a szerkesztő megjegyzése*) objektumok, illetve az ott elhelyezett katonai szervek munkafeltételeinek biztosítását végezte.⁴⁵

Az 1970-es években a Magyar Néphadsereg fejlesztésének egy újabb periódusa kezdődött meg. A technikai fejlesztések mellett új HM vezető szervek alakultak. 1970-ben létrejött a Hátszágvédelmi Parancsnokság, 1970 – 1972-ben megalakult az MN REVA főnökség (*MN Rendszerszervezési Vezetésgépesítési és Automatizálási Szolgálat a szerkesztő megjegyzése*) stb. A jóváhagyott tervek alapján 1971-ben a XIII. kerület Dózsa György út – Lehel út – Aba utca által határolt területen, a volt Dózsa György laktanya egy részén új parancsnoki épületek kivitelezése kezdődött meg.

⁴⁴ Littomericzky János: i. m. – 210. oldal.

⁴⁵ Kiss József: Húszéves az MHP Ellátó Igazgatóság. Katonai Logisztika 1994/4. szám. – 272. oldal.

Az új parancsnoki irodaépületek befejezése és üzembehelyezése előtt elkezdődött a HM-I. irodaépület rekonstrukciója is. A megnövekedett elhelyezési, ellátási-kiszolgálási feladatok biztosítása érdekében, még az Önálló Gazdasági Osztály szervezetében 1973. szeptember 01-vel megalakult a HM-II. Ellátó Osztály. Szükségessé vált az I-II-III. objektumok ellátási-kiszolgálási, biztosítási feladatait egységes követelmények szerint összefogó, felépítésében és létszámában jobban megfelelő szervezet kialakítása.

1974. július 01-el kiadásra került a HM Ellátó Igazgatóság állománytáblája. Az igazgatóság közvetlenül az MN Hadtáp Főnökség hadrendi alárendeltségébe került.

1974 utolsó negyedében átszervezésre került a Magyar Néphadsereg Laktanya Elhelyezési Szolgálatának rendszere is, amely az üzemeltetési alaptevékenység végrehajtását megváltoztatta, azt megosztotta. A szakfeladatok tervezése, szervezése, irányítása, a költségvetési – akkori fogalmak szerint – hitelgazdálkodás, a berendezési szakanyagellátás az alakulatok (intézetek) hatáskörében maradt. A műszaki karbantartási és üzemeltetési feladatok ellátására új szervezetet, MN Építménykarbantartó és Szolgáltató Üzemeket hozták létre.

1990-ben az igazgatóság megnevezése Magyar Honvédség Parancsnoksága Ellátó Igazgatóság-ra változott.⁴⁶

1997-ben az MH Ellátó Igazgatóság megszűnt, az objektum ellátó osztályok az 1. Logisztikai Támogató Dandár szervezetébe kerültek, feladataik alapvetően nem változtak.

C. Élelmezési szervezetek fejlődése

Az új hadsereg élelmezési szolgálatának rendszerét az 1945. március 16-án életbelépett „Ideiglenes Utasítás az élelmező szolgálat ellátására és szervezésére” című szolgálati könyv szabályozta. Eszerint az élelmező szolgálatot a Honvédelmi Minisztérium anyagi csoportfőnökségnek alárendelt élelmezési osztály vezette. Ügykörébe tartozott a kincstári mező-, erdő-, és tógazdaságok ügyeinek intézése is. A hadosztályoknál és a kerületi parancsnokságoknál vezető hadbiztosok irányították a szolgálatot.

⁴⁶ Kiss József: i. m. – 273 – 277. oldal.

A kerületi parancsnokságok székhelyén élelmezőraktárakat, egyes nagyobb állomáshelyeken élelmező fiókraktárakat működtettek. Az élelmező raktárak feladata volt a csapatok által be nem szerezhető cikkekről való gondoskodás, nagybani beszerzés, illetve utánszállítás útján.

A rendelet szerint a csapatoknak arra kellett törekedniük, hogy minden élelmezési cikket lehetőleg a helyszínen, bevásárlás útján szerezzenek be. Az Utasítás 1945. április 16-tól – figyelemmel a háború befejező szakaszában tervezett részvételre – a hadsereg minden tagjára kiterjedő hadi élelemadagot állapított meg 3700 kalória értékben.

A hadi élelmezési norma illetékességénél nem tettek különbséget, hogy a hadsereg tagjai hadműveleti területen vagy hátszágban teljesítenek szolgálatot. Amikor azonban a hadműveleti egységek elvonulása bizonyossá vált, a minisztérium az illetmény egyöntetűségét tovább nem tartotta indokoltnak, és a hadi élelmezési norma változatlanul hagyása mellett mögöttes országbeli élelmezési adagot állapított meg 1945. május 1-től 2600 kalória értékben a hátszágban maradók számára.⁴⁷

Az élelmezési ellátás szervezetei, mint területi raktárak működtek hosszú éveken keresztül. Ilyen raktár volt Budapesten, Győrben, Kiskunfélegyházán, Dombóváron. Ezeket a raktárakat az MN Hadtápfőnökség élelmezési szervezete irányította.

1972 – 73-ban az élelmezés területén is létrejött az ellátó központ, mint középirányító szint. A területi raktárak az MN Élelmezési Ellátó Központ alárendeltségébe kerültek. Az ellátó központ alaprendeltetése szerint végezte az MN részére szükséges központi ellátás körébe vont élelmiszer, anyagi járandósági cikkek, élelmezési és tábori élelmezési felszerelési eszközök, továbbá konyha- és egyéb gépek beszerzését, minőségi átvételét, készletezését és tárolását, ellátta – központi rendelkezések alapján – a területi raktáraihoz utalt katonai szervezeteket a központi ellátás körébe tartozó szakanyagokkal, és végezte a hatáskörébe utalt szolgáltatásokat. Végezte a központi ellátás körébe tartozó élelmezési szakanyagok rendszerből történő kivonását, selejtezését és azok értékesítését.⁴⁸

⁴⁷ Nagy – Dr. Pisztrai – Tóth – Dr. Zimonyi: i. m. – 568 - 570. oldal.

⁴⁸ Gyarmati Sándor: Az MH Élelmezési Ellátó Központ tevékenysége. Katonai Logisztika. 1993/2. szám. – 188. oldal.

A központi ellátás körébe utalt eszközök és anyagok a következők voltak:

- állománytáblás élelmezési technikai eszközök,
- hadinormás élelmezési technikai eszközök, felszerelések,
- konyha- és éttermi felszerelések, fogyóanyagok,
- tisztító és tisztálkodási szerek,
- az élelmezési szolgálat nomenklatúrájába tartozó tárgyi eszközök (konyhaiipari berendezések, gépek stb.),
- a nem romlandó élelmiszerek (konzervek, cukor, hüvelyesek, száraz tészta, fűszerek stb.).⁴⁹

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején végbement létszám- és szervezet- csökkenés az élelmezési ellátó szervezeteket sem hagyta érintetlenül. Esetenként ez működési gondokat is okozott. Példa erre egy konferencián elhangzott előadás részlete:

„A központi tagozatban kialakult helyzetnél az előadó a szervezeti változások negatív hatásaival foglalkozott. A létszámcsökkentések és a szervezeti módosítások az Ellátó Központ működőképességének határát súrolja. Az ellátást negatív irányba tovább befolyásolja az, hogy a szervezeti változások végrehajtásakor egy területi raktár (Dombóvár) úgy került megszüntetésre, illetve felszámolásra, hogy a beígért diszlokációs változások ezt nem követték, így a Dunántúl déli része területi raktár nélkül maradt.”⁵⁰

Az 1997. évi szervezeti és létszámváltozások következtében tovább csökkent az MH Élelmezési Ellátó Központ szervezete és létszáma. Megszűnt a győri területi raktár.⁵¹

D. Ruházati ellátó szervezetek fejlődése

A magyar hadsereg ruházati ellátásának legendás objektuma a Daróczi úton települt raktár, amely a ruházati ellátó szervezetek történetében meghatározó szerepet töltött be sok évtizeden keresztül.

⁴⁹ Jósvai Attila: A Magyar Honvédség élelmezési szakanyagellátásának új rendszere. Katonai Logisztika. 2005/4. szám. – 173 – 174. oldal.

⁵⁰ Jósvai Attila: Konferencia az élelmezési szolgálat helyzetéről. Katonai Logisztika 1994/1. szám.- 229. oldal.

⁵¹ Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság története 1997 – 2003. (továbbiakban MH ÖLTP 1997 – 2003) Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság kiadványa. Budapest, 2004. – 9. oldal.

Ezért érdemes felidézni a raktár kialakulásának történetét. Ezt Ujvári Mihály ezredes, a Ruházati Ellátó Központ volt parancsnoka – a téma legjobb ismerője – által írt „Egy évszázad a katonai ruházati ellátás szolgálatában” című könyv alapján teszem meg.

„A közös haderő és a magyar honvédség létrehozása és felszerelése a magyar ipar számára jelentős megrendeléseket hozott. Az öltözet alapja a posztóból gyártott egyenruha volt. A posztógyárak főleg az ország északi területein helyezkedtek el, ahol az ipar fejlettebb volt. Így a katonaposztót a pozsonyi, gácsi, besztercebányai gyárak, a kender- vagy pamutszövetet a késmárki, kassai, újpesti és németprónai üzemek gyártották. Beszállító volt a brassói és a nagyzebeni gyár is.

A kisiparosok is részt vettek a gyártásban. Iparosok ipartestületi egyesületeket, alkalmi társulásokat hoztak létre a kincstári megbízások teljesítésére. Főleg lábbeliket, szíjzatokat, lószerszámokat, málházó eszközöket készítettek.

A legyártott cikkek átvételére, raktározására, csapatokhoz történő kiszállítására 1869 júliusában honvéd fő-ruhatári bizottságot hoztak létre. A minőségi ellenőrzéshez külön külső szakértőket alkalmaztak. Az átvett anyagokat a kezdeti időkben közvetlenül a csapatokhoz szállították, de ez hosszabb távon nem volt járható út. A készletezéshez ugyanis megfelelő méretű raktárakkal nem rendelkeztek, a meglévő raktárak pedig kis kapacitásúak voltak, és szétszórtan helyezkedtek el. Az anyagok kezelése, felügyelete, az ellátás gyors végrehajtása nehezen volt biztosítható. Ezért még 1869-ben – császári dekrétummal – megváltoztatták a ruházati ellátás rendjét, és a nagyszámú, decentralizált kis raktár helyett létrehoztak négy nagy ruházati anyagraktárt.

A négy tárintézet Brünn (Nm 1), Óbuda (Nm 2), Graz bei Gösting (Nm 3), Bécs (Nm 4) helyőrségekben alakult meg. Az óbudai raktár m. kir. Honvéd Központi Ruhatár elnevezéssel működött. 1873-ban a pesti VIII. kerületi József utcában, 1890-ben pedig az Elnök utcában költözött át. A raktár parancsnokságból, segédtszti és számvevői irodából, 6 – 6 átvételi és raktári osztályból állt. Mozgósításkor a ruhátárnak honvéd táborigruharaktárakat kellett felállítania.

A gyakori költözések is jelzik, hogy a létrehozott raktár nem felelt meg alaprendeltetésének. Egy újabb császári dekrétum ezért elrendelte új cs. és kir. Ruharaktár létrehozását Budapesten. A tervezési,

területkijelölési és több fokozatú építési engedélyezési eljárás után a Budapest Székesfőváros Tanács 64017/1901. III. határozatával engedélyezte az I. kerület, Kelenföld 10262 – 10268 hrsz. alatt a katonai ruharaktár megépítését. A birtoklapon Szent Imre város Bocskai u. 125. sz., Daróczi u. 1., 3., 5. sz. ingatlan szerepel. A területet a magyar kincstár javára később a 2189/1905. számon kisajátították.

Az engedélyezési eljárás során több nehézség is felmerült. A közművek hiány miatt például a cs. és kir. építési osztálynak vállalnia kellett a későbbi közművesítés költségeit. A „Déli Vaspálya Társaság” fellebbezésére (a magyar vasút része) a miniszter kötelezte a kincstárt, hogy mondjon le tűzkár megtérítése iránti igényéről, ha az épületek mellett elhaladó mozdonyok tűzszikrái tüzet okoznának, stb. Az építkezés végül megkezdődött.

A beruházások pénzügyi fedezetére a hadügyminisztérium 2 600 000 korona keretösszeget biztosított. A kivitelezésért felelős 4. hadtest cs. és kir. katonai építészeti osztálya 1904. május 21-i jelentésében elszámolt az addig elvégzett és folyamatban lévő munkák költségeivel. Jelezve, hogy a biztosított keret az építési és a teljes berendezési, gépészeti munkálatokra elegendő, pedig az akkori időkre még nem volt jellemző a belső csatornázás, a vízvezeték, az iparvágány, a villámvédelem, a világítás, a házi telefonhálózat, az elektromos jelzőrendszerek, a térvilágítás, a felvonók megépítése. A Daróczi úton azonban ezek is megvalósultak.

A raktár az építés időszakában a legkorszerűbb, speciálisan katonai ruházatot tároló és ellátó intézmény volt. Iparvágányával, vasúti és közúti rámpáival egyszerre tudott szállítókat fogadni. Az átvételi épületből az anyagok felvonókon, összekötő hidakon, folyósokon át gördülőkocsikon jutottak el a tárolóosztályokhoz. A főépület homlokzatának felső részét a pécsi Zsolnay porcelángyár díszkerámiái borították.

Az első, kimondottan katonai ruházat tárolására létrehozott intézmény 1901 és 1905 között épült, és m. kir. Honvéd Központi Ruhatár elnevezéssel 1905-ben kezdte el működését. A fővárosban korábban települt raktári épületeket értékesítették.”⁵²

Az első világháború után a ruhatár is a rejtett intézetek közé került. Megnevezését megváltoztatták: m. kir. Technológiai Iparmúzeum és

⁵² Ujvári Mihály: Egy évszázad a katonai ruházati ellátás szolgálatában. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Budapest, 2009. – 16. oldal.

Anyagvizsgáló Intézet lett. Csak 1938-ban kapta vissza a m. kir. Honvéd Központi Ruhatár nevet.⁵³

A második világháborút megelőzően jelentős mértékben nőtt a hadsereg beszerzési tevékenysége. A központi készletek háromszorosára nőttek és 1942 – 43-ban elérték a 800 – 1000 vagonnyi mennyiséget. A Daróczi úton a raktárak túlzásúfolttá váltak. A háborús események oldották a zsúfoltságot. A készletek jelentős része felhasználásra került, sok anyag ment veszendőbe.

A raktár a világháború közepétől már szinte folyamatos üzemben dolgozott. Létszáma meghaladta az 1200 főt. 1943-ban már Budapestet is bombázta a szövetségesek légierije. Szükségessé vált a készletek széttelepítése. Az idők során több raktárkirendeltség is működött, ezek a következő helyeken voltak: Paks, majd Somorján; Nagybánya; Szeged; Kassa; Iklad-Damony; Boba; Hegyhát; Szécsény, valamint Budapesten a Fővámraktárban, a Semmelweis utcai kaszinóban és a Fórum moziban. 1944-ben a raktár-parancsnokság és anyagi készleteinek egy része Kapuvárra települt. A megmaradt mintegy 200 vagonnyi anyagot a szovjet csapatok lefoglalták.⁵⁴

A háború végéről Boros László nyá. alezredes, volt raktárparancsnok így ír visszaemlékezésében:

„A készletek nagy része a német és a szövetséges csapatok birtokába került. Az eltulajdonításban a lakosság is alaposan kivette a részét. Hogy pontosan mennyi ruházati anyag semmisült meg, nem lehet tudni, de annyi bizonyos, hogy kb. 500 – 800 vagon a raktár vesztesége.

1944 decemberében a Daróczi úti parancsnokság elhagyta az Intézetet. A budapesti Bartók Béla út 56. sz. ház pincéje volt a végállomás. A törzs itt esett fogságba.

A veszteségeken kívül a bombázások tönkre tették a Daróczi úti épület kétharmadát. A törmelékek, a különböző fegyverek és robbanóanyagok és hullák maradtak meg az utókor számára. Ilyen szomorú a vég, a pusztulás rettentő valósága.”⁵⁵

⁵³ Ujvári Mihály: i. m. – 38. oldal.

⁵⁴ Ujvári Mihály: i. m. – 53 – 60. oldal.

⁵⁵ Boros László: Budapest Daróczi úti Ruházati Raktár 90. évfordulójára (1905 – 1995) Katonai Logisztika, 1996/1. szám. – 215 – 227. oldal.

A háborút követően néhány tiszt, tiszthelyettes és polgári alkalmazott a demokratikus hadsereg tagjaként 1945 tavaszán a Daróczi úti raktárban jelentkezett munkára. Feladatuk volt a raktári infrastruktúra lehetőségek szerinti helyreállítása a szakmai munka megindítása érdekében. A létszám folyamatosan emelkedett, az alkalmilag felvettekkel együtt 100 – 150 főre növekedett. Abban az időben a szervezetet Ruházati Részvénytársaságnak nevezték. A legfontosabb feladat a volt hadsereg anyagainak összegyűjtése volt. A nyugatra elhurcolt anyagokból 25 vagonnyi érkezett vissza, melyből selejtezés után mintegy 75 % volt további felhasználásra alkalmas. A szakmai munka mellett a munkaidő felét a továbbiakban is a romeltakarítás tette ki, ami veszélyes tevékenység volt. Még 1951-ben is megsérült két katona, amikor a lebombázott posztógyár alagsorában vasgyűjtés közben robbanás történt.

A Ruházati Részvénytársaság 1946. október 1-ig működött. Felszámolása után a Honvédelmi Minisztérium Hadfelszerelési Csoportfőnökség vette át a raktár felügyeletét, melynek a megnevezése Honvéd Ruházati Anyagraktár (RASZ) lett. (Más forrásban a megnevezés: Ruházati Anyagszertár (RASZ)),⁵⁶

A RASZ munkájának tartalma nem változott. Szervezeti felépítése, működése még a régi G-54 utasítás rendelkezéseinek felelt meg. A parancsnokság szervezetében azonban megjelent a politikai tiszt, a személyügyi tiszt, a „D” tiszt és az „M” tiszt is. Őrség 1948-ig nem volt, csak portaszolgálat létezett. Ebben az évben szerveztek egy 30 fős őrszakaszt.⁵⁷

A nagyarányú hadseregfejlesztés és az új ruházatok bevezetése szükségessé tette a raktár épületeinek újjáépítését, befogadóképességének növelését. A felújítási és karbantartási munkák 1949-ben kezdődtek és 1951-ben fejeződtek be.

A gyorsított káderképzés részeként a hadbiztosi akadémia különleges tagozataként 1949-ben beindították a RASZ-nál a ruházati szertizti és műmesteri tanfolyamot, melynek segítségével meg akarták oldani a saját tiszti és műmesteri hiányok pótlását. A tematikát a HM ruházati osztály állította össze. A féléves tanfolyamra különböző szakmákból iskoláztak be 23 – 40 éves, főként szakmunkás hallgatókat. Az alacsony előképzettség miatt azonban többeknek nehézséget okozott az ismeretek elsajátítása a tanfolyam rövid ideje alatt. Állam-

⁵⁶ Boros László: i. m. – 220. oldal.

⁵⁷ Ujvári Mihály: i. m. – 71 – 72. oldal.

vizsgát a résztvevők 1950 januárjában tettek. Ezt követően a hallgatók felét tisztté, másik felét tiszthelyettesé léptették elő. A tartalékos tisztek képzésében is részt vett a raktár. 1951-ben és 1952-ben két-két tanfolyamot szerveztek. A fegyvernemi tiszti iskolák – így a hadtáptiszti iskola – megalakulása után már ott folytatódott a tisztképzés.

A raktár a felújítás után sem volt képes 1951-től az ipar által gyártott ruházat átvételére, befogadására. Ezért az akkori vezetés Pápán és Debrecenben is létrehozott ruházati raktárakat.

A nagy átvételi feladatok jobb elvégzése érdekében létrehozták az összevont Katonai Átvételi Intézetet (Daróczi út 3). Az átvételnek ez a formája azonban nem vált be, ezért egy év után visszaállították a régi fegyvernemi, szakági átvételi rendszert. A raktár területén ezután megalakult a Ruházati Anyagok Átvételi Intézete, a RAGÁR, melynek feladata a tételes minőségi átvétel, a műszaki leírások elkészítése, valamint a csapatpróbák szervezése és ellenőrzése volt.

1951-ben adták át a raktár első budapesti kirendeltségét, a Pongrác úti telepet. Ide szállították az új anyagok kiadása után keletkező felesleges csapatkészleteket. Itt alakult egy szabó- és egy cipésműhely is 40, illetve 50 fővel. A nem javítható anyagokat értékesítették, a rendszeresített anyagokat – javítás után – visszajuttatták az ellátás rendszerébe.⁵⁸

1953-ban megkezdődött a hadsereg csökkentése, alakulatok szűntek meg. A megszűnő alakulatok készletei a raktárakba áramlottak. A raktározáshoz új tárolóterekre volt szükség. Ekkor került az intézet alárendeltségébe a táborfalvai raktár.⁵⁹ Ide szállították át a megszűnt Pongrác úti telep anyagait. Létrehoztak emellett ún. zárolt készleteket tároló kirendeltségeket, amelyek az intézet alárendeltségébe kerültek. Ilyen kirendeltség volt Salgótarján, Komárom, Törökbálint (Pistály-telep), Recsk, Mezőtúr, Nyíregyháza, Nagydorog, Rakamaz helyőrségekben. A kirendeltségek nem végeztek békeellátást, csak a készletek frissítésével, őrzésével, cseréjével foglalkoztak. A készletek folyamatosan csökkentek, így lehetővé vált, hogy ezeket a kirendeltségeket megszüntessék. Erre 1957-ben került sor, míg a pápai raktárt 1958-ban számolták fel. Az anyagokat a Daróczi úti, debreceni, táborfalvai raktárakba szállították és ott tárolták tovább.

⁵⁸ Ujvári Mihály: i. m. – 73 – 75. oldal

⁵⁹ Korábban Honvéd Lóidomító Telep, majd Állami Lóidomító Telep volt.

Az 1956-os forradalom után a raktár a Magyar Néphadsereg Központi Ruházati Anyag Raktár (MN KRAR) néven folytatta munkáját. Az adott időszakban az egyik legfontosabb feladat a nagy mennyiségű elfekvő, inkurrens készletek értékesítése és hasznosítása volt. Az értékesítési akció 1956 decemberében indult. Mintegy 100 vagon felsőruházatot és fehérneműt adtak át az elfekvő anyagokból polgári vállalatoknak, a BÁV-nak, az Alkalmi Áruházaknak és a MÉH vállalatnak. További anyagokat adtak át a karhatalmi ezredeknek is. A Munkásőrség megalakításakor ugyancsak jelentős mennyiségű anyag, főleg felszerelés került átadásra. Külön parancs alapján azok a tisztek, tiszthelyettesek is kaptak ruházati anyagot, akinek a lakását a harcokban belövés érte, megsemmisültek értékeik.⁶⁰

A szolgálat vezetése 1957 tavaszán kidolgozta a tiszti, tiszthelyettesi ruházati gazdálkodás és ellátás új rendszerét. A természetbeni, norma szerinti ellátás helyett az egyéni pénzkeret-gazdálkodást vezették be. Korábban a meghatározott időre adott cikkek pótlására akkor került sor, ha annak normaideje lejárt, függetlenül az elhasználódási foktól. Az új rendszerben az igényjogosultak először alapellátási illetményt, majd évente utánpótlási illetményt kaptak, amelyből egyéni elhatározás alapján akkor és olyan cikkeket pótoltak, amelyeket állapotuk miatt indokolt volt beszerezni. A ruházati könyvek bevezetése az MN KRAR-nál újszerű feladatot jelentett. Az intézmény végezte a könyvek gyártását, kiadását, a szelvények elszámolását. Megalakult az ún. szelvényező részleg.

A nyomtatvány- és irodaszer-ellátás 1956 előtt egy Rózsa Ferenc utcai HM-közvetlen nyomtatványraktárból történt. 1957-ben, a raktár megszüntetése után a beszerzési, tárolási és ellátási feladattal az MN KRAR-t bízták meg. Később hozzácsatolták az irodagépek, nyomdai és sokszorosító gépek raktározását és a csapatok ezekkel történő ellátását is.

1962-ben – politikai döntés alapján – került a Daróczi útra az önálló Vállalati Osztály. Feladata a tiszt- és tiszthelyettes-feleségek, családtagjaik foglalkoztatásának előkészítése, illetve megszervezése volt. Mintegy 100 vállalattal, szervezettel alakítottak ki kapcsolatot, és segítették az érintetteket, hogy munkához juthassanak. Hozzájárultak ahhoz, hogy a hivatásos állomány egy részének anyagi, szociális helyzete javulhasson. 1974-ben ezt a feladatot az MN Szociális és Kommunális Igazgatóság vette át.

⁶⁰ Ujvári Mihály: i. m. – 76 – 77. oldal.

A szakmai fejlesztések sorában – a tisztek és tiszthelyettesek ruházati utalványfüzetének bevezetése után – következett a bolthálózat országos szintű kiépítése. Először a HM-mel szemben, a Balaton utcában alakítottak ki egy ruházati elosztót, majd többévi munkával egész bolthálózatot hoztak létre, akkor már Katonai Ruházati Boltnak (népszerűen KRB) nevezték azokat. Az 1970-es évek elejére Budapesten az Alkotás úton és a Róbert Károly körúton, vidéken pedig Gyöngyös, Szolnok, Debrecen, Kiskunfélegyháza, Székesfehérvár, Miskolc és Kaposvár helyőrségekben létesült KRB.⁶¹

A hatvanas évtizedben és a hetvenes évek elején végrehajtott nagy fejlesztések szükségessé tették az ellátó rendszer fejlesztését is. Az anyagi szolgálatok áttértek az ellátó központ szervezeti struktúrára. 1973. május 1-vel a Honvédelmi Miniszter parancsa alapján megalakult a Magyar Néphadsereg Ruházati Ellátó Központ (MN REK). Az MN REK alárendeltségében új szervezatként ugyanezen időpontban megalakult az MN Ruházati Szolgáltató Üzem (MN RSZÜ). A korábban is funkcionáló szervezetek az MN REK alárendeltségébe kerültek. Az ellátó központ alaptevékenységeként a következő feladatokat írták elő:

„Az MN részére szükséges ruházat, felszerelés, nyomtatvány és nyomdai anyag beszerzése, minőségi ellenőrzése, átvétele, tárolása, a katonai szervezetek, a hivatásos és szerződéses állomány, valamint a tartalékos állomány ellátása, az egyenruházati cikkek műszaki fejlesztése, a biztosított pénzkeretekkel való gazdálkodás, a központi készletből az elhasznált cikkek kivonása, selejtezése, az MNVK közvetlen katonai szervezetek ruházati szolgálatainak ellenőrzése, szakállományának felkészítése, kiképzése... (Kivonat az Alapító Okiratból).

Az MN REK nagybani felépítése a megalakulás időpontjában a következő volt:

- Parancsnokság;
- Áruforgalmi osztály (beszerzési és ellátó alosztály);
- Fejlesztési osztály (fejlesztési és dokumentációs alosztály);
- Átvételi osztály (textil-, konfekció- és bőr-, lábbeli-, fém alosztály és laboratórium);

⁶¹ Ujvári Mihály: i. m. – 82 – 83. oldal.

- MN KRAR Budapest, kirendeltsége Táborfalva;
- MN RSZÜ Budapest;
- MN 1. RAR Debrecen.

Az MN REK parancsnokának egy általános és egy politikai helyettese volt. A parancsnoksághoz tervező tiszt, ügyvitel, pénzügy, számviteli alosztály és gépírók tartoztak.

Az MN KRAR-hoz tartozott a tároló osztály alosztályai mellett az egész objektumra kiterjedő felelősséggel a gazdasági osztály, a szállítási osztály, az őrség és az elhelyezési szolgálat. Alárendeltségébe tartozott a táborfalvi MN KRAR kirendeltség.

Az MN RSZÜ feladata a felső katonai vezetés, a hivatásos és a tanintézeti hallgatói állomány ruházati ellátása, valamint a működési körébe, alárendeltségébe tartozó HM méretes műhely és bolt, a Katonai Ruházati Boltok munkájának, működésének szervezése és irányítása, a méretes szolgáltatást végző polgári KTSZ-ek és más szervezetek alapanyaggal történő ellátása és elszámoltatása volt.

Az MN REK megalakulásakor a fontosabb vezetői beosztásokat a következő személyek töltötték be:

Parancsnok:	Dr. Szabó Márton alezredes (ezredes)
Parancsnok-helyettes:	Pogány Tibor alezredes
Parancsnok politikai helyettes:	Ferencsik Imre alezredes
Áruforgalmi osztályvezető:	nem volt betöltve, majd Moór János őrnagy
Fejlesztési osztályvezető:	Nagypál Imre őrnagy
Átvételi osztályvezető:	Németh Sándor alezredes
MN KRAR parancsnok:	Dr. Boros László alezredes
Kirendeltség-parancsnok:	Juhász István főhadnagy (alezredes)
MN RSZÜ parancsnok:	Kósa Kornél őrnagy (alezredes)
MN 1. RAR parancsnok:	Akurátni Sándor alezredes. ⁶²

⁶² Ujvári Mihály: i. m. – 99 – 101. oldal.

Az MN REK szervezete az idők folyamán, kisebb-nagyobb változásokon ment keresztül. 1979-ben a szervezethez csatolták a tartalékos hadkötelesek ruházati ellátását végző 19 megyei és a fővárosi hadiruházati ellátó részleget.

1982-ben a ruházati átvételi osztály és a fejlesztési osztály, valamint a laboratórium összevonásával megalakult a műszaki fejlesztési és minőségi-ellenőrzési osztály. 1987-ben a vezetés rendjének korszerűsítése keretében alakult meg a tervezési osztály. 1989-ben módosították az állományarányokat, csökkent a meglévő szervezetek száma. Megszűnt az MN RSZÜ, a műhelyek és a KRB-k irányítását az áruforgalmi és szolgáltatási osztály, raktárait az 1. számú raktár vette át. Ez, mint később kiderült, nem vált be. Az átszervezéssel megszűnt az alárendelt raktárak viszonylagos önállósága.

1992-ben létrejött az anyagi-technikai főnökség, a pénzügyi és számviteli osztály, az adatfeldolgozó osztály, valamint korrigálva a korábbi hibát, a kiskereskedelmi feladatok és a műhelyek munkájának irányítására létrehozták a kereskedelmi és szolgáltatási osztályt. A raktárak: MH REK 1. Ruházati Raktár, Budapest; 2. Ruházati Raktár, Táborfalva; 3. Ruházati Raktár, Debrecen; 4. Ideiglenes Raktár, Karcag névvel soroltak be az állománytáblába.⁶³

Az 1997. évi átszervezéssel megszűntek a sorkatonai beosztások, és drasztikusan lecsökkent a polgári dolgozók létszáma is. Megszűnt a 3. Ruházati Raktár Debrecenben. A sorkatonai szolgálat megszűnésével a raktár központi ruházati felszerelőhellyé alakult át, majd az összevont ellátó központ kihelyezett raktárként működött.⁶⁴

Az MN (MH) REK parancsnokai voltak:

Dr. Szabó Márton ezredes 1973 - 1979;

Újvári Mihály ezredes 1979 – 2000.⁶⁵

Az MN (MH) REK 1. Ruházati Raktár, Budapest parancsnokai:

Dr. Boros László alezredes 1957 – 1977;

Raskó Elemér alezredes 1977 – 1982;

Szilágyi József alezredes 1982 – 1986;

⁶³ Újvári Mihály: i. m. – 112. oldal.

⁶⁴ Újvári Mihály: i. m. – 120. oldal.

⁶⁵ Boros László: i. m. – 227. oldal.

Balogh András alezredes 1986 – 1989;
Szigeti Sándor őrnagy 1989 – 1996;
Poór Sándor százados 1996 – 1999;
Fejes Sándor alezredes 1999 – 2001.⁶⁶

Az MN (MH) Ruházati Szolgáltató Üzem, Budapest parancsnokai:

Kósa Kornél alezredes 1973 – 1976;
Rofrics Imre kinevezett polgári alkalmazott 1976 – 1978;
Lajkó Lajos alezredes 1978 – 1987;
Semperger Imre őrnagy (hőr. alezredes) 1987 – 1989.

Az MH REK kereskedelmi és szolgáltatói osztályt 1992-től Szűcs László őrnagy (alezredes) irányította.⁶⁷

Az MN (MH) REK 2. Ruházati Raktár, Táborfalva parancsnokai voltak:

Albert Márk törzsőrmester 1954 – 1955;
Fűrj János alhadnagy 1955;
Vöcköndy László őrnagy 1955 – 1967;
Juhász István alezredes 1967 – 1994;
Pásztiné Cinkotai Mária alezredes 1994 – 2007;
Kelemen Károly őrnagy 2007-től.⁶⁸

Az MN (MH) REK 3. Ruházati Raktár, Debrecen parancsnokai voltak:

Ugron Gyula alezredes 1952 – 1955;
Lanka László alezredes 1955 – 1960;
Akurátni Sándor alezredes 1960 – 1974;
Magyar István őrnagy 1974 – 1982;
Bóné Lajos őrnagy 1982 – 1996.⁶⁹

⁶⁶ Ujvári Mihály: i. m. – 120. oldal.

⁶⁷ Ujvári Mihály: i. m. – 122. oldal.

⁶⁸ Ujvári Mihály: i. m. – 125. oldal.

Az MH 4. Ruházati Raktár, Karcag parancsnokai voltak:

Sándor Mihály alezredes 1990 – 1996;

Czibere András alezredes 1996 – 1998;

Rab János őrnagy 1998 – 2004.⁷⁰

E. Üzemanyag ellátó szervezetek fejlődése

Az üzemanyag- ellátás a kezdeti időben az új hadseregben megőrizte a Magyar Királyi Honvédségben kialakult szervezeti formáját. A feladat az Anyagi Csoport, Gépkocsi és Üzemanyag osztály irányítási körébe tartozott. A munka a régi hadseregtől örökölt üzemanyag raktárakban indult be. Ez a raktárrendszer fejlődött tovább a hadsereg gépesítésének növekedése hatására. Az 50-es évek elejére a következő helyőrségekben jöttek létre raktárak: Ócsa, Mór, Felcsút, Vác, Tarnaszentmária, Mesztegyő, Hetényegyháza.

A hadsereg 1957-ben történt újjászervezésekor bezárták a móri, váci és tarnaszentmáriai raktárakat.

1973. május 1-vel a Honvédelmi Miniszter parancsa alapján megalakult a Magyar Néphadsereg Üzemanyag Ellátó Központ (MN ÜEK). Az MN ÜEK alárendeltségébe kerültek az üzemanyag raktárak, szervezetébe beépült az üzemanyag vizsgáló laboratórium, amely az MN (MH) REK telephelyén – a Daróczi úton – működött 2006 –ig.

Az 1990-es évek elején az üzemanyag szolgálat az MH állományában meglévő több mint 500 különféle gép-, harcjármű, repülőeszköz, munkagép, aggregátor, egyéb üzemanyagot felhasználó eszköz, a petróleumlámpától a hajókon keresztül a rakéták hajtóanyag ellátásáról, kiszolgálásáról gondoskodott. Több mint 200-féle hajtó-, kenő-, karbantartó anyag és speciális folyadék tartozott a szolgálat ellátási felelősségi körébe.⁷¹

1997-ben bekövetkezett szervezeti változások következtében felszámolásra került a Csővezetékes Szállítmányvezetőség, valamint a 3. számú Üzemanyagraktár (Mesztegyő) és az Ócsai Üzemanyagraktár. A működő hetényegyházai és felcsúti üzemanyagraktárak,

⁶⁹ Ujvári Mihály: i. m. – 126. oldal.

⁷⁰ Ujvári Mihály: i. m. – 128. oldal.

⁷¹ Gubicza Gyula: A petróleumtól a rakétáig. Katonai Logisztika 1993/1. szám. – 157. oldal.

mint önálló szervezetek megszűntek és beépültek az MH Üzemanyag Ellátó Központ szervezeti struktúrájába.⁷²

Az üzemanyag- ellátás igazából nem kapcsolódik az MH LEK szervezetéhez, mert ahogy a későbbiekben látni fogjuk, a két ágazat-csoportos ellátó központ integrációja előtt kivált a hadtáp rendszerből és az MH Harcanyag Ellátó Központba került.

F. A humán anyagi ellátó szervezetek fejlődése

A humán anyagnem meghatározását 2000-ben, a hadtáp ellátási rendszerbe kerülésekor a következők szerint rögzítették:

„Az MH ellátási rendszerében a hadtáp szolgálati ágakon belül az MH állományának pihentetését, regenerálódását, kulturálódását, lelki gondozását, napi közéleti informálódását, rendezvények biztosítását lehetővé tevő és a nemzeti, szövetséges hovatartozást és katonai életet bemutató, reprezentáló szakanyagok, továbbá hangszerek, képzőművészeti alkotások és egyházi liturgikus eszközök és a hozzájuk kapcsolódó tervezési, szervezési, ellátási, támogatási feladatok és folyamatok, valamint ezek végrehajtására és szabályozására irányuló tevékenységek összessége.”⁷³

Az anyagnem története még régebbre nyúlik vissza. Már a hadsereg kezdeti időszakában megteremtődtek az anyagnem alapjai. A csapatzászlók, a kitüntetések, a kürtök és dobok, a zsákmányolt kincsek kezelése, a harc szüneteiben a szórakoztatás feltételeinek megteremtése, mind-mind olyan területek, melyhez a ma működő szakágnak kötődése van és gyökere nyúlik vissza.

A jelenlegi formájának alapjai a II. világháborút követően, a Magyar Néphadsereg létrejöttével és formálódásával alakultak ki. Jelentősége akkor a sorállomány laktanyai életkörülményeinek formálásában, javításában, szabadidejének szervezett és hasznos eltöltésében, a művelődés és kultúra terjesztésében nyilvánult meg elsősorban. A rendszerváltást megelőzően az akkori rendszerre jellemző politikai felhangoktól sem volt mentes.

A rendszerváltást követően - bár nyilvánvaló volt, hogy az anyagnemre szükség van -, a korábbi politikai kötődése miatt léte

⁷² Frigyer László: Az MH üzemanyag szolgálatának hétköznapijai. Katonai Logisztika 1998/1. szám. – 85. oldal.

⁷³ Réti Tamás: Egy régi-új anyagnem, a „humán anyagnem” bemutatása. (Az anyagnem szerepe a logisztika rendszerében) Katonai Logisztika 2005/3. szám. 115 – 116. oldal.

megkérdőjeleződött. Korábbi feladatrendszere felülvizsgálatra került, és helye, valamint szerepe többször változott az akkori honvédség szervezetében.

A jelenlegi anyagnem alapjai az MH Kiképzési és Szárazföldi Főcsoportfőnökség létrejöttével és a „humán anyagi” feladatrendszer hozzárendelésével jöttek létre, mely a 38/1991. számú főcsoportfőnöki intézkedéssel – a Magyar Honvédség kulturális alapellátásának anyagi, technikai biztosítása, gazdálkodás rendjére – vált egyértelművé.

Az anyagnem életében a következő változás a Humán Főcsoportfőnökség megalakulásával (1995) következett be. Ekkor elvált felső szinten is a kiképzési anyagi szakágtól és megkapta a „humán anyagi” megnevezést. Feladatai alapvetően nem változtak.

A központi tagozatban az MH Humán Szolgáltató Központ, majd az MH Kulturális és Média Igazgatóság és annak részeként az MH Humán Szakanyagellátó Központ működött. 1998 – 99-re megtörtént az akkori elképzeléseknek megfelelően a kulturális, rekreációs, kommunikációs, szociálpolitikai és humán anyagi területek teljes integrációja, mind főcsoportfőnökségi szinten, mind a központi intézményi szinten.

1999 – 2000-ben a NATO csatlakozás hatására bekövetkező változások újabb átalakítást eredményeztek az anyagnem életében. A „J” blokkok létrejötte, a Humán Főcsoportfőnökség átalakulása, a Kulturális és Média Igazgatóság megszűnése, az egységes logisztikai elképzelés hatására, a megszületett döntés értelmében, az anyagnem 2000. december 01-vel bekerült a logisztikai támogatás rendszerébe. Megalakultak a következő szervezeti elemek:

- MH Humán Anyagi Alosztály – anyagfelelős;
- MH Hadtápanyag Ellátó Központ Központi Humán- és Térkép-anyag Ellátást Tervező Részleg;
- MH HTPEK Központi Humán Raktár.⁷⁴

A Központi Humán Raktár két részterületre volt bontható:

- Központi Raktár,
- Híradástechnikai és hangszerjavító műhely.

⁷⁴ Réti Tamás: i. m. – 116 – 121. oldal.

A központi raktár rendeltetése, hogy a központi költségvetés terhére beszerzett szakanyagokat és eszközöket átvegye, szakszerűen tárolja és nyilvántartsa. Lássa el az MH katonai szervezeteit norma szerint, valamint esetenként kölcsön-anyagokat biztosítson részükre. Végezze a feleslegesé vált anyagok levételét, tárolását, átadáshoz történő előkészítését.

A híradástechnikai és hangszerjavító műhely rendeltetése, hogy hajtsa végre az MH-ban alkalmazott híradástechnikai eszközök, hangszerek javítását, felújítását, antennarendszerek, laktanya és egyéb hangosítási rendszerek fenntartását, javítását. Biztosítsa a külföldi kontingensek antennarendszereinek fejlesztését, működtetését, továbbá az MH szervezetei részére a szolgálati feladatokhoz kötődően hangosítási rendszerek, videó és hangrögzítő eszközök működtetését, kölcsönzését.⁷⁵

G. A térképanyag ellátó szervezetek fejlődése

2000-ig egy szervezet, a Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal végezte mindazon feladatokat, amelyek a térképkészítéssel és az alakulatok térképészeti szakanyagellátásával voltak kapcsolatban. Az akkori átszervezés következtében a szervezetet négy részre darabolták.

A HM Térképészeti Kht. feladata a térképkészítés lett – a felméréstől a nyomtatásig. Az MH Térképészszolgálat a Magyar Honvédség térképészeti és katonaföldrajzi támogatásának összességéért volt felelős. Itt végezték a tervezést, és a szolgálatnál határozták meg azt is, hogy az alakulatoknál milyen térképészeti szakanyagok álljanak rendelkezésre. Emellett a haderőnemi parancsnokságokon dolgozó térképész beosztású katonák szakmai irányítása is a térképészszolgálat feladata volt.

Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság (MH ÖLTP) Térképészeti Anyagi Alosztálya a felső szintű gazdálkodási feladatok ellátására és a térképészeti szakanyagok logisztikai biztosítására jött létre. Szintén az MH ÖLTP-hez, azon belül is az MH Hadtápanyag Ellátó Központoz tartozott a Mogyoródi úton települt Központi Térképészeti Szakanyagraktár.⁷⁶

(Folytatás a következő számban)

⁷⁵ Réti Tamás: i. m. – 125 – 126. oldal.

⁷⁶ Szűcs László: Térképendszerváltás. Magyar Honvéd 2004/29. szám. – 15. oldal.

IRODALOMJEGYZÉK

Antal Károly: A Magyar Honvédség Elektronikai Szolgálatfőnöksége. Katonai Logisztika 1993/2. szám.

Boros László: Budapest Daróczi úti Ruházati Raktár 90. évfordulójára (1905 – 1995) Katonai Logisztika, 1996/1. szám

Budai István: Az MH Műszaki-Technikai Szolgálata. Katonai Logisztika 1993/1. szám.

Csabai Károly: Magyar Honvédség szervezeteinek története (1945 – 1990 között) Katonai Logisztika 1998/4. szám.

Csendes László: Hadsereg-történet 1945 – 1998. Tények és adatok. Új Honvédségi Szemle, 1998.

Csontos András mk. alezredes: Katonai metrológia, polgári mérés-ügy. Haditechnika 1995/4. szám.

Dr. Balló István: A katonapolitikai elképzelések megvalósítása a Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatainál 1951-1953. Hadtörténelmi Közlemények, 1994/3. szám.

Gubicza Gyula: A petróleumtól a rakétáig. Katonai Logisztika 1993/1. szám.

Gyarmati Sándor: Az MH Élelmezési Ellátó Központ tevékenysége. Katonai Logisztika. 1993/2. szám.

Frigyer László: Az MH üzemanyag szolgálatának hétköznapijai. Katonai Logisztika 1998/1. szám.

Hajsrekker Sándorné: A Magyar Honvédség mérőeszköz hitelesítő-kalibráló rendszerének helyzete, korszerűsítésének feladatai. Katonai Logisztika 1997/1. szám. 184 – 205. oldal.

Hegedüs Sándor: Magyar Néphadsereg Elektronikai Anyagi-Technikai Ellátó Központ. Katonai Logisztika 1993/4. szám.

HM ARMCOM Kommunikációtechnikai Rt. Haditechnika 1996/3. szám.

Jávor József: Az MH Műszaki Technikai Ellátó Központ. Katonai Logisztika 1993/4. szám.

Jósvai Attila: Konferencia az élelmezési szolgálat helyzetéről. Katonai Logisztika 1994/1. szám.

Jósvai Attila: A Magyar Honvédség élelmezési szakanyagellátásának új rendszere. Katonai Logisztika. 2005/4. szám.

Jubileumi Emlékkönyv. A Magyar Honvédség Vegyivédelmi Anyagellátó Központ 50 éves története 1950 – 2000. Magyar Honvédség Vegyivédelmi anyagellátó Központ kiadvány, 2000.

Kertai László: A felújított Központi Üzemanyagraktár. Katonai Logisztika 2004/2. szám.

Kiss József: Húszéves az MHP Ellátó Igazgatóság. Katonai Logisztika 1994/4. szám.

Kókai Ernő: Ötven éves az MH Katonai Közlekedési Központ. Katonai Logisztika 2007/4. szám.

Littomericzky János: A Hadtáp Szolgáltató Központ története 1967 – 1992. Katonai Logisztika 1993/1 szám.

Nagy – Dr. Pisztrai – Tóth – Dr. Zimonyi: A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története. (Az őshazától 1949-ig). Zrínyi Kiadó és MN Hadtápfőnökség, 1984.

Réti Tamás: Egy régi-új anyagnem, a „humán anyagnem” bemutatása. (Az anyagnem szerepe a logisztika rendszerében) Katonai Logisztika 2005/3. szám.

Rugár Oszkár: Az anyagi-technikai szolgálat története a második világháborútól napjainkig. Katonai Logisztika 1995/3. szám.

Szalontai László: A Magyar Honvédségben folyó mérésügyi szaktevékenység bemutatása. Katonai Logisztika 2006/3. szám.

Széli Ferenc nyá. ezredes: Adalékok az élmezőny tiszthelyettesek kiképzésének történetéhez. Honvédségi Szemle 2015/1. szám.

Szervezeti változások a második világháború után a haderőreform kezdetéig. MHVK Hadműveleti Főcsoportfőnökség. Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1990.

Szűcs László: Térképrendszerváltás. Magyar Honvéd 2004/29. szám.

Ujvári Mihály: Egy évszázad a katonai ruházati ellátás szolgálatában. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Budapest, 2009.

Vörös Béla: A magyar hadseregek távbeszélőeszközei I. (1867 – 1945) Haditechnika 1993/3. szám.

Ozsváth Sándor¹

A FOCKE-WULF FW-58 WEIHE TÖBBFELADATÚ KATONAI REPÜLŐGÉP ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA, HAZAI GYÁRTÁSA, ÜZEMBENTARTÁSA ÉS ALKALMAZÁSA

Absztrakt

A német Focke-Wulf Fw 58 Weihe többfeladatú katonai repülőgépet bombázó- és műszeres-oktató, időjárás-felderítő, éjjeli zavaró csata-repülő, sebesültszállító, futár, könnyű szállító, tengeri mentőrepülő-hidroplán, illetve légi-fényképező és éjszakai vadász változatban egyaránt gyártották. Tervezésénél kiemelt szempontként kezelték a többfeladatúságot és a tábori körülmények közötti üzemeltethetőséget. A típust a Magyar Királyi Honvéd Légierő számára jelentősebb darabszámban szerezték be, emellett Győrben megszervezték hazai gyártását is, ahol legyártottak 56 db-ot. Hátországi és frontszolgálatra egyaránt alkalmazták a típust, ami által a hazai repülés- és ipartörténet szerves részévé vált.

Kulcsszavak: magyar hadiipar, repülőgépgyártás, II. világháború, többfeladatú repülőgép

Bevezetés

A 30-as évek a repüléstörténet meghatározó időszakai közé sorolhatók. Az első interkontinentális repülések, a sebességi versenyek, a kereskedelmi és katonai repülés fejlődésének köszönhetően újabb és újabb típusok jelentek meg. Ebben az időszakban egy élvonalbeli repülőgép két év elteltével csak átlagos, újabb két év elteltével pedig csak szerény teljesítményűnek volt tekinthető. Így rövid idő alatt igen sok típus jelent meg a nemzetközi piacon. A sokszínű gépállományból eredő problémák a katonai repülés világát érintették a legérzékenyebben, hiszen ezen a területen sokkal több időbe került egy repülőgép rendszerbeállítása, ami az üzemeltetési, kiképzési és harcá-

¹ E-mail: ozsvathsandor@freemail

szati feladatok miatt sokszorososa volt a kereskedelmi repülésben jellemző időnek. Szükségessé vált olyan repülőgépek rendszeresítése, amelyek képesek voltak feladatköröket egyesíteni. A feladatkörök egyesítésére azért is égetően szüksége volt a modern légierőknek, mert a technológia fejlődésével újabb és újabb kiképzési igények merültek fel. A 30-as évek közepére egy új tervezői szemlélet alakult ki.

A többfeladatúságra való törekvés a II. világháború során nemcsak a kiképző, de a harci repülőgépek esetében is hangsúlyos fejlesztési szempont volt. [14.] A sokrétű felhasználhatóságra való törekvést több európai repülőgépgyár tervezői is képviselték, mégis ezen a területen a brit Avro és a német Focke-Wulf mérnökei jutottak a legmesszebbre. Az utóbbiak egyik érdekes terméke az Fw 58-as Weihe, amely még mai szemmel is meghatározó típusnak mondható.

1. A Focke-Wulf repülőgépgyár és a Weihe többfeladatú repülőgép koncepciója

A Focke-Wulf 1923-as megalakításával egy új szemléletű repülőgépgyár jött létre Németországban. Az új gyárat eredetileg Bremer Flugzeugbau AG-nak hívták. Az alapítók neve alapján (Heinrich Focke, Gregor Wulf) rövidesen az új üzemet átnevezték Focke-Wulf Flugzeugbau AG-nak, és a világ ezzel a névvel ismerte meg kiváló repülőgépeit.

1. ábra. A Focke-Wulf Brémában található központi szerelőcsarnoka az 1944. szeptember 01-én végrehajtott amerikai légitámadás után

Az induló vállalkozás azonban hiába készített sikeres repülőgépeket, megrendelések híján komoly likviditási gondokkal küzdött. Ezen a helyzeten segített a Lorenz AG által 1933-ban biztosított tőkeinjekció. A gyár filozófiája ebben az időszakban kezdett olyan irányba változni, amely szorosan szem előtt tartotta a piac igényeit. Ennek a filozófiának volt köszönhető a Weihe megalkotása is, hiszen egy többfeladatú repülőgép a nemzetközi piacon is mindig jól értékesíthető. Az újítások iránti fogékonyság és a magas minőség elérése mellett elsődleges szempont volt a jó kezelhetőség. Ezt a tervezői felfogást képviselte a két főtervező, Heinrich Focke és Kurt Tank. Ez a két konstruktőr nem csak a tervezőasztal mellett érezte magát otthonosan, hanem a levegőben is, hiszen mindketten képzett repülőgépvezetők voltak. Heinrich Focke a helikopterek tervezése terén alkotott maradandót, a Weihe tervezése során azonban Kurt Tank tervezői felfogása volt meghatározó, így erről a kiváló mérnökről érdemes pár szót ejteni.

A Focke-Wulf AG főtervezője a német iskola második generációjához tartozott, és abban az időszakban kezdett el repülőgép-tervezéssel foglalkozni, amikor erre a célra Németországban rendkívül szűkös anyagi források álltak rendelkezésre. Karrierje a berlini Rohrbach Metallflugzeugbau GmbH-nál indult, ahol megismerte a nagy repülőcsónakok és utasszállító repülőgépek tervezésének alapjait. Egy kisebb kitérőt követően, 1930-1931 között az augsburgi Bayerische Flugzeugwerke-nél tevékenykedett, majd 1933-tól 1945-ig a brémai Focke-Wulf AG főtervezője lett. Munkája során képes volt az adott problémák több irányból való megközelítésére, és az általa vezetett tervezői kollektívát hatékony közösségbe szervezte.

2. ábra. Prof. Dr. Kurt Tank professzor a TA-154-es éjszakai vadászrepülőgép berepülése után

A Focke-Wulf mérnökei szerint nem elég, ha egy gép jó teljesítménnyel rendelkezik, hanem nagyon fontos, hogy a típuson repülők szeressenek repülni az adott géppel. Ennek a gondolkodásmódnak köszönhetően a kezelhetőség és kompaktság fokozott prioritást élvezett az általuk tervezett gépeknél. A Weihe esetén ez a tervezési filozófia jól egybevágtott azzal az elképzeléssel, hogy egy kistömegű, feladatköröket egyesítő, könnyen repülhető kétmotoros gépre van szüksége a Luftwaffe-nak.

Ennek az igénynek a kielégítésére írt ki a Német Légügyi Minisztérium Technikai Hivatala egy meghívásos pályázatot, amelyre az Arado és a Focke-Wulf gyárakat hívták meg. Az Arado által a pályázatra készített gép (Ar-77) szárnyszerkezete szabadonhordó faépítésű volt, futóműve pedig nem behúzható. A Focke-Wulf által legyártott prototípus 1935. január 18-án emelkedett a levegőbe D-ABEM polgári lajstrommal.

A pályázatra 2-2 tesztgépet kellett legyártani, és a vizsgált repülőgépek közül a Focke-Wulf terméke felelt meg jobban az igényeknek. A megrendelőnek olyan repülőgépre volt szüksége, amely több területen is helyt tud állni. A kiképzésben képes platformként szolgálni a bombavető-, lövész- és műszerkiképzések során, szállító-és kiszolgálógépként pedig végre lehet vele hajtani a sebesültszállítási vagy VIP feladatokat. Kis sebességgel is biztonságosan vezethető, rövid úton képes fel- és leszállni, a vezetése, kiszolgálása és üzemeltetése pedig egyszerű.

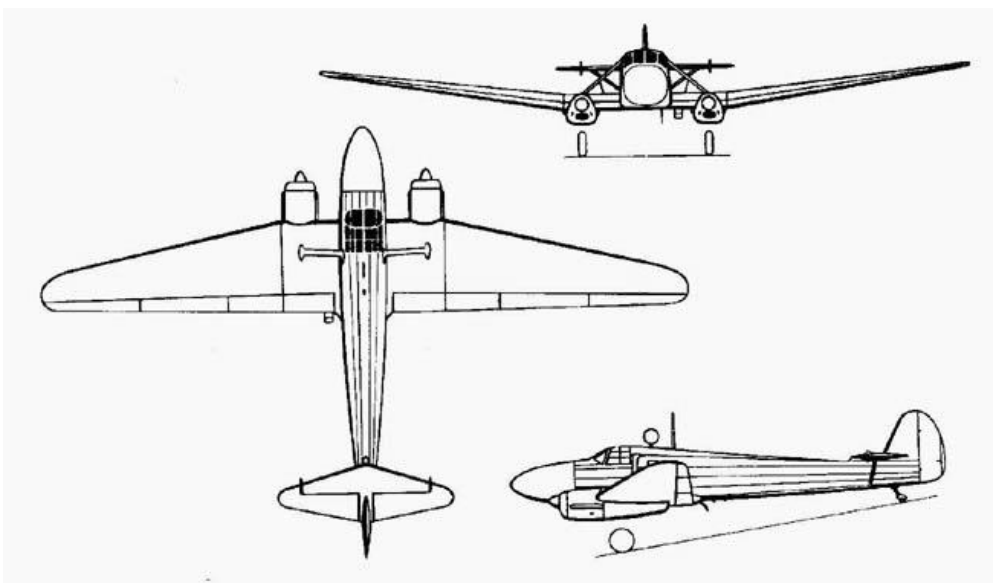

3. ábra. A német légierő Fw 58 Weihe repülőgépe

A kompaktságra való törekvés elsődleges szempontja volt a motor kiválasztása. A kérdés korántsem volt egyértelmű, hiszen a kor jellemző tervezési felfogása ilyen feladatkörre egyértelműen 7 vagy 9 hengeres egysoros léghűtéses csillagmotort irányzott volna elő (mint például a hasonló feladatkörre tervezett Avro „Anson” Armstrong Siddeley Cheetah motorja). A tervezők azonban mégis egy V8-as erőforrás mellett döntöttek. A választás az Argus gyár As 10-es mo-

torjára esett, amely 1936-ra egy kiforrott, megbízható konstrukcióvá érett.

Az As 10-es sok, a repülésben alkalmazott „V” motortól eltérően, léghűtéses volt, a két hengerosor egymással 90°-os szöget zárt be- és lógó elrendezésben építették be. A korszakban elterjedt közepes méretű csillagmotorokkal szemben finomabb járású és nyomatékosabb erőforrásnak bizonyult. A fordított „lógó” elrendezésnek további előnye volt még, hogy az időszakos ellenőrzésekhez (olajfeltöltés, szelepállítás, karburátorok beállítása) nem kellett állványokat használni, így az a földön, a gép mellett állva is elvégezhető volt. Ennek az elrendezésnek köszönhetően tábori körülmények között is könnyen lehetett üzemeltetni a típust. Az üzembiztonságot növelte az Argus motorok háromféle indíthatósága is (kézi vagy kurblis, sűrített levegős és külső csatlakozású elektromos starter). Az 1926-tól gyártott As10-es megbízhatósága és könnyű üzemeltethetősége miatt hamar közkedvelt lett más fejlesztőműhelyeknél is. Így nem véletlenül választották erőforrásként a Messerschmitt Bf 108 Taifun-hoz, és a Fiesler Fi 156 Storch-hoz. A Focke-Wulf mérnökeinek nem jelentett újdonságot a motor, hiszen három évvel korábban már ezzel az erőforrással látták el az Fw 56 Strösser gyakorlógépeket, amelyben kiválóan bevált.

4. ábra. Az Fw 58 háromnézeti rajza

A megfelelő motor kiválasztása után egy olyan repülőgép tervezése kezdődött meg, amely szerkezeti kialakításában sok érdekességet hordozott magában. A dúcos kitámasztású szárnyak lehetővé tették,

hogy egy igen könnyű és domború profilt lehessen kialakítani. A kor dúcos alátámasztású gépeivel szemben a Weihe tervezői a felső ki-támasztást választották. Ez a megoldás nem tette szép repülőgéppé az Fw 58-ast, azonban könnyű és erős szerkezetet eredményezett.

Mivel a szárny belső harmadának tervezésekor nem kellett az ön-hordás szempontjait figyelembe venni, a tervezőknek nagyobb moz-gásterük volt a profil kiválasztásában, valamint a tömeget is csökken-teni tudták (az üres tömeget sikerült 2 tonna alatt tartani). A profil íveltségének köszönhetően a Weihe nem lett egy kimondott verseny-gép, viszont kiválóan repült kis sebességeknél. Átesés előtt a szárny-ról az áramlás nem vált le hirtelen, hanem hosszú másodperceken át remegéssel tudatta a pilótával, hogy itt az ideje az állásszöget csök-kenteni vagy több gázt adni. A bekövetkező átesés lágy és lassú volt, amely azonnal megszüntethető volt a botkormány kismértékű előre-engedésével.

A Weihe fent leírt előnyös tulajdonságairól Tobak Tibor is megem-lékezik több írásában. *„Magszerettem az igen kezes Weihét, eléggé kis területen biztonságosan le-és felszállt, szinte nem akart „átesni”, vagyis viszonylag kis sebességgel is biztonságosan repült.” [1]*

5. ábra. Az Argus As10-es motorok fordított „V” elrendezése lehetővé tette, hogy a motor kiszolgálását és javítását állványok nélkül is el lehessen végezni

A sorozatgyártásból kikerülő gépeket alapos teszteknek vetették alá, még hozzá meglepő helyen, a Szovjetunióban. Az 1940-es beszerzésből három példányt vizsgáltak meg, és ezekkel a gépekkel az országon belül hosszú csillagtúrákon is részt vettek.

A lefolytatott vizsgálat objektívnek tekinthető, a kedvező repülési tulajdonságokra vonatkozóan a következőket emelték ki:

- Felszállás során a gép egészen kis sebességnél elemelkedik a földtől (105-110 km/h),
- Repülés közben a vibráció igen kicsi, a légcsavarok által keltett precesszió alig érezhető, bal és jobb irányú fordulók azonos mértékű oldalkormány használattal végezhető,
- A repülőgép egy motorral is jól vezethető, kismértékben emelkedésre is képes,
- A repülőgép 50%-os motor-fordulatszámra is könnyen tartja a 140 km/h-t,
- Jó leszállási jellemzők, kis sebességgel (120 km/h) is elvégezhető a bejövétel.

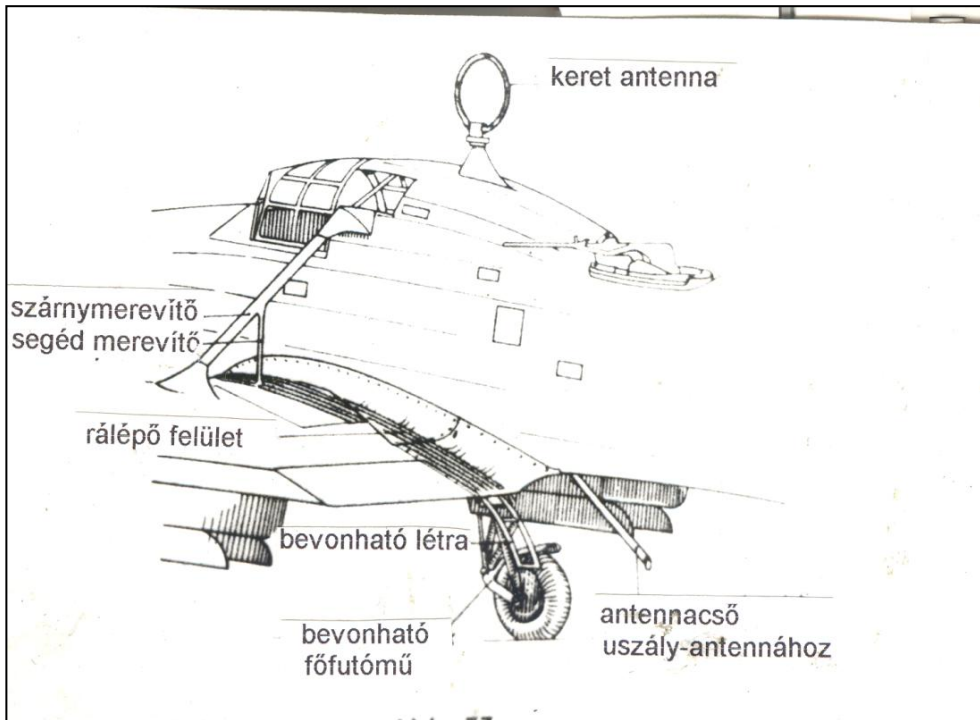
2. Az Fw 58 repülőgép szerkezetének általános leírása

2.1. A repülőgép sárkányszerkezete

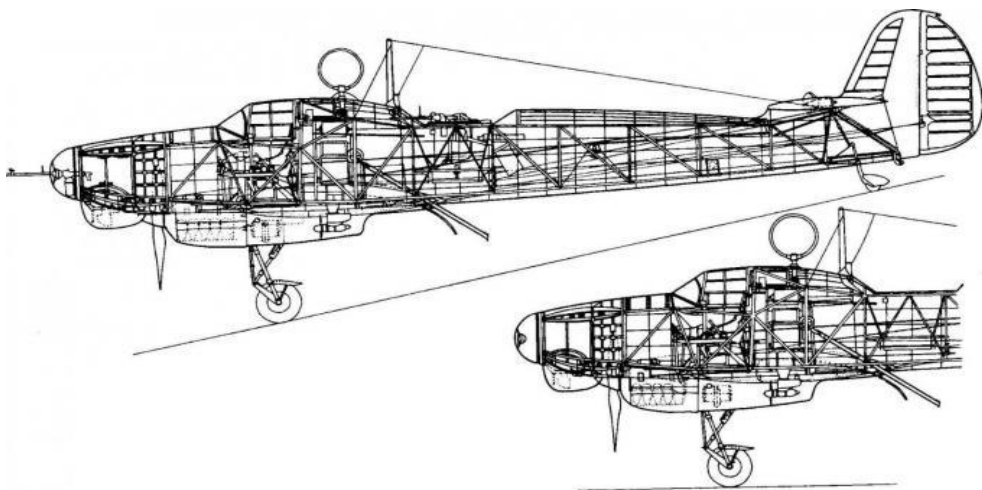
Az Fw 58 Weihe törzse hegesztett, négyszögletes keresztmetszetű acélcsövekből kialakított (Cr-Mo) fém rácsszerkezet. A súly csökkentése érdekében nagyméretű lemezzel borított betétek nincsenek, a törzs fülke mögötti része feszített vászon-burkolatot kapott.

A korszak hasonló kategóriájú gépeihez képest a törzs hosszúnak mondható. Mivel a repülőgép hagyományosan farok-kerekes elrendezésű, ezért a hosszú törzsnek köszönhetően a gép kevésbé „emeli fel az orrát” a talajon.

A gép egyenes futása kiváló, kilebegtetésnél viszont kerékre és nem három pontra kell érkezni.

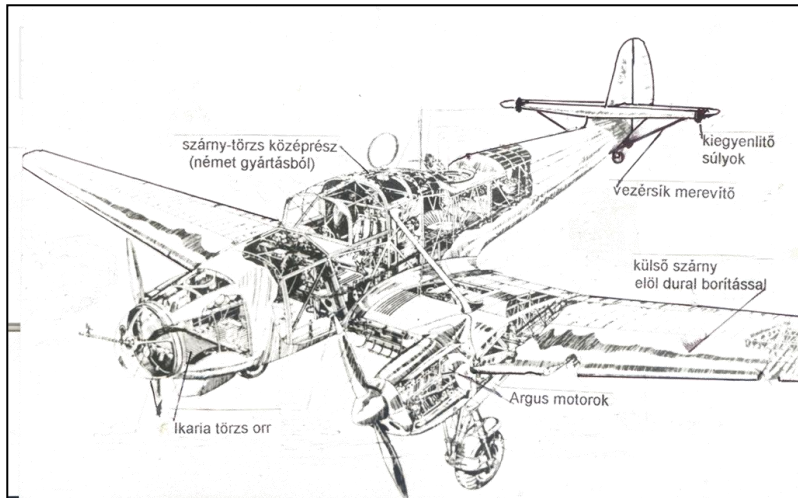
6. ábra. A Weihe törzsközéprésze az antennákkal

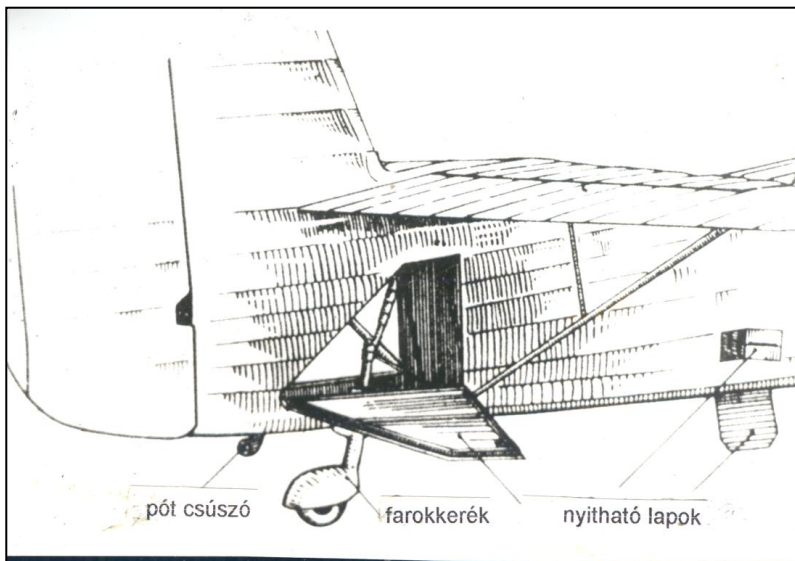
7. ábra. A Weihe törzsének rácsszerkezete

A kilebegtetésből eredő problémák miatt a törzskeret hátsó részére egy kiegészítő csúszófelületet építettek (túlhúzás esetére). A szárny

felső dűcos kitámasztású, trapéz alakú. A burkolás a motorgondoláig a szárny teljes húrhosszában lemez. Ide építették be a két 170 literes üzemanyagtartályt, amely rendszer két, a szárnyba épített 60 literes póttartállyal kiegészíthető (az így létrejött 2x230 literes tárolókapacitást egyes változatokon 2x340 literre növelték). [2./61. o.] A kiegészítő tartályok beépítési helyénél a szárny leszerelhető. A szárnynyílazás $12,5^\circ$, „V” állása 7.5° . Egyes változatait a csűrő és a törzs között kialakított féklappal is felszerelték.

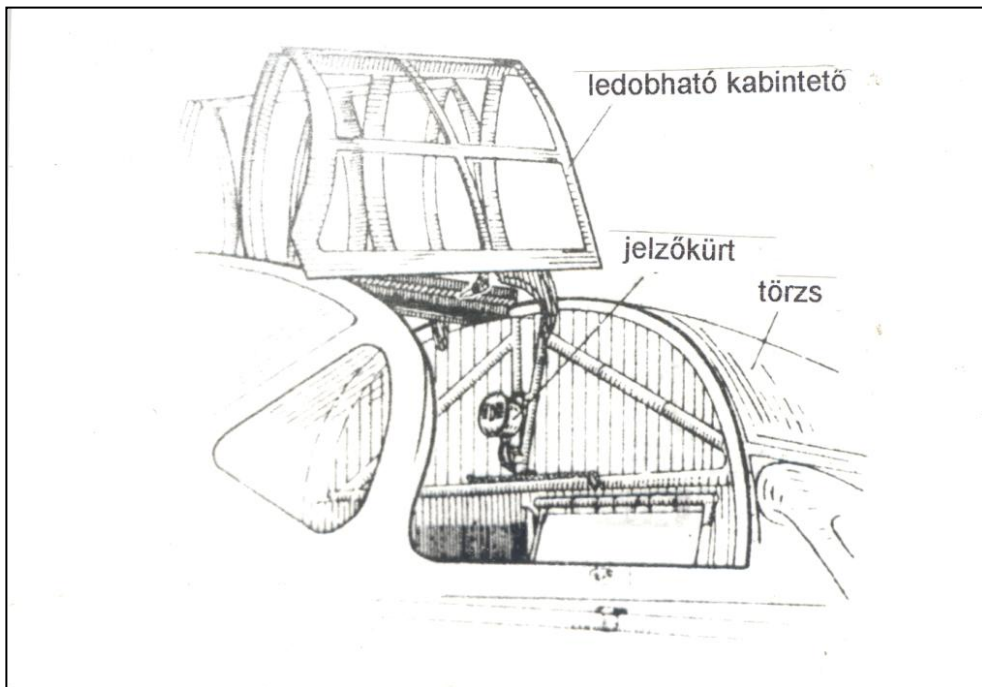
8. ábra. A magyar gyártású Fw-58 Ka-6 Weihe gyakorló bombázó, géppuskaállással az orr-részben és a fülke mögött

9. ábra. Merev kialakítású farokkerék áramvonalazó burkolattal

A futómű hárompontos, farok-kerekes. A főfutók hátrafelé, a motorgondolába húzhatók be, kialakításuk villarendszerű, rugóstagos. A mozgatómechanizmus hidraulikus, kivéve a KL-2-es sorozatét, amelynek a mozgatása elektromos.

A farokkerék kormányozható, a legtöbb változaton áramvonalazott. A főfutók hidraulikusan fékezhetők, behúzási idejük 12 másodperc, vészkiengedésük gravitációs úton is lehetséges, ennek ideje 3 másodperc.

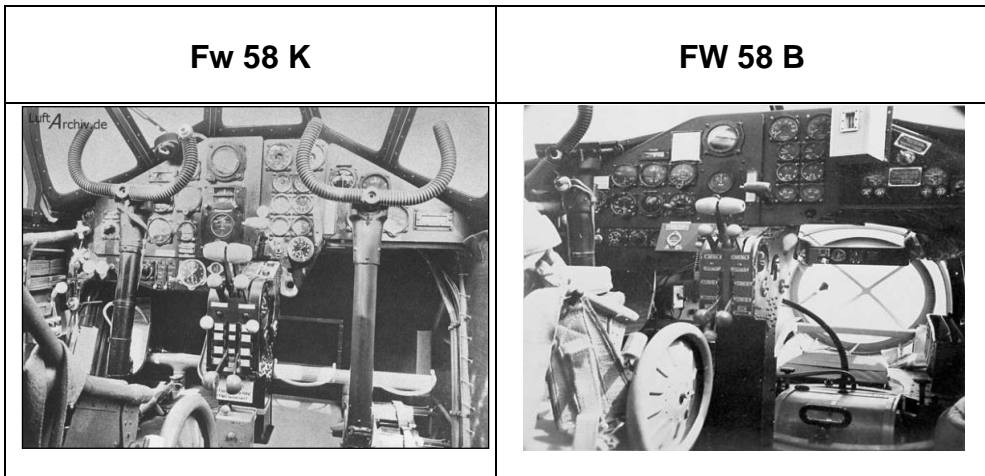

10. ábra. Az Fw 58 fülketető rendszere

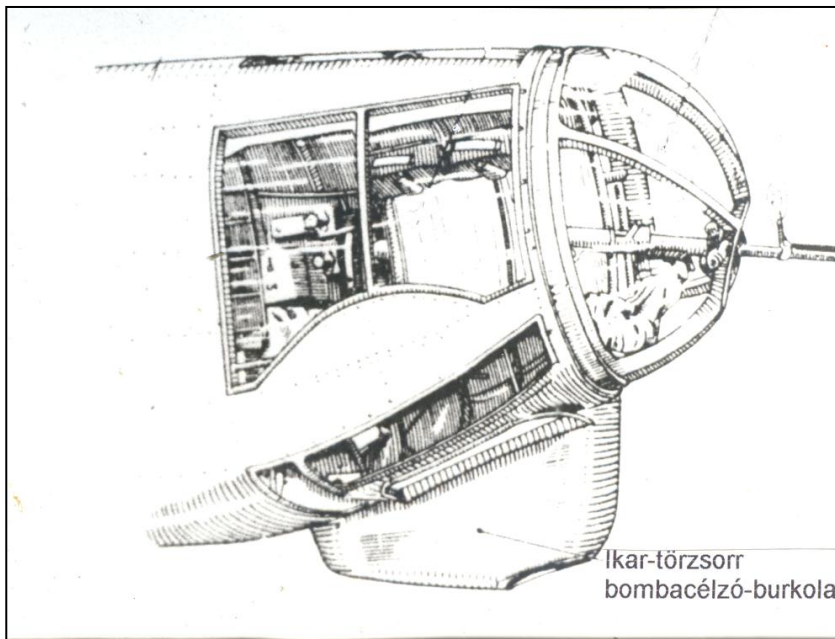
A műszerrepülés oktatását lefüggönyözött fülkében folytatták. A fülketető ledobható volt.

A műszerrepülő-kiképzés, illetve a rádió-navigációs képzés során jutottak szerephez a 6. ábrán látható különféle antennák.

A magyar változatokat alaprádióként R-12 rádióállomással látták el. A repülőgépeket Nistri vagy Zeiss fotófelszereléssel is felszerelték.

11. ábra. A polgári és a katonai változatok fülkéjének eltérő kialakítása

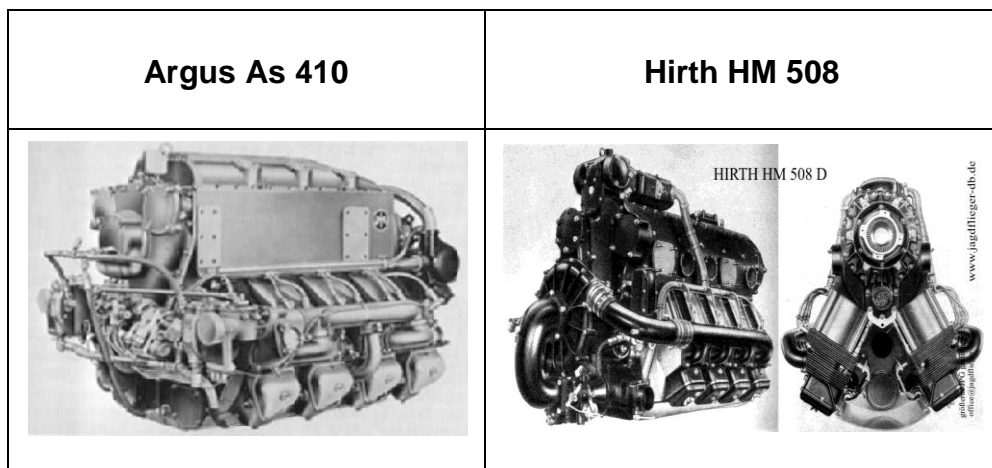

12. ábra. Az Fw 58 Ka-6 bombázó-gyakoroltató repülőgép Ikaria gömbkupolás orr-résszel és Lotfe célzóberendezéssel

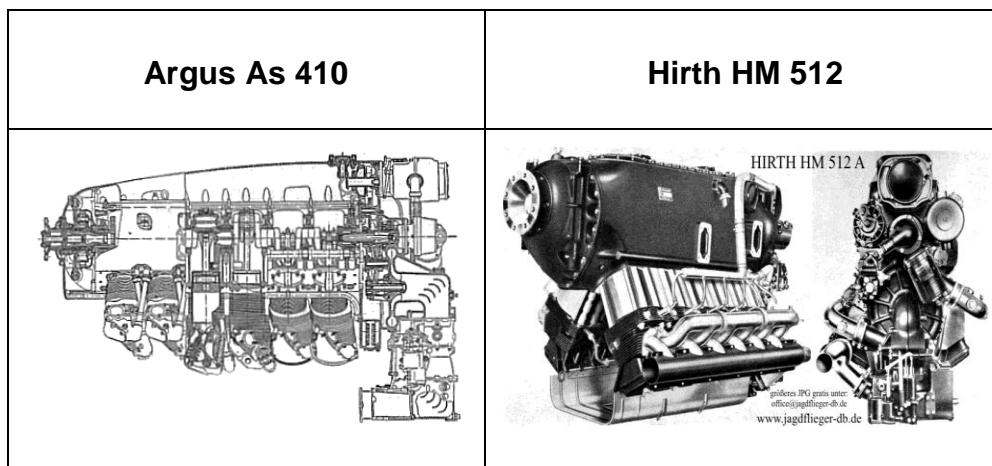
A légi-fényképező változatot nagysebességű, Zeiss és Nistri kamerákkal szerelték fel. A bombázó-gyakoroltató repülőgép változaton Lotfe célzóberendezést alkalmaztak Ikaria gömbkupolás orr-résszel. A szárny alatti függesztési pontokra 2 db 100 kg-os bomba volt függeszthető.

2.2. A repülőgép erőforrása és légcsavarja

Az Fw 58 Weihe repülőgépek két, fordított léghűtéses V elrendezésű motorral készültek. A nagyobb darabszámban gyártott katonai változatokba a V-8 hengerelevezésű Argus As 10-est, egyes kereskedelmi változatokba a hasonló elrendezésű Hirth HM 508-as motort építették be.

13. ábra. A Weihe-n alkalmazott 8 hengeres motorok, amelyek 240, illetve 280 LE teljesítményt biztosítottak

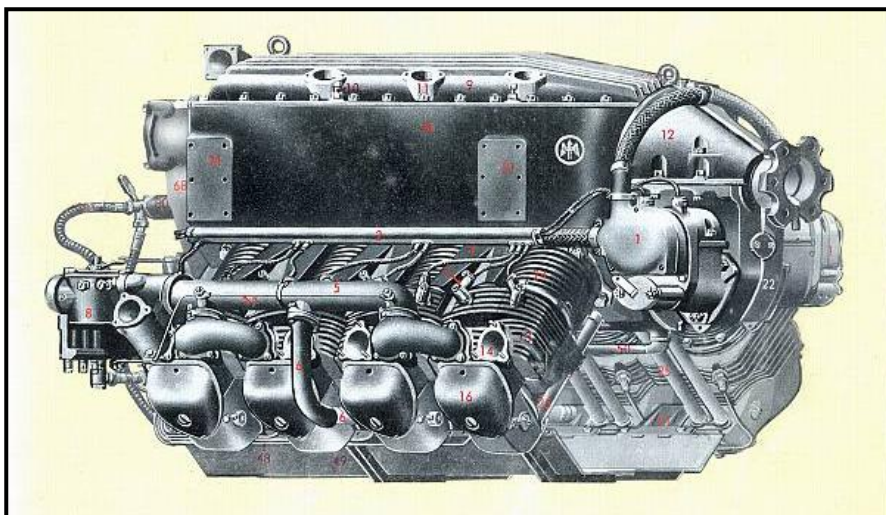
14. ábra. A Weihe-n alkalmazott 12 hengeres motorok, amelyek 460, illetve 400 LE teljesítményt biztosítottak

A típusba kis számban beépítésre került az Argus As 410 V12-es és kísérleti jelleggel a Hirth HM 512 A V12-es erőforrása is. Ezek a nagy teljesítményű V-12-es motorral épített, költséges változatok azonban a teljes gyártási mennyiség töredékét tették ki.

A legyártott gépek közel 90%-a a széles körben elterjedt Argus As 10-es motorral került szerelésre. Amint az 1. sz. táblázat adataiból látható, ez a motorvariáns volt a legalacsonyabb oktánszám-igényű, ami – a német légierő benzinellátási jellegzetességeihez igazodva – nagymértékben elősegítette a repülőgép üzemeltetését tábori- és frontkörülmények között a háború során.

Az Argus gyár As 10-es motorjánál a hengerfejek alumínium öntvényből készültek, megmunkálásuk rendkívül korszerűnek számított a 30-as években (a hengerfej korszerű kialakítása az alacsony oktánszám-igény egyik oka). A szelepek mozgatása tolópálcák (tolórudak) segítségével történik, a vezérműház izolált, kenése nem képez egy egységet a blokk többi részével, a vezérműtengely meghajtása pedig direkt.

Az üzemanyagrendszerbe három szűrő került beépítésre, az olaj szűrése hagyományos filteres. Az üzemanyagrendszer szivattyúi mechanikus meghajtásúak, az általuk biztosított nyomás 1,25 és 2 at közötti. Az As 10-es motort két típusú karburátorral szerelték (SUM 729a és 730A), a gyújtásrendszer pedig kétkörös Bosch rendszerű volt.

15. ábra. A Weihe-n legnagyobb darabszámban alkalmazott Argus As 10-es lógó hengerű, fordított V elrendezésű repülőgépmotor

A motor rugalmas üzemeltetési jellemzőiből adódóan lehetőség volt a kézzel történő indításra is, bár ez meglehetősen nagy testi erőt és gyakorlottságot igényelt. A másik kézi indítási lehetőség a kurblis indítás volt, amely a nagyobb motoroktól (pl. DB 605) eltérően közvetlen és nem lendkeres rendszerű volt. Az alapvető indítási mód a saját rendszerű 20 bar-on működő sűrített levegős mód volt, de lehetőség volt külső Bosch starterrel történő indításra is, amely 24 V-os egyenáramú rendszert működtetett.

AZ FW 58 WEIHE REPÜLŐGÉPBE ÉPÍTETT MOTORTÍPUSOK FŐBB ADATAI

1. sz. táblázat

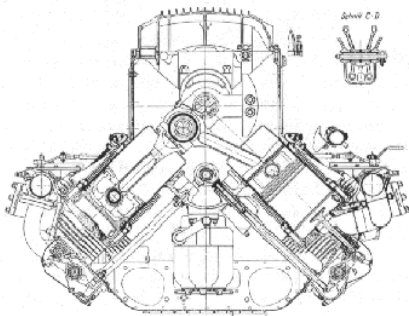
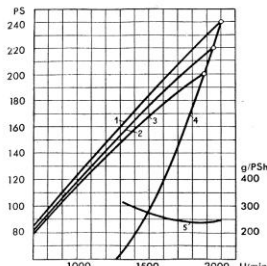
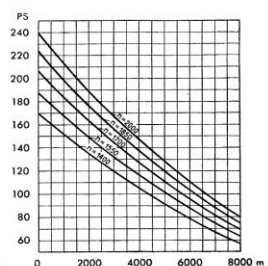
	Argus As 10C	Argus As 410	Hirth HM 508	Hirth HM 512 A
Hengerszám	8	12	8	12
Furat, mm	120	120	105	105
Löket, mm	140	140	115	115
Hengerűrtartalom cm ³	12 667	11 950	7 960	11 940
Beépítési tömeg (segédberendezésekkel), kg	232	315	256	314
Teljesítmény LE (kW)	240 (176) 2000 f/min	459 (342) 3100 f/min	280 (210) 3000 f/min	400 (300) 3100 f/min
Hossz, mm	1105	1215	1312	1542
Szélesség, mm	880	840	683	665
Magasság, mm	718	922	827	815
Oktánszám- igény	80	87	87	97

A Weihe-be először kétágú fa légcsavart építettek be, jobb forgásiránnyal. A légcsavarak átmérője 2,5 m, húzófelületük 4,91 m². Egyes időjárás-felderítő változatokat földön állítható fém légcsavarral szerelték. Az Fw 58E-1 meteorológiai felderítő változatot Argus bolygóműves önszabályozó fém légcsavarakkal szerelték fel (2 db állt magyar szolgálatban). [4./294.] A 12 hengeres, 400 LE-s Hirth 512 motorokkal – illetve a 460 LE-s Argus as 410 motorral - szerelt repülőgépekbe

már elektromos állítású kétágú fém légcsavart építettek, ami 300 km/h értékre növelte sebességüket. [4./315. o.]

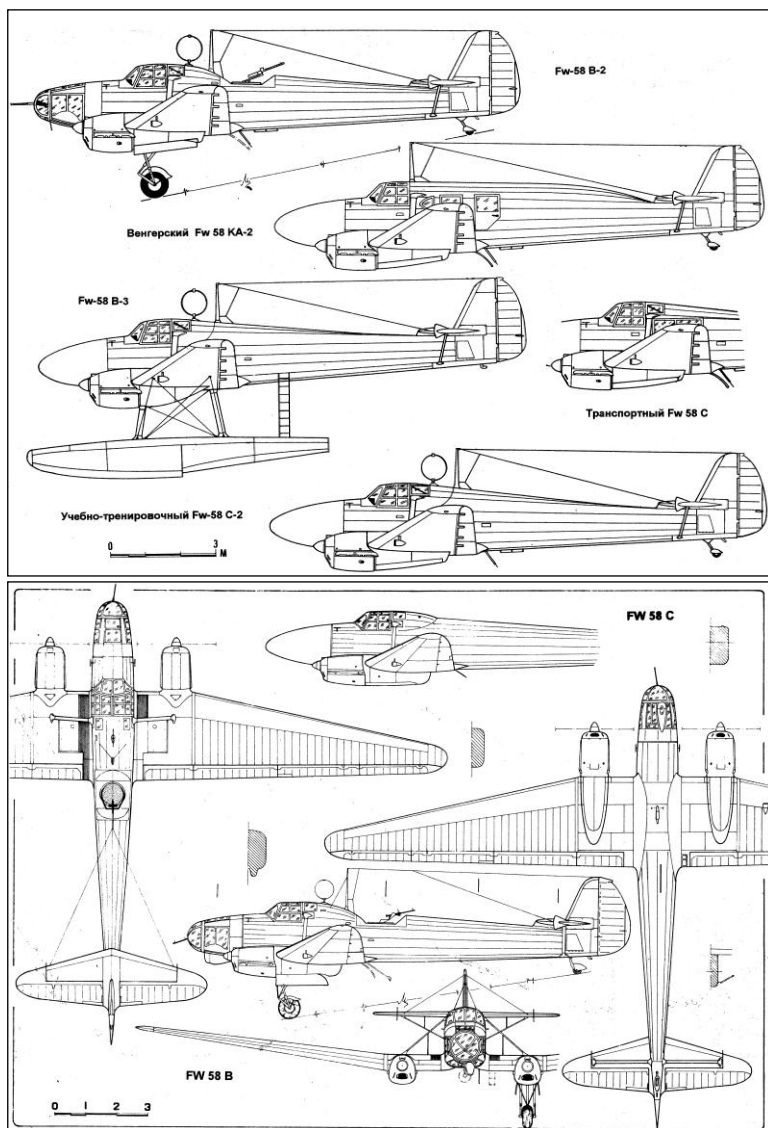
AZ ARGUS AS 10 C MOTOR ADATAI

2. sz. táblázat

	<p style="text-align: center;">Argus As 10 C fordított „V” elrendezésű négyütemű éghűtéses motor</p>
<p>Hengerűrtartalom</p>	<p>12 667 cm³</p>
<p>Sűrítési arány</p>	<p>6,9: 1</p>
<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> <p>Bodenleistung</p> <p>1. 5-Minuten-Leistung 2. 30-Minuten-Leistung 3. Dauerleistung 4. Drosselleistung 5. Kraftstoffverbrauch (gedrosselt)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Höhenleistung</p> </div> </div>	<p>Teljesítmény adatok: 200 LE (147 kW) 1880 / min fordulaton 240 LE (176 kW) 2000 / min fordulaton maxi- mum 5 percig Vészteljesítmény teljes fordulatszámom 1 percig tartható</p>
<p>Gyújtás</p>	<p>Kétkörös Bosch rend- szerű</p>
<p>Önsúly segédberendezések nélkül</p>	<p>213 kg</p>
<p>Önsúly segédberendezésekkel</p>	<p>233 kg</p>
<p>Üzemanyag-fogyasztás</p>	<p>60 l/ó, minimum 78-as oktánszámú ólmozott üzemanyaggal</p>
<p>Üzemanyagnyomás</p>	<p>0,12-0,2 at</p>
<p>Porlasztó típusa</p>	<p>SUM 729a vagy 730a</p>
<p>Méretek</p>	<p>Hossz: 1105 mm Szélesség: 880 mm Magasság: 718 mm</p>

3. Az Fw 58 repülőgép német gyártása és továbbfejlesztett változatai

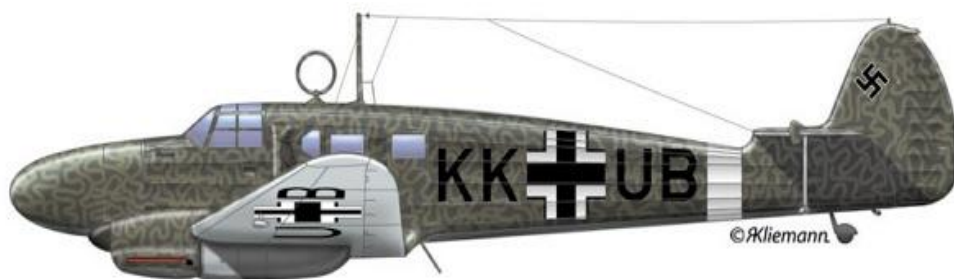
A gép első repülésére 1935. január 18-án került sor. A berepülés alatt különösebb problémák nem mutatkoztak, ezért egy viszonylag kicsi nullszéria után megindulhatott a sorozatgyártás. A Weihe kiválóan fejleszthető repülőgép volt, amely jó platformként szolgált számos eltérő feladatkörű változat kifejlesztéséhez. A típus fő változatai a következők voltak:

16 a-b. ábra. Az Fw 58 változatai

V1-V4 prototípusok:

- V1 első prototípus (D-ABEM),
- V2 fülke mögött és az orr- részben MG 15-ös géppuskával ellátott prototípus (D-ABIV),
- V3 bombázó-oktató prototípus (D-ABUO),
- V4 üvegezett orral ellátott, aerodinamikailag finomított törzsű prototípus.

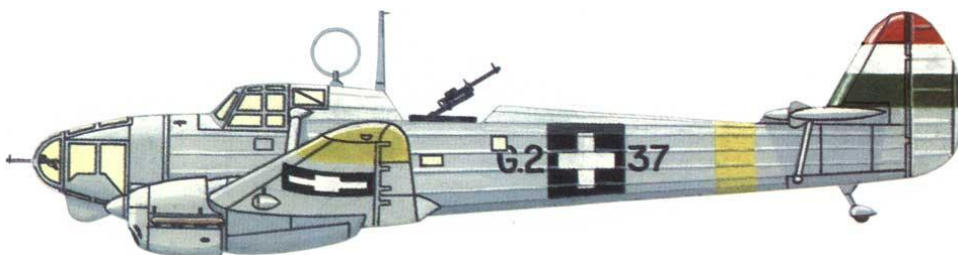
A0: Az első, utasszállításra kialakított változat, Kurt Tank professzor saját használatú gépe, később bevonultatva KK+UB katonai jelzéssel,

A1: Műszeres oktatásra kifejlesztett változat burkolt orr-résszel (14 darab),

B, B1: Bombázó-oktató változat 200 kg bombateherrel (szárnyak alá függesztve mechanikus kioldószerkezettel), GV-219 típusú bombavevő készülékkel. A változatból 6 darab K6 megjelöléssel került leszállításra Magyarországnak,

B2: A B1-es bombázó-oktató változat továbbfejlesztése üvegezett orr-résszel, MG 15-ös géppuskával. Magyarországon 18 darabot rendszeresítettek K-7 jellel,

B3: Blohm & Voss által átépített tengeri mentőrepülőgép,

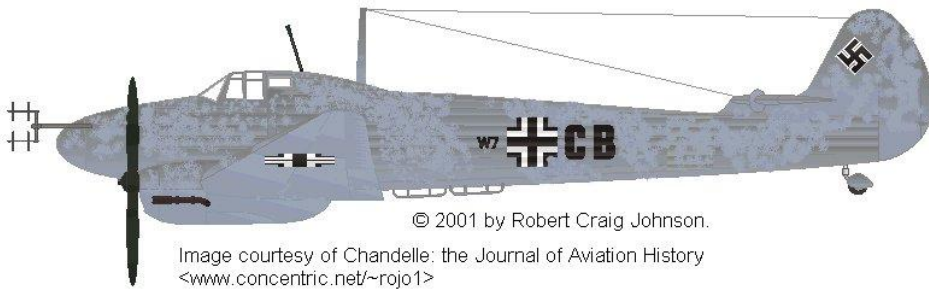

C: Műszeres és navigációs kiképzésre kialakított változat Hirt HM-508-as motorral

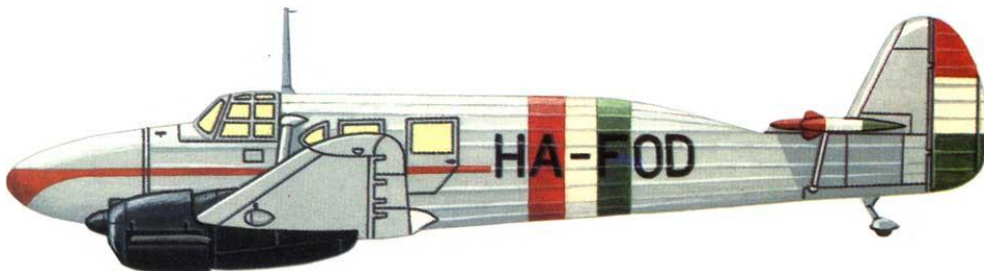
G: Légi mentő változat

G1: Éjszakai vadász Fug 212C1 radarral

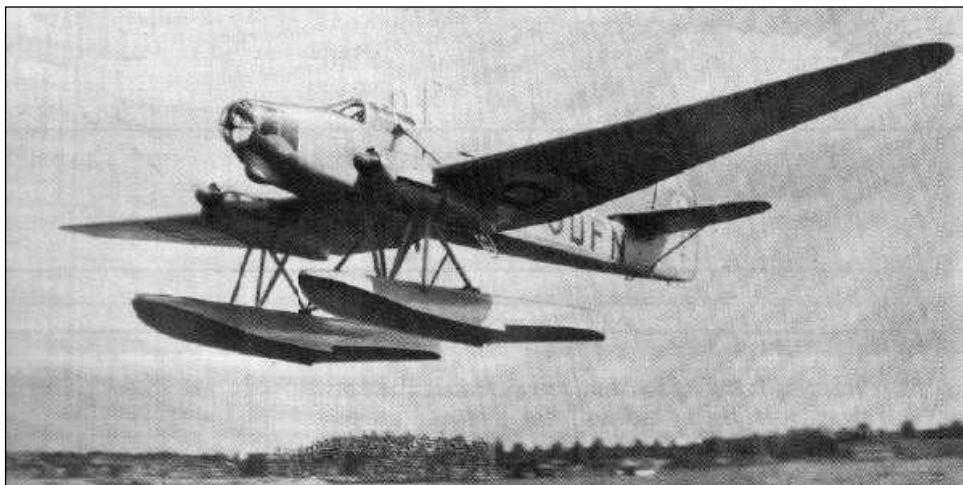

K2: Kereskedelmi változat meghosszabbított utastérrel,

Ka-6 (B): Magyar változat (az „a” betű a külföldi gyártásra utal),

W: Hidroplán változat.

AZ FW-58 EGYES VÁLTOZATAINAK MŰSZAKI ADATAI

3. sz. táblázat

	Fw 58 Weihe B és C-1 változatok	Fw 58 Weihe C-2/KL-2 változatok
Hossz	14 m	14 m
Fesztáv	21 m	21 m
Szárnyfelület	47 m ²	47 m ²
Magasság	4,4 m	3,9 m
Üres tömeg	1900 kg	1900 kg
Maximális engedélyezett felszálló tömeg	2800 -2900 kg	3600-3800 kg
Üzemanyag-mennyiség	340 l	460-640 l
Beépített motor típusa és teljesítménye	Argus As 10 240 LE (180 kW)	Hirth HM 508/HM 512 280 LE (210 kW) 400 LE (300 kW)
Max. sebesség	254-265 km/h	272-300 km/h
Leszálló sebesség	76 km/h	85 km/h
Hatótávolság	610-730 km	670-900 km
Szolgálati magasság	5400 m	5400 m

4. Az Fw 58-as gyártása és alkalmazása Magyarországon

4.1. A repülőgép hazai alkalmazása

Hazánkban nyilvánosan a típus kereskedelmi változatát az 1938-as Budapesti Nemzetközi Nagyvásáron mutatták be a nagyközönségnek. A Weihe polgári változatai sikerrel szerepeltek a piacon, azonban a háború során az előnyös kereskedelmi tulajdonságok vesztettek jelentőségükből. A háború előtti, nemzetközileg is elismert hazai filmipar is kedvelte a típust, több Jávor Pál filmben is feltűnik. Több változatát alkalmazta előszeretettel a Hunnia Filmstúdió is.

17. ábra. A Magyar Légiforgalmi Rt. Fw 58-asa

Magyarországon a típusnak öt alváltozata üzemelt. Ezek a C, E-1, K-6, Ka-6 és a KL-2-es változatok voltak. A polgári jelzésű gépek azonosítói a HA-FOA-tól FOD-ig, valamint XBA-tól XBJ-ig tartottak. A háború előrehaladtával ezeket a gépeket bevonultatták, és katonai oldalszámot (S jelzés) kaptak.

Az Fw 58 KI-2 Weihe futár-szállító repülőgépeket a HA-FOA (S.001), HA-FOB (S.002), HA-FOD (S.003) polgári, ill. katonai jelzéssel 1939-ben kezdte üzemeltetni a MALERT. A gépek nagy befogadóképességű, 6 utas szállítására alkalmas púpos törzzsel rendelkeztek, emellett 12 hengeres, 400 LE-s Hirth 512 motorokkal és elektromos állítású kétágú fém légcsavarokkal szerelték fel őket, ami 300 km/h értékre növelte sebességüket. [4/315. o.]

A légierő parancsnokának Fw 58C futárrepülőgépe (HA-XBG) 4 fős utasfülkével, a repülőgép orr-részében kiegészítő csomagterrel és 1800 km növelt hatótávolsággal került kialakításra. [4.302. o.] (A „Kék Weihe-t” a székesfehérvár-sóstói üzem - Marton Dezső mérnök őrnagy tervei szerint, Hány tábornok kívánságára - hat és fél órás repülésre alkalmas tartályokkal alakította át, hogy az ország repülőtereit egy tankolással körbepülhesse.)

A légierőben történő rendszeresítés során az első gépek Focke-Wulf gyártmányok voltak, amelyeket a Légügyi Hivatal a német hitelkeret terhére szerzett be. Ezek a beszerzések két lépcsőben valósultak meg, a Huba I és a Huba II terv terhére (10-10 db). A németek 1944-ig leszállítottak még 49 db Fw-58C, illetve 70 db bombázógyakorló Fw-58B gépet is. Az alábbi alakulatok alkalmazták a típust:

- a Repülő Akadémia 2. rep. szd. Debrecen,
- a 2. Honvéd REGVI oszt. Tapolca,
- az 1. bombázó rep. kik. szd. Veszprém,
- a Honvéd Műszerrepülő kiképző szd. Vát,
- 101/1 és 101/2 szállítórepülő-századok, Budaörs.

Mintegy 80 db Fw 58K (K-7, ill. K-8) és C változat került alkalmazásra a magyar légierő bombázó századainál, bombázó-oktató szerepkörben. [2./62. o. és 4./410. o.] Emellett jelentős szerepet játszott a típus a hazai, illetve a műveleti területen történő alkalmazásban is, könnyű szállító- és futárrepülőgépként.

A keleti fronton jelentős szerephez jutott az Fw 58 is a szállítórepülő-századok állományában. 1942–43-ban a súlyos harcok és visszavonulások idején a sebesültek százait kellett szállítani, repülőtereket kiüríteni, gyorsfutár- és szállítófeladatokat ellátni. 1942 júniusától az egykori MALERT gépek bevonultatásával felállított 102/2. törzskari szállítórepülő-század, illetve a légierő elavult vagy kiöregedett gépeivel (Ju 86, Ca. 101, Fw 58, Fi 156) repülő 102/1. szállítórepülő-század látott el szállító feladatokat a frontvonal térségében. Mindkettő rendelkezett Weihe repülőgépekkel is. 1944-ben a két szállító század összesen 9 db Ju-52, 12 db Fw-58 Weihe és 3 db FIAT G12 szállítórepülőgéppel rendelkezett.

A típus megbízhatósága és az Argus motorok kis fogyasztása miatt a Weihe több szökés és dezertálás eszköze lett. Ezek közül az

események közül a legjelentősebb Hány László vezérőrnagy 1945. február 27-én sikeresen végrehajtott szökése volt Olaszországba. Hány családján kívül még a kirepülésen részt vett Magyar Sándor óceánrepülő is. A K3+58-as lajstromjelű gép a Fermos és Pescara közötti San Vito szükségrepülőtéren szállt le.

További sikeres szökés volt a Tóth József törzsőrmester által vezetett, 1945. április 18-án éjszaka végrehajtott akció. Ezt, a valószínűleg utolsó szökést, a szovjet csapatok által már elfoglalt Magyarország területére hajtották végre. Az ausztriai Zeltweg-ből felszálló gép Sármellék közelében szállt le, majd a gépen tartózkodó hat fő katonai személy „önként” jelentkezett a Vörös Hadseregbe.

A háború végén – kényszerből – feltárássra kerültek a többfeladatú repülőgép „rejtett képességei”. 1944 második felében 17 db Fw 58C repülőgépet **éjjeli zavaró csatarepülőgéppé** alakított a magyar légierő. Ezeket 2 db 8 mm-es Gebauer géppuskával és 300 kg bombaterheléssel látták el. Alkalmazásuk a téli időjárásban, az egyre nagyobb számú légvédelmi fényszóró és az egyre hatékonyabbá váló szovjet légvédelem miatt kevésbé volt sikeres. [4./389. o.] Az átalakítás jellege azonban felveti a kérdést, hogy a 400-460 LE-s motorokkal szerelt Weihe változatok bombaterhelése meddig lett volna növelhető. A német légierő 1942-től alkalmazta, éjszakai zavaró csatarepülő osztályokba (NSGr) szervezve, a növelt teljesítményű, géppuskás orrkúppal felszerelt Weihek egy részét, amelyek az 1942-43-as években még érték el kisebb eredményeket (Brazília 25 db Fw- 58KI-et **könnyű bombázóként** rendszeresített, ilyen módon a típustól nem volt idegen ez a felhasználási terület sem). 1945 márciusában a Fertőszentmiklóson települő Weihe célrepülő század 50 db Fw-58B gépét – a német mintagépnek megfelelően - Rb 50/30 kamerákkal felszerelve **közelfelderítő repülőgépnek** akarták használni. Összességében, a magyar légierő állományában üzemeltetett Weihe-k száma 1944 végére dokumentáltan elérte a 101 db-ot, de – az 1944-es szabályozatlan körülmények között lezajlott német átadások miatt - meghaladhatta a 180 db-os mennyiséget is, így ez a rendkívül sokoldalú, többfeladatú repülőgép mindenképpen fontos szereplője a magyar repüléstörténetnek. [2./62-63. o.]

4.2. A repülőgép hazai gyártása

A Magyar Királyi Légierő kiképzési és szállítási igényeinek kielégítése fokozott prioritást élvezett, így Magyarországon is épült dokumentáltan legalább 56 példány a típusból (a legyártott komplett és

félkész gépek pontos száma a fennmaradt dokumentumok hiányossága miatt máig vitatott, pontosítást igényelhet).

A gyártás a Magyar Waggon- és Gépgyárban folyt, Győrben. Itt már 1936-ban megkezdtek a repülőgépjavító-kapacitás bővítését, mivel az addigi egyetlen javítóbázis, a Székesfehérvár-Sóstói Központi Repülőgép Üzem (REGJÜ) nem győzte a javítási munkákat a sok iskolarepülőgép-sérülés miatt. 1937-től sérült Udet és Hungária iskola-repülőgépeket adtak át a győri MWG üzemnek, hogy azokon a szerelők a javítási munkákat gyakorolhassák.

A javítási munkákat az autógyártás csarnokaiban kezdték Gedeon István okl. gépészmérnök vezetésével, 8 fő szakmunkással. Gedeon mérnök előzőleg – az 1930-as évek elejétől – a német Heinkel repülőgépgyárban, majd a DVL-nél (Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt) dolgozott, és ott szerezte tapasztalatait. [8./83. o.] 1939-ben a repülőgépgyártáshoz szerelőcsarnok és alkatrészraktár épült. Győrben 12 db Súlyom felderítőgép is készült, emellett elkészült a Levente típusú kiképző-repülőgép prototípusa is. 1940-42 között 27 db Súlyom és 29 db Focke-Wulf repülőgépet gyártott a Wagongyár.

A motorjavító üzem vezetője Vadas József mérnök volt. Itt javították később a FIAT CR 42 repülőgépek FIAT A–74RA–38 típusú 840 LE-s csillagmotorjait is. Amikor a Weihe gyakorlógépek programja beindult, a Focke-Wulf típusok Argus As 10C motorjait is ez az üzem javította.

A Weihe-program a berepülésekhez megfelelő repülőtér kiépítését tette szükségessé. Gedeon István tervet dolgozott ki a nagyméretű Fw 58 Weihe repülőgép iparcsatornán történő szállítására, szállító tutajon. Ez jól bevált az üzem és a repülőtér közti szállításnál is.

Az új típus gyártása újabb üzem megnyitását is szükségessé tette. Ekkor létesült a harmadik repülőgép építő műhely, amelynek vezetését az ismert sportrepülőgép-tervező mérnökre, Lampich Árpádra bízta, aki 1940-től a győri repülőgépüzemben vállalt munkát. A kibővült, többfeladatú győri repülőgépgyártási részlegek ezután már szükségessé tették a repülőgépgyártás leválasztását és önállósítását. Az önálló Repülőgép Osztály élére ekkor a légierő mérnökét, Spilka Ferencet állították, akit mint a székesfehérvári üzem anyagvizsgáló laboratóriumának alapítóját ismerték repülő körökben.

A Weihe típushoz Győrben 1941-től megkezdték az Argus As 10 motorok fődarabokból történő összeszerelését is. [11.] A motorgyártás megszervezéséről 1942-től folytattak tárgyalásokat a német partnerrel. [10./ 64. o.] A motorok néhány kisebb alkatrészeit gyártották hazánkban is.

A gyártás során hasonló szervezési és koordinációs problémák merültek fel, mint a Messerschmitt 210-es program során. A probléma megoldása érdekében a két fél között bizottsági egyeztetést is végeztek, amelynek eredményeképpen jegyzőkönyvben biztosították a felek egyetértésükről egymást a magyarországi Weihe-gyártás támogatásában. A Messerschmitt 210-es programhoz képest a Weihe gyártása során gyorsabban sikerült megoldani a felmerülő nehézségeket.

A típus hegesztett acélcső szerkezete és viszonylag egyszerű kialakítása nem igényelte az új technológiák alkalmazását. A gép gyártását gyorsan el tudták sajátítani azok a szakemberek, akik a WM 21 Súlyom gyártása során szereztek tapasztalatokat. A megrendelésben rögzített 72 legyártandó repülőgép mellett 19 félkész gyártmányként érkezett. A félkész gyártmányok törzsrácsai már összehegesztett állapotban voltak, készülségi szintjük kb. 40%-os lehetett.

18. ábra. Fw 58-as a Magyar Királyi Honvéd Légierő álcázó festésével

A hazai gyártást 1941. július 14-én rendelték meg egy átfogó szerződés keretében. A Weihe gyártására azonban már jóval korábban tettek kezdeti lépéseket. A Magyar Waggon- és Gépgyár vezetősége a típust alkalmasnak találta arra, hogy a repülőgépgyártás alapjait el tudja rajta sajátítani a vállalat. Ennek az érdekében a MWG igazgatója, Barcza Arnold személyesen tett látogatást a Focke-Wulf gyárban 1939. április 15-én. Az acél és alumínium törzsszerkezetű, vászonborítású nagyrepülőgép kialakítása új gyártástechnológiai folyamatokat is hordozott magában (torzításmentes plexi meleg-alakítása, behúzóható futómű kiépítése), amelyek a gyártás és a későbbi javítások során szükségessé válhattak.

Ezeknek megtárgyalására Gedeon István főmérnök vezetésével 1940-ben utaztak ki a gyári szakemberek, akik már a gyártási tanulmányokat is megszerezték. 1941-ben az RLM Magyarországra küldte az Fw 58C Weihe repülőgép már meglévő alkatrészeit és motorjait, hogy itt építsék össze, mivel a gyártást Németországban leállították. A hazai gyártás két sorozatban valósult meg. A tervek szerint az első szériában 25 gépet 1943. augusztus 31-ig, a második szériában pedig 47 gépet 1944. június 30-ig kellett volna átadni.

19. ábra. Fw 58 Weihe sárkányszerkezet gyártása a győri MWG-nál

A szerződésben foglaltak szerint a licenstet átadó vállalta, hogy az MWG által kiküldött szakemberekkel megismerteti a gyártás részleteit, valamint a magyar felet ellátja a szükséges dokumentációval és a gyártáshoz szükséges öntvényekkel. A gyártás gördülékeny megindítása érdekében a Focke-Wulf vállalta, hogy szakembereket küld Magyarországra a gyártás megindításakor. A magyarországi Messerschmitt 210-es gyártásával összehasonlítva a Focke-Wulf vezetői kifejezetten törekedtek a problémamentes kapcsolat kialakítására. A vállalat vezetői közül Kurt Tank professzor többször is járt Győrben, a napi szintű egyeztetéseket Hans Schubert üzemigazgató, valamint a cég magyarországi képviselője, Sinderlaub Rudolf végezte.

A magyar gyártmányok a Fw 58 Ka-6 (a kis „a” a külföldi gyártmányra utal) típusjelet kapták. Az első elkészült gép berepülését (oldalszám: G 237) 1942 júliusában fejezték be. A tervezett gyártási mennyiségeket és elosztásukat a következőképpen tervezték:

A MAGYAR FW 58 KA REPÜLŐGÉP TERVEZETT GYÁRTÁSI MENNYISÉGE

4. sz. táblázat

Típus	HM	RLM
Fw 59Ka-6	9	16
Fw 58Ka-6	15	15
Fw 58Ka-8	18	20
Fw 58Ka-7	8	
Fw 58Ka-9	1	

A legyártott gépek gyártási számaiban és a kiosztott oldalszámokban különbség mutatkozik, aminek az oka az lehetett, hogy a felmerülő igényeknek megfelelően menet közben módosították a gyártásba vett típusokat.

A betervezett gyártási mennyiség nem valósult meg, **a ténylegesen, dokumentáltan legyártott gépek száma** a következőképpen alakult:

- 1942-ben 10 darab,
- 1943-ban 22 darab,
- 1944-ben 24 darab.

Azonban más források szerint - készre szerelt, vagy részben kész állapotban – valószínűleg mintegy 107 magyar gépet készített az MWG Győrben a háború végéig. [8. II. r.] Sőt, a győri MWG termelésében az újabb adatok szerint jóval több volt az Fw-58 KA-7, KA-8, C, G-s gépek szerelése a korábban ismertnél. [11.]

Eszerint 1941-es megrendelésekre 1943. augusztusig 51 db készült a magyar és 51 db a német légierő részére. 1943. szeptember 1-ig további 21 db-ot adtak át, majd 1944 decemberéig a 80 db-os rendelésből még 56 db került a magyar légierőhöz, 20 db-ot kiszállítottak. Ez 129 magyar és 71 német gépet jelent, az össztermelés tehát 198 db. Az adatok végleges pontosítása azonban még várat magára.

**WEIHE GYÁRTÁS ÉS MOTOR-ÖSSZESZERELÉS
A GYŐR MWG RT-NÉL ÚJABB ADATOK ALAPJÁN [11.]**

5. sz. táblázat

	Repülőgép	Repülőmotor
1941	10 db Fw 58	144 db Argus As-100 összszerelés, + 294 db már kész motor beépítése
1942	29 db Fw 58	
1943	63 db Fw 58	
1944	96 db Fw 58 (21 db export kérdéses)	5 db Argus As-411

1944. április 3-án a szövetséges légierő megkezdte támadásait hazánk hadicélpontjai ellen, és ennek egyik áldozata az MWG és repülőtere Győrben. Súlyos károk keletkeztek a repülőgépgyártó üzemrészekben, valamint a repülőtéri berendezésekben és végszereldékben, ami gátolta a Weihe-program kibontakozását.

A szerelő- és műszerézmunkákat a környező települések (Ménfőcsanak, Moson, Csorna, Farád, Gic, Gönyű, Gyarmat, Gyömöre, Táplánypuszta stb.) kis üzemibe telepítették át.

A végszerelde viszont a külső rombolások meghagyásával változatlanul a repülőtéri hangárszereldékben működött. A termelésben jelentős kiesés mutatkozott, de az nem állt le tartósan.

5. A típus nemzetközi összehasonlítása

Az 1350 darabos mennyiségben gyártott Weihe - bár nem épült külföldi vetélytársaihoz hasonló számban (Avro Anson-ból kilencszer ennyi, 11 020 db készült) - sok ország légierijében megtalálható volt még a háború után is. A magyar és a német légierőn kívül rendszerezte az argentin, bulgár, brazil, horvát, finn, holland, norvég, lengyel, szlovák, spanyol és török légierő is. Politikai okokból átütő kereskedelmi sikert nem ért el, azonban érdemes mégis összevetnünk kategórián belüli elsődleges versenytársával, az Avro Ansonnal.

AZ FW 58 ÖSSZEVETÉSE AZ AVRO ANSONNAL

6. sz. táblázat

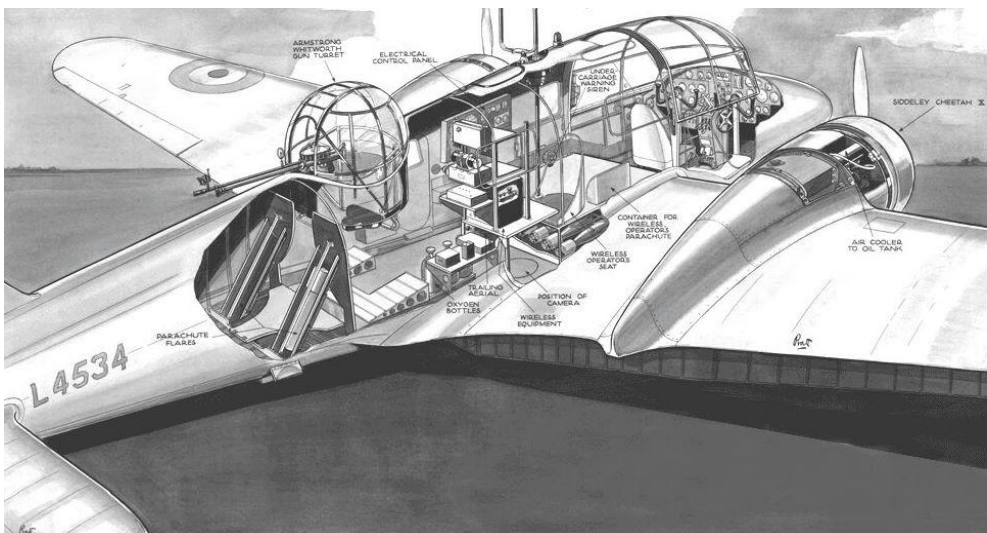
	Fw 58 Weihe	Avro Anson
Hossz	14 m	12,8 m
Fesztáv	21 m	17,2 m
Szárnyfelület	47 m ²	43,01 m ²
Magasság	4.4 m	4 m
Üres tömeg	1900 kg	2500 kg
Maximális engedélyezett felszálló tömeg	2810 kg	3600 kg
Felületi terhelés	59,8 kg/m ²	43,1 kg/m ²
Beépített motor típusa és teljesítménye	Argus As 10 (180 kW)	Armstrong Siddeley Cheetach IX (261 kW)
Sebesség	260 km/h	300 km/h
Hatótáv	680 km	1270 km
Utaslétszám/ hasznos teher	6-8 fő/900 kg	6 fő/1100 kg
Első repülés	1935	1936

Az Avro Anson rendkívül sokoldalú repülőgépnak bizonyult, amelyet különböző kiképző- és futárfeladatok mellett harcászati könnyű szállító szerepkörben is alkalmaztak. [9./112. o.] Az Avro Ansonon kívül másik két repülőgép felel meg annak a többfeladatú koncepciónak, amit az Fw 58 Weihe képviselt.

Ez a két repülőgép az Airspeed Oxford, valamint a Cessna AT-17 Bobcat. Mindkét repülőgép hagyományos szabadonhordó szárnyal készült csillagmotoros típus, azonban felhasználásukat tekintve egyikük sem közelíti meg a Focke-Wulf rugalmasságát.

Az, hogy mégis nagyobb darabszámban készültek ezek a repülőgépek, a háttérpar adottságaira vezethető vissza. Az Avro Anson és Airspeed Oxford gyártása során jól szervezett kisipari beszállítói hálózat segítségével sikerült olcsóvá tenni a gépeket, a Cessna esetében pedig ugyanezt a célt a hagyományos amerikai futószalag termeléssel sikerült elérni.

A Weihe sokrétű felhasználhatóságát a kortárs típusok közül csak az Avro Anson éri el, illetve haladja meg bizonyos területeken. A háború utáni „második karrier” során a fent említett kortársak hasznos szolgálatot tettek a kereskedelmi repülés területén, egyes példányaik még a 70-es évek elején is repültek.

20. ábra. Az Avro Anson szerkezeti kialakítása

Az Avro Anson szerkezeti kialakítása lehetővé tette a RAF gépein alkalmazott géppuskatorony beépítését. A tervezés során fő szempont volt, hogy ugyanazokat az elemeket építsék be, amelyek a bombázókon is megtalálhatóak (torony, fülke kialakítás)

AZ FW 58 NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSA

7. sz. táblázat

	Fw 58 Weihe	Avro Anson	Airspeed Oxford	Cessna AT- 17 Bobcat
				
Összes gyártott mennyiség	1350	11 020	8586	5400
Szolgálatban	1937-1955	1936-1977	1937-1955	1941-1965
Bombázó-kiképző változat	+	+	-	+
Lövészki-képző változat	+	+	+	-
Sebesült-szállító változat	+	+	+	-
Könnyű szállítórepülő változat	+	+	+	+
Polgári utasszállító változat	+	+	-	+

Az Fw 58-as Weihe 1350 (más források szerint 1630) db legyártott példányából napjainkra hírmondó is alig maradt. A Királyi Légierő utolsó épségben megmaradt gépe valószínűleg egy Weihe volt, amelynek Ausztriában veszett nyoma a háború után. Amerikai csapatok még 1945 őszén is több jó állapotban megmaradt magyar Weihe-ről is említést tettek. Konkrét információk maradtak fenn a RAF 1. Field Intelligence Unit feljegyzéseiből, akik 1945. augusztus 8-án Zeltweg-ben találtak egy magyar Weihe-t.

Napjainkban Európában egyetlen roncs található Norvégiában, valamint a közelmúltban búvárok fedeztek fel egy további jó állapotban lévő roncsot a Balti tengerben.

Aki szeretné megtekinteni a típus utolsó megmaradt példányát, annak egészen Rio de Janeiro-ig kell elrepülnie. Itt található ugyanis az egyetlen múzeumi állapotúra restaurált példány, amivel még az 50-es évek végén is repültek a Brazil Haditengerészetnél.

21. ábra. Az egyetlen megmaradt Fw 58 Weihe a Brazil Haditengerészet állományából. A gép jelenleg Rio de Janeiro-ban található

Felhasznált irodalom

- [1] Tobak Tibor: Pumák földön-égen, Háttér Kiadó 1995
- [2] Punka György: A „leukoplaszt” bombázó, Aero Magazin, VIII évfolyam, 2006/2 február
- [3] Kenneth Munson: A II. világháború repülőgépei, Műszaki Könyvkiadó 1995
- [4] Bonhardt Attila-Sárhidai Gyula-Winkler László: A Magyar Királyi Honvédség fegyverzete, Zrínyi Katonai Könyv –és Lapkiadó, 1992
- [5] Hans Redemann: FW-58 Weihe. Flug Revue International 1982 évi 5. sz.
- [6] Karl Ries: Die „Weihe” als Seenotflugzeug. Luftfahrt International 1974. évi 2. szám
- [7] Hans Redemann - Karl Ries: FW-58 Weihe Klassiker der Luftfahrt 2003/6.
- [8] Winkler László: Repülőgépgyártás a győri MWG Rt. Üzemeiben I-II. rész. Haditechnika, 1997. évi 3-4. sz.
- [9] Turcsányi Károly - Hegedűs Ernő: A légideszant: I. köt. : Elméletek, eljárások és a légi gépesítés a kezdetektől 1945-ig. Debrecen, Püedlo Kiadó, 2007.
- [10] Áldozó István: A Magyar Vagon- és Gépgyár RT és a Focke-Wulf G.m.b.H. együttműködése a repülőgép sárkányok gyártásában. Kutatási Füzetek 7. Történelem Doktori Program, 1999/7. In: Négy tanulmány [szerk. Garai Ildikó, Pilkhoffer Mónika]
- [11] Sárhidai Gyula: Magyarország repülőgép gyártása 1920-1944 időszakában. Haditechnika, 2013. évi 4. sz.
- [12] Ozsváth Sándor - Hegedűs Ernő: Többfeladatú harci repülőgépek rendszeresítésének hatása a német és magyar repülőipari kapacitások kihasználtságára a második világháborúban KATONAI LOGISZTIKA 2013 évi 2. sz.
- [13] www.aviation.ru
- [14] <http://ww2trainingaircrafts.e-monsite.com/>

OSZTRÁK-MAGYAR KATONAI TENGERI UTÁNPÓTLÁS-SZÁLLÍTÁSOK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

Absztrakt

Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetése már az első világháború előtt foglalkozott katonai tengeri szállítási feladatok megszervezésének lehetőségével. Bár ilyen irányú saját gyakorlati tapasztalatok nem álltak rendelkezésre, a később kitört háború során a tengeri szállítási feladatokat megfelelő elméleti felkészültség mellett, eredményesen sikerült levezényelni. A szerény balkáni, szárazföldi szállítási kapacitást jól kiegészítette az Adrián megszervezett hajóforgalom. Mivel ekkor még a világ haditengerészei számára nem álltak rendelkezésre speciális szállítóhajók, így az ilyen jellegű feladatokat itt is kereskedelmi hajók igénybevételével valósították meg. Az osztrák-magyar kereskedelmi hajók felhasználását tekintve alapvetően négy nagyobb csoportot különböztethetünk meg: 1. kórházhajók, 2. katonai alakulatok, illetve katonai célú rakományok szállítására használt hajók, 3. felfegyverzett kereskedelmi hajók, 4. egyéb katonai célú feladatok ellátására igénybe vett hajók (pl. lakóhajó). Az írás egy-egy példával is igazolja egy ilyen elméleti csoportosítást mutat be. Az egyes esetpéldák számos magyar hajó sorsára világítanak rá, röviden összegezve a vonatkozó magyar veszteségeket is.

Kulcsszavak: kereskedelmi tengerészet, első világháború, Fiume, magyar tengerészet veszteségei

1. Bevezetés

Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészete első világháborús tevékenységének számos részletkérdéséről ma már több publikáció, könyv, szakkikk is olvasható, szerencsére magyar nyelven és magyar szerzőktől is. Ugyanakkor nem mondható ez el a haditengerészetet és a hadsereget egyaránt támogató tengerészeti szállításokról, noha azok szerepe vitathatatlan. A rendkívül szegényes balkáni közúti és

¹ Dr. Zsigmond Gábor, E-mail: zsigmond_gabor@yahoo.com

vasúti szállítókapa­citás kiegészítéséről gondoskodni kellett a háború első napjaitól az utolsó hetekig. E nélkül a Balkánon harcoló osztrák-magyar katonai alakulatok ellátása, utánpótlása, a sebesültek hazaszállítása aligha lett volna megoldható, ismerve nemcsak a Monarchia szárazföldi utánpótlás-szállításainak gyengeségeit², de a Nyugat-Balkán földrajzi és közlekedés-földrajzi adottságait is. Egy időben egészen az észak-olasz partoktól az albán partokig megnyúlt szállítási feladatok fontosságát jól érzékelteti az Adriaverkehrsleitung (Adriai Szállítások Vezetősége, AVL) 1918. júniusi beszámolója is, ami kiemelte: „Az AVL minden eszközzel igyekezett megemelni a XIX. hadtest utánpótlását (mely kizárólag a tengeri forgalomra van utalva), mely a beszámoló hónapjában kedvezően növekedett.”³

2. Néhány alapvetés

A Monarchia számára a Balkán, különösen annak nyugati pereme, közvetlen érdekszféraként volt felfogható, annál is inkább, mivel saját tengerpartja – az előtte elterülő hatalmas szigettenger partvonalát nem számítva – több mint kétezer kilométer hosszan húzódott az Adria keleti felén. Természetesen az osztrák-magyar katonai vezetés is tisztában volt a katonaföldrajzi adottságokkal, és fel is készült az esetleges tengeri szállítások megszervezésére.

Fontos megjegyeznünk, hogy akkoriban még egyetlen haditengerészetnél sem létezett önálló haditengerészeti szállítás abban a formában, ahogyan az majd a két világháború pusztításait követően kialakul. Ekkor még általános nézet volt, hogy a tengeri szállítási feladatokra a kereskedelmi hajóállomány egységeit veszik igénybe. Ez a felfogás nemcsak a viszonylag békés évtizedeknek köszönhető, hanem elsősorban a polgári hajózásban bekövetkezett, a mindenkor állami költségvetésektől a haditengerészetekhez képest lényegesen függetlenebbül zajló, látványos technikai fejlődésnek is.⁴ Ennek iga-

² Nagy Sándor-Pisztrai László-Tóth József-Zimonyi István: A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története. Budapest (továbbiakban: Bp.), Zrínyi Katonai Kiadó és MN Hadtápfőnökség, 1984. 204-219. oldal

³ Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv/Marine (KA), KA, KM-ZTL. Sch. Sonder-Reihe, Pres.-Eintlg. Adria

⁴ Itt röviden utalunk a szűken vett tárgyunkat érintő gazdasági, ipari, technikai fejlődésre is, aminek részeként a vasutak tengeri kikötőkig történő kiépítése, a kommunikációs eszközök forradalma, vagy éppen a szabad kereskedelem fejlődése fontos hatást gyakoroltak a tengeri áruszállítás gyors ütemű fejlődésére. Zsigmond Gábor:

zolására elég, ha egy pillantást vetünk a tengerhajózás fejlődésére az első világháború előtt. A hajótérfogat növekedését jól szemlélteti, hogy míg az 1836-os építésű GREAT WESTERN átadása idején 1340 bruttó-regisztertonnás volt, addig az 1896-ban vízre bocsátott KAISER WILHELM DER GROSSE 14.349 BRT-t foglalt magába. A gőzgépek korszerűsítése legalább ennyire látványos volt; már az 1858-ban feltalált Compound-szerkezet is harmadával csökkentette a felhasznált szénmennyiséget, és a technológia a későbbiek során még rendkívül sokat fejlődött.⁵ A sebesség növelésére vonatkozó versengés tekintetében pedig talán elég csupán a TITANIC-ra utalnunk. A gőzhajók hordképessége az 1840-es években még nem érte el a 100 ezer tonnát a világon, negyven évvel később már 3,7 millió tonnára rúgott⁶, míg az első világháború kitörésekor csak Nagy-Britannia egymaga, gyarmatai nélkül rendelkezett közel 20 millió tonna tengeri kereskedelmi hajótérrel. Franciaország több mint kétmillió, Németország közel öt és félmillió tonnás hajóállománnyal rendelkezett ugyanekkor.⁷

Az Osztrák-Magyar Monarchia tengeri áruszállító képessége valamivel meghaladta az egymillió bruttó regisztertonnát, melyből Magyarország közel negyedmillió tonnával vette ki részét.⁸ A kereskedelmi hajók katonai célú alkalmazására vonatkozó korabeli elgondolások jogosságán túl arra is fontos rámutatnunk, hogy az osztrák-magyar haditengerészettel szemben a Monarchia kereskedelmi tengerészete nem közösen fenntartott intézmény volt. Vagyis végig önálló magyar kereskedelmi tengerészetről beszélhetünk, ami már 1870-től közigazgatásilag is Ausztriától függetlenül működött, a budapesti kereskedelmi kormányzat kereteihez igazodva.⁹ A Monarchia hadvezetésének tehát, amennyiben bármely ok miatt akár az Adrián belül, akár nagyobb távolságú katonai tengeri szállítást kellett volna megvalósítania, mind az osztrák, mind a magyar kereskedelmi tengerészettel együtt kellett működnie, ugyanakkor mindkettővel számolhatott.

A fiumei magyar tengeri kereskedelmi gőzhajózás kialakulása. In: KÚT 2007/1-2. 59. oldal.

⁵ Kemény Ödön: A tengeri kereskedelem. Fiume, Unio Könyvnyomda Műintézet, 1906. 26. oldal

⁶ U. ott: 20-23. oldal

⁷ Magyar Tengerészeti Évkönyv az 1915 évre. Fiume, Fiumei M. Kir. Tengerészeti Hatóság, 1916. LXXX. lap

⁸ U. ott

⁹ Riječka luka, povijest, izgradnja, promet. (szerk.: Ervin Dubrović) Rijeka, Muzej Grada Rijeke, 2001. 344. oldal

Ezt törvényi rendelkezésekkel biztosította a bécsi és a budapesti kormányzat.

A Monarchia katonai vezetése ezek fényében készítette elő a tengerészeti szállítások megszervezését. A közös Hadügyminisztérium Tengerészeti Osztálya részletes számításokat végzett az egyes hajók katonai igénybevételével kapcsolatosan, lefektette a harcászati egységek, fő fegyvernemek csapatai behajózásának elveit, a lovak, tüzéségi lövegek elhelyezésének rendjét. Csupán elvi jelentősége volt annak, hogy Olaszország a háborút megelőzően az Osztrák-Magyar Monarchia szövetségese volt – így akár egy Franciaország elleni olasz-osztrák-magyar akcióval is számolni lehetett volna –, mégis egy Ausztria-Magyarország elleni olasz, esetleg olasz-francia-brit támadás sem volt kizárható, ahogyan ez később igazolódott is.¹⁰ Áruklodó, hogy a hadvezetés a katonai tengeri szállítások megtervezését illetően nem számolt végül nagy távolságok leküzdésére, hanem a koncepció kidolgozása során alapvetően az Adrián belüli szállításokra fektettek hangsúlyt.¹¹ A közös hadsereg és a honvédségek tisztjei és tisztí iskolái számára a Hadügyminisztérium Tengerészeti Osztályán készült, 1911 végén kiadott (magyarul csak 1914-ben megjelent) tengerészeti szállításokról szóló tansegédlet alapvetően ezt a szemléletet tükrözi.

Összességében, a kidolgozott alapelvek összhangban voltak a nemzetközi gyakorlattal, ami a katonai teoretikusok és a tisztí állomány felkészültségét is tükrözi. Elmondható ugyanakkor, hogy az előírt bonyolult számítások és a túlzott adminisztráció miatt a szállítások előkészítése és megszervezése túl sok időt vett igénybe. Egy gőzhajó gyalogosok szállítására történő előkészítése négy-hat napba tellett, lovasság esetén ennek közel kétszeresével kellett számolni.¹² Ez messze elmaradt az ismert nemzetközi gyakorlattól. Az viszont világos, hogy a Monarchia katonai vezetése részletesen foglalkozott a tengeri katonai logisztika kérdéseivel, és jól ismerte a nemzetközi tapasztalatokat is. Ugyanakkor nem mellékes megjegyeznünk, hogy a Monarchia ilyen jellegű saját tapasztalatoknak híján volt.

¹⁰ Paul G. Halpern: *The Mediterranean Naval Situation 1908-1914*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1971. 221. oldal

¹¹ Tengerészeti tansegédlet a hadsereg és honvédségek tisztjei és tisztí iskolái számára (ford.: Reményi Ferenc), (továbbiakban: Tansegédlet) Bp., Pallas, 1914. (német nyelven 1911.) 95-96. oldal

¹² U. ott

3. A katonai célra igénybe vett hajók feladatai (egy lehetséges csoportosítás szerint)

Ahogy az osztrák, úgy a magyar kereskedelmi tengerészet hajóit is már 1914 nyarán igénybe vették a haditengerészet és a hadsereg szükségleteinek megfelelően. Az osztrák kereskedelmi hajóállomány a 100 tonnánál nagyobb hajókat nézve 322 hajóegységet, a magyar pedig 123 egységet számlált, azonban annak ellenére, hogy kezdetben csak a nagyobb befogadóképességű és gyorsabb hajók katonai igénybevételét tervezték, kisebb egységek, akár magán motorcsónakok használatáról is tudunk.¹³ Így a teljes magyar hajóregiszter – a legkisebb hajókat is tartalmazó - kimutatása 549 vízi járművet foglalt magába.¹⁴ Különösen a háború elhúzódása és Olaszország hadba lépése miatt kialakult katonai helyzet okozta, hogy idővel a kisebb hajóegységeket is igénybe kellett venni szállítási feladatokra.

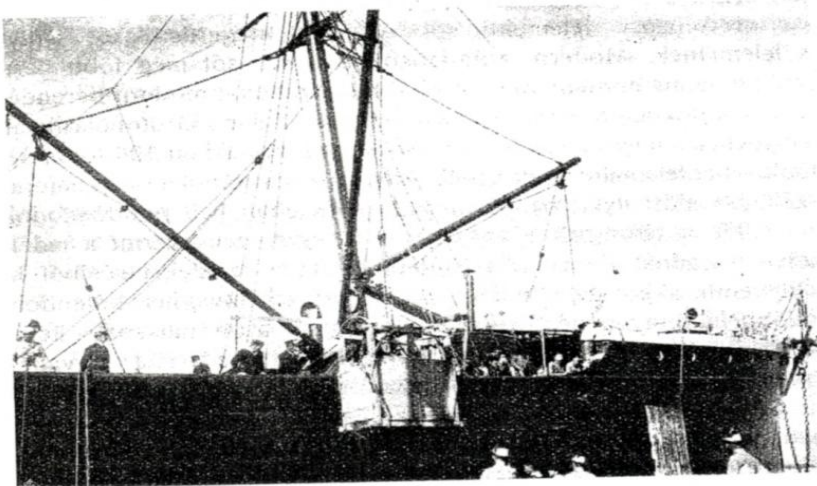
A katonai igénybevétel egyik módja a sebesültek, ápolók, orvosok szállítása volt. Ezek a hajók megkülönböztető jelzéssel – fehérre festve és vöröskereszttel – kórházhajóként működtek. Ilyen célra csak a legnagyobb méretű osztrák hajókat vették igénybe, magyar hajókat nem. Az első montenegrói sebesültszállítmányt az osztrák ELEKTRA kórházhajó 1914. augusztus 31-én vitte a fiumei kikötőbe. (Ez volt az a kórházhajó, amelyet 1916. március 18-án a francia AMPÉRE tengeralattjáró megtorpedózott. A hajót kijavították, az eset pedig érthetően súlyos diplomáciai bonyodalmakat eredményezett, mégis a háború során többször is érte támadás a Monarchia kórházhajóit.)¹⁵ Fiume, az egyetlen magyar tengeri kikötő a sebesültek fogadásának egyik központja lett, majd az olasz hadba lépést követően – a trieszti kikötő fronthoz való közelsége miatt – stratégiai szerepe még jobban megnőtt. Ez nemcsak a betegek és sebesültek fogadásában jelentkezett – ami egyébként meg is követelte több szükségkórház felállítását a városban –, hanem egyúttal a hadianyagok és katonák szállításában is.

¹³ Zsigmond Gábor: A magyar kereskedelmi tengerészet az első világháborúban. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Bp., 2011. (továbbiakban: Zsigmond, 2011) 28-29. oldal, 80. oldal és 122. oldal

¹⁴ Magyar Tengerészeti Évkönyv az 1915. évre. Fiume, Fiumei M. Kir. Tengerészeti Hatóság, 1916. LXIV. lap

¹⁵ Csonkaréti Károly: Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban, 1916-1917. In.: Hadtörténelmi Közlemények 1989/1. 56. oldal

A hajók másik csoportját gyalogság, lovasság, tüzérség, vagy egyéb hadianyagok szállítására használták. A legnagyobb figyelmet a nehéz lövegek szállítása igényelte, ezeket a fedélzeten, rögzítve kellett elhelyezni. A lovak szállítását az állatorvosi vizsgálat időigényével kellett tervezni. Az említettekén túl élelmiszert, hadfelszerelést, sátrakat vagy éppen hadihajók felfűtéséhez szükséges szenet is számtalanszor kellett szállítani. A szállítóhajókon a szállítmányparancsnok mindig a rangidős katonatiszt volt, aki mellé egy kereskedelmi tengerésztisztet kellett rendelni. Utóbbi felügyelte a ki- és berakodások menetét, és ő közvetített a kapitány és a szállítmányparancsnok közt. Ellenséges támadás vagy bármilyen egyéb vészhelyzet esetén a hajó parancsnokságát a kísérő haditengerészeti tisztnek kellett átvenni.¹⁶ A háború során a hajókat igyekeztek hozzáértő tengerészekkel és gyakorlott kereskedelmi tengerészkapitányokkal együtt bérelni. A katonai behívások miatt ez nem ment mindig gördülékenyen, és a hajótulajdonosok számtalanszor panaszkodtak arra, hogy szakképzett személyzetük még a hasonló feladatok ellátására sem kapott katonai felmentést. A háború idején a katonai és polgári együttműködés mégsem elsősorban emiatt romlott meg. A legnagyobb problémát az okozta, hogy a katonai vezetés nem fogadta el a hajók árának emelkedését, miközben a hajótulajdonosok a remélt békeállapotban rájuk váró nemzetgazdasági feladatokra hivatkoztak.

1. ábra. Lovak behajózását bemutató fotó a tiszti állomány számára készített tengerészeti tansegédletből¹⁷

¹⁶ Tansegédlet, 101-104. oldal

¹⁷ Tansegédlet, 97. oldal

A kereskedelmi hajók harmadik felhasználási területét azok felfegyverzése jelentette. Ezek a hajók a fentiek mellett ugyancsak a tengeri katonai logisztika területéhez kapcsolódnak, ugyanis feladatuk a szállítóhajók, konvojok biztosítása volt. Köztük, ahogyan a szállítóhajók között is, számtalan magyar hajót találunk. Például a LIBURNIA, ami 1918 áprilisában egy repülőgépről vetett bombát manőverezett ki, vagy a Magyar-Horvát Tengerhajózási Részvénytársaság TÁTRA gőzöse, amit 1916 őszén fegyvereztek fel, és a háború végéig egy olasz repülőgép-támadást és egy tengeralattjáró-támadást is átvészelt.¹⁸ Természetesen e feladat-típusok változhattak is a hosszúra nyúlt háború során. Erre példa a GÖDÖLLŐ gőzhajó esete, amit 1918 elején fegyvereztek fel Polában, ám egy havária utáni javítását követően a Fiume-Cattaro vonalon szállítóhajóként alkalmazták tovább. Az 1917. október 24-én kezdődött 12. isonzói csata idején a hadihajók mellett felfegyverzett kereskedelmi hajók a Trieszt körüli sekélyebb vizeken működő ún. lagunaflotila feladataiban is részt vettek.¹⁹ Összességében, a hadihajók tevékenységét kiegészítő felfegyverzett hajók biztosították a létfontosságú szállítási feladatokat, ami a Monarchia hadi- és kereskedelmi tengerészetének egyik legnagyobb sikere volt a háború alatt.

2. ábra. A GÖDÖLLŐ gőzhajót Polában felfegyverezték, de később szállítóhajóként is használták (fotó: a szerző gyűjteményéből)

¹⁸ Wladimir Aichelburg: Die Handelsschiffe Österreich-Ungarns im Weltkrieg 1914-1918. Graz, H. Weishaupt Verlag, 1988. 114. oldal

¹⁹ Csonkaréti Károly: Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban 1917-1918. In: Hadtörténelmi Közlemények 1991/4. 58-61. oldal

Egyes hajókat e fenti három kategórián kívüli feladatokra osztottak be. Ilyen volt például a PANNÓNIA gőzhajó, ami 1916 elejétől a cattarói német tengeralattjáró-személyzet lakóhajójaként szolgált. Ismerünk olyan esetet is, miszerint kicsiny, szénszállításra, kikötői rakodásra használt dereglyéket is igénybe vettek, és azokat például az albániai Skutari tavi szállításokra használták. A fentebb már említett TÁTRA gőzhajót 1918 nyarától tengeralattjáró-elhárítóként alkalmazták.²⁰ Itt jegyezzük meg azt is, hogy a katonai célokra nem használt egységeket a Monarchia védett kikötőiben igyekeztek átmenteni a békés állapotok helyreálltáig. Ebből a szempontból fontos volt Novgirad és Sebenico kikötője, illetve a Prokljan tó földrajzi és katonai védettsége. A fiumei kikötőben alapvetően csak a háború első hónapjaiban vesztegeltek hajók, később védettebb helyre vitték őket, egyúttal pedig idővel Fiumében összpontosultak az osztrák-magyar adriai katonai szállítások, ami azt jelentette, hogy a kikötőben jelentős forgalmat kellett lebonyolítani a megfelelő katonai óvintézkedések mellett.

2. ábra. A PANNÓNIA gőzhajó 1916-tól a cattarói német tengeralattjáró-személyzet lakóhajója volt (fotó: Bánsági Andor szíveségéből)

²⁰ Zsigmond, 2011. 99. és 222. oldal

Meg kell jegyeznünk, hogy – noha korábban is használták őket – a kereskedelmi hajókra 1916 elejétől, a montenegrói és albániai katonai sikereket követően, mutatkozott a legnagyobb igény. Ekkor az alaposan elaknásított vizeken az albániai Durazzóig (ma: Durrës) kellett a szállításokat megszervezni. A Monarchia katonai vezetése ekkor már a kisebb szállítóhajókra is igényt tartott. Ebben az időben már szükség esetén – mint a caporettói offenzíva kapcsán – az észak-olasz partok jelentették a szállítási útvonalak másik végpontját. A hajók katonai feladatait ebben a tevékenységi körben, rendkívül nehéz körülmények között kellett ellátni. A világítótornyokra is érvényes tengerparti elsötétítések és egyéb katonai óvintézkedések mellett a legnagyobb veszélyt az elszabadult tengeri aknák jelentették. Ezek több hajó pusztulásához is vezettek, sőt a Monarchia első tengerészeti veszteségét éppen ezek okozták: az osztrák BARON GAUTSCH személyszállító hajó augusztus 13-án Pola (ma: Pula) előtt futott aknára, három nappal a Zenta cirkáló elsüllyesztése és tíz nappal az első haditengerészeti egység, a 26-os számú torpedónaszád akna miatti elvesztése előtt. A BARON GAUTSCH fedélzetén a Bosznia-Hercegovinában állomásozó katonák hozzátartozói és a déli kikötőből visszatérő nyaralók voltak, a legénységgel együtt mintegy ötszáz ember. A CSEPEL, a BALATON és a TRIGLAV rombolók mindössze 150 embert tudtak kimenteni, a később érkező VELEBIT már csak 50 holttestet emelt ki a tengerből.²¹ (A hajó pontatlan navigáció miatt nem az előírt útvonalon haladt, így ütközött egy úszó, elszabadult aknával. 177 fő eltűnt, nyilván meghalt. Szerk.)

4. A tengeri szállítások eredményei

A háború alatt a tengeri szállításokat az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének Hadsereg-főparancsnoksága, az Armeoberkommando (AOK) alá rendelt „Dienste k.u.k. Seetransportleitung” (Tengeri Szállítások Vezetősége) szervezet vezényelte. Ezt 1918 elején a felduzzadt feladatok hatékonyabb ellátása érdekében átszervezték Adriaverkehrsleitung (AVL, Adriai Szállítások Vezetősége) néven.²² A feladatokat tehát értelemszerűen közös, osztrák-magyar szervezet irányította, és mint ilyen, természetesen az

²¹ Csonkaréti Károly: Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban. A háború kitörésétől Olaszország hadba lépéséig. in.: Hadtörténelmi Közlemények 1985/2. 325. oldal

²² KA, KM-ZTL. Sch. Sonder-Reihe, Pres.-Eintlg. Adria

osztrák-magyar katonai igényeknek megfelelően foglalkozott a kereskedelmi hajóállomány egységeivel, függetlenül attól, hogy azok osztrák vagy magyar tulajdonban álltak. A katonai és polgári együttműködés ezen a téren nagyrészt éppen amiatt volt rendkívül silány, mert a katonai intézmények és az osztrák, illetve magyar kereskedelmi kormányzat, valamint a hajótulajdonosok igényei lényeges eltéréseket mutattak. Ezt jól mutatja a háború során, sőt még azt követően egészen az 1920-as évekig nyomon követhető számtalan hivatalos panaszlevél és peranyag is.²³

A kereskedelmi hajók már a háború első napjaitól kezdve szolgálták a tengeri szállításokat, és az összeomlás utolsó napjaiig helyt álltak. A montenegrói, majd albán hadmozdulatok támogatása, később az észak-olaszországi front ellátásának segítése felbecsülhetetlen volt e frontszakaszok ismert katonaföldrajzi, környezeti, közlekedési adottságait ismerve.

4. ábra. Az osztrák TIROL kórházhajó 1916. április 16-án Durazzo (ma: Durrës) előtt futott aknára. Veszteség 34 halott volt, a hajó part-ra futott, ott javították, később elvontatták Cattaróba és kijavították (fotó: Bánsági Andor szívességéből)

Jól számszerűsíthető a kórházhajók által ellátott szolgálat. Eszerint a háború első hónapjaiban, 1914-ben 742 beteg és sebesült katonát szállítottak, és bár a következő évből nincs adatunk (ekkor nem is

²³ KA, AVL Liqu. 1918-/1 és Zsigmond, 2011. 172-173. oldal

működtek), 1916-ban ugyanez a számadat már 12.388 katonát mutat, 1917-ben pedig 60.287-et. A háború utolsó évében az 1918. októberi összeomlásig pedig nem kevesebb, mint 55.345 sebesültet és beteget szállítottak és részben láttak el a kórházhajókon.²⁴

Jellemző, hogy míg a katonai szállításokra használt osztrák és magyar gőzösök 1914-ben 73, 1915-ben még mindig csupán 181 utat teljesítettek, addig 1916-ban – a Montenegróba és Albániába irányuló szállítások következtében – már 1215, 1917-ben pedig 1469 útra volt szükség. 1918 őszéig ugyanakkor 928 útról tudunk. Ez azt jelenti, hogy a szállítóhajók a háború alatt legalább 3866 utat tettek meg, elsősorban a Nyugat-Balkánon harcoló csapatok kiszolgálására.²⁵ Ezzel együtt a fegyveres kísérőhajók feladatai is megsokszorozódtak.

FONTOSABB ADRIAI SZÁLLÍTÁSI SZÁMADATOK ÖSSZESÍTÉSE (1914-1918)²⁶

1. sz. táblázat

Év	Szállítások Cattarótól (utak száma)		Kórházhajók szállítása (fő)
	északra	délre	
1914	73	-	742
1915	181	-	-
1916	845	370	12 388
1917	536	256	60 287
1918	592	336	55 345
Összesen:	2227	962	128 762

Az osztrák-magyar tengeri szállítások végül beváltották a hozzájuk fűzött reményeket. Sikerrel látták el és támogatták a harcoló alakulatokat, és meghatározó szerepük volt 1918-ban a Balkánon harcoló katonák hazaszállításában, melynek feladatait még az összeomlás napjaiban is végezték.

²⁴ Walther Schaumann - Wladimir Aichelburg - Peter Jung - Peter Schubert: Ende einer Seemacht. Österreich-Ungarn 1900 – 1918. Klosterneuburg, Wien, Mayer & Comp. Verlag, 1994. 137. oldal

²⁵ U. ott: 131. oldal

²⁶ U. ott: 131. oldal és 137. oldal adatai alapján

5. A veszteségekről

Jelen írásban a magyar hajóállományt ért veszteségeket összegezzük. Tesszük ezt két okból is: egyrészt, mert a háború alatt az osztrák kereskedelmi tengerészetet ért – lényegesen nagyobb számú – veszteségekről mind az osztrák, mind a magyar szakirodalom alaposabb ismeretekkel rendelkezik, másrészt, mert a magyar veszteségekre vonatkozó adatok rendkívüli eltéréseket mutatnak, tévhiteket tartalmaznak, hiteles összegzésük mind a mai napig elmaradt. Doktori disszertációm ennek a kérdésnek szentelte, ennek alapján igyekszem pontosítani a képet.

A műveletek során az Adrián hat magyar gőzhajó veszett el. Kettőt, a KUPÁ-t és a ZAGREB-et, ellenséges tengeralattjáró süllyesztette el. Előbbit 1915. december 29-én a Planka-fok közelében olasz tengeralattjáró küldte a hullámsírba, a ZAGREB-et 1917. január 14-én a francia ARCHIMEDES pusztította el. Kettő aknára futott: a POZSONY és az ANDRÁSSY gőzös is az albán partok előtt dolgozott, amikor előbbi 1916. augusztus 19-én, utóbbi alig egy félévvel később, 1916. március 31-én aknára futott és elsüllyedt. Kettő hajó baleset során veszett el: a CAROLA 1916. június 22-én a MÁTYÁS KIRÁLY gőzhajóval ütközött végzetesen, a TIHANY 1917. február 12-én viharba került, és Cattaro előtt tűnt el.²⁷

6. Összegzés

Írásunkban megkíséreltük felvázolni az osztrák, illetve magyar kereskedelmi hajóállomány első világháborús felhasználási területeit, illetve egy-egy esetben konkrét példákat, hajókat is bemutatunk. Célunk elsősorban a hajók felhasználási feladatok szerinti elméleti csoportosításának bemutatása volt. Természetesen írásunk az adriai eseményekre fókuszál, hiszen az osztrák-magyar katonai tengeri logisztikáról csak ebben a földrajzi térségben beszélhetünk, mégis megjegyezzük, hogy a magyar kereskedelmi tengerészetet ért első világháborús veszteségeket ez a számszerűsítés nem fedi le teljes egészében.

²⁷ Zsigmond, 2011. 201. oldal

Számos magyar hajó került antant kézre, és a világ óceánjain, tengerein idegen lobogó alatt vett részt szállítási műveletekben. Több magyar hajó veszett el különböző okok miatt a háború folyamán. Itt most csak az első világháború első magyar tengerészeti veszteségére utalunk, a BÁTHORI gőzhajó HMS MINERVA cirkáló általi elsüllyesztésére a spanyol partok előtt 1914. szeptember 1-jén.²⁸ Ahogyan a teljes magyar tengerészetet ért személyi veszteségekről, úgy az adriai szállítási feladatok teljesítése során hősi halált halt tengerészekről és katonákról sem készült még átfogó statisztika. Írásunkkal az általuk ellátott katonai tengeri szállítási feladatok fontosságát hangsúlyozva kívántunk emléket állítani létfontosságú tevékenységüknek.

Felhasznált források és szakirodalmak

Levéltári források:

Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv/Marine (KA), KA, KM-ZTL. Sch. Sonder-Reihe, Pres.-Eintlg. Adria

Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv/Marine (KA), KA, AVL Liqu. 1918-/1

Forrásmunkák és szakirodalmak:

Csonkaréti Károly: Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban. A háború kitörésétől Olaszország hadbalépéséig. in.: Hadtörténelmi Közlemények 1985/2.

Csonkaréti Károly: Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban, 1916-1917. In.: Hadtörténelmi Közlemények 1989/1.

Csonkaréti Károly: Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban 1917-1918. In: Hadtörténelmi Közlemények 1991/4.

Kádár Ferenc: A magyar tengeri kereskedelmi hajózás története. Budapest, Gépipari Tudományos Egyesület, 1975.

²⁸ Zsigmond Gábor: Az első világháború első magyar tengerészeti vesztesége. In: Haditechnika 2014/6. 71-73. oldal

Kemény Ödön: A tengeri kereskedelem. Fiume, Unio Könyvnyomda Műintézet, 1906.

Magyar Tengerészeti Évkönyv az 1915. évre. Fiume, Fiumei M. Kir. Tengerészeti Hatóság, 1916.

Magyar Tengerészeti Évkönyv az 1918. évre. Fiume, Fiumei M. Kir. Tengerészeti Hatóság, 1918.

Nagy Sándor-Pisztrai László-Tóth József-Zimonyi István: A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó és MN Hadtápfőnökség, 1984.

Paul G. Halpern: The Mediterranean Naval Situation 1908-1914. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1971.

Riječka luka, povijest, izgradnja, promet. (szerk.: Ervin Dubrović) Rijeka, Muzej Grada Rijeke, 2001.

Tengerészet tansegédlet a hadsereg és honvédségek tisztjei és tisztiskolái számára. (ford.: Reményi Ferenc) Budapest, Pallas, 1914.

Walther Schaumann - Wladimir Aichelburg - Peter Jung - Peter Schubert: Ende einer Seemacht. Österreich-Ungarn 1900 – 1918. Klosterneuburg, Wien, Mayer & Comp. Verlag, 1994.

Wladimir Aichelburg: Die Handelsschiffe Österreich-Ungarns im Weltkrieg 1914-1918. Graz, H. Weishaupt Verlag, 1988.

Zsigmond Gábor: A fiumei magyar tengeri kereskedelmi gőzhajózás kialakulása. In: KÚT 2007/1-2.

Zsigmond Gábor: Az első világháború első magyar tengerészeti vesztesége. In: Haditechnika 2014/6.

Zsigmond Gábor: A magyar kereskedelmi tengerészet az első világháborúban. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Bp., 2011. (kézirat)

A GANZAVIA GAK–22 DINO KÖNNYŰREPÜLŐGÉP, MINT A POLGÁRI-KATONAI TÖBBFELADATÚSÁGRA VALÓ TÖREKVÉS EGYIK PÉLDÁJA A 90-ES ÉVEKBEN

Absztrakt

A GAK–22 Dino a Ganz-Avia Kft.-nél az 1990-es évek elején tervezett és megépített kétfedelű, többcélú könnyű repülőgép. Általános célú repülőgépként, valamint mezőgazdasági, vízügyi és katonai felhasználásra tervezték, műrepülésre korlátozottan képes. A GAK-22 Dino repülőgép 1993. október 8-án hajtotta végre az első felszállást. Szolnokon a Magyar Honvédség képviselőinek is bemutatták a repülőgépet, amelynek tervezésekor a katonai kiképzési feladatok végrehajtására való alkalmasságot is figyelembe vették. Végül csak egy példány készült belőle.

Kulcsszavak: kiképző repülőgép, magyar repülőipar, hazai gyártás, többfeladatúság

Bevezető gondolatok

A magyar haderő repülőcsapatainak kiképzése során a harmincas évektől kezdődően folyamatosan felmerült – és hazai gyártás vagy beszerzés útján rendre kielégítésre is került – a hajózóképzésben alkalmazható könnyű kiképző repülőgép iránti igény. Mivel ez a repülőgép-kategória – sport-, oktatási, illetve egyéb célokra - rendszerint a polgári életben is alkalmazást nyert, általában jelentkezett egy olyan típus rendszeresítése iránti igény, amely a polgári és a katonai területen jelentkező feladatokat egyaránt képes ellátni. A hazai fejlesztés egyik példája a Levente II. repülőgép 1942-es hazai gyártásának megszervezése, mellyel a magyar repülőipar is jelentős eredményt ért el, ám ezt követően - a II. világháborútól

¹ ifj. Hannel Sándor okl. mk. őrnagy a BME-n végzett repülőmérnök, helikopterhajózó, illetve polgári merevszárnyú repülőgép szakszolgálati engedéllyel rendelkezik. Az NKE KMDI doktorandusza, kutatási területe a katonai célra is alkalmazható többfeladatú könnyűrepülőgépek fejlesztésének vizsgálata.

E-mail: hannel.sandor@mil.hu

napjainkig - mégis kizárólag külföldi forrásból oldották meg a katonai kiképző repülőgép beszerzését. Holott ennek a repülőgép-kategóriának a gyártására a hazai repülőipar is képes. Erre példa a GANZAVIA GAK–22 Dino könnyűrepülőgép fejlesztésének története.

1. A GAK–22 Dino fejlesztésének története

A GAK–22 Dino Magyarországon a Ganz-Avia Kft.-nél az 1990-es évek elején tervezett és megépített kétfedelű, többcélú könnyű repülőgép. Általános célú repülőgépként, valamint mezőgazdasági, vízügyi és katonai felhasználásra (pl. futárgép) tervezték, műrepülésre korlátozottan képes. Csak egy példány készült belőle, amely napjainkban a Közlekedési Múzeum Repüléstörténeti Kiállításán tekinthető meg.

1. ábra. A GANZAVIA GAK–22 Dino többfeladatú könnyűrepülőgép tervezésekor a katonai kiképzési feladatok végrehajtására való alkalmasságot is figyelembe vették

A repülőgépet a Ganz Holdinghoz tartozó Ganz Avia Kft.-nél fejlesztették ki. A repülőgép GAK elnevezése a gyártó cég és a főkonstruktor, Kovács Géza nevéből összeállított betűszó. A 22-es jelölés a sorszám szerint második tervezett repülőgépe a főkonstruktornek és a kétülékes szerkezeti kialakításból származik. A tervezésben és épí-

tésben Pfeilmayer Artúr, Simó Wily, Végh Pál, Elterné Gombkötő Edit, id. Hennel Sándor, Keszthelyi György, Kovács Jenő dolgoztak, Papp Márton hatósági ellenőrzése alatt.

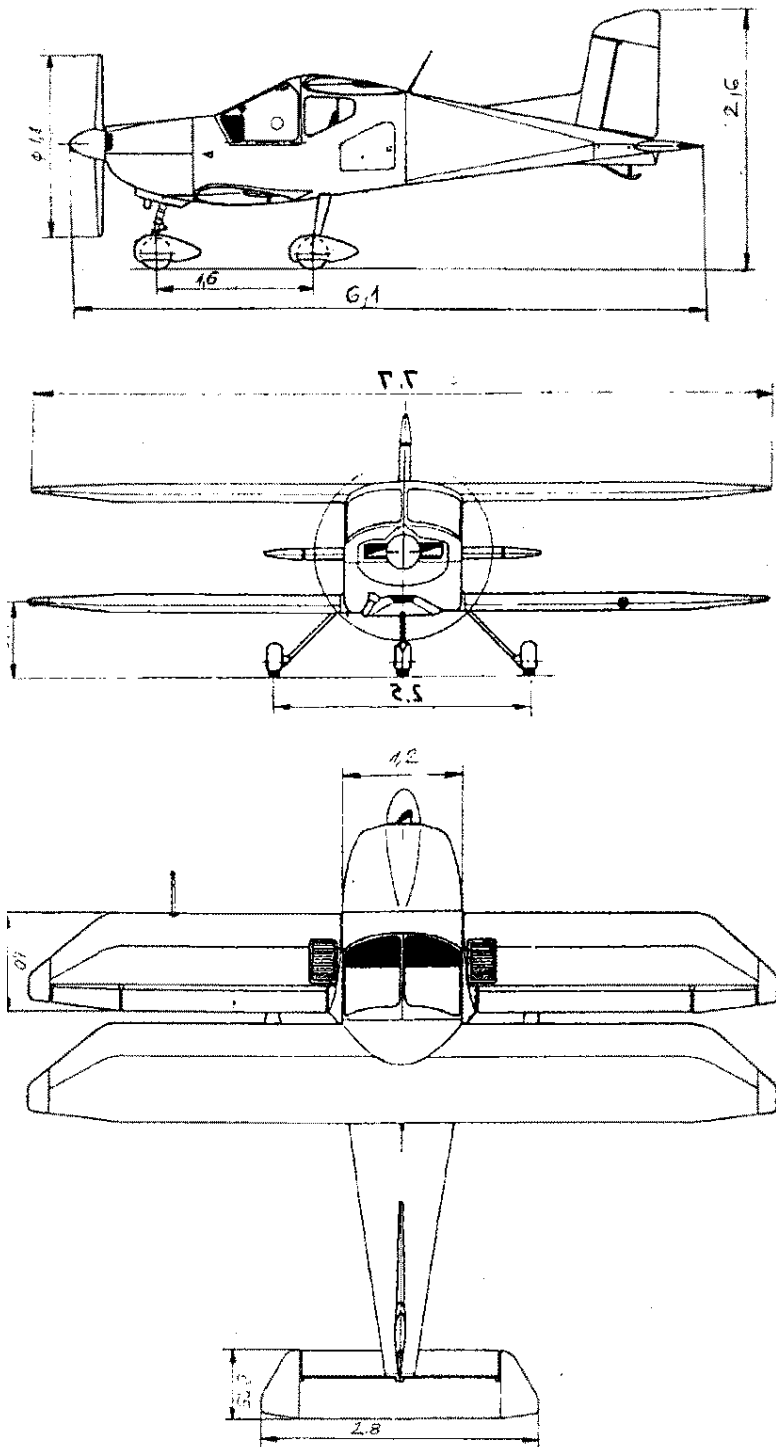
A GANZ cég nem titkolt célja a nagynevű és kiváló termékeket előállító gyárriás profiljának szélesítése és a meglévő szabad kapacitásainak jó kihasználása volt. A Ganz Avia Repülőgép Építő és Fejlesztő Kft. terméke – a GAK 22 Dino motoros kisrepülőgép – 1993-ban a II. Magyar Innovációs Nagydíj Pályázaton elismerő oklevelet, 1994-ben Ganz Ábrahám díjat és az Industria'94 Beruházási Javak Szakvásárán Nagydíjat kapott.

A GAK-22 Dino aerodinamikai koncepcióját – az eltolt középvonalú kettős szárny szerkezetet - az 1986-ban épített, szintén Kovács Gyula által tervezett A-01 Fomadár ultrakönnű repülőgépen próbálták ki. A Fomadárnál főbb vonalait tekintve már a Dino aerodinamikai elrendezését használták. Az elrendezés előnye, hogy a repülőgép átesési tulajdonságai rendkívül kedvezőek, átesés esetén lényegében mindössze irányított süllyedésre (ún. liftelésre) kerül sor - az eltolt középvonalú szárny sajátos jellemzői miatt -, nehezen esik dugóhúzóba.

2. ábra. A GAK-22 Dino repülőgép 1995 előtti állapota

A GAK-22 Dino repülőgépet a XIII. kerületi Donyov utca egyik műhelyében kezdték el építeni, majd a Gödöllői Gépgyárban folytatták a munkát. 1992-ben a projekt mögé állt a Ganz Holding, és a gép fejlesztésére és építésére 1992. december 1-jén létrehozták a Ganz Avia Kft-t.

3. ábra. A GAK-22 Dino repülőgép háromnézeti rajza

A GAK-22 Dino repülőgéppel 1993. október 8-án hajtotta végre az első felszállást Matuz István, a Magyar Repülő Szövetség (MRSZ) főpilótája. A hosszú és gondos berepülési folyamat körülbelül száz felszállásból (száz repült órából) állt. Nagyon alapos felmérésre kerültek a gép repülési és alkalmazhatósági tulajdonságai. A nyilvánosság számára 1993. december 13-án mutatták be a Budaörsi repülőtéren Hegyháti József ipari és kereskedelmi minisztériumi államtitkár jelenlétében. 1994-ben Berlinben az 1994-es ILA repülőgépipari szakvásáron is kiállították, ahol a gép repülési bemutatót is tartott. Szolnokon a Magyar Honvédség képviselőinek is bemutatták a repülőgépet, amelynek tervezésekor a katonai kiképzési feladatok végrehajtására való alkalmasságot is figyelembe vették. Kezdetben HA-XBP lajstromjellel repült, majd 1995-ben átlajstromozták HA-YACT jelzésre.

A projekt végül a gazdasági nehézségek miatt akadt el, a prototípuson kívül további példányokat nem építettek, a Ganz Avia Kft. pedig megszüntette e tevékenységét.

2. A GAK-22 Dino repülőgép műszaki jellemzői

A GAK-22 fémépítésű, kétfedeles szárnyelrendezésű, egymotoros, vonólégcsavaros, merev futóművű kétszemélyes repülőgép.

4. ábra. A GAK-22 Dino repülőgép motorburkolat nélkül. Látható a Lycoming O-235 H2C négyhengeres, léghűtéses, benzinüzemű boxer elrendezésű repülőgépmotor

Negatív lépcsőzöttségű kétfedelű szárnyelrendezésű repülőgép. Az aerodinamikai koncepció lényege az eltolt középvonalú kettős szárny szerkezet. A felső szárny az alsó szárnyhoz viszonyítva vízszintes irányban jelentősen, 1,09 m-el el van tolva hátrafelé, ezzel átmenetet képez a tandem szárnyú gépek irányába. A felső szárny nem rendelkezik szárnymechanizációval, a csűrők és az ívelőlapok az alsó szárnyon vannak elhelyezve. Mindkét szárny egydarabos kivitelű, átmenő főtartóval.

Jellegzetessége a kombinált magassági kormányzás, melyben az alsó szárnyak is részt vesznek a magassági kormányással együtt kitérített ívelőlapokkal. Az alsó szárnyon így kialakuló felhajtóerő-változás a magassági kormányáson keletkező erővel együtt biztosítja a kereszt-tengely körüli elforduláshoz szükséges nyomatékot. A szárny egyfőtartós, torziós lemezburkolattal rendelkezik, a főtartó mögött feszítőzött vászonborítást alkalmaztak. A szárnyvégek hátranyilazott kialakításúak. A függőleges és a vízszintes vezérsík dural szerkezetű.

5. ábra. A GAK-22 Dino repülőgép fehér festéssel

A törzs hegesztett acélcső rácsszerkezet, melyet dural borítás fed. A motorburkolat műanyagból készült. A törzsben kialakított kétfős fülkében az ülések egymás mellett helyezkednek el, az ülések mögött csomagtartó található. A kabintető plexiből készült, egy darabban előre nyitható.

A repülőgépbe egy 86 kW (117 LE) maximális teljesítményt leadó léghűtéses Lycoming O–235 H2C négyhengeres boxermotort építettek, amely Mühlbauer gyártmányú, 1,8 m átmérőjű légcsavart hajt.

A gép korlátozottan műrepülhető. Az üzemanyagrendszere az alapváltozatnál nem alkalmas negatív repülési módokban a motor üzemanyag-ellátására.

Futóműve nem behúzható, orrfutós, tricikli elrendezésű. Az orrfutó kormányozható. A főfutók könnyűfém-ből készült laprugó futószáron helyezkednek el. A főfutó kerekeit mechanikus (bowden-es) működte-tésű fékekkel látták el. A főfutó nyomtávja 2,5 m.

Geometriai méretek és tömeg-adatok:

- Fesztáv: 7,7 m
- Hossz: 6,1 m
- Magasság: 2,6 m
- Szárnyfelület: 14,04 m²
- Üres tömeg: 430 kg
- Maximális felszálló tömeg: 720 kg
- Üzemanyag: 80 kg
- Motor típusa: Lycoming O–235 H2C
- Motor felépítése: négyhengeres, léghűtéses, benzin-üzemű boxer
- Felszálló teljesítmény: 86 kW (115 LE)

Repülési jellemzők:

- Maximális sebesség: 195 km/h
- Utazósebesség: 180 km/h
- Felületi terhelés: 51 kg/m²
- Repülési távolság: 700 km
- Felszállási úthossz: 235 m
- Terhelhetőség: +6g / -4g

3. A repülőgép jellemzőinek értékelése

A gépet a tervezői olcsón előállítható és egyszerűen üzemeltethető többfeladatú könnyűrepülőgépnak szánták, amely kiképzési, sport- és futárfeladatok, illetve mezőgazdasági, vízügyi, valamint rendészeti célú feladatok ellátására egyaránt alkalmas.

Kedvező tulajdonságai:

- a fémépítés és a merev futómű miatt egyszerű szerkezetű, olcsón gyártható, könnyen javítható;
- a repülőgép átesése esetén mindössze irányított süllyedésre kerül sor, emellett nehezen esik dugóhúzóba, ezért „kiemelten biztonságos repülési tulajdonságai alkalmassá teszik oktatási célú felhasználásra” [1.];
- a kétfedelű kialakítás miatt a fesztávolság kis értékre adódik, ami miatt a felszállópálya rugalmasan megválasztható (pl. útszakaszok);
- a repülőgép többlépcsős teszt- és berepülési programnak lett alávetve (Famadár és GAK), emellett rendelkezik a légügyi hatóság engedélyével, valamint kidolgozott tervdokumentációval, és megfelel a FAR Part 23 Aerobatic követelményrendszernek.

6. ábra. A GAK-22 Dino repülőgép a budaörsi repülőtéren

A repülőgép tervezése során figyelembe vették egy 150 LE teljesítményű motor beépítésének lehetőségét állítható légcsavarral, amellyel a gép – az üzemanyagrendszer módosítását követően – korlátlanul műrepülhetővé válik, illetve csökken a felszállási úthossz is.

7. ábra. A GAK-22 Dino repülésre készül a budaörsi repülőtéren

Összegzés és következtetések

A magyar haderő repülőcsapatainak kiképzése során folyamatosan felmerül a hajózóképzésben alkalmazható könnyű kiképző-repülőgép iránti igény. Ez az igény hazai gyártás vagy külföldi típus beszerzése útján is kielégíthető. A Magyar Honvédség repülő alakulatainál a kilencvenes évek elején rendszeresített Jak-52 típusú kiképző repülőgépek napjainkra elavultak. A jelenleg hadrendben lévő Jak-52 repülőgépek már nem felelnek meg a kor követelményeinek, egyre távolabb kerülnek a korszerű hajózókiképzés és előképzés filozófiájától. A repülőgépek már csak néhány évig tarthatók rendszerben, ezért gondoskodni kell pótlásukról. A GANZAVIA GAK-22 Dino könnyűrepülőgép kifejlesztése bizonyítja, hogy:

- a GAK-22 fejlesztésének költségei igen alacsony szinten tudnak maradni a már meglévő szakember, szervezeti, intézményi háttereknek köszönhetően;

- jövőbeni beszerzések során célszerű figyelembe venni, hogy **ennek a repülőgép-kategóriának a gyártására a hazai repülőipar is képes;**
- a rendszerváltást követő években megindult és megvalósult fejlesztés napjainkban jelentős autóipar- beszállítói háttérrel bíztaást ad újabb projectek megkezdéséhez;
- ez a repülőgép-kategória – sport-, oktatási, illetve egyéb célokra - rendszerint a polgári életben is alkalmazást nyer, felmerült egy olyan **többfeladatú** típus rendszeresítése iránti igény, amely a polgári és a katonai területen jelentkező feladatokat egyaránt képes ellátni;
- meglévő szabad kapacitások, illetve a kapacitások bővítésével jó költséghatékonyságú fejlesztéseket lehet végigvezetni.

8. ábra. A GAK-22 Dino repülőgép a levegőben (Budaörs)

*9. ábra. A GAK-22 Dino repülőgép
a Közlekedési Múzeum kiállítóhelyén*

Összességében, a Jak-52 típus leváltása célszerűen egy olyan hazai gyártású, többfeladatú típussal történhet meg, amely mellett, hogy kielégíti a Magyar Honvédség kiképző repülőgéppel kapcsolatos igényeit, a polgári repülőgép-piacon is vevőkre talál.

Felhasznált irodalom

- [1.] A GAK-22 Dino repülőgép ismertetése GanzAVIA Kft. Budapest, 1995. 2. p.
- [2.] Sárhidai Gyula: A GAK-22 Dino kisrepülőgép, in: Haditechnika, 1994/3. sz. pp. 50–51.
- [3.] Néprepülőgép. Made in Hungary, in: Top Gun, 1994/10. szám, pp. 10–13.
- [4.] GAK-22 Dino Repülő Hátter, 1988. évi 1. szám pp. 26.

Bán Attila¹

VÁLTOZÁSOK A HADIELLÁTÁSBAN A 14.-TŐL A 19. SZÁZADIG

Absztrakt

A hadra kelt sereg ellátása mindig komoly feladatot jelentett. Az egyes korszakok leginkább azáltal választhatóak el egymástól, hogy ezt a feladatot ki vállalta magára, és kire terhelte tovább. A tanulmány a hadiellátásban bekövetkezett változásokat tekinti át a 14.-től a 19. századig, elemezve a kompániák és kereskedők, illetve a rekvirálás és a központi ellátás szerepét, továbbá a harcoló csapatok ellátását utánszállítás és helyi beszerzés útján. Kitér a tanulmány a napóleoni háborúk haderő-ellátási tapasztalataira is.

Kulcsszavak: haderő- ellátás, kompániák, kereskedők, rekvirálás, központi ellátás, utánszállítás, helyi beszerzés

A kezdetek: kompániák és kereskedők

A 14. században a német államokban felbukkanó, egészen a 17. századig működő zsoldoscsapatok tulajdonképpen önellátó közösségek voltak, és egészen természetes módon, a férfiak mellett nők és gyermekek is tartoztak hozzájuk.² A seregek létszáma egyre nőtt: a 17. század eleji Európában egy erős had valahol 30 000 fő körül mozgott. Az ilyen, kompániákból³ álló seregeknek óriási „farka” nőtt: a nők, gyerekek, szolgák és markotányosok száma a harcosok létszámának 50-150 százaléka volt.⁴ Ebben a korban nagyjából 15 főre jutott egy – kettő vagy négy ló vontatta – szekér. Ha különösen hosszú hadjáratra indultak, ahol a hadsereg önellátása fontos volt, ez a szám megduplázódhatott. Ilyen volt Nassaui Móric 1602-es

¹ Bán Attila őrnagy a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskolájának doktorandusza, a Hadtörténeti Múzeum igazgatóhelyettese, e-mail: atti.ban@gmail.com

² Houston 3. o.

³ Itt a fentiek szerint „önálló zsoldoscsapat” értelemben.

⁴ Van Creveld 6. o.

hadjárata Brabantba⁵ – itt 3000 szekeret gyűjtöttek össze a 24 000 fős had kiszolgálására.⁶

Mivel a katonák zsoldosok voltak, alapvetően saját maguknak kellett gondoskodniuk az élelmezésükről. Hasonlóan ehhez – gyakran kapitányaik segítségével – ruházatukat, felszerelésüket és fegyverzetüket is saját maguknak kellett biztosítaniuk. Ez a rendszer viszonylag zökkenőmentesen működött akkor, ha a hadsereg hosszabb ideig, viszonylag jól ellátott (gazdag) területen állomásozott, hiszen itt a helyi lakosok és kereskedők a jó haszon reményében ellátták a katonákat (általában a markotányosok közvetítésével). Ha azonban ugyanez a sereg útra kelt, különösen – de nem feltétlenül – ha ellenséges területen haladt, az ellátás bizony gyakran rablások sorozatába csaphatott át. Amennyiben a menet lassú volt, még lehetőség adódott a helyi lakosoktól vásárolni, illetve bizonyos nagykereskedők képesek voltak az ellátást legalább részben biztosítani. Ennek érdekében baráti területen beszerzési biztosokat küldtek előre, akik ideiglenes piacokra gyűjtötték az ellátmányt. Néha népesebb városokba szállásolták be a sereget, ahol a házigazdák elvileg fizetséget kaptak a szállásért és az ellátásért, ám a zsoldosok természetüknél fogva hajlamosak voltak megtartani a pénzüket ínségesebb időkre, ami jelentősen csökkentette a lakosok innen befolyó jövedelmét.

A rekvirálás kiegészítése központi ellátással

Ellenséges területen a hadsereg hagyományosan rekvirálásból⁷ tartotta fenn magát. Ez a rendszer egyre inkább tarthatatlanná vált –

⁵ Nassaui Móríc orániai herceg, 1585-től 1625-ig a Holland Köztársaság helytartója, a spanyolok elleni függetlenségi háború kiemelkedő hadvezére. Tudatosan igyekezett a Köztársaság határait kiterjeszteni, az ott fekvő fontos városokat, erősségeket elfoglalni. A sikeres 1602-es brabanti – amelyben elfoglalta Grave városát – volt az utolsó ilyen hadjárat. Ezzel véghezvitte célját, békét biztosított a központi területeknek.

⁶ Van Creveld 6. o.

⁷ A szó latin eredetije követelést jelent. Akkor használjuk, ha a megszálló hadsereg a hadviselés érdekében felhasználható ingóságokat foglal le. A kompániák, zsoldosseregek ezt hajlamosak voltak térítés és mérték nélkül megtenni, míg a nagy központi hadseregek létrejötte után már általában kifizették a lefoglalt javak árát, vagy váltóval igazolták a lefoglalást a későbbi kifizetés érdekében. A 18-19. századra vált általánossá a gyakorlat, amely szerint minden fegyvert elvettek, de az egyéb dolgokból hagytak annyit, ami a lakosság ellátásához szükséges volt.

nem emberbaráti szempontok, hanem a seregek növekedése okán. Mivel az ellátásért felelős szerv vagy személy még nem létezett, a seregek ellátása az átvonulásban érintett területek gyors kimerülése következtében nagyon rossz volt, ami katasztrofális hatással volt a fegyelemre.

A 16. század utolsó évtizedeiben ezért a katonai vezetők kezdték belátni annak szükségességét, hogy legalább a legalapvetőbb dolgokkal ellássák katonáikat. Ez először csak élelmet és takarmányt, de az idő előrehaladtával egyre inkább fegyvert és ruházatot is jelentett.

Az új rendszer Európa akkori két leggazdagabb államában, Franciaországban és Spanyolországban nagyjából egyszerre kezdett működni. A nagyméretű állandó hadseregek azonban addig soha nem látott pénzeket emésztettek fel – a hihetetlenül gazdag spanyol birodalom háromszor ment csődbe 1557 és 1598 között.⁸ A harmincéves háborúban (1618-1648) a holland állam kivételével egyetlen harcoló fél sem volt képes megfelelően pénzelni hadseregét. Ennek feloldására például a páratlanul gazdag Wallenstein⁹ irtatlan készpénztömeggel szállt hadba, hogy a kifizetéseket a helyszínen rendezhesse. Módszere az volt, hogy nem az egyes katonáknak vagy a kompániák¹⁰ vezetőinek fizetett, hanem a hadseregek pénztárosainak. Így kézben tartotta a beszerzéseket, és biztosította, hogy a katonák a zsoldjukhoz jussanak. Az ellátás fő problémája azonban megmaradt: a had által érintett területek gyorsan kimerültek, ami főleg ostrom esetén – amikor hosszabb ideig kellett helyben állomásozni – jelentett szinte megoldhatatlan problémát.

Az utak rossz állapota, az elérhető igásállatok és szekerek korlátozott mennyisége miatt a 17. században még a vízi utak jelentették az utánpótlás gerincét. Ez nem meglepő, hiszen körülbelül kétszáz szekér kellett egy folyami szállítóhajó kiváltásához. A sajátos viszonyok sajátos szabályokat hoztak a hadsereg ellátásában: lehetőleg mozgásban kellett tartani a hadat, fenntartani a kapcsolatot annak bázisával, és követni a folyókat.

⁸ Van Creveld 8. o.

⁹ Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein, a német-római császárság hadvezére a harmincéves háborúban.

¹⁰ A kompánia a 19. század elejéig a hadseregen belül elsősorban szervezési, azt követően taktikai egység volt. Létszáma kortól és országtól függően 80-250 fő volt.

A harcoló csapatok ellátása - utánszállítás, helyi beszerzés, rekvirálás

A 17. század közepére nyilvánvalóvá vált, hogy – éppen az ellátás nehézségei miatt - a hadseregek létszáma nem növelhető, illetve, hogy bármekkora hadsereget legyőzhetnek pusztán azzal, ha megfosztják utánpótlásától. Ez könnyen megeshetett, mivel a korszak hadviselése nem ismert szilárd frontvonalakat, így a lassan, nagy távolságokra induló konvojok természetes céltábláivá váltak a lovassági rajtaütéseknek. Ezt a veszélyt kiküszöbölendő, raktárak egész sorát hozták létre – elsősorban egy-egy ostrom táplálására –, amelyekben komoly készleteket halmoztak fel, és szállítottak tovább. Michel Le Tellier, a franciák nagy tehetségű hadügyminisztere volt a rendszer kitalálója. Tulajdonképpen érintetlenül hagyta a hadiszállítók, markotányosok addigi rendszerét, de – talán először a történelemben – pontosan meghatározta a szükséges ellátás mértékét. Központosította a beszállítói szerződéseket, és központilag fizette a markotányosokat, felmentve őket egyúttal a vámoktól és adóktól is. Helyet és védelmet adott nekik a katonai táborban, cserébe viszont elvárta a szerződött mennyiség beszállítását. A raktártól a csapatokhoz úgyszintén ezek a „kiszállítók” szállították az ellátmányt, ehhez szükség esetén lefoglalhatták és a szokásos áron igénybe vehették a lakosság szekereit, hasonlóképpen munkára kényszeríthették a pékeket. Létrehozta a folyamatot felügyelő intendánsok testületét, és állandó járműparkot épített ki, amely szükség esetén néhány napra elegendő készletet hordozó mozgó raktárként működhetett. Az ő rendszere mindig ideiglenes volt, egy-egy hadjárat kiszolgálására alakult.

A legfontosabb változást ezen a téren fia, Louvois márkija, XIV. Lajos hadügyminisztere hozta, aki állandó raktárak felállításával, a központi raktárak rendszerével lehetővé tette az addig soha nem látott méretű, 400 000 fős állandó hadsereg felállítását. Létrehozta ezen kívül a határmenti erődökben és városokban elhelyezett raktárak rendszerét. Deklarálta, hogy minden katona ingyen kapja az alapvető napi élelemadagját.¹¹ Pontos számításokat végzett az egyes hadjáratok szükségleteire nézve, általában 180 napi készlettel számolva. Számvetései alapján egy embernek két font élelem, míg egy lónak húsz font takarmány volt a napi szükséglete (*mintegy 80*

¹¹ Ez két font kenyert vagy megfelelő mennyiségű kétszersültet jelentett, időnként kiegészítve más élelmiszerekkel.

dkg élelem és 8 kg takarmány, a szerkesztő megjegyzése). Nem meglepő, hogy általában a takarmány fogyott ki előbb, ami viszont – a lovak kiesésével – előbb-utóbb a legénység élelmezését is lehetetlenné tette. Ezt az irdatlan élelem- és takarmánymennyiséget persze lehetetlen volt csak a raktárakból biztosítani: a korszak hadseregei ugyanúgy éltek a helyi beszerzés, a rekvirálás lehetőségeivel, mint elődeik.

„Általában nem a fegyverek, a puszkapor, az egyenruhák vagy az egyéb felszerelési tárgyak korlátozzák a katonai vállalkozásokat, ezek költsége viszonylag alacsony. Az élelem, a takarmány, a lovak és a szállítmányozás forrásai apadnak el előbb. Hasonlóképp, a muskéták, egyenruhák, lábbelik és effélék, kisipari előállítás, valamint a tüzérségi eszközök gyártása az állami arzenálokban nehezen futtatható fel. Ezért a háborúkat az előre feltöltött raktárak készleteivel vívták. Súlyos veszteségek esetén, amilyeneket például a porosz hadsereg szenvedett a hétéves háborúban, külföldi beszerzések váltak szükségessé, ami természetesen pénzt igényel.”¹²

A vonalharcászat korában kifejezetten rekviráló osztagokat bocsátottak a megszállt területekre, azon igyekeztek, hogy a hadviselés ezen költségeit az ellenfélre hárítsák. A raktárak készletei ilyen értelemben a hadjárat kezdőlkését adták meg, nem próbáltak kizárólag a raktárak készleteivel egy hadjáratot végigvinni. Ezért nincs nyoma annak, hogy a 18. századi hadviselés során valaha is a gyakorlatban tisztán alkalmazták volna a szakirodalomban gyakran emlegetett „öt napos rendszert”. Ahogy Tempelhoff¹³ a legénység és a szekerek szokott arányát alapul véve meghatározta, a tábori sütődék és a mögöttes raktárak közt mozgó szekerek 1/9-ét ürítik ki naponta, tehát ahhoz, hogy minden nap érkezzen ellátmány, 9 napja van egy szekérnek, hogy úton legyen, vagyis 4,5 napot haladhat oda és ugyanannyit vissza, tehát valóban, az ötödik napon meg kell fordulnia. Ez a négy és fél nap járóföld körülbelül 60 mérföldet jelent, tehát a hadsereg legfeljebb ilyen messze távolodhat el raktáraitól.¹⁴ Maga Tempelhoff is jelezte, ez a távolság – egyszerűen a szekerek számának növelésével – jelentősen növelhető. Ha figyelembe

¹² Idézet: McNeill 160. Ugyanott: a hétéves háborúban a porosz háborús költségek 13 százaléka kellett a dologi kiadásokra, és csupán egy százaléka ment fegyverre, lőporra és ólomra.

¹³ Georg Friedrich von Tempelhoff porosz katonatiszt, katonai szakíró, a porosz tüzérségi akadémia igazgatója 1791-1801.

¹⁴ Van Creveld 29. o.

vesszük a fentebb leírtakat a rekviráló osztagokról, tudható, hogy ezt a számítást inkább csak a tervezést könnyítő tájékozási pontként használhatták.

A napóleoni háborúk korára Franciaország egy jól kialakított erődrendszerrel mondhatott magáénak, ami kifejezetten alkalmas volt a felvonuló nagy létszámú haderő utánpótlásának biztosítására. A forradalom alatt szerzett tapasztalatok rámutattak, hogy lehetséges a hadfelszerelés, ruházat, élelem gyors előteremtése. Franciaország – ahogy Nyugat-Európa gazdag országai – képes arra, hogy a meglévő készletek begyűjtésével töltsse ki az átmeneti hiányosságokat.¹⁵ Ezek a fejlett mezőgazdasággal rendelkező országok stabilan élelmiszerfölsleget termeltek¹⁶, ráadásul nem szabad elfelejteni, hogy a katona civilként is evett volna, tehát a hadsereg felduzzasztásával megemelkedett szükségletnek együtt kellett járnia a lakossági szükségletek csökkenésével. Azt mondhatjuk tehát, hogy az élelmiszer, takarmány - és kisebb mértékben a felszerelés, ruházat – előteremtése nem, inkább csak a csapatokhoz juttatása okozott gondot.

Ezeket a gondokat részben előidézte, de mindenképpen növelte a hosszú háborúban szükségképpen fellépő hiány, amit a lóállomány egyre nagyobb részének elvesztése okozott. Az 1805-ös hadjáratokban Napóleon dragonyosainak egy része kénytelen volt gyalog felvenni a harcot a lovak hiánya miatt.¹⁷ Dacára a lovaskatonák elit mítoszának, a hadvezérek valójában sohasem haboztak kivenni a hátast alóluk, ha ezzel megmenthették a trént.

A napóleoni háborúk haderő-ellátási tapasztalatai

A fentebb bemutatott ellátási modellek – ahogy az a háborúban lenni szokott – sohasem valósultak meg tiszta formájukban. Valójában mindig az adott – megszállt vagy manőverezésre használt – terület volt az, ami a területén harcoló, átvonuló, állomásozó csapatok ellátásának kisebb, de inkább nagyobb részét viselte.

¹⁵ Például a Közjóléti Bizottság képes volt 20 000 pár cipőt összegyűjteni Strassbourg polgáraitól a hadsereg részére (McNeill 195. o.)

¹⁶ Erről bővebben lásd: Turcsányi – Bán – Hegedűs – Molnár: „Haderők és hadviselés az előlőttő fegyverek korában” című decemberben megjelenő könyvének 2. fejezetét.

¹⁷ McNab 26. o.

„Az ősrégi alapelv, hogy: a háborút maga a háború tartsa el, az utóbbi évszázadok humánus törekvései folytán csak annyiban módosult, hogy a hajdan divatos zsákmányolás és rombolás helyébe, a hadviselő hadsereg érdekében a hadszínhelyek szelídebb formájú de annál alaposabb kihasználása lépett. A csapatok élelmezése most is mint hajdan, elsősorban a helyi élelmiszerekre van utalva. (...) Ez a kényszerhelyzet oly erős, hogy a vidék összes segélyforrásainak kihasználása nem csak az ellenséges földre szorítkozik, hanem saját hazánkra is kiterjed, mihelyt a hadi események azt hadszíntérré tették. A különbség csak az, hogy ellenséges földön a polgárságtól és a hatóságoktól kapott vagy elvesztett cikkeket nyugtázzuk; a mi országunkban azonban azonnal vagy utólagosan készpénzzel meg is fizetjük.”¹⁸ Ezeket a 19. század végén leírt mondatokat akár Napóleon is diktálhatta volna. Szokásos élelmezésével nem tett mást, mint felismerte a valós folyamatokat és lehetőségeket, és gátlástalanul használta a hadszíntérré váló területek erőforrásait. Hozzá tartozik ehhez, hogy a korábbi századok ostromhadviselésének elutasításával lényegében csökkent a 18. század szokásos logisztikai apparátusa. A császár - a korábbi gyakorlattal ellentétben - nem erősítette meg a határterületeket, emiatt viszont a nagy raktárak és hadiüzemek mélyen a hátszágban maradtak.

Wellington 1809-es hadjárata az Ibériai-félszigeten legalább ilyen forradalmi felismerésekre kényszerítette a briteket. Nem lévén lehetőségük arra, hogy a szokásos módon szerződött fuvarosokkal biztosítsák a hadsereg ellátását (egyszerűen nem álltak rendelkezésre ilyen vállalkozók), arra kényszerültek, hogy teljesen saját erővel oldják meg ezt a kérdést. Az első nehézséget a váltópénz hiánya jelentette, a helyben vásárolható javak és bérelhető állatok költségeit sokszor a botrányos helyi rátával váltott készpénzzel kellett kifizetni. Nem sokkal később rá kellett döbenniük, hogy egyszerűen nincs elég emberük az ellátás megszervezésére. A hadbiztosok feladata eddig főleg a szállítókkal és beszállítókkal kötendő szerződések felügyelete volt, most viszont nekik maguknak kellett megszervezni ezeket a feladatokat. 1812-re állt fel egy valóban hatékony hadbiztosok szervezete a negyvenezer embert számláló brit intervenció haderő ellátására. A mindössze hétszáz főt számláló szervezetben már megtalálható volt írnoktól a raktáron át a pékig minden olyan személy, aki szükséges volt a harcoló erők – ma így mondanánk – mindenoldalú logisztikai biztosítására.

¹⁸ Danczer 503-504. o.

Az iszonyatos portugál utak – és a helyben bérelhető szekerek hiánya – miatt az ellátást jobbra málhásállatokkal oldották meg. Ezredenként egy kocsi mindenképpen volt, kifejezetten a beteg katonák szállítására. Wellington utasította tisztjeit, hogy a szokásos, személyes holmijaikat szállító szekerek helyett (melyek itt a helyi sajátosságok miatt a nem épp sebességükről híres ökrösszekerek voltak) ők is málhásöszvéreket vagy lovakat használjanak. Az öszvéreket Spanyolországból bérelték, a hajtókkal együtt. Ez annyiban jelentett problémát, hogy a spanyolok rendszeresen megtagadták, hogy a Wellington seregének jókora hányadát alkotó portugálokat kiszolgálják.

A negyvenháromezer főre duzzadt sereg ellátására kilencezer öszvér kellett.¹⁹ A tarthatatlan állapot feloldására később speciális, vastengelyű szekereket konstruáltak, amelyeket jobbra helyben el is készítették. Nyolcezer ilyen két ökör vonta szekér szolgálta ki végül a hadsereget, de nem adták fel az öszvérek használatát sem.

Wellington itteni tapasztalatai alapján készült fel a Waterloo-i hadjáratra. Nagyjából négyszázötven löszeres kocsit és utász-szerkocsit rendelt, lovastul. Ezek mellé még kenyeres kocsikat is kért. Némi, a lovak felszerelését érintő vita után ezeket nagyjából meg is kapta, a legnagyobb hiányt később nem is a szekerekben vagy a lovakban, hanem épp a képzett hajtókban szenvedte. Ez a hiány jelentősen gyengítette a tüzérség hatékonyságát, nagyobb bajt csak a hadjárat rövidege (1815. június 15. – július 8.) miatt nem okozott. Hozzá tartozik a képhez, hogy ebben az időben nem tekintették katasztrófának, ha a legénység néhány napon át nem jutott élelemhez – mint ahogy az a napóleoni háborúk során a szembenálló felek mindegyikénél előfordult.

A napóleoni háborúk gazdag tapasztalatokat adtak a nagylétszámú seregek ellátásának tárgyában. Azt lehet mondani azonban, hogy a hadvezetőségek gyakran vonakodtak ezeket a tapasztalásokat beépíteni szervezeti gyakorlatukba, rendszerükbe. Erre mutat, hogy az amúgy jól ellátott brit haderőben szolgáló Lord Raglan a krími háború (1853 – 1856) kezdetén kísértetiesen hasonló jelentést küldött hadbiztosi rendszerének hiányosságairól, mint amit Wellington írt 1809-ben. Amikor a brit csapatok partra szálltak a nyílt tengerparton, a hadbiztosság összesen hetven málhásállat fölött rendelkezett. Egyszerűen képtelenek voltak biztosítani a takarmányellátást, emiatt

¹⁹ Fortescue 53. o.

hiába töltötték fel a raktárakat, nem volt mivel eljuttatni a katonákhoz az élelmet és a téli ruházatot. Két év késéssel töltötték fel a Land Transport Corps-t annyira, hogy már valóban el tudta látni a feladatát. Ez nagyjából hétezer(!) embert jelentett a Krím-félszigeten.²⁰

A régi mondás szerint: „A vonat még csatát nem nyert, de elveszteni már sokat elveszített.”²¹ Világos a vizsgált korszakon végigvonuló tendencia, hogy minél nagyobb a hadrakelt sereg, annál nagyobb nehézségeket okoz annak ellátása, annál többféle eljárást kell párhuzamosan alkalmazni a siker érdekében. Ezért kellett gyakran az előre- és utánszállítás, a helyi rekvirálás, kereskedők bevonása (ők azért voltak jók, mert készletezni és szállítani egyaránt tudtak), a saját szállítócsapatok, saját országbéli- vagy a helyi fuvarosok bérlése, vagy éppen a lakossághoz beszállásolás nyújtotta lehetőségek valamilyen kombinációjával élni. Ahogy a krími példán is láttuk, nem a készletek összegyűjtése okozta a gondot, hanem annak a csapatokhoz való eljuttatása. Nagyban függött az adott terület infrastruktúrájától (és vízrajzájától), hogy egy adott hadjáraton mekkora hadsereg ellátására vállalkozhattak, és ahhoz mekkora áldozatokat kellett hozni (ld. Wellington ibériai hadjárata).

A 19. század közepétől azonban elterjedt egy alapvetően új és soha nem látott ember- és készlettömegeket mozgatni képes létesítmény: a vasút. A végtelen katonavonatok nélkül lehetetlen lett volna megvívni az első világháború milliárdok megmozgató csatáit, kielégíteni a korszakunk lezárásával elterjedő hátultöltő, majd sorozatvető fegyverek addig elképzelhetetlen lőszerszükségletét.

Felhasznált irodalom

Danzer Alfons: A mi hadseregünk. Franklin-társulat, Budapest, 1889.

Fortescue, John: The Early History of Transport and Supply. Cassel and Company Ltd, London, 1928.

Houston, James A: The Sinews of War. Army Logistics 1775 – 1953. Washington, 1997. Google Books

McNab, Chris: Armies of the Napoleonic Wars. Osprey Publishing Ltd, Oxford, 2009.

²⁰ Fortescue 82. o.

²¹ Danczer 495. o.

McNeill, WilliamHardy: The Pursuit of Power. Basil Blackwell Publisher Limited, Oxford, 1983.

Van Creveld, Martin: Supplying War. Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Turcsányi – Bán – Hegedűs – Molnár: „Haderők és hadviselés az előtöltő fegyverek korában”, HM HIM, Budapest, 2015. (A könyv 2015 decemberében jelenik meg.)

AZ 1854M KINCSTÁRI JÁRMŰ ÉS AZ 1882M ORSZÁGOS JÁRMŰ – FOGATOLT SZÁLLÍTÓESZKÖZÖK AZ OSZTRÁK-MAGYAR ÉS A MAGYAR HADERŐBEN A XIX-XX. SZÁZADBAN

Absztrakt

A tanulmány a fogatolt hadtápellátással és az annak kulcselemét képező kincstári, illetve országos járművel foglalkozik. Ez a rendszer a napóleoni háborúktól a II. világháborúig megbízhatóan szolgálta a különböző haderőket. A harmincas évektől a motorizáció következtében kapacitását, hatótávolságát és sebességét tekintve is egyre inkább elavulttá vált. Az országos jármű közel 100 évig volt rendszerezve az osztrák-magyar, majd később a magyar haderőben. Jelenleg egy ilyen kocsinak egy példányát őrzi a Logisztikai szakgyűjtemény.

Kulcsszavak: kincstári jármű, országos jármű, fogatolt vonat, szekerészet, hadtápellátás

Bevezető

A harmincéves háborútól kezdve a mozgó csapatok szállítási igényének biztosítására lóvontatású szekereket, kocsikat kellett kialakítani. A 18. század elején felállított reguláris hadseregek mozgásukhoz a hadjáratokban a szállítóoszlopok – fogatolt vonatok – kialakításával biztosították az anyagok eljuttatását a csapatokhoz. A napóleoni háborúk során már regularizálták a fogatolt vonatszervezeteket, és szervezetszerű katonai szállító zászlóaljkat állítottak fel.² Az osztrák császári, majd az osztrák-magyar haderőben szállítási célra kialakították a kincstári és az országos járműveket (nehéz vasalt, illetve könnyű lovasszekereket). Az I. világháború során a Monarchia nagy létszámú hadseregének fenntartása tetemes anyagmennyiséget kí-

¹ E-mail: hnykszabadszallas@gmail.com, frohlich.david@mail.militaria.hu

² Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A napóleoni haderő manőverező hadviselése, a manőverező és a mélységi lovassági alkalmazások vizsgálata, a lovasság ellátási sajátosságai III. rész. Katonai Logisztika 2012. évi 1. szám

vánt, főleg az alapvető hadtápanyagokból. Ezeket az anyagokat a hadműveleti területre vasúton szállították ki, de a vasúti felvételező helyekről a csapatokig már a vonatcsapatok fogatolt szállító oszlopai jutatták el.

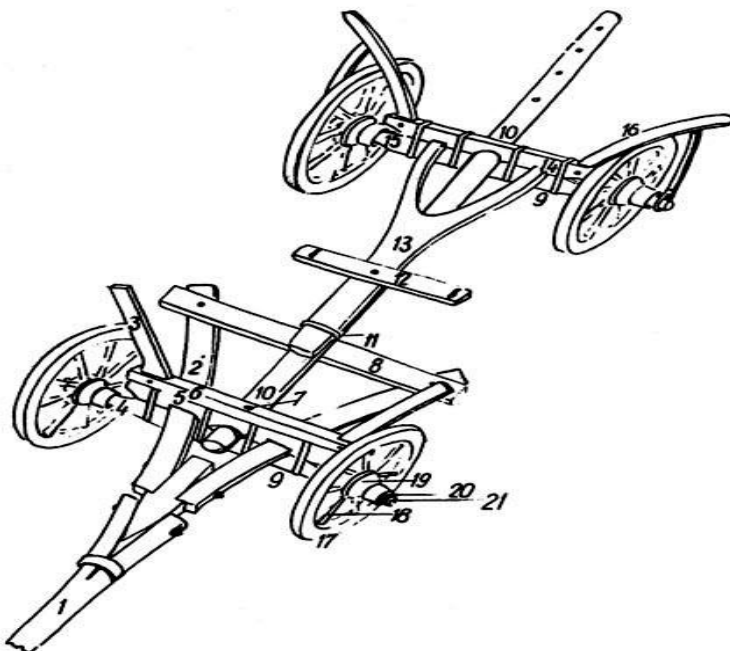
Habár a harmincas évektől már egyre inkább gépkocsioszlopok révén jutott el az anyag a szükséglet helyére, a fogatolt szállítójárműveken (országos járműveken) alapuló hadtápellátás még a II. világháborúban is a magyar hadtápellátó rendszer szállító-kapacitásának gerincét képezte. Az utánszállítási lépcsők fogatolt járműveinek harcoló hadrendi elemeknél történő alkalmazására az ötvenes évekig került sor a magyar haderőben.

1. ábra. Országos jármű (egészségügyi változat)
a Logisztikai szakgyűjteményben

Az 1854M kincstári jármű és az 1882M országos jármű

Az osztrák császári, majd az osztrák-magyar haderőben a technika korszerűsödésével, a csapatok alkalmazási tapasztalatainak figyelembevételével alakították ki szállítási célra a **kincstári járműveket**. A kincstári járművek a minden oldalú igény kielégítése, a tartósság biztosítása érdekében igen masszív és ebből adódóan igen nehéz járművek voltak. Az önmagában is nehéz jármű (vasalt szekér) vontatása különösen akkor jelentett gondot, amikor anyaggal megrakodva kiépítetlen, különböző terep- és talajviszonyok között kellett azt rendeltetési helyére juttatni. Kialakításukból adódóan alapvetően a kiépített mű- és országutakon való közlekedésre voltak alkalmasak. Az **országos járművek** (könnyű lovasszekerek) nagyobb mozgékonyágukkal a nehéz terepviszonyok között is egyaránt alkalmasak voltak személy- és anyagszállításra, a csapatok mozgásának követésére.

2. ábra. A szekér (országos jármű) főbb szerkezeti elemei

- 1 – rúd, 2 – rúdszárny, 3 – mellső rakonca, 4 – alsó tengelytőke a fém tengellyel,
- 5 – felső tengelytőke (a hátsó tengelynél fordított a számozás),
- 6 – mellső kereszttartó, 7 – rögzítő csap, 8 – keresztfa (juhar), 9 – párnafa,
- 10 – nyújtó (hosszabbító), 11 – rögzítő, 12 – keresztfa, 13 – ágas,
- 16 – hátsó rakonca, 17 – kerékabroncs (ráf), 18 – küllők,
- 19 – kerékagy, 20 – vaskarika, 21 – marokvas (kerékszög)

Az I. világháború során a Monarchia hadereje többmillió tömeghadsereggé vált. A nagy létszámú hadsereg fenntartása tetemes anyagmennyiséget kívánt, főleg az alapvető hadtápanyagokból (lőszer, élelmiszer, ruházat stb.). Az anyagbiztosítási feladatok ellátására az első világháború időszakában a hadsereg-főparancsnokságok alárendeltségében **hadtáp főparancsnokság – szállásmesteri törzs** – alakult.³ E szolgálatok pontos ellátásának szabályozására már szakutasításokat is készítettek.

Kialakult a központi ellátás rendszere. A háború időszakában telepítetten működtek **járműjavító műhelyek** (asztalos, bognár, kovács, lakatos), amelyek mind a kincstári, mind az országos járművet, mozgó konyhákat stb. javították. Ezek a javító szervezetek tekinthetők a későbbi mobil javító szervezetek megalapítóinak. Hasonlóképpen figyelemre méltóak a haderő tömeges szekérmegrendelése során megerősödött **kocsigyártó üzemek** (pl. az Uhry Karosszéria- és Járműgyár) amelyekből az I. világháború után – a fogatolt szállítójármű-gyártás technológiai bázisáról fejlődve – kialakult a magyar járműkarosszéria gyártás. (Ezek a cégek azután jelentős szerephez jutottak a katonai járműgyártásban és -karosszalásban a II. világháború során.)

3. ábra. Magyar országos jármű nyeregből hajtása 1908-ban. A lovakon 1868M hámgiga (nyakhám) szerszám látható

³ Dr. Szabó József János: A magyar katonai szállítás története <http://www.bunker.gportal.hu/gindex.php?pg=7189592> (Hozzáférés: 2015. október 22.)

A technika korszerűsödésével, a csapatok alkalmazási tapasztalatainak figyelembevételével tovább fejlesztették a meglévő szekereket. Az egyik ilyen jelentős szekér a nagy igénybevételre tervezett **1854M kincstári jármű** volt. A kincstári járművek a minden oldalú igény kielégítése, a tartósság biztosítása érdekében igen masszív, és ennek következtében igen nehéz járművek voltak. Kialakításukból adódóan alapvetően a kiépített mű- és országutakon való közlekedésre voltak alkalmasak.

A hadsereg szállítási igénye, az ellátás biztosítása azonban nem csak a kiépített utakon való közlekedést igényelte, hiszen a csapatok ellátását békében a gyakorlótereken, háborúban az alkalmazási területeken kellett biztosítani.

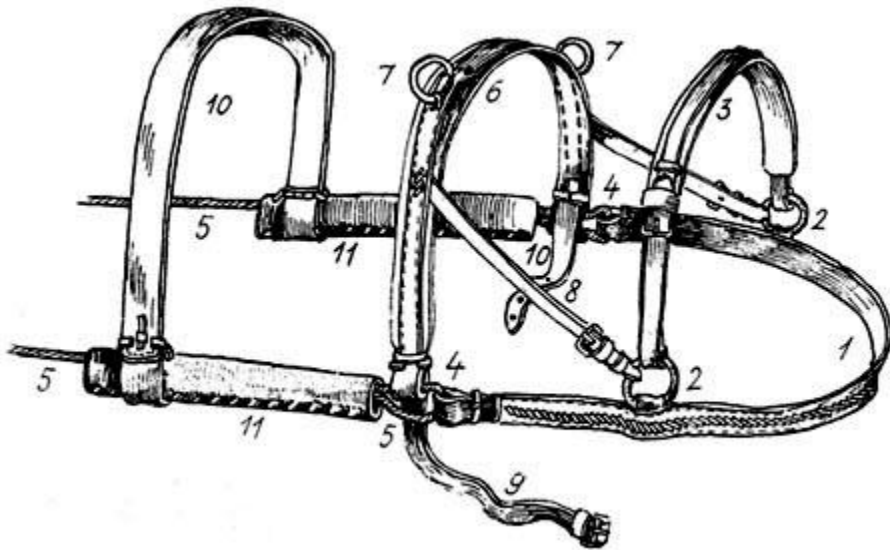
Az önmagában is nehéz jármű (szekér) vontatása különösen akkor jelentett gondot, amikor anyaggal megrakodva kiépítetlen, különböző terep- és talajviszonyok között kellett azt rendeltetési helyére juttatni.

Különösen gondot jelentett a hegyi és mocsaras területeken való mozgás, mivel a gyér úthálózat, az évszakváltozások és időjárási viszonyok változása miatt nem feleltek meg az anyagok szállítására. A sík olasz hadszíntéren a lövészeres (lőszeres) kocsik a kiépített műutakon jól voltak használhatók. A hiányosság a Galíciában és Szerbiában lévő szállításoknál mutatkozott meg. Annak ellenére, hogy a kincstári járművek tartós használatra készültek, mégis az alkalmazás során megrongálódtak, így az után- és hátraszállítást nehezítették.

Az osztrák-magyar haderőben elsőként a nehéz **1868M hámszszerszámot**, majd közel húsz évvel később – a 4. sz. ábrán látható szügyhámhoz hasonló kialakítású, elődjénél jóval könnyebb – **1886M szügyzserszámot** rendszeresítették.⁴

A Magyar Királyi Honvédségben a fogatolt ütegek hámos lovainál a 68M hámszszerszámot, majd a 36M kétfogatú nyeregnélküli szügyzserszámot rendszeresítették. Az országos jármű részére kétfogatú szügyhámzserszám volt rendszeresítve 35M kötőfékkantárral, kettős visszatartó lánccal egy közös karikán. A 68M hátszíf felső része hevederpárnázott volt, védve ezzel a lovak hátát a kisebesedés ellen.

⁴ Barczy Zoltán – Somogyi Győző: Királyért és hazáért – A m. kir. Honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918. Corvina Kiadó, Budapest, É.n. 107. o.

4. ábra. A fogatolt lószerszám központi eleme: a szügyhám

- 1 – szügylap, 2 – karika, 3 – marszj, 4 – istráng-rögzítő hurok, 5 – hámsistráng, 6 – hátszj, 7 – hajtószár vezető karika, 8 – összekötőszj, 9 – hasló, 10 – keresztzsj, 11 – táskány

Az anyagszállítás mellett ezeket a járműveket sebesültszállításra is használták. Elsőként az 1882M anyagkocsit alakították át sebesültszállításra (4 fekvő és 2 ülő vagy 10 ülő sebesült szállítókapa-
csal), később az **1886M sebesültszállító kocsit** használták, majd az I. világháború időszakában áttértek az 1903M kétfogatú segélyhely-
kocsi alkalmazására.⁵

Az 1882M anyagkocsinak 1888M jelzéssel 2 lóval 900 kg, illetve 4 lóval 1200 kg terhelhetőségű **élelmiszerkocsi** változatát is elkészítet-
ték.⁶

Az alkalmazás során szerzett tapasztalatok alapján 1914 októbe-
rében a hadsereg vezetése úgy határozott, hogy a csapatok vonatá-
ban lévő lomha, batárszerű 1854 mintájú kincstári járműveket a könnyű
1882M országos járművekre cserélik le. „A világháborút **kincs-
tári nagy raksúlyú kocsikkal** kezdtük meg. Ezek az elhasznált úthá-
lózaton hamarosan megakadtak, s a terepen még rövidebb távolsá-
gokon sem tudtak mozogni, ami mellett a lóállomány gyors kimerülé-
sét és pusztulását idézték elő. **Honvédelmi szempontból arra kell
tehát törekedni, hogy a könnyű országos jármű a szükséges**

⁵ Uo. 185-187. o.

⁶ Uo. 150. o.

mennyiségben rendelkezésre álljon. Szabványosítás ezen a téren is igen célszerű (alkatrészek, abroncsolás stb.).”⁷ A későbbiek során a cserét fokozatosan kiterjesztették az összes intézetre, illetve az összes kocsi-típusra is. Nehézkes mozgékonyosságuk miatt 1917-ben az egészségügyi szervezeteknél is végrehajtották a kincstári járművek cseréjét, a sokkal könnyebb és mozgékonyabb országos járművekre.

Az 1882M országos jármű tömeggyártása egyúttal megoldást jelentett a szabványosítás problémájára is. „A hadsereg lovaskocsijaihoz 25 féle üreges és tömör tengelyt tartottak rendszerben, amiket 73 féle nyitott és zárt felépítményű kocsihoz használtak... A kocsik 24 féle átmérőjű és eltérő kivitelű faküllös kocsikeréken gördültek... A kocsik közül ... 7-7 típusú eleséges és málha kocsi, illetve 6 féle országos szekér volt rendszeresítve.”⁸ A helyzet tarthatatlanságát a háború alatt érzékelték, ezért kezdeményezték a **szabványosítást**, és **létrehozták az állami szekérgyárakat**, amelyekben már a hadügyminisztériumban meghatározott kivitelű szabványos szekereket gyártották. Az országos jármű alaptípusa már nagyjából egyforma volt, a parasztszekér a sereg élelmezőknél, a létrás kocsi a hadtápvonatoknál került rendszeresítésre.

5. ábra. Magyar országos jármű egészségügyi változata a II. világháborúból, hátulnézet

⁷ Náray Antal: A korszerű honvédelem kérdései Budapest, 1933. Pallas Irod. és Nyomdai Rt.

⁸ Finta László: IKARUS Story földön, vízen, levegőben – Az Uhri testvérek története Magánkiadás 2010. 1. k. 53. o.

Az ún. könnyű (hegyi) országos jármű a honvédség málházási rendjében egy vagy két ló erejével húzott szállítóeszköz volt.⁹ Alapanyaga fa volt. Rendszeresített eszközeinek elhelyezésére és rögzítésére a kocsiszekrényen tartóhelyeket, vasalásokat és szíjazatokat alakítottak ki. A két hátsó kereket fékkel látták el, amelyet a hajtó helyétől jobbra elhelyezett karral lehetett működésbe hozni. A kocsiszekrény hátulján két zárószemes húzóhorgot helyeztek el a kézi taliga kapcsolására és vontatására (pl. 26M gpu. számára). Kiegészítő cikkei: a nagy és a kis ülésláda, az ülésdeszka, valamint a lőszer szekrény. A jármű nyomtáv méretét a Stephenson első gőzmozdonyának nyomtáv mérete adta, amely 4 feet 8 inch, azaz 1435 mm volt, és ez a méret került átvételre. Európában 1889-től ez lett a nyomtáv szabvány mérete. Külön változata az átalakított lőszeres országos jármű, amelyen a lőszer szekrényt a kocsiszekrény hátsó felében helyezték el. Az országos járművek száma a Honvédségben a háború folyamán végig meghaladta a tehergépkocsik számát.

Az országos jármű többoldalú jellegrajzát, **alapfelszerelésének málházását**, tartozékait, a ló ellátásához rendszeresített eszközöket a „Felszerelési és Málházási Utasítás a Lovasság számára” rögzítette. Az utasítás rendkívül pontosan rögzítette a járművön elhelyezésre kerülő állandó anyagokat, tartozékokat, és külön-külön rögzítette az egyes feladatra kijelölt (beosztott) járművekre történő málházás rendjét. Számvetései tartalmazzák a kocsis és felszerelése súlyát, a jármű- felszerelés súlyát, a rakomány súlyát és az országos (típus) jármű állandó megterhelését. A teljes terhelést minden esetben az adott típusra vonatkozóan a kerekre jutó összerterheléssel adták meg. Figyelemre méltó, hogy a szekeret annak jobb oldalán, rögzítő fékkel készítették, amely a polgári hasznosítású kocsikon nem vagy igen csekély számban volt található. A jármű hasznos rakfelületét a trapéz alakú 176 cm alsövény hossza adta – az ülésdeszka és a végdeszka között –, ahol a magasság az alsövénytől a felső oldalfáig 54 cm, a két felső oldalfák szélessége 93 cm, az alsó (alsövény) szélesség 60 cm volt.

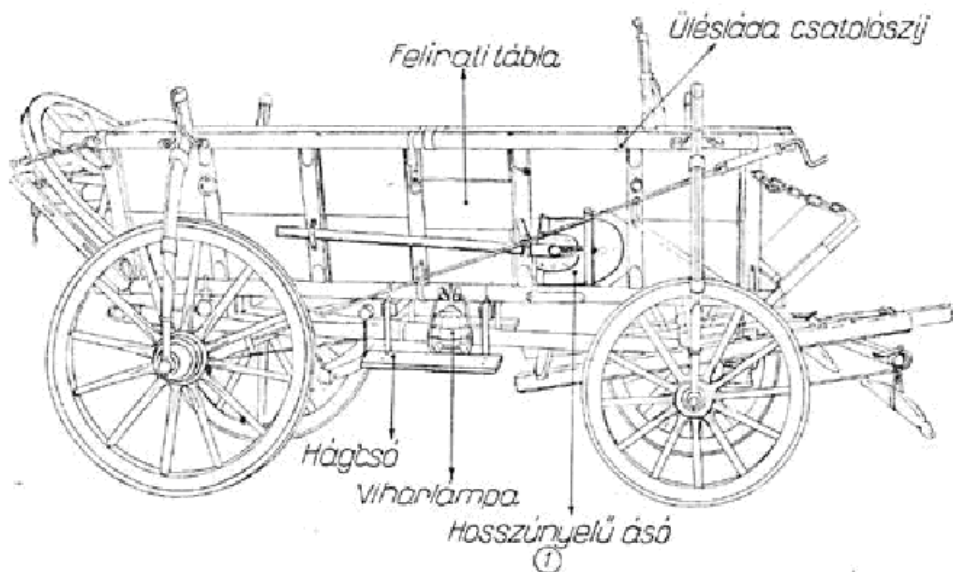
Az **országos járművek** nagyobb mozgékonyágukkal a nehéz teherviszonyok között is egyaránt alkalmasak voltak személy- és anyagszállításra, a csapatok mozgásának követésére. Az országos jármű *állandó megterhelését* 137 kg-ban határozták meg, amely az alábbi összetevőkből állt:

⁹ 420.014/3.b.-1936.HM.sz. körrendelet, 1936. május 26.

A kocsis és annak felszerelése kb. 85 kg. Tábori takaróval és a kocsis testsúlyát 70 kg-nak számolták.

A fogat lófelszerelése és lótápjja kb. 27 kg. Ez a következőkből állt:

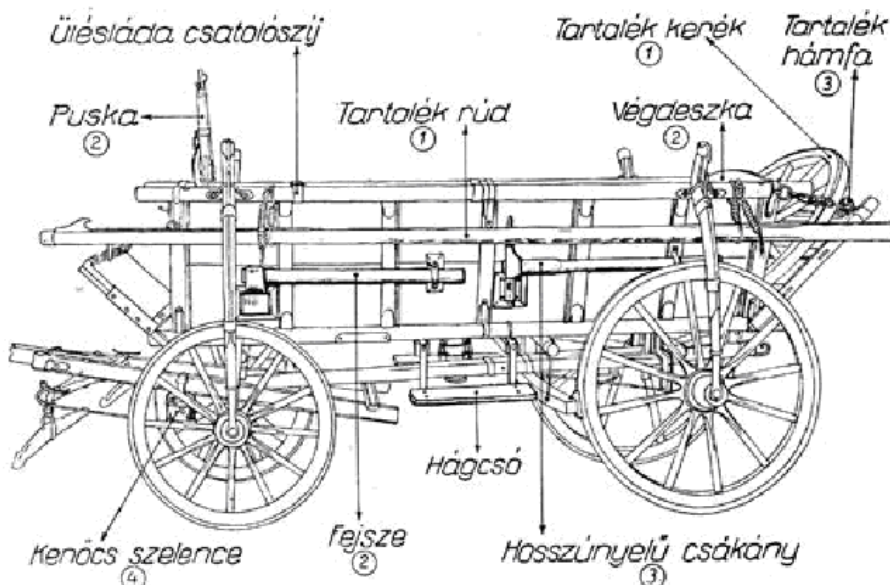
- 2 db tartalék istráng;
- 2 db kender kötőfék;
- 2 db abrakos tarisznya;
- 1 db vászon itatóvödör;
- 2 db zabos zacskó;
- 1 db 1,2 hl-es zabos zsák;
- 1 db lókefe;
- 1 db lókaparó;
- 1 db hosszú hajtóostor;
- 1 db patkósarok zacskó;
- 1 db patkósarok kulcs;
- 4 db feligazított hámos patkó (acélkörömmel);
- 8 db éles és 8db tompa patkósarok;
- 24 db patkószeg.

6. ábra. Az országos jármű jobboldali nézete az ásó minden második járművön került elhelyezésre

Ezeket az anyagokat a **kis ülésládában** helyezték el. Ezen kívül itt volt a kocsis rohamsisakja, benne az evőcsészével. Téli menetöltözet esetén a köpeny helyett tábori takaró került málházásra.

Lótápból a napi zab javadalmazás fennmaradt része, ezen kívül 1 Sz és 1 T adag zab lovanként, továbbá a napi széna javadalmazás esetlegesen megmaradt része. (Az alapjavadalmazás ember és ló részére 1 szabványos adagból /SZ/ és két tartalékadagból /T/ állott.)

7. ábra. Az országos jármű baloldali képe

- 1 – A tartalék rudat és tartalék kereket minden ötödik szekéren helyezték el.
- 2 – A fejszét csak arra a járműre helyezték el, melynek málházási rendjében azt előírták.
- 3 – Hosszúnyelű csákány minden második kocsin volt.
- 4 – A kenőcs-szelencét a baloldali rúdszárnyon helyezték el.

A jármű felszerelése kb. 25 kg volt, amely a vonatanyagból és a műszaki anyagból tevődött össze.

Vonatanyag:

- 1 db puskatartó készlet;
- 1 db kis ülésláda;
- 1 db kocsi ponyva;
- 1 db tartalék tengelykupak;
- 2 db tartalék tengelyvég szeg;

- 1 db kenőcs-szelencé;
- 1 db kenőcs-szelencé szíj;
- 4 db málhakötél;
- 1 db takarmány kötél és
- 1 db lakat.

A műszaki anyagot 1 db viharlámpa és 1 db kézibalta képezte.

A kocsi tartalék kerekét, a tartalék hámfát a hátsó saroglyában málházták és málhakötéllal rögzítették. Itt málházták még a bádoggal a vedret (amennyiben nem volt vászon itatóveder), szénát és az 1,2 hl-es zabos zsákot.

Rendszeresítve volt a **nagy ülésládá**, melynek első részében a kis ülésládában felsorolt anyagok voltak, a hátsó részében pedig a járművön szállított katonák felszerelését és egy kis baltát helyeztek el. Mindkét ülésláda trapéz alakú volt, így tökéletesen illeszkedtek a kocsi rakterébe.

8. ábra. Magyar országos jármű előlnézete
(Logisztikai szakgyűjtemény)

A SZAKANYAGOK MÁLHÁZÁSA AZ UTASÍTÁS SZERINT, SZAKTERÜLETENKÉNT

1.sz. táblázat

Fogatolt jármű típusa	Málházott rakomány tömege	Rakomány tartalma, tömege
Lőszer- és robantószer kocsi	490 kg	Golyószóró, annak tartalék csöve és a lőszerjavadalmazás, ill. gyújtószer, robantószer és karbantartó anyag
Puskás század lőszerkocsi	377-402 kg	Golyószóró tartalék alkatrészei, karbantartó anyag, rádió, világító töltény, tábori takaró
Kocsizó-géppuskás szd. raj-lőszerkocsi	139 kg málha 240 kg élőerő Össz: 520 kg	Lőszerjavadalmazás. A géppuska és géppuskaállvány tartalék alkatrészei, a tábori takarók, karbantartó anyag, nagy ülésláda. Járművön szállított személyek száma 3 fő.
Géppuskás szd. század lőszerkocsi	442-490 kg	Lőszer hevederezve és rakaszban, kézigránát, géppuska- pajzs és hűtőburok páncél, tartalék alkatrészek, világító töltény, karbantartó anyag, takarók és a fegyvermesteri felszerelés.
Géppuskás szd. szakasz lőszerkocsi	420-447 kg	Ládában hevederezett lőszer, világító töltény, karbantartó anyag, 7M kistartály, géppuska szakasz szereléses láda, nagytartály, tábori takarók, takarmány.
Egységes szakaszszámkocsi	n. a.	Hosszúnyelű csákányok, erdei fejszék, ütőfúró, amerikai emelő, acélsúlyok, fúrólyuk- tisztító, feszítőrúd, állvány(ács)kapocs, vascövek, kőbunkó, kecskeláb, acélsúlyok.
Árkász század szerkocsi	n. a.	Egyetemes csomagoló láda és farláda, szorító és vontató lánc, cölöppapucs, alátétfa, ütőkosszeg.
Segélyhely kocsi	180-190 kg	Kis ülésláda, orvosi szerelék bőrönd, kötszer bőrönd, segélyhely egység, gázorvosi táská, 94M málhásállat felszerelés.

A SZAKANYAGOK MÁLHÁZÁSA AZ UTASÍTÁS SZERINT, SZAKTERÜLE-
TENKÉNT
(folytatás)

1.sz. táblázat folytatása

Fogatolt jármű típusa	Málházott rakomány tömege	Rakomány tartalma, tömege
Távbeszélő kocsi	345 kg	Távbeszélő anyag láda, kapcsoló (műszer) bőrönd, rádiókészülékek, gázvédelmi anyag, kábeldob hordozó, távbeszélő csoport felszerelése.
Szerelék kocsi	360 kg	Patkolómesteri köt-(műszer) táska, 99M patkolócsapat szerszám, szíjgyártó és nyerges csapatszerszám, patkoló anyag, vágatási egység felszerelés, áeü. (állategészségügyi) II. gyógyszer láda, kézi és tizedes mérleg, lőtáp.
Kovács kocsi	315-432 kg	99M patkoló csapatszerszám, nyerges és szíjgyártó csapatszerszám, bognár csapatszerszám, patkoló anyag, 33M kovács és patkoló csapatszerszám, köszörű láda, állatorvosi I. gyógyszerláda, kisülés láda.

A kocsi málházási előírásai példaértékűek a céltudatos, takarékos helykihasználást illetően.

1906. április 4-én Budapesten megalakult a Kocsigyártók Szövetsége. Tagjai: Kölber János (Kölber testvérek cs. és kir. udvari szállító, alapítva 1780), Misura Mihály (Pest legnagyobb kocsigyártó üzemét tudhatta magáénak), Zupka Lajos, Glattfelder Jakab, Reitter Ödön (Reitter István cs. és kir. udvari szállító, Vác – alapítva 1854) – tehát a legismertebb kocsigyártók. E cégek már külföldre is kivitelképes gyártmányokat állítottak elő. *A kocsigyártó cégek 1914 után fontos szerephez jutottak a haderő hadtápszolgálatának fogatolt szállítóeszközökkel való ellátása terén.* A M. kir. Honvédelmi Miniszter a Kereskedelemügyi M. kir. Minisztérium útján a kézműiparosok felé 1915. május 14-én versenytárgyalást hirdetett, amelyben írottak szerint „a honvédelmi miniszter úr egyelőre **havonként** 300 db helyi szokásos teljesen felszerelt 2 méternél nem rövidebb, perselyes, (zsiros) tenge lyű, 12 métermázsza teherbíró képességű **parasztkocsit (szekeret)**, ezen kívül havonként 300 pár kétfogatú szügyhámos hámszerszámot

óhajtana beszerezni.”¹⁰ Számos cég többszörözte meg ekkor termelőkapacitását. A „Kocsigyártó ipar” című szakipari közlöny 1905. május elsejei 37. számában megjelent hírből a nevesített nagyobb kocsigyártók után megemlíti: „Vannak aztán még igen jó kocsikovácsaink is pl. Uhri Imre. A katonai kocsigyártás egyik legjelentősebb szereplője az I. világháborútól éppen az **Uhri pótkocsi-, karosszéria- és kocsigyár** volt.”¹¹ Uhri Imre 1895-ben alapította kovácsműhelyét Budapesten. Néhány éven belül már saját kocsigyártó műhellyel rendelkezett. Az Uhri-féle kocsigyár az első világháború során számos hadimegrendelést kapott: egyebek mellett nagyszámú patkót, illetve *országos járművek (hadi használatú lovas-szekerek) fémalkatrészeit* gyártotta le az osztrák-magyar haderő részére. Uhri „1914-től kezdte a hadimunkát, a háborús időben 600 ember dolgozott itt. A rendelésekért és a pénzért mindig Bécsbe ment, a közös hadügyminisztériumba. Ők gyártották az összes lópatkót, na meg vasszereléseket kocsikhoz, egy bécsi gyárosnak.”¹² A termelés három műszakban folyt, a munkavégzésbe valószínűleg hadifoglyokat is bevontak.

A fogatolt hadtáp szállító-szervezetek az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében

Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének ellátási feladatait – az ellátó szolgálatot – az I. világháborúban dandár, hadosztály, hadtest és hadsereg szinteken már rendszeresített **ellátó intézetek** végezték, szervezetszerű állománnyal, működésükhöz szükséges felszereléssel és meghatározott anyagkészletekkel. A hadsereg anyagának utánpótlását a hátszóról történő **utánszállítással oldották meg**.¹³ A korabeli elveknek megfelelően a mögöttes területekről, ameddig csak lehetséges volt, a **hadműveleti területre vasúton szállították az anyagokat**. A hadsereg utánpótlását a hátszóról a legkönnyebben és leggyorsabban a vasútvonalakon keresztül lehetett eljuttatni a fronton szolgáló csapatokhoz.

¹⁰ Finta László: IKARUS Story földön, vízen, levegőben – Az Uhri testvérek története Magánkiadás 2010. 1. k. 48. o.

¹¹ Dr. Hegedűs Ernő – Fröhlich Dávid: A lovasság eszközeinek fejlesztései a Hadi-technikai Intézetnél (1938 – 1954) I. rész. Haditechnika, 2014. évi 6. szám

¹² Finta László: IKARUS Story földön, vízen, levegőben – Az Uhri testvérek története Magánkiadás 2010. 1. k. 48. o.

¹³ A helyszíni beszerzés és a zsákmányolt (rekvirált) anyag felhasználása csak mint kiegészítő forrás jött tekintetbe.

Az osztrák-magyar **vonatcsapatot** három vonatezred képezte; ezek mindegyike 5 vonatosztályt foglalt magába, így összesen 15 vonatosztály és 85 vonatszázad, emellett a megszállott tartományokban 5, míg 4 vonatosztálynál 1-1 hegyi vonatszázad állt hadrendben. Békében az egész vonathoz 254 tiszt, 2355 katona, 1337 ló és 308 kocsi, háborúban pedig 974 tiszt, 37 943 katona, 44 292 ló, 4800 málhásállat és 8974 kincstári kocsi állt szolgálatban.

Az anyagi szállítmányokat a **vasúti felvételező helyekről** a csapatokig **vonatcsapatok szállító oszlopai** jutatták el, a **fogatolt járművekből álló vonatalakulatokkal**.

*9. ábra. Magyar országos jármű 1918-ban.
A háttal álló katona bal kezénél a leszerelt saroglya, jobb kezében a rendszeresített vászon itatóvödör*

A **vonat**: oszlopokba foglalt személy- vagy anyagszállításra létrehozott katonai szervezet. Magába foglalta az ahhoz rendszeresített fogatolt (vagy a II. világháborúban már részben gépi) szállítóeszközöket, málhásállatokat, vágóállatokat, valamint a hozzátartozó személyzetet. „A szállítószolgálat fontos része volt a **vonatszolgálat**. Belekapcsolódott főleg az ellátó szolgálat utánszállító ágazatába, továbbá összefüggött a tábori posta- és **hadtápszolgálat**al. A vonatszolgálat feladata volt a felhasználó csapat összes szükségletét mindenkor és mindenütt, utakról letérve, a csapat körletben is utánszállítani. Beletartozott a lőszer, élelem, műszaki-, egészségügyi- és állategészségügyi anyag, irodák, málhák és egyéb szükséglet, továbbá csapatok és sebesültek szállítása, a személyi állomány és a lovak pótlása, beteg lovak gyógykezelése, a lófelszerelés, vonat és patkolóanyag pótlása, kijavítása.”¹⁴

A **fogatolt vonat kocsiszlopokból** állt, amelyet 75 db egyenként 4-4,5 q teherbírású országos jármű, köznyelven szekér alkotta. (A málhásállat-oszlop 100, egyenként 50 kg teherbírású málhásállatból állt.)

A **vonatszervezet (szállítóoszlop)** fejlődését mutatja, hogy az I. világháborúban már külön **sereg-** és **csapatvonatokat** hoztak létre, amelyek *túlnyomórészt fogatolt járművekből álltak*. Szervezetileg a fogatolt járműveket az ellátott egység vagy magasabbegység jellegétől (méretétől) függően szervezték **csapatvonatba** vagy **seregvonatba**. A vonatcsapatoknak két szintjét különböztették meg:

- harcászati szinten (**zászlóalj, ezred**) a csapatvonatok feladata volt az utánpótlási anyagok szállítása,
- hadműveleti és hadászati szinten (**hadosztály, hadtest, hadsereg**) ez a feladat a seregvonatok állományába szervezett szállítóoszlopok feladata volt.

A szekerek alkalmazását rendeletben szabályozták. Minden **századhoz** két előfogatot szerveztek. A **tüzéruitegeknél** 16-18 járművet rendszeresítettek a tüzérségi anyag, lőszer, kovácsfelszerelés, élelem, lótáp és a málya szállítására. A hadtest tábori raktárainak anyagát a **hadtest szekereszet** szállította. A szekereszet fontosságát mutatja, hogy „A Magyar Honvéd Sereg Szolgálati Kötelességek az egyes egyének számára” kiadvány 1. szakasz 1 §.-ában külön meg-

¹⁴ Dobó Ferenc: A magyar Honvédség katonai közlekedési szolgálata az első világháborútól a nyolcvanas évekig. Katonai Logisztika 2. évf. 1994. évi 4. szám

határozza az általános kötelmeken túlmenően a szekeresz köteleseégeit, amely a „rábízott lovaknak kellően viselje gondját. A lószerszámot, valamint a szekerét jó karban kell tartania és a károsításokat feljelentenie.”

Az **országos járművekkel** felszerelt **utánszállító lépcsők** három, egyenként 20 országos járműből álló **szakaszra** és egy 10 országos járműből álló saját **részlegre** tagozódtak.¹⁵ Egy-egy szakaszba azért szerveztek 20 db 0,5 t teherbírású fogatolt járművet, hogy a vasúti végállomásokról és felvételező helyekről *képesek legyenek egy 10 t-s vasúti kocsira rakott anyagot elszállítani.*

A Magyar Királyi Honvédség hadtápszervezeteinek fogatolt elemei

A Magyar Királyi Honvédség (1921-1945) kiépítésének és fejlesztésének korai éveit alatt megalkották a katonai gazdaság és közigazgatás elvi és szervezeti rendszerét. Megszerkesztették a szolgálat különböző ágaira vonatkozó béke és háborús szabályzatokat.¹⁶ Habár a harmincas évektől esetenként már gépkocsioszlopok révén jutott el az anyag a szükséglet helyére, a honvédség hadtápellátását még a II. világháborúban is túlnyomórészt a fogatolt járművekből álló vonatalakulatokkal végezték.

A harmincas évek magyar katonai szakirodalma így írt a fogatolt hadtápellátás szerepéről: „Az országúti lóvontatás jelentősége a helységi közúti szállítás (10-15 km) lebonyolításában, a termelés produktumainak összegyűjtésében (szétosztásában) és ezeknek valamely magasabb rangú szállítási rendszer gócpontjához(-tól) való fuvarozásában domborodik ki... Felemlítjük a fogatolt járművel, utakon elérhető szállítási teljesítményeket. Az elméleti maximum egy útvonalon napi 800-900 t, ami a gyakorlatban 450 t-ra csökken le... **Katonai szempontból rendkívül nagy előnyt jelent, hogy a közúti fogatolt vontatás alárendelt jelentőségű utakon is lebonyolítható** (taliga és szekérutak), **a túl nem terhelt, könnyű szerkezetű jármű a terepen is mozoghat**, az útról légi veszélyeztetés esetén le tud térni. **A szekér tehát terepjáró tulajdonságokkal is rendelkezik.** Kedvezőt-

¹⁵ Horváth Attila: Az utánszállítás elméletében bekövetkezett változások az 1930-as években Hadmérnök VII. évf. 4. szám - 2012. december

¹⁶ Utasítás az anyagi szolgálat ellátására. Szabályzatkiadó, Stádium Nyomda, Budapest, 1936.

len, hogy a ló ellenséges ellenhatással szemben (lövedék, gáz) érzékeny, lovak etetésére nagy mennyiségű lótápot kell utánszállítani (ez az utánszállítás szempontjából holt súly). A ló ápolásra és kímélésre szorul, így a lóvontatás napi térfogata korlátozott.”¹⁷

10. ábra. Magyar országos járművek szállító-oszlopban a II. világháborúban

Megjegyzendő, hogy a lovasság és szekereszet szervezését nagymértékben elősegítette a méneskar tevékenysége, amely – kiemelt fontosságára tekintettel egy tábornok irányítása alatt – a mezőhegyesi, a bábolnai és a kisbéri ménesek tevékenységének összefogásával garantálta a lovassági egységek és alegységek, a fogatolt tüzérség és az országos járművekkel tevékenykedő hadtápegységek folyamatos lóellátását.

„A csapatvonal nagysága a korszerű fegyverek fokozott beállítása folytán (főleg sok lőszer kell) növekvő tendenciát mutat. *Ez a jelenség a csapatvonal mechanizálására és motorizálására hívja fel a figyelmet.* Az utánszállítás terén **a fogatolt lépcsőket főleg a legelső vonalban küzdő szervezési egységekhez, tehát a hadosztályhoz állítjuk be.** Ezek állandó körmozgást végeznek a felvételező állomás

¹⁷ Náray Antal: A korszerű honvédelem kérdései Budapest, 1933. Pallas Irod. és Nyomdai Rt..

és a felvételező hely (itt veszi át a csapat az utánszállított anyagokat) között. Hirtelen kiugró szállítási teljesítményekre (súly, szállítási idő rövidege) fogatolt oszlopok nem alkalmasak. **Szállítástechnikailag az országos jármű (szekér) bír nagy jelentőséggel. Megrakás 4-5 q-val.**¹⁸

11. ábra. A Magyar Királyi Honvédség országos járműve a keleti hadszíntéren, 1942

Az ország gazdasági erőforrásai nem tették lehetővé erős, teljes mértékben gépesített, korszerű haditechnikai eszközökkel felszerelt hadsereg létrehozását. A magyar hadiipar képtelen volt megvalósítani a hadsereg gépesítése terén kijelölt feladatokat. E tekintetben a német szövetséges csak korlátozott mértékben nyújtott segítséget. A gépesítés elmaradása nemcsak a csapatok hadműveleti feladatainak végrehajtását gátolta jelentős mértékben, hanem az utánszállítás zavartalan lebonyolítását is. Az utánszállítási lépcsők fogatolt járműveinek kiváltása egyértelműen gyorsította volna az utánszállítási rendszert. A gépkocsioszlopokat azonban csak a gyorscsapatok, illetve a Fővezérség közvetlen

¹⁸ Náráy Antal: A korszerű honvédelem kérdései Budapest, 1933. Pallas Irod. és Nyomdai Rt.

szervezetek hadrendjébe állítottak be.¹⁹ A szállítóeszközök elavultsága már a visszacsatolt területekre való bevonuláskor is érezhető volt, a keleti fronton pedig az utánszállítás akadozásához vezetett. A Magyar Királyi Honvédség 1940-ben megjelent Illetékszabályzatának IV. fejezete alapján a hátsó-, hámos- és málhásállatok rendes lótapadag-kimérete kincstári- és tulajdonlovak esetében 4200 g zab, illetve 3400 g széna volt naponta. Ebből fakadóan az országos járművek rendszerben tartása önmagában is nagy logisztikai terhet jelentett, mivel három vontató ló heti takarmányát két másik ló vontatta.

*12. ábra. Magyar országos jármű műveleti területen
a II. világháborúban*

¹⁹ Horváth Attila: Az utánszállítás elméletében bekövetkezett változások az 1930-as években Hadmérnök VII. évf. 4. szám - 2012. december 58. o.

A **gyorshadtest** (1717 tiszt, 41 790 fő legénység) 7529 lóval és **1037 országos járművel**, illetve 4372 gépjárművel vonult ki hadműveleti területre 1941-ben. A **Kárpát-csoport** létszámát és felszerelését 1941 júliusában 1516 tiszt, 44 482 legénység, 12 861 ló, **2032 országos jármű** és 1334 gépjármű képezte.²⁰ 1942-ben a **2. hadsereggel** elvonuló 13 ezer 500 főt a 101., 106. és 108. hadtápszázaljak, továbbá 96 – ellátó, szállító, egészségügyi és műszaki – vonatalakulat támogatta.

Az 1942-ben kivonuló **magyar 2. hadsereg** hadtest közvetlen vonatalakulatai – egy kisebb létszámú gépkocsizó vonatosztályparancsnokság alárendeltjei mellett – egy fogatolt vonatosztályparancsnokság alárendeltségébe tartoztak. Ennek alárendeltségében 1-1 légvédelmi géppuskás (10 géppuska), illetve hadtápszázad (16 golyószóró), 3 kocsi-oszlop, 2 ételmezőkocsi-oszlop, 1-1 sütő-, lóellátó és személyirányító oszlop, 1 hadihíd- oszlop, 1 bakteriológiai állomás, továbbá 1 műszaki vezetési törzs tevékenykedett.²¹

13. ábra. Magyar országos járművek vasúti szállítása a II. világháborúban

²⁰ Egy huszárezred 1456 fővel, 1121 lóval és 34 országos járművel (kétlovas szekérral) vonult ki a frontra. Németh Péter – Bene János (szerk): A nyíregyházi huszárok hadinaplója (1941) Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, 1993. 27. o.

²¹ Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország I. k. 150. o.

A háború végén, 1944-ben felállított gyaloghadosztályok hadrendjében továbbra is ott tevékenykedett a fogatolt vonatosztály, amely 1 kocsizó légvédelmi géppuskás századból (12 géppuska), 9 kocsioszlopból, 1 élelmező-oszlopból, 1 egészségügyi oszlopból, 1 sütőoszlopból, 1 lóellátó-oszlopból, 1 hadosztály tábori kórházból, illetve 1 ellátó-oszlopból állt.²²

A Magyar Néphadsereg fogatoltsága

A fogatolt szállítási technika – a gyalogság hadtáp-elemei, illetve a tüzérség egy részének fogatoltsága mellett – a lovassági szervezetek további jelenléte miatt is átöröklődött a II. világháború utáni haderőre. 1945 februárjában a Honvédelmi Minisztérium a felállítandó hadosztályok állományát 1317 lóval, 500 db országos járművel, 9 db személygépkocsival és 91 db 3 tonnás tehergépkocsival határozta meg, de a háborús pusztítás, valamint a nyugatra szekérrel távozók miatt ez csak részlegesen valósult meg. Az ötvenes évektől már lovasezredet szerveztek, majd 1952-től állt fel az 1. *lovashadosztály*, amely főbb elemeit tekintve a 22., 51. és 60. lovasezredekéből, a 70. harckocsi rohamlöveg zászlóaljából (SzU-76 önjáró löveg), a 65. tüzérezredéből, a 84. légvédelmi tüzérosztályból, a 89. műszaki zászlóaljából, valamint a 96. híradószázadból és a 23. felderítőszakaszból állt.²³ Lovasezredenként 52 országos járművet állítottak hadrendbe.²⁴ 1953 őszén az 1. lovashadosztályt megszüntették, helyette egyetlen huszárezredet szerveztek Miskolcon, mely háború esetén egy lovashadosztályt tudott volna felállítani. Ennek tevékenysége 1954 novemberében fejeződött be.²⁵ A lovas szervezeti elem megszüntetése felgyorsította a fogatolt technikai eszközök kivonását a Magyar Néphadsereg hadrendjéből, amelyek alkalmazása ekkortól a kisegítő gazdaságok – azaz nem harcoló szervezetek – szintjére szorult vissza.

Még a hatvanas évek közepén-végén is így ír a magyar katonai szakirodalom a hegyi harc során kivitelezett hadtápbiztosításról: „a

²² Uo. II. k. 278. o.

²³ HL IX./E) 1952/T 650 1. lovashadosztály parancsnokság 04600/V.K.Szerv.o.-1952. (1. sz. melléklet)

²⁴ HL IX./E) 1952/T 650 0157/51.lo.e.-1952 Jelentés rendszeresített és meglévő állományról

²⁵ Dr. Hegedűs Ernő – Fröhlich Dávid: A lovasság eszközeinek fejlesztései a Hadi-technikai Intézetnél (1938 – 1954) II. rész. Haditechnika, 2015. évi 1. szám

magasabb egységek egyes alárendeltjei olyan útviszonyok között hajthatnak végre harcfeladatot, amikor az anyag eljuttatása részükre kizárólag a kiegészítő szállítási eszközök valamelyikével valósítható meg (*fogatolt jármű*, málhás állat, drótkötélpálya). Ezeket szervesen be kell illeszteni az utánszállítás rendszerébe.”²⁶ Erre az időre a haderő harcoló elemeinek kötelékéből ugyan már „kikopott” az országos jármű, ám a nyolcvanas évekig folyamatos alkalmazást nyert a BM Határőrség kötelékében.²⁷

Összegzés

Visszatekintve a fogatolt hadtápellátás rendszerére – és az annak kulcselemét képező kincstári-, illetve országos járműre – elmondható, hogy ez a rendszer a napóleoni háborúktól a II. világháborúig megbízhatóan szolgálta a haderőket még akkor is, ha a harmincas évektől az egyre inkább elterjedő motorizáció következtében kapacitását, hatótávolságát és sebességét tekintve is egyre inkább elavulttá vált. Leginkább a Magyar Királyi Honvédség gyaloghadosztályai, illetve sereg- és csapatlovassági szervezetei használtak tekintélyes számban (nyerges és ígás) lovakat, mivel szervezetükben a lovaskatona (huszár) és a tüzérségi eszközök, illetve a *hadtáplépcső (vonat) mozgatása főként lovakkal valósult meg*. (Emellett megfelelő mennyiségű gépesített eszköz hiányában a II. világháború során továbbra is jelentős szerephez jutott a sereglövasság tüzérségi támogatási rendszerén belül a lóvontatású tüzérség.²⁸)

Ugyanakkor a fogatolt hadtápellátásnak is voltak előnyei: a járművek gyártása nem igényelt jelentős ipari háttérrel, a lovakat a mezőgazdaság „állította elő”, ez a szállítási rendszer üzemeltetése során nem igényelt benzint. Fokozott volt terepjáró képessége, illetve az épített utaktól való függetlensége is.

²⁶ Fábíán Gyula: Erdős-hegyes terepen támadó összefegyvernemi hadsereg anyagi biztosítása. Kandidátusi értekezés, ZMKA, 1964. In.: Hadigazdaság, hadtáp elmélet, hadtáp biztosítás. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1990.

²⁷ G-8. Vonat- és állategészségügyi anyaggazdálkodási szakutasítás. Belügyminisztérium Anyagi és Technikai csoportfőnökség, 1966.

²⁸ Dr. Hajdú Ferenc – Sárhidai Gyula - Dr. Hegedűs Ernő – Fröhlich Dávid: Lovassági ágyúval a harcokcsik ellen - Az 1915/31M és 1915/35M fogatolt hegyi ágyú és lőszerének fejlesztése a Haditechnikai Intézetnél (1931 – 1942) I. rész Haditechnika, 2015. évi 6. szám

A magyar haderő ellátó szolgálata tehát ellátta ugyan feladatait a II. világháborúban, tevékenysége azonban – elsősorban éppen a fogatolt vonatok képességeinek korlátai miatt – már nem felelt meg a korszerű gépesített hadviselés követelményeinek. Ennek ellenére fogatolt szállító eszközök alkalmazására – a tehergépkocsi-gyártás nem megfelelő szintje miatt – még az ötvenes évekig sor került a magyar haderő harcoló hadrendi elemeinél.

Az országos jármű „élete” hosszúnak mondható, hiszen közel 100 évig volt rendszeresítve legutóbb a Magyar Néphadseregben, a Magyar Honvédségben. Bár az utóbbi időkben már az akkor még létező kiegészítő gazdaságokban teljesített „szolgálatot” két lóval vontatva. Jelenleg a kocsinak egy példányát őrzi a Logisztikai szakgyűjtemény.

Felhasznált irodalom

420.014/3.b.-1936.HM.sz. körrendelet, 1936.máj.26.

A Magyar Honvéd Sereg Szolgálati Kötelességek (Sz-13057)

Algya-Pap Sándor - Gottl Jenő - Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918) Első kötet. Események a Balkán hadszíntéren. Magyar Távirati Iroda Nyomda

Barczy Zoltán – Somogyi Győző: Királyért és hazáért – A m. kir. Honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918. Corvina Kiadó, Budapest, É.n.

Dobó Ferenc: A magyar Honvédség katonai közlekedési szolgálata az első világháborútól a nyolcvanas évekig Katonai Logisztika 2. évf. 1994. évi 4. szám

Dr. Szabó József János: A magyar katonai szállítás története <http://www.bunker.gportal.hu/gindex.php?pg=7189592>

E-1-es Harcászati Szabályzat A Honvédelmi Minisztérium kiadása.1939.

Fábián Gyula: Erdős-hegyes terepen támadó összefegyvernemi hadsereg anyagi biztosítása. Kandidátusi értekezés, ZMKA, 1964. In.: Hadigazdaság, hadtáp elmélet, hadtáp biztosítás. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1990.

Fekete Ferenc: Országos jármű - lovasszekér a II. világháborúban. Katona Újság 2013/3. szám

Felszerelési és málházási utasítás a fogatolt csapatok számára 1935

Finta László: IKARUS Story földön, vízen, levegőben – Az Uhri testvérek története Magánkiadás 2010. 1-4. k.

G-8. Vonat- és állategészségügyi anyaggyártási szakutasítás. Belügyminisztérium Anyagi és Technikai csoportfőnökség, 1966.

Hajdú Ferenc – Sárhidai Gyula – Dr. Hegedűs Ernő – Fröhlich Dávid: Lovassági ágyúval a harckocsik ellen – Az 1915/31M és 1915/35M fogatolt hegyi ágyú és löszereinek fejlesztése a Haditechnikai Intézetnél (1931 – 1942) I. rész Haditechnika, 2015. évi 6. szám

Hegedűs Ernő – Fröhlich Dávid: A lovasság eszközeinek fejlesztései a Haditechnikai Intézetnél (1938 – 1954) I. rész. Haditechnika, 2014. évi 6. szám

Hegedűs Ernő – Fröhlich Dávid: A lovasság eszközeinek fejlesztései a Haditechnikai Intézetnél (1938 – 1954) II. rész. Haditechnika, 2015. évi 1. szám

Hadtörténeti Levéltár IX./E) 1952/T 650 0157/51.lo.e.-1952 Jelentés rendszeresített és meglévő állományról

Hadtörténeti Levéltár IX./E) 1952/T 650 1. lovashadosztály parancsnokság 04600/V.K.Szerv.o.-1952. (1. sz. melléklet)

Horváth Attila: A hadszíntér előkészítés és a közlekedési ügy összefüggései a két világháború között. Hadtudományi Tájékoztató. Budapest, 2002. évi 2. szám

Horváth Attila: A Magyar Királyi Honvédség szállító szolgálatának működési elvei és annak gyakorlati kérdései (1922-1941). Kandidátusi értekezés. Budapest, 1997.

Horváth Attila: Az utánszállítás elméletében bekövetkezett változások az 1930-as években Hadmérnök VII. Évfolyam 4. szám - 2012. december

Illetékszabályzat. Magyar Királyi Honvédség, 1940.

Jordán Károly - Kócziánné Szentpéteri Erzsébet: A Kölber kocsigyár története. In: A közlekedési Múzeum évkönyve, III. (1974-1975)

Kelenik-Szabó-Ságvári-Zachar: A magyar huszár Corvina Kiadó, Budapest, 2000.

Kócziánné Szentpéteri Erzsébet: A fővárosi kocsigyártó ipar története a tőkés fejlődés kezdetétől az I. világháborúig. In: A közlekedési Múzeum évkönyve, IV. (1976-1978)

Lovaglás, hajtás és málhás állat vezetés. Budapest, 1937.

Nagy Sándor - Dr. Pisztrai László-Tóth József - Dr. Zimonyi István: A Magyar Katonai Ellátó (Hadtáp) Szolgálat története (Az őshazától 1949-ig) Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1984.

Náray Antal: A korszerű honvédelem kérdései Budapest, 1933. Pallas Irod. és Nyomdai Rt.. Budapest.

Ordassy, Pál: Fogatolt vonatok teljesítményeit befolyásoló tényezők. Magyar Katonai Szemle. 1934. 5. szám. 178-194.

Ravasz István (szerk.): Magyarország a második világháborúban. Lexikon. Petit Real Kiadó, Bp, 1997. 48. o.

Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország I-II. k. Püldo K. Debrecen, 2002.

Teljességi kimutatások a M. kir. Honvédség lófelszerelés és vontató anyag készleteinek összeállítására. 2. füzet (ábra füzet). Bp, 1938

Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A napóleoni haderő manőverező hadviselése, a manőverező és a mélységi lovassági alkalmazások vizsgálata, a lovasság ellátási sajátosságai III. rész. Katonai Logisztika 2012. évi 1. szám

Utasítás a lovaglás, hajtás és málhás állat vezetés oktatására. 1. füzet I. rész. Bp., 1926.

Utasítás az anyagi szolgálat ellátására. Szabályzatkiadó, Stádium Nyomda, Budapest, 1936.

Vezérfonal az anyagi ellátás végrehajtására a csökkentett seregvonatokkal kapcsolatban. Segédlet. A Honvédelmi Minisztérium kiadványa. Budapest. 1933.

Zachár Sándor: Katonai Zseb-Lexikon Attila nyomda Rt., Budapest, 1939.

Tájékoztató - információ

Szabványosítással a V4-ek katonai, civil és akadémiai fejlesztéseirért

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a GS1 Magyarország Non-profit Zrt. közös szervezésében, a Nemzetközi Visegrádi Alap anyagi támogatásával 2015. október 27-én a Ludovika Campuson „**Globális ellátási lánc-szabványok és megoldások honvédelmi alkalmazása a visegrádi (V4) országokban**” címmel nemzetközi konferenciát tartottak. A konferencia célja az egyes országok gyakorlatának, tapasztalatainak és terveinek bemutatása volt.

A konferencia partnerszervezetei:

- Brnói Védelmi Egyetem (Csehország),
- Logisztikai és Raktározási Intézet/GS1 Lengyelország,
- valamint a Fegyveres Erők Akadémiája (Liptószentmiklós, Szlovákia),

fővédnöke *dr. Pogácsás Imre* dandártábornok, a Honvéd Vezérkar Logisztikai Csoportfőnökség csoportfőnöke volt.

A rendezvényt *dr. Keszthelyi Gyula* nyá. dandártábornok, a Magyar Katonai Logisztikai Egyesület elnöke nyitotta meg és vezette, a társelnöki feladatokat *Kétszeri Dávid*, a GS1 Magyarország üzletkapcsolati igazgatója látta el.

Viszkei György, a GS1 Magyarország elnöke a termékazonosítás szükségességéről beszélt, áttekintette azt a közel 3 évtizedes folyamatot, melynek eredményeként mára létrejött az elosztási láncok minden pontját támogató, világszintű és homogén azonosítási és nyomon követési rendszer, melyet a megalakult szervezet centralizáltan irányít. Elmondta, hogy Magyarország 1984 óta tagja a rendszernek, a GS1 Magyarország pedig 2006 januárjától működik a jelenlegi, **globális azonosító és kommunikációs rendszereket működtető közhasznú nonprofit** formában.

Az NKE részéről a konferenciát *prof. dr. Kovács László* mk. ezredes, az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának tudományos és nemzetközi dékánhelyettese üdvözölte. Hangsúlyozta, hogy az NKE-nek, mint fiatal, de jelentős elődintézmények integrációjával létrejött egyetemnek kiemelkedő fontosságú a nemzetközi együttműködések és kapcsolatok kialakítása és továbbfejlesztése.

Dr. Szenes Zoltán előadásában hangsúlyozta, hogy a szabványosítás több szálon is szorosan kötődik a NATO mai kihívásaihoz. A NATO-beli szabványosítás célja a működési hatékonyság növelése, külön szabványosítási hivatalt (NATO Standardization Office) is létrehozta a folyamat erősítésére. A konferencia az előadó szerint a NATO szabványosításának alulról felfelé irányuló kezdeményezéseit erősíti.

Thorsten Kirschner, a GS1 Germany ipari kapcsolatokért felelős szenior menedzsere a GS1 szabványok bevezetéséről és alkalmazásáról beszélt a német védelmi ipar vonatkozásában. A GS1 szabványokat **minden, a Bundeswehr-nek beszállító cégnek alkalmaznia kell**. A GS1 szabványok bevezetése német hadseregben 2007-ben kezdődött és 2015-ben teljesedett ki.

A cseh tapasztalatokat *dr. Martin Vlkovský* őrnagy, a brnoi Védelmi Egyetem kutatásért felelős dékánhelyettese vezette fel az egyetem nemzetközi és kutatási tevékenységének ismertetésével. A komplex logisztikai terület – a katonai, a humán és a katasztófavédelmi – fontosságát *dr. Pavel Foltin* ezredes, tanszékvezető emelte ki. *Dr. Petr Němec* docens a cseh AURA cég által kifejlesztett, a NATO kodifiká-

ciós követelményeinek megfelelő eszközt, az ún. MC Catalogue-t (anyagok kodifikációs katalógusát) mutatta be részletesen.

Szlovák részről *dr. Miroslav Školník* docens, a lipcsentmiklósi Fegyveres Erők Akadémiájának képviselője ismertette a NATO-beli együttműködés törvényi és intézményi eszközeit. A 2004. április 1-je óta tag Szlovákiának a NATO kodifikációs rendszer (NCS) bevezetéséhez számos új hazai törvényt kellett hoznia. A védelmi iparra vonatkozó szlovák szabványok NATO sztenderdeknek való megfeleléségre külön, a katonai szabványosításért, a kodifikációért és a kormányzati minőségbiztosításért felelős hatóságot alapítottak Trencsében (UOSKSOK).

Anna Kosmacz-Chodorowska projektvezető elmondta, hogy a lengyel Gazdasági Minisztérium által alapított Logisztikai és Raktározási Intézet keretén belül 25 éve működő GS1 Poland 1999-től dolgozik együtt a lengyel hadsereggel. A lengyel Védelmi Minisztérium tavaly döntött a GS1 szabványok bevezetéséről. A közeljövőbeli tervek között a termékcsomagolás megváltoztatását (pl. azonos raklapok bevezetését), a GLN (global location number) használatának elterjesztését, valamint a jelenlegi és potenciális beszállítók felé a szoros kapcsolatfejlesztést említette.

Rebák Béla őrnagy, a HM Védelemgazdasági Hivatal Kutatásfejlesztési, Minőségbiztosítási és Biztonsági Beruházási Igazgatósága MKSZO Nemzeti Kodifikációs Iroda munkatársa a NATO kodifikációs rendszerének és a NATO raktári számának (NSN) hazai bevezetéséről beszélt. Az NSN bevezetése szoros összefüggésben van a szabványosítással, a raktári szám bevezetésével kevesebb a készlet, több a beszállító, konszolidáltak a beszerzések, az eszközök megszerzhetők, mindez egy hatékonyabb hadsereg irányába mutat.

Az előadásokat követő panelbeszélgetésben több téma is megvitatásra került, így az ausztrál kodifikációs hivatal esettanulmánya, a katonai felhasználású áruk gyártói részére útmutatók kidolgozása, a beszállítói lánc biztonsága, interoperabilitás és a multinacionális láncok kérdése földrajzi szempontból.

A konferencia jó alkalmat jelentett a különböző projekteken és programokon együttműködő V4-es partnerszervezetek számára a téma megalapozására és folytatására is. A konferencia előadásából hamarosan elektronikus kiadvány is készül.

Védelmi Logisztika

Ritka eseménynek adott helyszínt a Stefánia Palota Gobelin terme 2015. december 14-én délután. A Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, Logisztikai Osztályközi Állandó Bizottsága és a Magyar Katonai Logisztikai Egyesület tudományos konferenciát tartott **Védelmi logisztika** címmel.

A konferencia elnöki tisztjét **Chikán Attila**, az MTA levelező tagja és **Turcsányi Károly**, az MTA doktora látták el.

Keszthelyi Gyula, a MKLE elnöke két előadást tartott, az elsőben bemutatta az Egyesületet és szerepét a tudományos életben. Második előadása a katonai repülőterek hazai kettős (katonai és polgári) hasznosításának lehetőségeiről és annak előnyeiről, potenciális hasznáról szólt. A rendelkezésére álló igen rövid idő miatt csak vázlatosan tudta előadni, és úgymond felvezette a témát, ami így is komoly érdeklődést keltett. Egy másik alkalommal, hasonló körben érdemes lenne részletekbe menően kifejtenie gondolatait.

Csinka Mihály első előadásában az EU-s projektek katonai logisztikai felhasználásának lehetőségeiről beszélt. Második előadása még az elsőnél is nagyobb figyelmet kapott, miután az „*A katonai logisztika szerepvállalása a migráció kezelésében*” címet viselte, és az elmúlt hónapokban elvégzett feladatok gyakorlati tapasztalatairól szólt. Reméljük, hogy nemsokára részleteiben is olvashatjuk majd lapjainkon az elvégzett feladat elemzésének eredményeit, a levont következtetéseket.

Érdeklődéssel hallgatták a jelenlévők Csóka Antal előadását „*A katasztrófa-elhárítás logisztikai rendszere és fejlesztésének kérdései*”-ről. Második előadása ugyancsak nagyobb figyelmet kapott, mivel az is aktuális, és nem mindennapi feladatról, a migráció kezelésében játszott szerepük gyakorlati tapasztalatairól szólt.

Az előadásokat követően kérdések hangzottak el, amelyekre adott válaszok után spontán beszélgetés alakult ki az érintett témákról.

Chikán Attila zárszavában elmondta, hogy a konferencia tartalmas volt, számára is sok új információt adott. Talán túl sok is volt a téma, és ezért nem fért bele minden a rendelkezésre álló időbe. Így néhány kérdés kibontása most elmaradt. Alkalmat kell teremteni ennek pótlására.

Nemzetközi konferenciák

2015. október 12-16 között az MH Logisztikai Központ három nemzetközi konferenciát szervezett. A NATO Ellátási és Beszerzési Ügynökség (EDA), Műveleti Logisztikai Partnerségi Program (OLSP) bizottságának ülésein a fő téma különféle szövetségi és Európai Unió-s projektek logisztikai támogatása. Az OLSP 13. éves összejövetelére került most sor a balatonkenesei Rekreációs Központban.

A Magyar Honvédség 2009 óta vesz részt ebben a programban, melynek célja, hogy a logisztika területén minél hatékonyabban tudja támogatni a külszolgálatot teljesítő állományt. Jelenleg összesen hét olyan program van folyamatban, amely hazánkat is érinti. Az OLSP konferencia megszervezésében és lebonyolításában részt vett az MH Összhaderőnemi Parancsnokság is.

Balatonkenesén ülésezett a NATO Üzemanyag Bizottság Üzemanyag-technikai Eszköz Munkacsoportja is, amely az üzemanyag-technikai eszközök szabványosításával, és a szakterületre vonatkozó szabályzókkal foglalkozik.

A munkacsoport folyamatosan vizsgálja, hogy milyen módon lehet a műveleti területen egységesíteni az eljárásokat. A mostani ülés legfontosabb kérdései a tábori üzemanyag-technikai eszközök szabványosítása, valamint az alternatív üzemanyagok alkalmazása és azokat kezelő technikai eszközök fejlesztési tapasztalatai, környezetvédelmi kérdései voltak.

2013 őszén született a döntés, melynek értelmében a NATO Szárazföldi Képességek Csoport Gyalogos Katona Rendszerek Bizottsága 2015. II. félévében Magyarországon tartotja soros, őszi ülését. Magyarország 2003 óta vesz részt a bizottság munkájában. Ez a bizottság a *Dismounted Soldier System* (Gyalogos Katona Rendszer) fejlesztésével is foglalkozik, amely a Magyar Honvédség számára is kiemelt jelentőséggel bír.

Az MH Logisztikai Központ szervezésében, 2015. október 25-30 között került sor a NATO Szárazföldi Képességek Csoport Gyalogos Katona Rendszerek Bizottságának (NAAG Land Capability Group Dismounted Soldier System) ülésére Budapesten, a Stefánia Palotában.

Több, mint 10 szekcióban, 31 nemzet képviselői a NATO-tagállamokból és partnerországokból, mindösszesen 225 tag folytatótt egyhetes eszmecesterét

A találkozó programjai közül kiemelkedő fontosságú volt az izbégi lőtérn megtartott haditechnikai bemutató és lövészet. A bemutatón hazai cégek állították ki az általuk fejlesztett és forgalmazott termékeket. A termékek között szerepelt a Sero Kft. Gepárd M6 (Hiúz) elnevezésű nagy hatótávolságú mesterlövész puskája és a Gamma Műszaki Zrt. saját építésű harcjárműve, a Komondor is.

A Magyar Logisztikai Egyesület közgyűlése

A Magyar Logisztikai Egyesület 2015. október 28-án tartotta éves közgyűlését, ahol elfogadták az új alapszabályt, az elmúlt három év tevékenységéről szóló beszámolókat, és megválasztották következő 3 évre az egyesület elnökségét. Az elnökség összetétele:

Elnök: Dr. Doór Zoltán

alelnök: Czinkos Pál

tagok:

Hoffmann Vilmos

Dr. Keszthelyi Gyula

Krázli Zoltán

Regensburger Tamás

Dr. Veres Lajos

A felügyelőbizottsági tagjai:

Dr. Pál Ernő

Németh Ernő

Vértes Edit

Gratulálunk, munkájukhoz sok sikert kívánunk!

Logisztikusok napi megemlékezések

December 01-e a logisztikusok fegyvernemi napja. Ez évben minden logisztikai katonai szervezet külön ünnepet tartott, mivel a központi rendezvényt törölték. Az MH Logisztikai Központ ünnepségén felolvasták a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök közös köszöntőjét. A jeles alkalomból a Magyar Katonai Logisztikai Egyesület zászlószalagot adományozott az egység számára.

A nap további része a fegyvernemi nap hagyományaihoz híven zajlott. Az MH Logisztikai Központ szervezésében került sor az MH Anyagellátó Raktárbázis Újszász utcai laktanyájában a Magyar Ellátó Katonák emlékművének megkoszorúzására, és a kerekévfordulós nyugállományú logisztikai vezetők köszöntésére.

Logisztikusok napi ünnepség az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságon

Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF) átvette a Magyar Honvédség fegyvernemi ünnepei közül a Logisztikusok napját”. Ennek megfelelően az OKF Gazdasági Ellátó Központ (GEK) szervezésében december 01-én belső ünnepséget rendeztek Budapesten, a Mogyoródi úti objektumban.

Az ünnepségre meghívták mindazon szervezetek és tanintézetek vezetőit, akik a GEK-el kapcsolatban állnak, így a Magyar Katonai Logisztikai Egyesület elnökét is, akit egyéb elfoglaltsága miatt Komondi Márton nyá ezredes az Egyesület alelnöke képviselt.

Az ünnepségen megjelent és az állományt köszöntötte Tóth Ibolya tűzoltó ezredes asszony az OKF megbízott Gazdasági Főigazgató helyettese.

A katasztrófavédelem ellátásában és kiszolgálásában résztvevő állományt ünnepi beszédében Csóka Antal tűzoltó ezredes a GEK igazgatója köszöntötte és megköszönte az áldozatos munkát. Az ün-

nepség keretében a GEK igazgatója emléktárgyat adományozott a meghívott szervezetek részére, így a Magyar Katonai Logisztikai Egyesület részére is, melyet Komondi Márton alelnök vett át.

Ezt követően a kerek évfordulós és a példamutató helytállást tanúsító állományt köszöntötte, és részükre is emléktárgyat adott át. Az ünnepség zárásaként az OKF Központi zenekarának fúvós kvartettje tartott az alkalomhoz illő rövid, de nagy sikerű bemutatót.